

คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา

โดย

นายศิริพงศ์ ตักดีสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์

ภาควิชาโบราณคดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา

โดย

นายศิริพงศ์ สักดิ์สิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์

ภาควิชาโบราณคดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**CONCEPT ON THE BUILDING OF WOODEN BUDDHA IMAGES DURING LANNA
PERIOD**

By

Mr. Sirapong Saksit

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

Master of Arts Program in Historical Archaeology

Department of Archaeology

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2011

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “คติการสร้างพระพุทธรูป
ไม้ในล้านนา ” เสนอโดย นายศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ผาสุข อินทราวุธ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.เมธี เมธาสีทิ สุขสำเริง)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์)

...../...../.....

50101313: สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์

คำสำคัญ: คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา

ศิวพงศ์ ศักดิ์สิทธิ์: คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์:
ศ.ดร. ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 358 หน้า.

พระเจ้าไม้หรือองค์พระปฏิมาที่สร้างด้วยไม้ ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงเกี่ยวกับเรื่องของ “อานิสงส์” ซึ่งหมายถึงผลแห่งกุศลกรรม หรือประโยชน์อันจะได้รับจากการได้ทำบุญหรือได้สร้างประโยชน์ไว้ ชาวล้านนามีความเชื่อว่าการทำบุญทำกุศลอันมีเจตนามิสุทธ ย่อมจะได้รับผลแห่งบุญนั้นตอบแทน แม้สิ่งที่จะมีมูลค่าเล็กน้อยก็ตาม เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องอานิสงส์ต่าง ๆ นั้น ความเชื่อเหล่านี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้แก่นจันทน์ของพญามังราย แต่หลักฐานที่เก่าที่สุดเท่าที่พบในขณะนี้ อยู่ในช่วง ปี พ.ศ. 2247 ที่เมื่อน่านมีการสร้างอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วงที่ล้านนาได้ขับไล่พม่าออกจากล้านนา ได้มีการกวาดต้อนกลุ่มชาติพันธุ์ไท เช่น ไทลื้อ ไทจีน ไทยอง มาตั้งถิ่นฐานทั่วไปในล้านนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในการสร้างพระพุทธรูป ได้มีการสร้างพระเจ้าไม้ให้กับพระพุทธรูปเป็นรูปแบบสกุลช่างพื้นถิ่น ด้วยความศรัทธาในศาสนาพุทธได้นำสิ่งที่ยุโรปตัวมาสร้างแทน พระเจ้าไม้ในยุคนี้ค่อนข้างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่หลากหลาย ส่วนคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา จะมีกรอบแนวคิดเดียวกันทั้งหมด คือ คำพุทธศาสนารอบ 5000 ปี เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติหรือสัตว์ที่ล่วงลับ เพื่อแต่คำบนบานสานกล่าวและสร้างเป็นพระเจ้าชะตา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้สร้างเอง ต่อท้ายด้วยคำปรารธนาอานิสงส์ที่ได้จากการถวาย คือ สุข 3 ประการ สุขบนโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ โลกพระนิพพาน ปรารธนาไปเกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอริย์ ปรารธนาไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ปรารธนาให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ และปรารธนามีปัญหาคงแม่น้ำทั้ง 5 สาย

กล่าวได้ว่า พระเจ้าไม้ล้านนา เป็นรูปแบบสกุลช่างใหม่ที่เกิดขึ้นใหม่ที่ผสมผสานความเชื่อเรื่องของอานิสงส์มาขมยนาถนัการ ที่พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าถ้าได้สร้างถวายให้กับพระพุทธรูปแล้ว กุศลผลบุญที่ได้กระทำไว้ในชาตินี้จักน้อมนำผู้คนเหล่านี้มีความสุขทั้งชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป ดังจารึกฐานพระเจ้าไม้ได้กล่าวว่า “สุขที่เมืองมนุษย์ สุขที่เมืองสวรรค์ และสุขแห่งพระนิพพาน” เทอญ

50101313: MAJOR: HISTORICAL ARCHAEOLOGY

KEY WORD: CONCEPT ON THE BUILDING OF WOODEN BUDDHA IMAGES DURING LANNA PERIOD

SIRAPONG SAKSIT: CONCEPT ON THE BUILDING OF WOODEN BUDDHA IMAGES DURING LANNA PERIOD. THESIS ADVISORS: M.R. SURIYAVUDH SUKHASVASTI, Ph.D. 358 pp.

Pra-Chao-Mai is an image of Buddha made of wood. It is concerned with belief of “A-Ni-Song”, which is meant to a consequence of virtue that will be gained by making favorable sacrifices for Buddhism. Lanna People (Natives who live in the area formerly comprising the old Kingdom of Lanna) have been believing that their sincere devotion will let them obtain good result of merit, even though the good things they’ve done are less worthy. According to Lanna history, beliefs of A-Ni-Song have been occurred since the dynasty of Mang Rai. It referred to a building of Buddha statue made of sandalwood by Phaya Muang Kaew However, the oldest evidence which have recently found is in duration of 1704. It mentioned to the building of Buddha images which were frequently built at that time. Until the period of the end of Burmese rule, the Kingdom of Lanna captured and herded many Tai ethnic groups, including Tai Lue, Tai Kuen, and Tai Yong. Then, they settled down in the kingdom. It concerned with their influence on the form of Buddha images which had been obviously changed. Due to people’s faith in Buddhism, those of Pra-Chao-Mai were built for worshiping the Buddha. Their form depended on traditional form of each native expert sculptor group and available local materials for building as well. Therefore, those of Pra-Chao-Mai in this era rather had various identities. Nevertheless, there were the same purposes which are to support Buddhism until B.E. 5000 henceforth to building sacred statues for worshiping by all Buddhists and other gods in natives’ faiths, to be the point for praying for ancestors and any deceased creatures, to redeem a vow to the Buddha, and to be an honor and virtue for all contributors as well. People attend Buddha image’s building with hope for attaining A-Ni-Song as three of happiness: happiness on the earth, happiness on heaven, and happiness of nirvana. They also wish to reincarnate as Buddhist saint in the next era of Maitreya (in B.E. 5000) to ascend to heaven, to have faith healing, and /or to get sage.

The new form of Pra-Chao-Mai was created by new era sculptor group The rationale for building still involved with Buddhists’ belief that they will gain lot of A-Ni-Song by building Buddha images for their religion. These will let them found delight in recent life, next life, and life after next life, as the inscription on base of Pra-Chao-Mai that “Happiness on the Earth, Happiness on Heaven, and Happiness of Nirvana, Amen”

Department of Archaeology
Student’s Signature.....
Thesis Advisor’s Signature

Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2011

กิตติกรรมประกาศ

ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับความช่วยเหลือจากครู อาจารย์ เพื่อนพ้องน้องพี่ จากบุคคลหลายภาคส่วนได้เป็นผู้ให้คำปรึกษา แนะนำทางอันนำสู่กระบวนการที่ทำอย่างเป็นระบบ ซึ่งประการแรกสุด ขอขอบพระคุณ ศ.ดร.ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่เสียสละเวลาอันมีค่า ได้ตรวจทานข้อมูลวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงฉบับสุดท้าย โดยให้ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของขั้นตอนในการทำวิจัย และจุดประกายความคิดในเรื่องของการจำแนกรูปแบบสกุลช่างพระพุทธรูปไม้ล้านนาอันเป็นประโยชน์ต่อการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ ศ.ดร.ผาสุก อินทราวุธ อ.ดร. จิรัสตา คุหาชีวะ และผ.ศ. มยุรี วีระประเสริฐ ศ. สุรพล คำหริกุล อ.วิธิ พานิชพันธ์ ร.ศ. ดร. วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ อ.ดร.สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ อ.สราวุธ รูปิน อ.ดร.เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ กลุ่มชุมชนบ้านปงสนุก อาจารย์อนุกุล ศิริพันธ์ จากวิทยาลัยอินเตอร์เทค จังหวัดลำปาง พระน้อย นรุตโม รักษาการเจ้าอาวาสวัดปงสนุก เจ้าอาวาสวัดพญาวัด วัดสวนหอม วัดค้อวะ วัดบ้านหลุก วัดประตูป่า วัดพระหลวง ที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการอาสาในการพาไปเก็บข้อมูลตามวัดต่างๆ อย่างบ่อยครั้ง จนได้ข้อมูลจำนวนมาก และมีความหลากหลาย

อ. ภูเดช แสนสา อ. อนุสรณ์ บุญเรือง นายฐาปกรณ์ นางฐาปณีย์ เครือระยา นายเนติ พิเคราะห์ขอขอบพระคุณ ศูนย์โบราณคดี ภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในการอนุเคราะห์ข้อมูลพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง

สำหรับหรือช่างผู้สร้างพระพุทธรูปไม้ทั้งหลายในล้านนาที่ล่วงลับไปแล้ว ในการสร้างสรรค์พุทธปฏิมา ที่ปัจจุบันยังคงหลงเหลือไว้ให้ศึกษาจนการวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สุดท้ายนี้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จไปไม่ได้ ถ้าขาดผู้มีพระคุณ ดัง พ่อ แม่ คือ พ่ออุ๊ด แม่จำเนียร และน้องทวิทรัพย์ ศักดิ์สิทธิ์ ที่ทำงานลำบากตรากตรำ ตากแดดตากฝนเพื่อหาเงินส่งลูกให้เรียนในตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา จนในที่สุดวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และถ้าความดีของการศึกษา คติการการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนาในครั้งนี้ เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่จะจุดประกายความคิดให้บุคคลรุ่นต่อไป ตลอดจนเพื่อเป็นการรักษาองค์ความรู้ และคำขุพระพุทธศาสนาพระสมณะโคดมไปนานตราบ 5000 ปี ขอให้อันสงส์จากหนังสือเล่มนี้ ได้แผ่ไปถึงบุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอให้ทุกมีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดจน มีสุข 3 ประการ คือ “ สุขบนโลกมนุษย์ สุขบนโลกสวรรค์ และสุขแห่งพระนิพาน ” ด้วยเทอญ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	๓
สารบัญภาพ.....	๓
สารบัญภาพลายเส้น.....	๓
บทที่	
1 ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
ขอบเขตของการศึกษา.....	5
ขั้นตอนของการศึกษา.....	5
วิธีการศึกษา.....	6
ข้อดกกลบ่องต้น.....	7
แหล่งข้อมูลในการศึกษา.....	8
ผลและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
2 พัฒนาการประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านนา ดินแดนภาคเหนือตอนบน.....	10
แอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยา ชุมชนลุ่มแม่น้ำกก.....	10
แอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ชุมชนลุ่มแม่น้ำปิง.....	13
การตั้ง เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ศูนย์กลางอาณาจักรล้านนา.....	15
ยุคแรก ยุคสมัยการสร้างอาณาจักร.....	16
ยุคสอง ยุคสมัยแห่งความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร.....	18
ยุคสามยุคเสื่อมและการล่มสลายของอาณาจักร.....	19
ล้านนาเมืองประเทศราชของอาณาจักรสยาม พ.ศ.2317-2442.....	20
การฟื้นฟูและการเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี.....	21

บทที่	หน้า
การฟื้นฟูลัทธิของเจ้าเจ็ดตน.....	21
3 การนับถือพระพุทธศาสนา และการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา.....	24
การนับถือพระพุทธศาสนารากฐานทางวัฒนธรรมล้านนา.....	24
ความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาก่อนการนับถือพุทธศาสนา.....	27
การรับนับถือพุทธศาสนาในล้านนาตอนต้นราชวงศ์มังราย.....	30
การรับนับถือพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ในล้านนา.....	35
การรับเอาพุทธศาสนานิกายสีลจากลังกา.....	37
สาเหตุของการรับพุทธศาสนานิกายต่างๆเข้ามายังล้านนา.....	39
การเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา.....	40
การสร้างพระพุทธรูปในดินแดนล้านนา.....	42
การตั้งชื่อและการเรียกชื่อพระพุทธรูป.....	45
พระพุทธรูปได้ชื่อตามพุทธานุภาพ.....	45
พระพุทธรูปได้ชื่อตามพุทธลักษณะ.....	47
พระพุทธรูปได้ชื่อตามพระนามของกษัตริย์.....	51
พระพุทธรูปได้ชื่อตามน้ำหนักของวัสดุที่สร้าง.....	52
พระพุทธรูปชื่อตามเทคนิคการสร้าง.....	53
พระพุทธรูปได้ชื่อตามวัสดุที่สร้าง.....	54
ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูป.....	55
4 พระพุทธรูปไม้จากการสำรวจในภาคเหนือ (ล้านนา).....	58
จังหวัดเชียงใหม่.....	60
วัดดอกคำ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	60
วัดเชียงยืน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	65
วัดช้างเผือก ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	67
วัดศรีเกิด ตำบลศรีเกิด อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	69
วัดสำเภา ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	73

บทที่	หน้า
วัดคำควม้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	76
วัดพันเตา ตำบลพันเตา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	78
วัดทรายมูลเมือง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	80
วัดหัวข่วง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	82
วัดหมื่นล้าน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	84
วัดดวงดี ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	90
วัดทรายมูลเมือง.....	91
วัดทรายมูลพม่า ตำบลทรายมูลพม่า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	93
วัดดอกเอื้อง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.....	95
จังหวัดลำพูน.....	97
วัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน.....	97
จังหวัดลำปาง.....	104
วัดนาคตหลวง ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	104
วัดน้ำใจ ตำบลน้ำใจ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	110
วัดบ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	113
วัดป่าจำ ตำบลน้ำใจ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	119
วัดป่าตันหลวง ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	128
วัดปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.....	135
วัดทุ่งฝิ่ง ตำบลทุ่งฝิ่ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง.....	141
จังหวัดแพร่.....	143
วัดพระหลวง ตำบลพะหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	143
วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	150
วัดพระธาตุศรีดอนคำ ตำบล อำเภอลอง จังหวัดแพร่.....	154
จังหวัดน่าน.....	156
วัดถ้ำมด ตำบลถ้ำมด อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	156

บทที่	หน้า
วัดบ่อสวก ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	157
วัดนาชาว ตำบลนาชาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	158
วัดตาแก้ว ตำบลไชยสถาน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	159
วัดต้นแก้วนาท้อ ตำบลนาชาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	160
วัดศรีเกิด ตำบลไชยสถาน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	161
วัดสะไมย์ ตำบลนาชาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	162
วัดม่วงเจริญราษฎร์ ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	164
วัดป่าคา ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	164
วัดเชียงยืน ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	165
วัดพญาวัด ตำบลคูใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	165
วัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.....	170
วัดแสงดาว ตำบลฝายแก้ว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	172
วัดน้ำล้อม ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	174
วัดสวนหอม ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	178
วัดมหาโพธิ์ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	179
วัดก๊วะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.....	181
วัดหนองบัว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.....	187
วัดท่าล้อ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน (ในพิพิธภัณฑ์).....	188
วัดชนะไพร ตำบลแสนทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน(ในพิพิธภัณฑ์).....	192
กลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราช (ในพิพิธภัณฑ์).....	194
จังหวัดพะเยา.....	195
วัดศรีโคมคำ ตำบล - อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.....	195
จังหวัดเชียงราย.....	198
วัดพระแก้วเชียงราย ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย.....	198
วัดสันป่าหนาด ตำบลห้วยม้อ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.....	199

บทที่	หน้า
วัดฝั่งดิน (นันทาราม) ตำบล อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.....	202
5 พระพุทธรูปแบบ วัสดุ เทคนิคการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	205
ชนิดของไม้ที่นำมาสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	206
ชนิดของไม้มงคล.....	206
ไม้ที่นำมาสร้าง.....	207
ไม้สัก.....	207
ไม้ศรี หรือ ไม้ศรี.....	208
ไม้สะเลียม หรือ ไม้สะเคา.....	209
ไม้แก่นจันทร์ หรือ ไม้จันทร์หอม.....	209
ไม้กุ่ม.....	211
ไม้ไผ่.....	211
เทคนิคการสร้างและประดับตกแต่งพระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	214
เทคนิคการแกะสลัก.....	214
เทคนิคการลงรักปิดทองรองชาติ.....	216
ลวดลายประดับตกแต่ง.....	220
การวิเคราะห์ จำแนก รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	225
กลุ่มที่ 1 อธิพิลพระพุทธรูปเชียงแสน สิ่งหนึ่ง.....	225
กลุ่มที่ 2 อธิพิลพระพุทธรูปเชียงแสน สิ่งสอง.....	227
กลุ่มที่ 3 อธิพิลพระเจ้าไทลื้อ.....	230
กลุ่มที่ 4 อธิพิลพระเจ้าล้านช้าง (เมืองหลวงพระบาง).....	234
กลุ่มที่ 5 อธิพิลพระเจ้าไม้พม่า (แบบมณฑลยี่).....	241
กลุ่มที่ 6 อธิพิลพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์.....	244
กลุ่มที่ 7 อธิพิลลักษณะพื้นถิ่น.....	247
กลุ่มที่ 8 อธิพิลพระเจ้าไม้ลัวะ.....	252
รูปแบบพระศรีมีพระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	260
รูปแบบฐานพระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	263
สรุป รูปแบบ เทคนิคการประดับตกแต่ง พระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	266
6 กติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	278

บทที่	หน้า
ลักษณะการจารึกที่ปรากฏบนฐานพระพุทธรูปไม้.....	279
ระเบียบวิธีการจารึก.....	280
การอ่านอักขระที่จารึก.....	280
คำจารึกฐานพระพุทธรูปไม้.....	281
บอกวันเดือนปีที่สร้าง.....	282
บอกนามผู้สร้างพร้อมคณะ.....	283
บอกสิ่งที่สร้าง.....	283
บอกเจตนาในการสร้าง.....	284
บอกคำปรารภของผู้สร้าง.....	285
คำบาลีปิดท้าย.....	285
การสร้างและ วันเดือน ปี ที่นิยมถวาย พระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	286
งานฉลองเจดีย์ และวิหาร.....	289
งานสลากภัต.....	289
งานประเพณีมัสการพระพุทธรูปที่สำคัญ.....	291
พระพุทธรูปไม้ประจำชะตา.....	292
บอกนามผู้สร้างถวาย.....	295
กลุ่มชนชั้นกษัตริย์และเจ้า.....	295
กลุ่มชาวบ้าน.....	297
กลุ่มพระสงฆ์.....	297
บอกเจตนาในการสร้าง.....	298
ถวายเพื่ออุทิศศาสนา トラบ 5000 ปี.....	298
ถวายเพื่อเป็นที่ไหว้บูชาแก่คน และ เทวดาทั้งหลาย.....	299
ถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญไปหา พ่อแม่ พี่น้อง หรือสัตว์เลี้ยง... ..	300
ถวายเพื่อเป็นพระพุทธรูปดวงชะตา.....	301
ถวายเพื่อแก้บน.....	302
บอกคำปรารภของผู้สร้าง.....	302
ปรารภเพื่อขอไปเกิดเป็นพระอรหันต์ ในยุคพระศรีอริย์.....	302
ปรารภเพื่อไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า และพระนิพพาน.....	303

บทที่	หน้า
ปรารธนา สุข 3 ประการมีนิพพานเป็นยอด.....	304
ปรารธนามีปัญญาคูณน้ำพึ่ง 5.....	305
ปรารธนาให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ.....	308
พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปในจังหวัดเชียงใหม่.....	309
พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปในจังหวัดลำพูน.....	312
พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปในจังหวัดลำปาง.....	316
พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปในจังหวัดแพร่.....	318
พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน.....	320
พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดพะเยา.....	321
พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้จังหวัดเชียงราย.....	322
สรุปพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	323
7 บทสรุป คติการสร้าง รูปแบบ และ เทคนิค พระพุทธรูปไม้ล้านนา.....	328
รายการอ้างอิง.....	343
ภาคผนวก.....	347
ประวัติผู้วิจัย.....	358

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา	255
2	รูปแบบ พระรัศมี พระพุทธรูปไม้ในล้านนา.....	262
3	รูปแบบฐาน พระเจ้าไม้ในล้านนา.....	265
4	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดเชียงใหม่.....	309
5	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดเชียงใหม่.....	310
6	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดลำพูน.....	312
7	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดลำปาง.....	314
8	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดลำปาง.....	315
9	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดแพร่.....	317
10	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดน่าน.....	319
11	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดน่าน.....	320
12	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดพะเยา.....	321
13	พัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดเชียงราย.....	322

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	พระพุทธรูปไม้วัดดอกคำ อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	61
2	พระพุทธรูปไม้วัดดอกคำ อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	62
3	พระพุทธรูปไม้วัดดอกคำ อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	63
4	พระพุทธรูปไม้วัดดอกคำ อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	64
5	พระพุทธรูปไม้วัดเชียงยืน อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	66
6	พระพุทธรูปปูนปั้น วัดอินทร์ เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า.....	67
7	พระพุทธรูปไม้วัดช่างแต้ม อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	68
8	พระพุทธรูปไม้วัดศรีเกิด อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	70
9	พระพุทธรูปไม้วัดศรีเกิด อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	71
10	พระพุทธรูปไม้วัดศรีเกิด อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	72
11	พระพุทธรูปไม้วัดลำภา อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	74
12	พระพุทธรูปไม้วัดคำควมำ อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	76
13	พระพุทธรูปไม้วัดพันเตา อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	79
14	พระพักตร์พระเจ้ากาวิโรศ สุริยวงศ์.....	80
15	พระพุทธรูปไม้วัดหัวข่ง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	83
16	พระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	85
17	พระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	87
18	พระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	88
19	พระพุทธรูปไม้วัดดวงดี อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	90
20	พระพุทธรูปไม้วัดดวงดี อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	91
21	พระพุทธรูปไม้วัดทรายมูลพม่า อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่	94
22	พระพุทธรูปไม้วัดดอกเอื้อง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	96
23	พระพุทธรูปไม้วัดบ้านหลุก อำเภอมือง จังหวัดลำพูน.....	98
24	พระพุทธรูปไม้วัดบ้านหลุก อำเภอมือง จังหวัดลำพูน.....	99
25	พระพุทธรูปไม้วัดบ้านหลุก อำเภอมือง จังหวัดลำพูน.....	100
26	พระพุทธรูปไม้วัดบ้านหลุ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน.....	101
27	พระพุทธรูปไม้วัดบ้านหลุก อำเภอมือง จังหวัดลำพูน.....	102

ภาพที่		หน้า
55	พระพุทธรูปไม้วัดป่าต้นหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	133
56	พระพุทธรูปไม้วัดป่าต้นหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	134
57	พระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.....	137
58	พระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.....	138
59	พระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.....	138
60	พระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.....	139
61	พระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.....	140
62	พระพุทธรูปไม้วัดทุ่งฝิ่ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง.....	141
63	พระพุทธรูปไม้วัดทุ่งฝิ่ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง.....	141
64	พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	145
65	พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	145
66	พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	146
67	พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	147
68	พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	147
69	พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	148
70	พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	148
71	พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	149
72	พระพุทธรูปไม้วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	151
73	พระพุทธรูปไม้วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	152
74	พระพุทธรูปไม้วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	153
75	พระพุทธรูปไม้วัดพระธาตุศรีดอนคำ อำเภอลอง จังหวัดแพร่.....	154
76	พระพุทธรูปไม้วัดบ้านแสน เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า.....	154
77	พระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	167
78	พระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	167
79	พระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	168
80	พระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	168
81	พระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	169
82	พระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	169

ภาพที่	หน้า
83	พระพุทธรูปไม้วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน..... 171
84	พระพุทธรูปไม้วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน..... 171
85	พระพุทธรูปไม้วัดแสงดาว อำเภอเมือง จังหวัดน่าน..... 173
86	พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน..... 174
87	จารึกฐานพระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม..... 175
88	พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน..... 176
89	พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน..... 177
90	พระพุทธรูปไม้วัดสวนหอม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน..... 178
91	พระพุทธรูปไม้วัดสวนหอม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน..... 178
92	พระพุทธรูปไม้วัดมหาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน..... 180
93	พระพุทธรูปไม้วัดมหาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน..... 180
94	พระพุทธรูปไม้วัดค้ำะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 182
95	พระพุทธรูปไม้วัดค้ำะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 182
96	พระพุทธรูปไม้วัดค้ำะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 183
97	พระพุทธรูปไม้วัดค้ำะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 183
98	พระพุทธรูปไม้วัดค้ำะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 184
99	พระพุทธรูปไม้วัดค้ำะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 185
100	พระพุทธรูปไม้วัดค้ำะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 186
101	พระพุทธรูปไม้วัดค้ำะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 186
102	พระพุทธรูปไม้วัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 188
103	พระพุทธรูปปูนปั้นวัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน..... 188
104	พระพุทธรูปไม้วัดท่าล้อ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน..... 190
105	พระพุทธรูปไม้วัดท่าล้อ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน..... 190
106	พระพุทธรูปไม้วัดท่าล้อ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน..... 191
107	พระพุทธรูปไม้วัดท่าล้อ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน..... 191
108	พระพุทธรูปไม้วัดชนะไพร อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่านจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน.. 193
109	พระพุทธรูปไม้ทรงเครื่องจักรพรรดิราช จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน..... 194
110	พระพุทธรูปไม้วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา..... 197

ภาพที่		หน้า
111	จารึกฐานพระพุทธรูปไม้วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.....	197
112	พระพุทธรูปไม้วัดวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.....	197
113	พระพุทธรูปไม้วัดพระแก้วเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย.....	113
114	พระพุทธรูปไม้วัดพระแก้วเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย.....	113
115	พระพุทธรูปไม้วัดสันป่าหนาด อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.....	200
116	พระพุทธรูปไม้วัดสันป่าหนาด อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.....	200
117	พระพุทธรูปไม้วัดสันป่าหนาด อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.....	201
118	พระพุทธรูปไม้วัดสันป่าหนาด อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.....	201
119	พระพุทธรูปไม้วัดฝั้งต้น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.....	203
120	พระพุทธรูปไม้วัดฝั้งต้น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.....	203
121	ต้นศรีมหาโพธิ์ ไม้มงคลที่นำมาสร้างพระพุทธรูป.....	205
122	ต้นสัก ไม้มงคลที่นำมาสร้างพระพุทธรูป.....	206
123	พระพุทธรูปเรศวรศักดิ์ชัยไพรีพินาศ วัดบพพาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	208
124	พระเจ้าฟ้ารัโด้ วัดพระธาตุศรีดอนคำ อำเภอลอง จังหวัดแพร่.....	208
125	พระเจ้าเสถียมหวาน อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน.....	209
126	พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ วัดดอกคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	210
127	พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.....	210
128	พระพุทธรูปไม้กุ่ม วัดดอกคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	211
129	พระเจ้าอินทร์สาน อำเภอท่าจีเหล็ก จังหวัดพม่า.....	212
130	พระพุทธรูปไม้วัดนาคดหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	214
131	พระพุทธรูปไม้วัดดอกคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง.....	214
132	พระพุทธรูปไม้วัดคั่ว ทำจากไม้สองชิ้น.....	215
133	พระพุทธรูปไม้วัดสูงเม่น ทำจากไม้สองชิ้น ภายในบรรจุพระธาตุ.....	215
134	พระพุทธรูปไม้วัดสูงเม่นภายในบรรจุพระธาตุ.....	215
135	พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง พระเจ้าแสนแสว ใช้ไม้หลายชนิดในการสร้าง.....	216
136	พระพุทธรูปไม้ลงรักปิดทองทั้งองค์.....	218
137	พระพุทธรูปไม้ลงรักปิดทองในส่วนองค์ ฐานทาร์กและชาด.....	219
138	พระพุทธรูปไม้ลงรักปิดทองในส่วนองค์ ฐานทาร์กและชาด.....	219

ภาพที่		หน้า
139	พระพุทธรูปไม้ทาร์กทั้งองค์.....	219
140	พระพุทธรูปไม้ปิดทองในส่วนพระวรกาย จีวรทาสาดิ.....	220
141	เทคนิครักสมุก พระพุทธรูปไม้วัดปงสนุก.....	221
142	เทคนิครักสมุก พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราช พิพิธภัณฑสถาน.....	221
143	เทคนิคลงรักปิดทอง ภาพสาวก 3 องค์ พนมมือ.....	221
144	เทคนิคลงรักปิดทอง รูปสาวกพนมมือพร้อมเครื่องสักการะ.....	222
145	เทคนิคแกะสลักลายไทย.....	222
146	เทคนิคแกะสลักลายเครือเถา.....	223
147	เทคนิคแกะสลักลายเครือเถา.....	223
148	เทคนิคประดับกระจกจีน.....	224
149	เทคนิคประดับกระจกจีน.....	224
150	เทคนิคการประดับหินควอตซ์ ตรงพระรัศมี.....	225
151	พระพุทธรูปสำริดล้านนา ชุมชนที่เมืองเชียงแสน.....	226
152	พระพุทธรูปสำริดล้านนา วัดพระเจ้าเลื่อม อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่.....	227
153	พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ วัดป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	229
154	พระพุทธรูปไม้ลื้อ วัดป่าสุค เมืองลา ประเทศพม่า.....	231
155	สามเณร เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า.....	231
156	พระพุทธรูปไม้ไทลื้อ เมืองมั่ว ประเทศพม่า.....	232
157	พระพุทธรูปไม้ไทลื้อวัดน้ำล้อม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	234
158	พระบาง ประดิษฐานอยู่ในพระราชวังหลวง เมืองหลวงพระบาง.....	236
159	พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราช วัดเชียงทองเมืองหลวงพระบาง.....	239
160	พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดใหม่สุวรรณภูมาราม เมืองหลวงพระบาง.....	239
161	พระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์.....	240
162	พระพุทธรูปแบบมณฑลเศ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.....	242
163	พระพักตร์พระเจ้ากาวิโรศ สุริยวงศ์.....	248
164	พระพุทธรูป 4 องค์ วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	249
165	พระพุทธรูป 4 พระองค์ วิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน	249
166	พระประธานวัดบ้านแสน เมืองเชียงตุงประเทศพม่า.....	253

ภาพที่		หน้า
167	วัดหนองหลวง เมืองลา ประเทศพม่า.....	253
168	เจ้าอาวาสวัดบ้านแสน.....	253
169	ข้าวัด ชาวลัวะ.....	253
170	พระพุทธรูปไม้วัดบ้านแสน เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า.....	254
171	พระเจ้าพร้าโต้ วัดพระธาตุศรีดอนคำ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่.....	254
172	พระพุทธรูปไม้วัดนาคดหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	278
173	การอ่านจารึกฐานพระพุทธรูป อ.ภูเดส แสนสา.....	281
174	งานกินสลาก วัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน.....	290
175	พระเจ้าไม้ตำริด วัดเหมืองคู่ท่าข้าม จังหวัดเชียงใหม่.....	293

สารบัญภาพลายเส้น

ลายเส้นที่		หน้า
1	พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	59
2	พระพุทธรูปไม้วัดดอกคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	61
3	พระพุทธรูปไม้วัดดอกคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	62
4	พระพุทธรูปไม้วัดดอกคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	63
5	พระพุทธรูปไม้วัดดอกคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	64
6	พระพุทธรูปไม้วัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	66
7	พระพุทธรูปไม้วัดช่างแต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	68
8	พระพุทธรูปไม้วัดศรีเกิด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	70
9	พระพุทธรูปไม้วัดศรีเกิด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	71
10	พระพุทธรูปไม้วัดศรีเกิด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	72
11	พระพุทธรูปไม้วัดสำเภา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	74
12	พระพุทธรูปไม้วัดสำเภา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	75
13	พระพุทธรูปไม้วัดสำเภา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	75
14	พระพุทธรูปไม้วัดคำควรม้า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	77
15	พระพุทธรูปไม้วัดพันเตา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	79
16	พระพุทธรูปไม้วัดทรายมูลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	81
17	พระพุทธรูปไม้วัดทรายมูลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	81
18	พระพุทธรูปไม้วัดหัวข่วง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	83
19	พระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	85
20	พระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	86
21	พระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	86
22	พระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	86
23	พระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	87
24	พระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	88
25	พระพุทธรูปไม้วัดดวงดี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	90
26	พระพุทธรูปไม้วัดดวงดี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	91
27	พระพุทธรูปไม้วัดทรายมูลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	92

ลายเส้นที่	หน้า
84 พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	174
85 พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	176
86 พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	177
87 พระพุทธรูปไม้วัดคั่ว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.....	184
88 พระพุทธรูปไม้วัดคั่ว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.....	185
89 พระพุทธรูปไม้วัดท่าล้อ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน.....	191
90 พระพุทธรูปไม้วัดชนะไพร อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่านจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน..	193
91 พระพุทธรูปไม้ทรงเครื่องจักรพรรดิราช จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน.....	194
92 พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง พระเจ้าแสนแสว ใช้ไม้หลายชนิดในการสร้าง.....	216
93 พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง พระเจ้าแสนแสว ใช้ไม้หลายชนิดในการสร้าง.....	216
94 เทคนิคลงรักปิดทอง รูปสาวกพนมมือพร้อมเครื่องสักการะ.....	222
95 เทคนิคแกะสลักลายไทย.....	222
96 พระพุทธรูปไม้วัดทรายมูลพม่า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	226
97 พระพุทธรูปไม้วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดเชียงใหม่.....	227
98 พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ วัดป่าต้นหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	229
99 พระพุทธรูปไม้วัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.....	233
100 พระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	233
101 พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.....	234
102 พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม เลียนแบบ พระบาง.....	236
103 พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราช.....	240
104 พระพุทธรูปปางประทับยืนเปิดโลก สกุลช่างพม่า.....	243
105 พระพุทธรูปปางมารวิชัย สกุลช่างพม่า.....	243
106 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก.....	245
107 พระพุทธรูปไม้ปางรำพึง.....	245
108 ฐานพระพุทธรูปไม้.....	247
109 ฐานพระพุทธรูปไม้.....	247
110 ฐานพระพุทธรูปไม้.....	247
111 พระพุทธรูปไม้วัดพันเตา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	248

ลายเส้นที่		หน้า
112	พระพุทธรูปสี่อิริยาบถ.....	250
113	พระพุทธรูปสี่อิริยาบถ.....	250
114	พระพุทธรูปสี่อิริยาบถ.....	250
115	พระพุทธรูปสี่อิริยาบถ.....	250

บทที่ 1

คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

พระพุทธรูปไม้ หรือภาษาพื้นเมืองล้านนาเรียกว่า “พระเจ้าไม้” หมายถึง รูปองค์พระปฏิมากรที่สร้างจากไม้ให้เป็นพระพุทธรูป พระพุทธรูปประเภทนี้มีพุทธศิลป์แตกต่างกันออกไปหลายลักษณะหลายปาง มีทั้งที่สร้างขึ้นอย่างประณีตงดงามจนเรียกกันว่าฝีมือช่างหลวง ไปจนกระทั่งเป็นงานฝีมือช่างชาวบ้าน พระพุทธรูปมีรูปแบบและขนาดที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ขนาดเล็กที่สูง 1 นิ้ว ไปจนถึงหลายศอก ส่วนใหญ่สลักจากไม้ชิ้นเดียว นิยมทำฐานสูงเพื่อใช้พื้นที่สำหรับจารึกข้อความอักษรที่นิยมใช้อักษรธรรมล้านนา นอกจากนี้ยังนิยมลงรักปิดทองล่องชาดที่องค์พระ และประดับตกแต่งด้วยกระจกที่ฐาน พระพุทธรูปไม้ในล้านนานั้นแต่เดิมนิยมประดิษฐานไว้ที่ฐานชุกชีในโบสถ์และวิหารเพื่อให้คนที่มาทำบุญได้กราบไหว้บูชา¹

แนวคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนาได้ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ว่า ในสมัยพระเมืองแก้วกษัตริย์ล้านนาที่ครองราชย์อยู่ในช่วง พ.ศ. 2039 -20 ได้ทรงสร้างพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์² เนื้อหาในตำนานพระแก่นจันทร์ได้กล่าวว่า ในสมัยพุทธกาลพระเจ้าประเสนธิโกศลได้สร้างพระพุทธรูปด้วยไม้แก่นจันทร์เพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าครั้งเมื่อเสด็จไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และพระเจ้าประเสนธิโกศลทูลถามถึงอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป พระพุทธองค์ได้ทรงเทศนาเรื่อง วัฏฏ์คูลีชาดก ว่าพระยาวัฏฏ์คูลีได้ซ่อมแซมและต่อนี้วพระหัตถ์

¹ เกรียงไกร เกิดศิริและคณะฯ, ปงสนุก : คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อุษาคเนย์, 2550), 3-4.

² พระรัตนปัญญา, ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2518), 154.

³ เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเริง, เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ เรื่อง การอนุรักษ์ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในเขตอำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง (เชียงใหม่ : ศูนย์โบราณคดีภาพเหนือคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), 79-80.

พระพุทธรูปที่ชำรุด ทำให้พระองค์สามารถเอาชนะข้าศึกศัตรูได้ร้อยเอ็ดหัวเมือง⁴ ดำเนินพระแก่นจันทร์เป็นตำนานพื้นถิ่นของล้านนา น่าจะเป็นต้นแบบแนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา ในยุคสมัยราชวงศ์มังราย การสร้างพระพุทธรูปมักสร้างขึ้นโดยชนชั้นสูงเช่น กษัตริย์ราชวงศ์ ขุนนางศรัทธาวิศและชาวบ้าน ที่อาจจะสร้างเป็นหมู่คณะหรือสร้างเองก็ได้ ขึ้นอยู่กับแรงศรัทธาของผู้สร้าง ดังตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ที่กล่าวถึงการสร้าง พระพุทธรูป 5 องค์ของพระยามังราย⁵ องค์หนึ่งเชื่อว่คือ “พระเจ้าคำคิงพญามังราย” ซึ่งพระยามังรายทรงสร้างพระพุทธรูปเพื่อเสริมบารมีก่อนเสด็จยกกองทัพไปตีเมืองหงสาวดี ในสมัยพระเจ้าติโลกราช พระองค์ได้ทรงยกทัพไปตีเมืงน่าน พระองค์ทรงได้รับชัยชนะเหนือเมืงน่าน พระองค์จึงโปรดให้สร้างพระพุทธรูปเพื่อแสดงถึงชัยชนะของพระองค์ โดยขนานนามว่า “พระเจ้าทองทิพย์” ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดสวนตาล อำเภอเมือง จังหวัดน่าน⁶ ภายหลังจากการตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าพบว่ามีกรสร้างพระพุทธรูปด้วยสัมฤทธิ์ โดยสร้างพระพุทธรูปเพื่อไถ่บาปหรือถวายพระเกียรติยศกษัตริย์ โดยมีแม่ทัพและขุนนางพม่าในสมัยที่พม่ายึดอำนาจและปกครองเมืองเชียงใหม่ชื่อ สังรามจำบ้าน ได้ร่วมกันรวบรวมพระพุทธรูปที่ชำรุดเสียหายจากวัดต่างๆซึ่งอาจจะเกิดจากการทำสงครามกับพม่า แล้วหล่อขึ้นเป็นพระพุทธรูปองค์ใหม่ เมื่อ พ.ศ.2108 และได้ทำพิธีเบิกนามว่า “พระเจ้าเมืองราย” หมายถึงพระยามังราย

การสร้างพระพุทธรูปในล้านนานั้นปรากฏตั้งแต่ในต้นสมัยราชวงศ์มังราย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๕ และน่าจะลดจำนวนในการสร้างลงเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เมื่อล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าโดยช่างต่างได้ถูกกวาดต้อนไปเมืองหงสาวดีบ้านเมืองอยู่ในสภาวะสงครามอาจเป็นปัจจัยทำให้การสร้างพระพุทธรูปสำริดนั้นคอยลดความนิยมในที่สุดคงเหลือไว้แต่ช่างตามหัวเมืองต่างๆในหัวเมืองล้านนาเท่านั้นที่ยังสร้างพระพุทธรูปอยู่ แต่คงจะไม่สวยเท่ากับพระพุทธรูปที่มีมาก่อนหน้านั้น พระพุทธรูปในล้านนาส่วนมากสร้างขึ้นด้วยสำริด ผู้อุปถัมภ์เป็น

⁴ สงวน โชติสุขรัตน์, *ตำนานพระแก่นจันทร์* (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2551), 68-73.

⁵ ทน ตนมั่น [ปริวรรต], *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี, 2514), 21.

⁶ กรมศิลปากร, *เมืงน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ละลิลปะ* (น่าน: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน , 2530), 25.

ชนชั้นสูงที่เป็น กษัตริย์ และขุนนางเท่านั้นเพราะว่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยโลหะนั้นจำต้องใช้กำลังทรัพย์เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ประชาชนคนธรรมดาไม่สามารถสร้างได้ ต่อมาเมื่อล้านนาได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยสำริดนั้นได้ขาดหายไปอย่างเห็นได้ชัดเนื่องจากขาดผู้อุปถัมภ์ แต่ก็มียู่ตามหัวเมืองต่างๆแต่ไม่มากนัก ต่อมาพญากาวิละได้ขับไล่พม่าออกจากล้านนา ได้สร้างความเป็นปึกแผ่น ความเจริญรุ่งเรืองขึ้นภายใต้กษัตริย์ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน พระองค์ไปกวาดต้อนผู้คนทางภาคเหนือบริเวณแถบเมืองเชียงตุง เมืองยอง เมืองเชียงแสนมาเข้ามาอาศัยในล้านนาหรือยุคนี้เรียกว่า ยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง ในช่วงสมัยนี้ได้เริ่มมีแนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาใหม่ แต่สร้างจะด้วยวัสดุที่เป็นไม้โดยช่างพื้นบ้านเป็นจำนวนมาก กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆเหล่านี้ได้สร้างพระพุทธรูปไม่ได้แพร่หลายเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ไม่นิยมแพร่หลายทั่วทั้งบริเวณภาคเหนือ ไม่ว่าจะเป็นแพร่ น่าน พระยา เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน และจังหวัดลำปาง อาจกล่าวได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปไม้ในดินแดนล้านนาตั้งแต่งช่วงพุทธศตวรรษ 23 เป็นต้นมา ได้เกิดกลุ่มสกุลช่างใหม่ขึ้นซึ่งเป็นกลุ่มช่างพื้นบ้านที่เกิดขึ้นมาภายใต้การรับอิทธิพลการสร้างสรรคของชนกลุ่มใหม่ ซึ่งอิทธิพลเหล่านี้เองได้เข้ามาผสมผสานความเชื่อในเรื่องของอานิสงค์การสร้างพุทธรูปที่ปรากฏอยู่ในเอกสารด้านจารึกในสมัยล้านนามานานแล้ว

ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ จากการสำรวจข้อมูลทางด้านเอกสารและข้อมูลภาคสนามพบว่านิยมในกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง เช่น

ในประเทศพม่าและส่วนหนึ่งของรัฐฉาน ที่เมืองเชียงตุง พบที่วัดบ้านแจ้ง บ้านแสน วัดพระธาตุแสงเมือง วัดพระธาตุเขมินทร์ วัดป่าแดง วัดธาตุหลวง วัดเชียงยืน วัดพระแก้ว วัดพระธาตุจอมศรี วัดหัวขวง และเมืองลา พบที่วัดป่าสุต และวัดหนองหลวง

ในประเทศลาว พบที่ถ้ำดั่งบริเวณปากอุ้มแม่น้ำโขง วัดนาขางเหนือและนาขางใต้

ในประเทศไทยพบที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดนครพนม จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดเลย จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสกลนคร จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดหนองคาย จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอำนาจเจริญ

ภาคเหนือไม่ว่าจะเป็นจังหวัดเชียงใหม่ พบที่วัดกุ้เต้า วัดทรายมูลเมือง วัดดอกเอื้อง วัดลำเถา วัดศรีเกิด วัดหมื่นล้าน วัดดอกคำ วัดลำเถา วัดหัวข่วง วัดพันเตา วัดดวงดี วัดศรีเกิด วัดเชียงยืน วัดคำควม้า วัดช่างแต้ม จังหวัดลำปางพบที่วัดปงสนุกเหนือ วัดคันธง วัดเชียงราย วัดบ้านหม้อ วัดป่าจำ วัดป่าต้นหลวง วัดนาคตหลวง วัดน้ำโจ้ วัดบ้านหลุก จังหวัดลำพูน จังหวัดแพร่พบที่วัดพระหลวง วัดสูงเม่น วัดพระธาตุศรีดอนคำ จังหวัดน่านพบที่วัดถ้ำตอง วัดบ่อสวก วัดนาชาว วัดตาแก้ว วัดต้นแก้วนาบ่อ วัดศรีเกิด วัดสะไมย์ วัดม่วงเจริญราษฎร์ วัดป่าคา วัดเชียงยืน จังหวัดพระเยาพบที่วัดลี และจังหวัดเชียงราย

การศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาองค์ความรู้ในแนวคิดของคนสมัยโบราณซึ่งสามารถบ่งบอกถึง คติในการสร้างพระพุทธรูปของคนสมัยโบราณในการสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้ ว่าด้วยเรื่องแรงปรารถนาในการถวาย เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาทางด้านโบราณคดีน่าที่จะให้ความกระจ่างในเรื่องของสังคมการดำรงชีวิตที่มีความเชื่อมโยงกัน ในทางพระพุทธศาสนา ภายหลังที่บ้านเมืองได้เข้าสู่ความสงบภายหลังตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเป็นเวลานาน เนื่องจากการสร้างพระพุทธรูปได้ขาดหายไปเป็นเวลานานร่วม 200 ปี และปรากฏการสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่เป็นจำนวนมากตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา เกิดองค์ความรู้ในเรื่องของแนวคิดขึ้นมาใหม่ที่เป็นแรงผลักดันในการสร้างพระพุทธรูปไม้ในลักษณะสกุลช่างพื้นบ้าน ทำให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านจริกมูลเหตุในการในถวายที่สัมพันธ์กับช่วงเวลาในการสร้าง และพัฒนาการทางด้านรูปแบบในแต่ละช่วงเวลาที่สามารถจำแนกรูปแบบสกุลช่างที่มีความหลากหลาย อายุในการสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นหลักฐานสำคัญในการกำหนดอายุความเก่าที่สุด ความนิยมและค่อยเสื่อมความนิยมลงไป ซึ่งแสดงให้เห็นเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเชื่อ ของคนในชุมชนล้านนา ว่าช่วงเวลาดังกล่าวมีปัจจัยอะไรที่ทำให้การสร้างพระพุทธรูปนั้นได้ถูกลดความสำคัญลง ความนิยมในการสร้างได้เสื่อมลงจนหายไปมากที่สุด ทำให้การสร้างพระพุทธรูปไม้ได้ลดความสำคัญลงจนทำให้คตินิยมในการสร้างได้เลือนหายไปจากแนวคิดความเชื่อของคนในปัจจุบัน

ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จะมุ่งเน้นในการศึกษาประวัติความเป็นมาแนวคิดการสร้างพระพุทธรูปไม้ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนาทั้งข้อมูลทางด้านเอกสารและข้อมูลจากการสำรวจพระพุทธรูปไม้ในบริเวณภาคเหนือ เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาศึกษา

คติการสร้างพระพุทธรูปไม้โดยศึกษาพัฒนาการทางด้านจารึก พัฒนาการทางด้านรูปแบบพระพุทธรูปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพสังคมในอดีตที่มี ความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อีกทั้งเพื่อต้องการทราบถึงวัตถุประสงค์ในการถวายพระพุทธรูป และอายุสมัยที่สร้าง

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา
2. เพื่อศึกษา วัน เดือน ปี ที่สร้าง
3. เพื่อศึกษารูปแบบพัฒนาการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา
4. เพื่อศึกษาเทคนิคการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาแนวคตินการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา โดยมุ่งเน้นในการเก็บข้อมูลทางด้านเอกสารและภาคสนามในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคติความเชื่อและสภาพสังคมของชุมชนในการสร้างพระพุทธรูปไม้จากจารึก ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย

ขั้นตอนของการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง “คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา” โดยมีขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1 การเก็บข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนในการทบทวนวรรณกรรมเรื่องราวที่เราต้องการศึกษาโดยมีการรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร เกี่ยวกับงานวิจัยที่เคยมีการทำมาก่อนหน้านั้นไม่ว่าจะเป็น บทความ พงศาวดาร คำนาน จดหมายเหตุ และหนังสือที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่แล้วมาโดยนำมาเป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นไป

2 การสังเกตการณ์ (Observation) โดยผู้ศึกษาได้ออกสำรวจพื้นที่จริงในการทำวิจัยซึ่งการลงพื้นที่ในครั้งนี้ได้สำรวจตำแหน่งที่ตั้งของวัด และสำรวจห้องที่เก็บรักษาพระพุทธรูปไม้

เพื่อให้ทราบว่าในแต่ละวัดมีจำนวนพระพุทธรูปกี่องค์ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการลงเก็บข้อมูลภาคสนามในคราวต่อไป

3 เก็บข้อมูลภาคสนาม

- 3.1 จำแนกการแสดงปางต่างๆของพระพุทธรูปให้เป็นหมวดหมวดหมู่
- 3.2 ทำความสะอาดองค์พระพุทธรูปให้สะอาด
- 3.3 บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม่ว่าจะเป็นทางด้านรูปแบบ วัสดุ เทคนิค สภาพของวัตถุ ความสูงความกว้าง และจารึกที่ปรากฏอยู่บนฐานพระพุทธรูป
- 3.4 ถ่ายภาพพระพุทธรูปไม่ว่าทางด้านหน้าและด้านหลัง
- 3.5 ปิวัตรต่ออักษรธรรมล้านนาที่ปรากฏอยู่บนฐานพระพุทธรูปไม่ว่าให้เป็นภาษาไทยโดยถอดคำต่อคำ

4. การสัมภาษณ์ (Interview) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ข้อมูลส่วนหนึ่งนั้นได้จากการสัมภาษณ์ ผู้ที่มีความรู้ทางด้านพระพุทธรูปไม่ว่าโดยสัมภาษณ์จากผู้นำชุมชนและผู้ที่มีความรู้ ซึ่งในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ได้อาศัยเครื่องมือเพื่อช่วยในการสัมภาษณ์ คือ แบบฟอร์มการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รวดเร็วตรงตามความต้องการ

วิธีการศึกษา

1 ศึกษาค้นคว้าทางด้านเอกสารในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาในเรื่องคติการสร้างพระพุทธรูป ทั้งทางด้านรูปแบบ วัสดุ และอันิสงส์ในการสร้างที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมของพื้นถิ่น

2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการสำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบของพระพุทธรูปด้วยแบบบันทึกข้อมูล การถ่ายภาพ และศึกษาจารึกที่ปรากฏตรงบริเวณฐานพระพุทธรูป ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย

3 การจำแนกข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามว่ามีการเจอพระพุทธรูปมีกี่องค์ จำแนกได้เป็นกี่รูปแบบ และศึกษาพัฒนาการสร้างพระพุทธรูปในแต่ละช่วงเวลาว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรแบ่งได้เป็นกี่ช่วงโดยการแบ่งนี้เป็นการแบ่งตามลักษณะพระพักตร์ที่มีความคล้ายกัน ว่าในแต่ละช่วงสมัยมีการผลิตพระพุทธรูปกี่แบบ แต่ละแบบมีความเหมือนแตกต่างกัน

อย่างไรในแต่ละช่วงสมัย และนอกจากนี้จารึกที่พบบริเวณฐานพระมีก่องค์ สามารถจำแนกตาม วัตถุประสงค์ที่สร้างหรือความปรารถนา และมีการสร้างด้วยวัสดุ การตกแต่งอย่างไร

4 การวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากข้อมูลทางด้านเอกสารที่ได้จากการค้นคว้า และจากการ เก็บข้อมูลภาคสนามในเรื่องคติการสร้างพระพุทธรูปไม้การสร้างพระพุทธรูป อีกทั้งรูปแบบ เทคนิคการประดับตกแต่ง อายุในการสร้างและการสิ้นสุดการสร้างพระพุทธรูป เมื่อได้ข้อมูลจาก การวิเคราะห์ทางด้านเอกสาร และข้อมูลจากงานภาคสนาม จึงนำข้อมูลเหล่านั้นมีสังเคราะห์ หรือ เปรียบเทียบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือ

5 สรุปผลงานวิจัย สรุปผลข้อมูลจากการศึกษาทางด้านเอกสาร การเก็บข้อมูล การเก็บ ข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์ และสรุปเพื่อให้เห็นคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปไม้ของคน ในล้านนา

ข้อตกลงเบื้องต้น

1.ผู้ศึกษาจะศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ ในจังหวัดบริเวณ 7 จังหวัดภาคเหนือของไทย อันได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน เชียงราย และจังหวัดพะเยา อันเป็นอาณาเขตอาณาจักรล้านนาแต่เดิม โดยมีผู้เชี่ยวชาญทางด้านการอ่านจารึกเป็นผู้ปริวรรตเป็น คำอ่านภาษาไทยปัจจุบัน

2.ผู้ศึกษาจะศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปไม้จากจารึกทั้งที่เป็น จารึกที่ปรากฏบนฐาน พระพุทธรูปไม้ และจะนำข้อความจารึกเฉพาะที่สำคัญมากกล่าวเท่านั้น

3.ผู้ศึกษาจะศึกษาค้นข้อมูลจากตำนาน พงศาวดาร เนื่องจากเป็นเอกสารที่สำคัญในการ บันทึกเรื่องราวต่างๆในอาณาจักรล้านนา ที่มีการคัดลอก บันทึกมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสังคม วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง การปกครองและเรื่องราวเกี่ยวพระพุทธศาสนา

4.เลขทะเบียนจารึกที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้มีอยู่ 2 แบบคือ แบบแรก เป็นเลขทะเบียน ที่ทำขึ้นโดยศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แบบที่สอง เป็นเลข ทะเบียนที่ผู้ศึกษาได้กำหนดขึ้นเองในการเก็บข้อมูลเพื่อสะดวกในการจัดเรียงข้อมูลให้เป็นระเบียบ เพราะพระพุทธรูปไม้ในล้านนาส่วนใหญ่แล้วยังไม่มีการขึ้นทะเบียนอย่างชัดเจน

แหล่งข้อมูลในการศึกษา

1. แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร

สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร
 สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 สำนักหอสมุด คณะจิตรศิลป์
 สำนักหอสมุด คณะมนุษยศาสตร์
 สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
 หอจดหมายเหตุ จังหวัดเชียงใหม่
 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 หอสมุดแห่งชาติ

2 แหล่งข้อมูลภาคสนาม

จังหวัดเชียงใหม่
 จังหวัดลำปาง
 จังหวัดลำพูน
 จังหวัดแพร่
 จังหวัดน่าน
 จังหวัดพระเยา
 จังหวัดเชียงราย
 จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 เมืองงเชียงตุง ประเทศพม่า
 เมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว

ผลและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา
2. ได้ทราบถึงรูปแบบ และพัฒนาการสร้างพระพุทธรูปไม้

3. ได้ทราบถึงประเพณีการสร้างถวาย

4. เพื่อให้คนในชุมชนได้เล็งเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ ซึ่งก่อให้เกิดการการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และหวงแหนในมรดกทางงานศิลปกรรมของท้องถิ่น

บทที่ 2

พัฒนาการประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านนา ดินแดนภาคเหนือตอนบน

ล้านนาเป็นคำพื้นเมืองที่ใช้เรียกอาณาบริเวณที่ประกอบไปด้วยกลุ่มเมืองต่างๆ ใน 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน และในอดีตดินแดนล้านนามีอาณาเขตกว้างขวางกว่าปัจจุบันอาจรวมไปถึงสิบสองปันนา และบางส่วนของรัฐชาน (Shan State)¹ ซึ่งในสมัยก่อนนั้นกำหนดอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาที่แน่นอนได้ยาก โดยอาณาเขตในอดีตมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการเมืองด้วย ในช่วงที่ล้านนามีอำนาจมาก อาณาเขตก็จะแผ่ขยายไปมากด้วย

จุดเริ่มต้นของอาณาจักรล้านนาในสมัยพญามังรายเกิดจากการรวมหัวเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ 2 สายใหญ่ๆ คือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนเข้าด้วยกัน ประมาณพื้นที่กว้างๆ คือ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และเชียงราย หลังจากนั้นพญามังรายได้ขยายอำนาจออกไปในส่วน ซึ่งเป็นดินแดนของเมืองเชียงตุงและเมืองนาย โดยในยุคสมัยพญาคำฟู พ.ศ.1877 – 1879 ได้ผนวกพะเยาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา และสมัยพญาติโลกราชได้ผนวกแพร่และน่านได้สำเร็จ² เมืองแพร่และเมืองน่านจึงถูกรวมเข้ามาในสมัยหลังและมีประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกับดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำ ๒ สายใหญ่นี้ดังกล่าว

แอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยา ชุมชนลุ่มแม่น้ำกก

ดินแดนแอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยา ในอดีตเป็นที่ตั้งของแคว้นโยนจะเป็นเขตที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำกก แม่น้ำลาว แม่น้ำอิง แม่น้ำจัน แม่น้ำสาย ในบรรดาแม่น้ำสายต่างๆ ที่กล่าวมา จะมีแม่น้ำกกเป็นแม่น้ำสายสำคัญและติดต่อกับที่ราบลุ่มแม่น้ำลาว บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกจึงเป็นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์และเหมาะสมกับการเป็น

¹ พูนพล อาสนจินดา, ภูมิศาสตร์ล้านนาไทยใน ล้านนาไทย (เชียงใหม่ : พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์, 2526), 34.

² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (พระนคร : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2514), 39.

ศูนย์กลางของเขตชุมชนทางตอนบนของล้านนา ดังจะเห็นว่าเวียงโยนกและเมืองเงินยางก็ตั้งอยู่บริเวณนี้

ชุมชนในที่ราบลุ่มแม่น้ำกกมีพัฒนาการจากรัฐที่มีขนาดเล็กและค่อยเติบโตเป็นรัฐขนาดใหญ่ขึ้นตามลำดับ และสามารถแบ่งตามพัฒนาการของรัฐออกเป็น 2 สมัย คือ สมัยชุมชนในตำนาน และสมัยเงินยาง

สมัย “ชุมชนในตำนาน” ในช่วงก่อนสมัยเมืองเงินยาง (ราวก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๖ หรือ ๑๗) เราจะทราบเรื่องราวของชุมชนในแถบนี้จากตำนาน ตำนานล้านนากลุ่มหนึ่งได้แก่ ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ ตำนานเชียงแสนฯ กล่าวถึงความเป็นมาของชุมชนในที่ราบลุ่มแม่น้ำกกว่า เดิมเป็นที่อยู่ของพวกกรอม (ขอม) ต่อมากลุ่มคนไทยได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ลักษณะที่ตำนานกล่าวจะย้อนเรื่องไปในอดีตอันไกลโพ้น ซึ่งไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจนได้ ซึ่งเป็นปัญหาที่ยังไม่ยุติว่าเมืองที่ตำนานกล่าวถึงนั้นมีจริงหรือไม่

ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ นับเป็นตำนานที่ย้อนเรื่องไปในอดีตมากที่สุดและแสดงความคิดเห็นของชาวล้านนาที่มีต่อดินแดนที่เขาอยู่ (ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก) ว่า เดิมเป็นที่อยู่ของพวกกรอมมาก่อน อาณาเขตของกรอมจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ประเทศกัมพูชาปัจจุบัน³ ต่อมากกรอมได้ขยายอาณาเขตขึ้นมาตามลำน้ำโขง โดยสร้างเมืองสุวรรณโคมคำขึ้น เมืองสุวรรณโคมคำเป็นเมืองตอนเหนือของกรอม ที่ตั้งของเมืองสุวรรณโคมคำตามความเข้าใจของชาวล้านนาระบุว่าตั้งอยู่ที่ “...สถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นเกาะเนินทรายชายแม่น้ำชลธิ (แม่น้ำโขง) ถัดปากน้ำราม คือ กุกระหนกที่ท่ามุดต่อตะวันตก...”⁴ แสดงว่าเมืองสุวรรณโคมคำเป็นเกาะอยู่ในลำน้ำโขงได้ปากแม่น้ำกกลงไป

ตำนานสิงหนดิกล่าวถึงการขยายเมืองโยนกออกไปถึงเมืองสุวรรณโคมคำเก่า “...แล้วก็แบ่งให้แต่งเมืองที่ใหม่ คือ ของได้หนูปพพิศกว่ามุล เกิดเป็นเกาะดอนจันใหญ่ที่เมืองสุวรรณโคมคำเก่า...พระองค์ไชยনারายณ์ตนเป็นลูก...กษัตริย์เมืองโยนกออกไป ตั้งภูกะวาวดอนมุลให้เป็นเมืองแล้วเข้าอยู่ที่นั่นแล้ว ก็เรียกชื่อว่าเวียงไชยনারายณ์เมืองมุลนั้นแล...” หลักฐานชิ้นนี้ระบุว่าเมืองสุวรรณโคมคำสลายตัวลง ต่อมาภายหลังเกิดเป็นเกาะใหญ่ขึ้นมาอีกเรียกว่า ดอนมุล ผู้นำเมืองโยนกจึงสร้างเมืองไชยনারายณ์ขึ้น ณ ที่ ดอนมุล เรียกว่าเวียงไชยনারายณ์เมืองมุล

³ จิตร ภูมิศักดิ์, ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไม้งาม, 2525), 23.

⁴ “ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ, ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 72 เล่มที่ 45 (พระนคร : องค์การการค้าของคุรุสภา, 2512), 173.

ส่วนสาเหตุการสลายตัวของเมืองสุวรรณโคมคำนั้น ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำกล่าวว่า “...ซุคคักฝั่งแม่น้ำขลนที (แม่น้ำโขง) ลัดไปทางทิศตะวันออกเมืองสุวรรณโคมคำ กระทำให้เมืองนั้นพังทลายไปทันที...”⁵ แสดงว่าเมืองสุวรรณโคมคำพังทลายเพราะแม่น้ำโขงเซาะเข้าในช่องแคบด้านริมฝั่ง พังตลิ่งจนเมืองจมลงไปในน้ำทั้งเมือง

สมัยเงินยาง ในสมัยเงินยางชุมชนในที่ราบลุ่มแม่น้ำกจะพัฒนาการขึ้นมาจากเดิมซึ่งเป็นรัฐหรือเวียงขนาดเล็ก ซึ่งมีเรื่องราวปรากฏในตำนานมาเป็นรัฐหรือเมืองขนาดใหญ่และมีความซับซ้อนมากขึ้น สมัยเงินยางนับว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเข้ามาและมีหลักฐานชัดเจนและสืบต่อมาถึงสมัยพระยามังราย ซึ่งเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงการเจริญกษัตริย์ของเมืองต่างๆ ไปประชุมเพื่อตั้งศักราชใหม่ ประชาชนในเมืองเชียงลาวใกล้แม่น้ำสายไม่มีตัวแทนเพราะขาดกษัตริย์ปกครอง “พระอินทร์” จึงส่งลาวจงเทวบุตรลงมากำเนิด ลาวจงได้บันไดลงมาจากสวรรค์ตรงบริเวณคอกขุดงพร้อมบริวารหนึ่งพันคน ชาวเมืองเชียงลาวจึงยกลาวจงขึ้นเป็นกษัตริย์องค์แรก นับเป็นการเป็นการเริ่มต้นของ “ราชวงศ์ลาว” หรือ “ลาวจิงกราช” ศูนย์กลางแห่งแรกของราชวงศ์ลาวอยู่ที่เมืองเชียงลาวใกล้กับแม่น้ำสาย ลักษณะสังคมเป็นแบบเครือญาติ โดยกษัตริย์ส่งราชโอรสไป “สร้างบ้านแปงเมือง” ตามที่ต่างๆ เกิดเป็นเมืองหรือชุมชนแห่งใหม่เกิดขึ้นทั่วไปในบริเวณทางตอนเหนือ⁶

ต่อมาศูนย์กลางสู่เมืองเงินยาง ณ บริเวณที่ราบเชียงแสนในสมัยลาวเฉียงกษัตริย์องค์ที่ ๕ แห่งราชวงศ์ลาว เมืองเงินยางนี้เข้าใจว่าอยู่ใกล้กับเมืองเชียงแสนหรืออยู่ในบริเวณเดียวกันก็ได้ ซึ่งเมืองเชียงแสนสร้างในสมัยพญาแสนภู เข้าใจว่าพญาแสนภูสร้างเมืองเชียงแสนขึ้นในบริเวณที่เป็นเมืองเงินยางมาก่อนความสืบเนื่องของเมืองเงินยางและเมืองเชียงแสนทำให้คนรุ่นหลังเรียกรวมกันเป็นเมือง “เงินยางเชียงแสน” เมืองเงินยางยังมีชื่อเรียกอีกว่า “หิรัญนครเงินยาง” และยางคปุระซึ่งเป็นศูนย์กลางใหม่เพื่อให้การควบคุมเมืองต่างๆ สะดวกขึ้น

ในสมัยนี้เข้าใจว่ามีเมืองเกิดขึ้นหลายแห่ง แต่เมืองที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนและมีบทบาทสำคัญในช่วงเวลาต่อมาคือเมืองพะเยา⁷ โดยขุนจอมธรรมราชบุตรแห่งเมืองเงินยางนำผู้คน

⁵ “ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ, ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 72 เล่มที่ 45 หน้า 226.

⁶ อานันท์ กาญจนพันธุ์, “บทนำ ตำนานพระยาเจือง เล่ม 1 (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรม ลานนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524), 9.

⁷ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และจินตนา มัชฌมบุรุษ, ผู้ปริวรรต, ตำนานพะเยาและคำวขอเล่นคำเป็นแท้ (เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2527), 23.

มาสร้างเมืองพะเยาขึ้นใหม่⁸ ขุนจอมธรรมปกครองเมืองพะเยาอย่างอิสระในฐานะเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ (ตั้งแต่ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗) เมืองพะเยาเป็นรัฐอิสระสืบมาจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จึงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ส่วนความสัมพันธ์ทางเครือญาติของผู้นำระหว่างเมืองพะเยากับเมืองเงินยางนี้สืบมาตลอดหลายชั่วอายุคน

การขยายอำนาจของราชวงศ์ลาวออกไปอย่างกว้างขวางจะอยู่ในสมัยขุนเจือง ดำเนินพื้นเมืองเชียงใหม่ว่าขุนเจืองเป็นกษัตริย์ลำดับที่ ๑๘ แห่งราชวงศ์ลาว สมัยขุนเจืองคาดว่าจะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗⁹ ขุนเจืองขยายอาณาเขตของเมืองเงินยางไปทางด้านตะวันออกโดยรอบชนะเมืองแก้ว (เวียงคานตอนเหนือ) ตลอดพระชนม์ชีพขุนเจืองทรงมุ่งทำสงคราม จากพระปรีชาสามารถของขุนเจืองทำให้เมืองเงินยางมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงและมีอาณาเขตกว้างขวาง เห็นได้จากขุนเจืองส่งโอรส ๕ องค์ ไปครองเมืองเงินยาง ไชยনারายณ์ ล้านช้าง เมืองแก้ว และเชียงรุ่งในสิบสองปันนา เมืองสำคัญที่เป็นศูนย์กลางของชนชาติไทยในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนในเวลานั้นคือ เมืองเงินยาง (เชียงแสน) เมืองเชียงรุ่ง เมืองล้านช้างเมืองต่างๆ เหล่านี้ จะมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันทั้งการแต่งงานและการสืบสายโลหิต

แอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ชุมชนลุ่มแม่น้ำปิง

ดินแดนในแอ่งที่ราบลุ่มเชียงใหม่-ลำพูนมีเรื่องราวเกี่ยวกับลัวะซึ่งอาศัยอยู่บริเวณนี้นานแล้ว เรื่องราวของลัวะปรากฏชัดเจนในเรื่องของความขัดแย้งระหว่าง ขุนหลวงวิลังคะและพระนางจามเทวี เรื่องนี้เกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ซึ่งเป็นช่วงที่พระนางจามเทวีครองราชย์เมืองหริภุญไชย ขุนหลวงวิลังคะเป็นหัวหน้าชาวลัวะบริเวณเชิงดอยสุเทพทำสงครามกับพระนางจามเทวีสาเหตุของสงครามคงเกิดจากความไม่พอใจของชาวพื้นเมืองลัวะที่ถูกชนต่างถิ่นซึ่งมีวัฒนธรรมสูงกว่าเข้ามาแทรกแซง ขุนหลวงวิลังคะทำสงครามพ่ายแพ้ ชาวลัวะส่วนหนึ่งคงกระจัดกระจายไปตามป่าเขาและตามที่ต่างๆ แต่ลัวะอีกส่วนหนึ่งคงยอมอยู่ภายใต้การปกครองของพระนางจามเทวี นับเป็นการสิ้นสุดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของลัวะซึ่งเคยมีมา พระนางจามเทวีแต่งตั้งขุนลัวะให้

⁸ เดิมเมืองพะเยาเป็นเมืองร้าง ขุนจอมธรรมเข้ามาฟื้นฟูขึ้นใหม่ เมืองพะเยาในสมัยเริ่มแรกที่ขุนจอมธรรมฟื้นฟูเป็นเมืองรูปน้ำเต้า ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพะเยาพิทยาคม โรงเรียนเทศบาล 3 และวัดลี

⁹ อานันท์ กาญจนพันธุ์, *ตำนานพระยาเจือง (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรม ล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524), 9.*

ปกครองชุมชนลัวะและต้องส่งส่วยประจำ¹⁰ สันนิษฐานว่าชุมชนลัวะคงรวมตัวกันอยู่ที่เชิงคอยสุเทพต่อมา และกลุ่มลัวะนี้เองที่เป็นพันธมิตรช่วยเหลือพญามังรายตีหริภุญไชย โดยพัฒนาการของรัฐในเขตชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนก่อนก่อตั้งอาณาจักรล้านนาแบ่งได้เป็น ๒ สมัย คือ สมัยชุมชนพื้นเมือง “ลัวะ” และสมัยแคว้นหริภุญไชย

สมัยชุมชนพื้นเมือง “ลัวะ” ดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน แต่เดิมเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวพื้นเมืองที่เรียกว่า “ลัวะ” ลัวะคงครอบครองบริเวณนี้มาช้านานแล้ว และเข้าใจว่าชุมชนลัวะจะมีศูนย์กลางอยู่บริเวณเชิงคอยสุเทพ

เรื่องราวของลัวะมักจะพบในตำนานล้านนาเสมอ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนาและตำนานจามเทวี เข้าใจว่าเป็นเรื่องที่นิยมเล่าสู่กันฟังและถ่ายทอดกันต่อๆ มา ลักษณะของเรื่องที่เล่าคงเป็นนิยายปรัมปราที่สะท้อนให้เห็นว่าสังคมชาวลัวะนั้นเริ่มต้นจากชุมชนขนาดเล็กในกลุ่มเครือญาติกัน ต่อมาชุมชนขยายตัวใหญ่ขึ้นจึงสร้าง “เวียง” ขึ้น ในบริเวณเชิงคอยสุเทพและต่อไปถึงลำพูน อีกทั้งชาวลัวะยังไม่รู้จักนับถือพระพุทธศาสนาและไม่มีความเจริญทางวัฒนธรรม ตำนานจึงเปรียบลัวะว่าเป็นกลุ่มคนที่เกิดในรอยเท้าสัตว์

เหตุการณ์ที่ทำให้ทราบเรื่องราวของลัวะต่อมาเรื่องราว ขุนหลวงวิลังคะเป็นหัวหน้าชาวลัวะบริเวณเชิงคอยสุเทพทำสงครามกับพระนางจามเทวี สาเหตุของสงครามคงเกิดจากความไม่พอใจของชาวพื้นเมืองลัวะที่ถูกชนต่างถิ่นซึ่งมีวัฒนธรรมสูงกว่าเข้ามาแทรกแซง ขุนหลวงวิลังคะทำสงครามพ่ายแพ้ ชาวลัวะส่วนหนึ่งคงกระจัดกระจายไปตามป่าเขาและตามที่ต่างๆ แต่ลัวะอีกส่วนหนึ่งคงยอมอยู่ภายใต้การปกครองของพระนางจามเทวี นับเป็นการสิ้นสุดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของลัวะซึ่งเคยมีมาพระนางจามเทวีแต่งตั้งขุนลัวะให้ปกครองชุมชนลัวะและต้องส่งส่วยประจำ¹¹ สันนิษฐานว่าชุมชนลัวะคงรวมตัวกันอยู่ที่เชิงคอยสุเทพต่อมา และกลุ่มลัวะนี้เองที่เป็นพันธมิตรช่วยเหลือพญามังรายตีหริภุญไชย

เมื่อพญามังรายก่อตั้งเมืองเชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองระบุว่าบริเวณนี้ “เป็นที่อยู่ที่ตั้งแห่งท้าวพระยาทั้งหลายมาก่อน”¹² ซึ่งหมายถึงพวกลัวะ เวียงเชียงใหม่ที่สร้างขึ้นมีชื่อเดิมว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เข้าใจว่า “นพบุรี” อาจหมายถึงเวียงนพบุรีอันเป็นเวียงเก่าของลัวะ นับว่าเป็นชื่อที่แสดงความสืบเนื่องถึงสองสมัย

¹⁰ สงวน โชติสุขรัตน์, “ตำนานนางจามเทวี, ใน ประชุมตำนานล้านนาไทย, 27.

¹¹ สงวน โชติสุขรัตน์, “ตำนานนางจามเทวี” ใน ประชุมตำนานล้านนาไทย, 27.

¹² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 61.

สมัยแคว้นหริภุญไชย กลุ่มของเมืองที่กระจายอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน และที่ราบลุ่มแม่น้ำวังในเขตอำเภอเมือง และอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง¹³ โดยมีเมืองลำพูนหรือหริภุญไชยเป็นศูนย์กลาง ตำนานจามเทวีกล่าวว่าฤาษีวาสุเทพ สร้างเมืองหริภุญไชยประมาณ พ.ศ.๑๓๑๐ - ๑๓๑๑¹⁴ เมื่อสร้างเมืองหริภุญไชยเสร็จ ฤาษีวาสุเทพได้ ทูลเชิญพระนางจามเทวีธิดาของกษัตริย์ละโว้(ลพบุรี) มาปกครองเมือง พระนางจามเทวีเสด็จมา เสดวยราชย์ที่เมืองหริภุญไชย พระนางจามเทวีทรงนำพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและความเจริญ ต่างๆ จากละโว้มาด้วย เมืองหริภุญไชยคงเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทวารวดีซึ่งมีละโว้เป็น ศูนย์กลาง¹⁵ หลังจากเมืองหริภุญไชยมีความเจริญมั่นคงแล้วจึงขยายอำนาจออกไป โดยสร้างเมืองเข ลางค์ขึ้นที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง เมืองเขลางค์คงมีฐานะเป็นเมืองสำคัญรองจากหริภุญไชย เพราะ เป็นเมืองที่พระนางจามเทวีสร้างให้พระเจ้าอนันตยศโอรสองค์เล็กครอง ส่วนมหายศโอรสองค์ใหญ่ ครองหริภุญไชยสืบมา นับเป็นสายราชวงศ์จามเทวีซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นของชนชาติมอญ

ต่อมาเมืองหริภุญไชยล่มสลายลงเพราะถูกพญามังรายยึดครองในราว พ.ศ.๑๔๓๕ โดยมีพระญาธิบาเป็นกษัตริย์องค์สุดท้าย ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่อธิบายถึงความอ่อนแอของพญาธิบา ที่หลงเชื่อกลอุบายของอ้ายฟ้า ซึ่งเป็นคนที่พระญามังรายใช้มาเป็นไส้ศึก อ้ายฟ้าวางแผนทำเป็นถูก พระญามังรายจับได้แล้วไปพึ่งพระญาธิบาฯ ให้อ้ายฟ้าทำหน้าที่ตัดสินความและเก็บส่วย อ้ายฟ้าได้ สร้างความเดือดร้อนแก่ราษฎรหลายประการ หลักฐานที่ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ คือ เหมืองอ้ายฟ้า (เหมืองแข็งหรือเหมืองแก้ว) ซึ่งอ้ายฟ้าให้ขุดเหมืองในฤดูแล้ง ขนาดหมิ่นเจ็ดพันวา ความเดือดร้อน ของราษฎรถูกอ้ายฟ้าสร้างขึ้นเพื่อให้เกลียดชังพญาธิบา แผนอ้ายฟ้าทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย เปิด โอกาสให้พญามังรายตีเมืองหริภุญไชยสำเร็จ¹⁶

การตั้ง เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ศูนย์กลางอาณาจักรล้านนา

พระยามังรายกษัตริย์แห่งราชวงศ์ลาวได้สร้างเมืองเชียงใหม่ในปีพ.ศ. 1839 มีเมืองนคร เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางอำนาจ เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง

¹³ ศรีศักร วัลลิโภดม, แคว้นหริภุญไชย ใน โบราณคดีไทยในทศวรรษที่ผ่านมา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2525), 94

¹⁴ A.B. Griswold and Prasert na Nagara, "An inscription in Old Mon from Wieng Mano in Chiang Mai Province" *Journal of the Siam Society* 59 (Januaru 1971) : 153 – 156

¹⁵ David K. Wyatt, *Thailand : A Short History*, 22.

¹⁶ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 11-18.

ในการสร้างเมืองเชียงใหม่ พระองค์ได้เชิญพระยาจำเมือง พ่อขุนรามคำแหง มาพิจารณาชัยภูมิ กำหนดแผนผังของเมือง โดยตลอดรัชกาลของพระยามีงรายพระองค์ทรงได้ทำศึกเพื่อรวบรวมหัวเมืองน้อยให้เข้ามาเป็นศูนย์กลางเดียวกัน และสร้างความเข้มแข็งของอาณาจักรล้านนา ซึ่งการก่อตั้งเมืองอาณาจักรล้านนาเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องราวประวัติศาสตร์ล้านนา¹⁷

อาณาจักรล้านนามีอายุ 262 ปี นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งในปีพ.ศ. 1839 จนถึงปี พ.ศ. 2101 ที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง เมื่อพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย แบ่งออกได้เป็น 3 สมัยด้วยกันคือ

ยุคแรก ยุคสมัยการสร้างอาณาจักร

ถือได้ว่าในยุคนี้เป็นยุคที่สร้างความเข้มแข็งของอาณาจักรซึ่งกษัตริย์ราชวงศ์มังรายตอนต้น เริ่มจากพระยามีงรายถึงพระยาผาฮู นับเป็นเวลา 59 ปี ในสมัยสร้างอาณาจักรมีกษัตริย์อยู่ 5 พระองค์คือ

พญามีงราย พ.ศ. 1839 -1855 พระองค์ทรงวางรากฐานความเจริญรุ่งเรืองในล้านนาหลายประการ คือ ด้านการขยายอาณาเขต พระองค์ทรงรวบรวมแคว้นโยนกในแอ่งที่ราบเชียงราย และแคว้นพิกันในแอ่งที่ราบเชียงใหม่ –ลำพูน แล้วได้ขยายอาณาเขตออกไปโดยไปรบชนะเมืองเขลางค์ (เมืองลำปาง) ซึ่งอาณาจักรล้านนาศัณยีนั้นประกอบไปด้วย เมืองลำปาง ลำพูน เชียงราย และจากนั้นพระองค์ได้สร้างเมืองเครือข่ายของพระองค์โดยทรงส่งพระโอรสไปสร้างเมืองนาย หัวเมืองไทใหญ่ เมืองเชียงตุง เมืองเหล่านี้ถือว่าเป็นบ้านพี่เมืองน้อง เป็นพันธมิตรทางการเมือง และความผูกพันทางพระพุทธศาสนา

ด้านการปกครองพญามีงราย เชียงใหม่มีฐานะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร พระองค์ทรงบริหารบ้านเมืองตลอดพระชนม์ชีพ พระองค์ส่งอ้ายฟ้าไปปกครองเมืองหริภุญไชยในฐานะเมืองบริวาร ส่วนเมืองเชียงรายได้ส่งขุนครามพระโอรสไปปกครอง ในช่วงสมัยนี้ล้านนาได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ตอนบน มีเชียงรายเป็นศูนย์กลาง ตอนล่างมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง นอกจากนั้นเมืองอื่นๆลงลงมาก็จะส่งขุนนางหรือพระโอรสไปปกครอง นับเป็นรูปแบบการปกครองที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยความเข้มแข็งของอาณาจักรขึ้นอยู่กับศูนย์กลาง

ด้านกฎหมาย กฎหมายที่ใช้ในยุคนี้คือ “กฎหมายมังราย” ศาสตราซึ่งเข้าใจว่ากฎหมายฉบับนี้จะรับอิทธิพลจากกฎหมายมอญที่เมืองหริภุญไชย จะใช้ตลอดในสมัยราชวงศ์มังราย

¹⁷ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2544), 111.

ด้านศาสนา พระองค์ได้รับเอาพระพุทธศาสนาจากเมืองหริภุญไชย ทรงสร้างเจดีย์กู่คำ (เจดีย์เหลี่ยม) ที่เวียงกุมกาม สร้างวัดกานโถม สร้างพระพุทธรูป สร้างเจดีย์ และกัลปนาข้าทาส ให้แก่วัด

ด้านความสัมพันธ์ พระองค์มีสายสัมพันธ์อันดีต่อพระยาจำเมือง และพ่อขุนรามคำแหง ดังจะเห็นได้ว่ากษัตริย์สามพระองค์นั้นได้ทำสัญญาว่าจะเป็นมิตรไมตรีต่อกันร่วมกันต่อต้านมองโกล และร่วมกันสร้างเมืองเชียงใหม่

พญาไชยสงคราม พ.ศ.1855-1855 พระองค์ทรงครองเชียงใหม่ได้ 5 เดือน ก็ทรงมอบพระราชสมบัติให้พญาแสนภูปกครอง แล้วพระองค์ทรงไปปกครองแคว้นโยนกตามเดิม เพราะว่าในสมัยพญาไชยสงครามนั้นได้ประสบปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติ โดยพระอนุชาขุนศรีเมืองที่สามารถยึดเมืองเชียงใหม่ได้แต่ถูกกำจัดไปโดยท้าวหน้าท่อมพระโอรสของพระองค์

พญาแสนภู ครั้งที่ 1 พ.ศ. 1855-1856 พญาแสนภูครองเชียงใหม่ได้ 4 เดือน เกิดขุนศรีเมืองยึดครองเมืองหริภุญไชย ครองเมืองหริภุญไชยอยู่ 9 ปี พญาแสนภูทรงถอยไปไปแคว้นโยนกต่อมาพ่อขุนหน้าท่อมโอรสของพญาไชยสงครามยกทัพจากเมืองตาก สามารถเข้ายึดเมืองหริภุญไชยได้ พ.ศ. 1865 จากเจ้าขั้คคะ ต่อมาพญาแสนภูทรงยกทัพมาเมืองเชียงใหม่ได้กระทำการรบกับพ่อขุนหน้าท่อมและจับพ่อขุนหน้าท่อมไปถวายแก่พระราชบิดา

ครั้งที่ 2 พญาแสนภูได้กลับมาครองเชียงใหม่ในปี พ.ศ.1866-1878 แต่ครองเมืองอยู่นานจึงมอบราชสมบัติให้กับพญาคำฟู ส่วนพระองค์นั้นได้กลับไปดูแลพญาไชยสงครามที่แคว้นโยนก จนกระทั่งพญาไชยสงครามสวรรคต พระองค์ทรงสร้างเมืองเชียงแสน ปี พ.ศ.1871 และทรงสวรรคตลงในปีพ.ศ. 1878

พญาคำฟู ครั้งที่ 1 ปี พ.ศ.1866-1869 ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 1878-1880 เป็นกษัตริย์ที่ปกครองต่อพญาแสนภู พระเจ้าคำฟูประทับอยู่ที่เมืองเชียงแสน ส่วนเมืองเชียงใหม่ทรงแต่งตั้งท้าวผายูปกครอง ในยุคสมัยนี้เป็นยุคที่มีความเข้มแข็งพระองค์ทรงยึดเมืองพะเยาได้ การย้ายมาเมืองตอนบนแคว้นตลอด 3 รัชกาลนั้นเป็นเหตุผลทางยุทธศาสตร์

พญาผายู พ.ศ. 1880-1899 เสนาอำมาตย์ทั้งหลายอภิเษกท้าวผายูเป็นกษัตริย์ครองเมืองเชียงใหม่ พญาผายูไม่เสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองเชียงแสนดังเช่นพญาคำฟู พระองค์ประทับอยู่ที่เชียงใหม่ อาจเป็นเพราะอาณาเขตทางตอนบนมีความเป็นปึกแผ่น โดยสร้างเมืองเชียงแสนเพื่อป้องกันศึกฮ่อได้อย่างเข้มแข็งและสามารถผนวกพะเยาได้ ในขณะที่เดียวกันพญาผายูสร้างความสัมพันธ์กับเมืองเชียงของ ในลุ่มน้ำกก โดยได้อภิเษกกับพระนางจิตราเทวีพระธิดาของเจ้าเมืองเชียงของ

พญาผายุปกครองเมืองด้วยทศพิศราชธรรม ทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนา และสร้างวัดลีเชียงพระ(วัดพระสิงห์) ให้เป็นวัดสำคัญในเมืองเชียงใหม่ การส่งเสริมทางด้านพุทธศาสนาในสมัยนี้เป็นการส่งเสริมเพื่อวางรากฐานความเจริญรุ่งเรืองพระพุทธศาสนา ที่เจริญรุ่งเรืองอย่างเด่นชัดในสมัยพญาเกือนา

ยุคสอง ยุคสมัยแห่งความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร

ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนา เริ่มมีพัฒนาการขึ้นอย่างเด่นชัดนับตั้งแต่สมัยพญาเกือนา พ.ศ. 1892 -1899และสืบต่อจนถึงสมัยพระเมืองแก้ว พ.ศ. 2039-2069 สมัยรุ่งเรืองเป็นเวลากว่า 170 ปี และความเจริญสูงสุดในสมัยเจ้าติโลกราช พ.ศ. 1985-2031 ซึ่งเป็นยุคทองสูงสุดของล้านนา ในสมัยนี้อาณาจักรล้านนาแผ่อิทธิพลกว้างขวาง โดยได้เมืองแพร่เมืองน่านไว้ในอำนาจ และแผ่อิทธิพลไปยังเมืองต่างจนถึงเขตรัฐฉาน เช่น เมืองเชียงตุง เมืองน่าน เมืองลีป้อ เมืองยองและเมืองเชียงรุ่งในเขตสิบสองปันนา ตลอดจนถึงเมืองหลวงพระบาง ในประเทศลาว สมัยล้านนาเจริญรุ่งเรือง มีกษัตริย์ราชวงศ์มังราย 6 พระองค์ได้แก่

พญาเกือนา พ.ศ.1899-1929 ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิศราชธรรม ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระองค์ได้อัญเชิญพระสมณเถระจากเมืองสุโขทัย พ.ศ. 1912 พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ จากเมืองมอญ ยังดินแดนล้านนา และในขณะเดียวกันไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมายังล้านนา อีกทั้งยังสร้างวัดสวนดอกให้เป็นจำพรรษาแก่พระสมณเถระเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาและได้สร้างเวียงสวนดอกเป็นเวียงพระธาตุอีกด้วย

พญาแสนเมืองมา พ.ศ. 1929-1945 เมื่อพญาเกือนาสิ้นพระชนมพระเจ้าแสนเมืองมาก็ขึ้นเสวยราชสมบัติสืบมา ท้าวมหาพรหมซึ่งครองเมืองเชียงรายพระอนุชาของพระเจ้าเกือนายกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ แต่ประสบความล้มเหลวพระองค์จึงขอความช่วยเหลือจากพระบรมราชาที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) พ.ศ.1929 ยกทัพเข้ามาตีล้านนา โดยเข้าปล้นเมืองลำปางซึ่งไม่ประสบผลสำเร็จจึงล่าถอยกลับไป นับว่าเป็นครั้งแรกที่อยุธยายกทัพขึ้นมามีอำนาจ

พญาสามฝั่งแกน พ.ศ. 1945-1985 ในต้นรัชสมัยของพญาสามฝั่งแกนได้เกิดสงครามทั้งด้านเหนือและใต้ แต่หลังจากยุติสงครามกับฮ่อบ้านเมืองก็มีความสุขตลอดมาพญาสามฝั่งแกนถูกยกย่องว่ามีความมองอาจาก้าหาญสามารถจัดการบ้านเมืองได้ในขณะที่มีศึกสงคราม แลเป็นผู้นำทหารที่มีความเข้มแข็ง และทรงจัดระบบการปกครองให้มีระเบียบแบบแผนมาขึ้นคือแต่งตั้งโอรสเป็นอุปราชอยู่ใกล้ชิดกับพระองค์ที่เชียงใหม่เท่ากับลดความสำคัญของเมืองเชียงรายที่มีฐานะเป็นเมืองอุปราช

พญาติโลกราช พ.ศ. 1985-2031 พระเจ้าติโลกราชได้รับการยกย่องให้มีฐานะเป็นพระเจ้าเท่ากับกรุงศรีอยุธยา ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่จะยกย่อง พระเจ้าติโลกราชยิ่งกว่ากษัตริย์องค์

อื่น จึงเรียกว่า “พระเป็นเจ้าติโลกราช เพื่อชี้ให้เห็นถึงฐานะอันยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์องค์ไหน พระองค์ทรงสร้างความมั่นคงภายในอาณาจักรเป็นเวลา 10 ปี ได้ขยายอาณาเขตไปอย่างกว้างขวาง โดยสามารถยึดเมืองแพร่เมืองน่านได้ ทางตะวันออกไปถึงเมืองหลวงพระบาง ทางใต้เมืองศรีสะเกษ ลัยเหนือสุดเมืองสีป้อ เมืองนาย เมื่อโลคำ เมืองของห้วย

ในสมัยนี้พระเจ้าติโลราชพระองค์มีความเลื่อมใสในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สนับสนุนคณะสงฆ์นิคายสิงหล การสนับสนุนนิคายลังกาวงศ์นี้เอง ทำให้ศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง เป็นที่เลื่อมใสของผู้คน นิกายสีหลเน้นหนักไปทางด้านภาษาบาลี และปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยที่ถูกต้อง ทำให้การศึกษาปริยัติธรรมเจริญก้าวหน้าอย่างสูง จึงเกิดการสังคายนา พระไตรปิฎกขึ้น ในปี พ.ศ. 2020 ที่วัดมหาโพธาราม เป็นเวลา 1 ปีจึงเสร็จ ซึ่งนับเป็นการสังคายนาเป็นครั้งที่ 8 ของโลก พระไตรปิฎกที่ชำระในสมัยนี้เป็นหลักปฏิบัติของนิกายต่างๆในล้านนาสืบต่อมา

พญาอดเชียงราย พ.ศ.2031-2040 หรือท้าวอดเมือง โอรสท้าวบุญเรือง โอรสองค์เดียวของพระเจ้าติโลกราช พระยอดเชียงรายปกครองบ้านเมืองเป็นเวลา 8 ปี ไม่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก

พญาเมืองแก้ว พ.ศ. 2039-2069 ทรงเป็นพระโอรสของพระยอดเชียงรายกับนางโป่งน้อย พระราชกนิษฐาในการทำนุบำรุงบ้านเมือง พระเมืองแก้วทรงก่อกำแพงเมืองลำพูน ด้วยอิฐ ในปี พ.ศ.2059 หลังจากอุทธยาดีลำปางแตก ในปี พ.ศ. 2059 ต่อมาจึงก่อกำแพงเมืองเชียงใหม่ (ก่อด้วยอิฐ ก่อกำแพงสี่เหลี่ยมชั้นใน) เหตุที่มีการระดมกำลังก่อกำแพงด้วยอิฐเนื่องจากช่วงหลังอุทธยาให้ปืนใหญ่เข้าโจมตี จึงต้องปรับปรุงกำแพงให้มีความแข็งแรงขึ้น นอกจากนี้พระองค์ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากและเจริญรุ่งเรือง ในชนกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจด้านทำนุบำรุงพุทธศาสนาของพระเมืองแก้วไว้จำนวนมาก ทรงสร้างวัดและซ่อมแซมวันเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นว่าพระองค์ทรงสร้างวัดบุพพาราม (วัดเม็ง) สร้างวัดศรีสุพรรณ และทรงหล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่ “พระเจ้าแก้วคือ” พ.ศ.2059 อีกทั้งพระภิกษุในสมัยพญาเมืองแก้วมีความรู้สูงยิ่ง จึงเขียนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีเป็นจำนวนมากและมีชื่อเสียงแพร่ขยายไปยังเมืองต่างๆเช่น ล้านช้าง พม่า พระเมืองแก้วสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2068 มีพระชนมายุ 44 พรรษา

ยุคสามยุคเลื่อมและการล่มสลายของอาณาจักร

ความเลื่อมของล้านนาเกิดขึ้นปลายสมัยราชวงศ์มังราย นับกันตั้งแต่สมัยพระเมืองเกษเกล้า ครั้งที่ 1 พ.ศ.2068-2081 ครั้งที่ พ.ศ. 2086-2088 จนกระทั่งตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ใน พ.ศ. 2101 สมัยยุคเลื่อมกินเวลา 33 ปี บ้านเมืองในขณะนั้นเกิดความวุ่นวาย ขุนนางมีอำนาจในการแต่งตั้ง และปลดกษัตริย์ลงจากตำแหน่งได้ ในยุคนี้มีกษัตริย์ราชวงศ์มังรายอยู่ 3 องค์ด้วยกันคือ

พญาเมืองเกษเกล้า ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2068-2081 ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2086-2088 พญาเทศ หรือ พระเมืองเกษเกล้า ขึ้นครองราชย์ภายหลังที่พญาเมืองแก้วสิ้นพระชนม์ โดยขุนนางได้ไปเชิญพญาเมืองเกษขึ้นครองราชย์ เนื่องจากพญาเมืองเทศอยู่เมืองน้อย จึงไม่มีฐานอำนาจในเมืองเชียงใหม่ ในการบริหารราชการแผ่นดินมีอุปสรรคอย่างมาก เพราะถูกกลุ่มขุนนางต่อต้าน ต่อมาขุนนางได้ปลดพระองค์ออกจากตำแหน่งโดยส่งให้ไปปกครองเมืองน้อยตามเดิม ปีพ.ศ. 2081 ขุนนางได้เชิญท้าวชายพระโอรสของพระองค์ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2081-2086 แต่ครองราชย์ได้เพียง 5 ปี ก็ถูกลอบปลงพระชนม์ ขุนนางก็อันเชิญพญาเมืองเทศกลับมาขึ้นครองราชย์เป็นครั้งที่ 2 พ.ศ. 2086-2088 ขึ้นครองราชย์ได้เพียง 2 ปี ก็ถูกลอบปลงพระชนม์

พญาชายคำ พ.ศ. 2081-2086

พระนางมหาเทวีเจ้าจิริประภา พ.ศ. 2088 -2088¹⁸

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พ.ศ. 2089-2091 เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าโพธิสาลแห่งล้านช้าง พ.ศ. 2063-2091 กับนางยอคำทิพย์ธิดาของพญาเมืองเกษเกล้า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชขึ้นครองราชย์เนื่องจากสืบเชื้อสายราชวงศ์มังราย ได้รับการสนับสนุนขุนนางเมืองเชียงใหม่ให้ขึ้นครองราชย์อาณาจักรล้านนาถึง 2 ปี หลังจากพระบิดาสิ้นพระชนม์ พระองค์ก็กลับขึ้นไปครองราชย์ที่ล้านช้างแทนพระบิดา หลังจากนั้นล้านนาวางภัยตรัยถึง 5 ปีช่วงนี้เกิดกบฏขึ้น ทั้งสงครามกลางเมือง บ้านเมืองแตกแยก

ท้าวแม่กุ พ.ศ. 2094-2107 กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 17 ของราชวงศ์มังราย โดยท้าวแม่กุมาจากเมืองน่านโดยการเชิญของขุนนาง ท้าวแม่กุแก้ไขการขาดอำนาจที่เมืองเชียงใหม่ จึงนำเอาขุนนางใกล้ชิดมาตั้งเมืองเชียงใหม่ด้วย ขุนนางที่ติดตามคงสร้างความไม่พอใจให้แก่ขุนนางท้องถิ่น เพราะมีการอ้างว่าขุนนางเมืองน่านใช้จารีตเจ็ว และท้าวแม่กุเชื่อจารีตเจ็วด้วย ทำให้บ้านเมืองเสื่อม เมื่อล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าท้าวแม่กุยังครองเมืองต่อไปจนกระทั่ง ท้าวแม่กุถูกจับไปอยู่พม่า พ.ศ. 2107 เพราะไม่ให้ความร่วมมือในราชการสงคราม หลังจากนั้นพระเจ้าบุเรงนองได้แต่งตั้งให้พระนางวิสุทธิเทวี เชื้อสายราชวงศ์มังรายดูแลบ้านเมือง¹⁹

ล้านนาเมืองประเทศราชของอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2317-2442

¹⁸ วรรณิการ์ วัฒนเกษม, **อักษรพิฆาตที่พบในจารึกภาคเหนือ**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (นครปฐม:แผนกบริการกลาง สำนักงานอธิการบดี พระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม, 2517), 10.

¹⁹ สวัสดิ์อ่องสกุล, **ประวัติศาสตร์ล้านนา** พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ:บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ปจำกัด, 2544), 204-207.

ประวัติศาสตร์ล้านนาในสมัยเมืองประเทศราชของราชอาณาจักรสยาม เริ่มในพ.ศ. 2317 เมื่อผู้นำท้องถิ่นเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี จนถึงราวปี พ.ศ.2442 ในสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้จัดตั้งการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล “มณฑลพายัพ” จึงยกเลิกฐานะเมืองประเทศราชลง เมืองต่างๆในล้านนาเป็นเมืองประเทศราชของ ราชอาณาจักรสยามดำรงสถานะเป็นรัฐบาลท้องถิ่นปกครองตามจารีตล้านนา เพราะความแตกต่าง ทางวัฒนธรรม ทำให้ราชอาณาจักรสยามถือว่าล้านนานั้นเป็นดินแดนต่างชาติต่างภาษา โดยรัฐบาล กลางที่กรุงเทพฯ ให้เจ้าเมืองล้านนาเป็น “เจ้าเมืองประเทศราช” ส่วนชาวเมืองต่างๆในล้านนาถือว่า “เจ้าหลวง” มีฐานะเป็นกษัตริย์หรือเป็นพระเจ้าแผ่นดิน จากหลักฐานทางด้านจารึกปรากฏคำว่า พระเจ้าแผ่นดิน ในจารึกพระบรมธาตุจอมทอง เรียกพญาหลวงวิจิตรปราการ(พญาจำบ้าน) เจ้าเมือง เชียงใหม่ ว่า “เจ้าแผ่นดินเชียงใหม่”

การฟื้นฟูและการเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี

การฟื้นฟู หมายถึงการต่อต้านพม่า ภายใต้การปกครองของพม่าระหว่าง พ.ศ.2101- 2107 กินเวลาถึงสองร้อยกว่าปี ชาวล้านนาก่อกบฏอย่างต่อเนื่อง การฟื้นฟูนั้นเริ่มทำอย่างจริงจัง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23-24 โดยกลุ่มคนที่ต่อต้านนั้นมีอยู่สองกลุ่มคือ กลุ่มที่ต่อต้านอย่างโดด เดี่ยวโดยกลุ่มผู้นำไม่ได้ร่วมมือกันมีการแย่งชิงอำนาจกันอย่างแพร่หลาย กลุ่มที่สองกำลังต่อต้าน พม่าโดยกำลังสนับสนุนจากกรุงธนบุรี นำโดยพญาจำบ้าน (บุญมา) และเจ้ากาวิละ ผู้นำล้านนาที่ สามารถขับไล่พม่าออกไปได้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธภาพระหว่างล้านนากับกรุงสยาม เพื่อ ช่วยกวาดต้อนพม่าออกจากดินแดนล้านนาจนหมดสิ้น ใช้เวลาเกือบสามสิบปี จึงประสบผลสำเร็จ ในปี พ.ศ. 2347 แล้วได้แต่งตั้งพญาจำบ้านเป็น พญาหลวงวิจิตรปราการกำแพงเพชร ครองเมือง เชียงใหม่ พระเจ้ากาวิละครองเมืองลำปาง ส่วนน้องพระเจ้ากาวิละอีก 6 คนช่วยราชการในเมือง ลำปาง โดยมีเจ้าน้อยธรรมลังกาเป็นอุปราช เจ้าบุญมาเป็นเจ้าราชวงศ์ เจ้าเจ็ดต้นได้ร่วมมือป้องกัน เมืองลำปางให้รอดพ้นจากพม่าอย่างเข้มแข็ง ขณะที่เมืองเชียงใหม่ถูกยึดครองสำเร็จ เมืองลำปางจึง เป็นแหล่งที่มั่นสำคัญในการต่อต้านพม่าของฝ่ายไทย

การฟื้นฟูล้านนาของเจ้าเจ็ดต้น

พระเจ้ากาวิละได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ใน ปี พ.ศ. 2325 แต่ในขณะนั้น เชียงใหม่เป็นเมืองร้าง จึงทำให้การฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่เป็นการยาก เนื่องจากกำลังคนขาดแคลน อย่างหนัก พระเจ้ากาวิละจึงได้รวบรวมคนจากลำปาง 300 คน แล้วมารวบรวมไพร่พลของพญาวิจิตร ปราการ (จำบ้าน) บริเวณวังสะแกง 700 คน รวมกันทั้งหมด 1000 คน ไปตั้งมั่นที่เวียงป่าซางโดย พญากาวิละสร้างเวียงป่าซางในปี พ.ศ. 2325 ให้เป็นเมืองชั่วคราว

พญาท้าวละตังเวียงอยู่ป่าซางใช้เป็นที “เก็บหอมตอมไพร” นับแต่ พ.ศ 2325 ถึง พ.ศ. 2339 เป็นเวลา 14 ปี จึงกลับไปฟื้นฟูและตั้งเมืองเชียงใหม่ได้ พระเจ้าท้าวละมื่นโยบายจำกัดพม่าออกไปให้หมดสิ้น สร้างความเข้มแข็งให้แก่ล้านนา พระเจ้าท้าวละมื่นมีส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งในการฟื้นฟูล้านนา เพราะได้รวบรวมพลเมืองในดินแดนทางตอนเหนือและบริเวณสองฝั่งแม่น้ำสาระวิน²⁰ ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายเชื้อชาติได้แก่ ไทใหญ่ ไทยอง ไทลื้อ ไทจีน ลัวะ ข่า และกลุ่มอื่นเข้ามาเป็นพลเมืองล้านนา นักประวัติศาสตร์เรียกสมัยพระเจ้าท้าวละว่า “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”²¹

ในสมัยยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนปกครองล้านนามีกษัตริย์ปกครองอยู่ 9 พระองค์ คือ พระเจ้าท้าวละ พ.ศ. 2325-2356 พญาธรรมลังกา พ.ศ. 2358-2364 พญาคำพิน พ.ศ. 2366-2368 พญาพุทธวงศ์ พ.ศ 2369-2389 พระเจ้ามโหโรประเทศ พ.ศ. (พญามหาวงศ์) พระเจ้าท้าวโรรสสุริยวงศ์ พ.ศ. 2399-2413 พระเจ้าอินทวิชยนนท์ พ.ศ. 2416-2439 เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ พ.ศ. 2444-2452 พลตรีเจ้าแก้ววันรัตน์ พ.ศ.2454-2482

การเมืองการปกครองเมืองประเทศราชของอาณาจักรสยาม ล้านนาถือได้ว่าเป็นดินแดนต่างชาติต่างภาษา มีวัฒนธรรมแตกต่างจากกรุงสยาม จึงกำหนดเป็นเขตให้จัดการปกครองตนเองตาดาริตท้องถิ่น รัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ เป็นที่ทราบและตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรอิสระในอดีต ดังนั้นเมืองต่างๆในล้านนามีฐานะเป็นรัฐบาลท้องถิ่นปกครองตนเองภายใต้แนวคิดดังกล่าว ล้านนาจึงอาศัยโครงสร้างเดิมของท้องถิ่น ที่เคยปฏิบัติกันมาได้แก่ ใช้กฎหมายมังรายศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่อเมืองที่จะมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมกันแก้ไขปัญหาทุกอย่างด้วยตนเอง โดยรัฐบาลกลางไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเลย และทางด้านเศรษฐกิจผลประโยชน์ตกอยู่กับท้องถิ่น รัฐบาลเจ้าหลวงสามารถเรียกเก็บส่วยข้าว ส่วยแรงงาน ขึ้นยุ้งฉางหลวง และแบ่งปันให้กับเจ้านายและขุนนาง การค้าขายของเจ้านายสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องผ่านรัฐบาลกลาง

ต่อมาใน พ.ศ. 2442-2476 การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในระบอบการเมืองการปกครองในล้านนา คือ การที่รัฐบาลกลางมีนโยบายรวบรวมหัวเมืองประเทศราชเข้าสู่ศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ เป็นผลทำให้ โครงสร้างของจาริตท้องถิ่น ล้านนาทุกด้าน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายร้อยปี สิ้นสลายลง การปฏิรูปการ

²⁰ สุรพล คำรหัสกุล, แผ่นดินล้านนา (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2545), 52.

²¹ สวัสดิ์อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2544), 259-265.

ปกครองล้านนาเป็นการแทรกอำนาจจากรัฐบาลกลางของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อำนาจของพระองค์ได้เพิ่มขึ้นตามลำดับ ขณะที่อำนาจท้องถิ่นได้ลดลงเป็นอย่างมากและสิ้นสุดลงอย่างสิ้นเชิง ผลการปฏิรูปทำให้สถาบันกษัตริย์มีอำนาจที่แท้จริงเป็นครั้งแรก

ต่อมาการปกครองเมืองเชียงใหม่ในช่วง พ.ศ. 2468-2476 เป็นการปรับปรุงช่วงสุดท้าย ก่อนการยกเลิกระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลได้เริ่มเมื่อในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชย์ ทรงยกเลิกระเบียบแบบแผนต่างๆ ที่จัดขึ้นในช่วง 2458- 2468 ทรงยุบเลิกตำแหน่งที่ไม่เหมาะสมในสถานะเศรษฐกิจตกต่ำ เช่นยุบมณฑลมหารัฐร์เข้ากับมณฑลพายัพยุบเลิกตำแหน่งเสนาทั้ง 6 ซึ่งว่างมานานแล้วและทรงดำเนินนโยบายยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองโดยเด็ดขาดซึ่งกำหนดว่านับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2469 เป็นต้นไป หากตำแหน่งเจ้าเมืองใดว่างลงจะไม่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นอีก ส่วนเจ้าเมืองที่มีชีวิตอยู่ก็ให้เงินเดือนจนถึงแก่สัญกรรมซึ่งพลตรีเจ้าแก้วนรวิชัยเจ้าเมืองประเทศราชเชียงใหม่เป็นเจ้าหลวงคนสุดท้าย และหลังจากคณะราชเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ยกเลิกระบอบการปกครองมณฑลเทศาภิบาล ลงใน พ.ศ. 2476 มณฑลพายัพจึงสลายตัว ส่วนเมืองเชียงใหม่ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในอดีตก็มีฐานะเป็นเพียงจังหวัดเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆสืบมาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 3

การนับถือพระพุทธศาสนา และการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา

การนับถือพระพุทธศาสนารากฐานทางวัฒนธรรมล้านนา

ดินแดนล้านนาในอดีตได้ปรากฏเรื่องราวและประวัติความเป็นมาที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยตลอดจะเห็นได้จากอาณาจักรแรกที่มีหลักฐานเก่าแก่ที่สุดในดินแดนล้านนาคือ ฤๅษีเมื่อนั้นเริ่มสถาปนาขึ้นนั้นจะเห็นได้ว่าพระนางจามเทวี ซึ่งขึ้นมาจากเมืองละโว้ นั้นเป็นผู้นำเอาพระพุทธศาสนาเผยแพร่เป็นแห่งแรกเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาใน ฤๅษีเมื่อนั้นนี้ได้ถูกนำมาเรียบเรียงไว้โดยรวบรวมจากตำนานต่างๆโดยพระสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา วชิรญาณวโรรส¹ ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้และในจามเทวีวงศ์ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เอาไว้เช่นกันพระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอยู่บนแผ่นดินล้านนามาเป็นเวลานานแล้วแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะมีถิ่นกำเนิดในแถบประเทศตะวันออกกลางหรือประเทศอินเดีย แต่ก็มีความเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 เป็นต้นมาด้วยความศรัทธาของประชาชนส่วนใหญ่ที่ยึดมั่นต่อองค์พระรัตนตรัยเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมและศิลปกรรมของล้านนาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาในล้านนาที่ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในรูปของ “ตำนาน” ซึ่งตำนานเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาแล้วได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลังซึ่งมีลักษณะเป็นนิทานพื้นถิ่นแม้จะถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วก็ตามแล้วสืบทอดต่อๆมาเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุด²

การเขียนตำนานเกิดขึ้น เพราะได้รับอิทธิพลการเขียนประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจากลังกาโดยพระภิกษุชาวเชียงใหม่ที่ได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาจากลังกาเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 20 จึงได้นำแนวทางการเขียนตำนานของลังกามาด้วยโดยเฉพาะคัมภีร์มหาวงศ์อันเป็นต้นแบบสำคัญของการเขียนตำนานพระพุทธศาสนาเถรวาทในล้านนาและมีคัมภีร์ที่สำคัญต่อมาคือตำนานมูลศาสนา ชินกาล มาลีปกรณัมและตำนานจามเทวีวงศ์

¹ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระองค์ที่ 10 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 6

² สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, 2539), 6.

พระพุทธศาสนาแรกที่มีเนื้อหาเป็นประวัติศาสตร์แบบสากลของพระพุทธศาสนา โดยเนื้อหาของในตำนานแบ่งออกเป็นสองช่วงคือช่วงแรกเป็นการกล่าวถึงพุทธประวัติตั้งแต่ บำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าและหลังจากปรินิพพาน พระพุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์โดยพระเจ้าอโศกมหาราช และพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ ล้านนา ช่วงที่สองจะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอธิบายความเป็นมาของกษัตริย์ราชวงศ์ท้องถิ่น โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนของเรื่องแต่ก็จะเน้นเป็นพิเศษสำหรับกษัตริย์ที่เป็นเอกอัคร ศาสนูปถัมภกโดยกล่าวถึงพระกรณีกิจทางพระพุทธศาสนาอย่างละเอียด

หลักฐานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของล้านนาสมัยหริภุญไชยจะเห็นว่านับตั้งแต่พระ นางจามเทวีนำพระพุทธศาสนามาวางรากฐานบนดินแดนล้านนาที่หริภุญไชยเป็นแห่งแรก ทรงนำ พระเถระ ๕๐๐ รูปจากเมืองละโว้มาด้วย ตำนานมูลศาสนากล่าวว่า

“พระนางทรงสร้างกุฏิวิหารทั้งหลายให้เป็นที่อยู่แห่งชาวเจ้าทั้งหลาย 500 องค์ ที่มา ด้วยกับพระนาง แต่เมืองละโว้ไผ่พระนางก็ทรงอุปฐากเจ้าไท้ทั้งหลายด้วยจตุปัจจัยสักการะ การละวันมิได้ขาด”³

การที่กษัตริย์ราชวงศ์จามเทวีส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทำให้อาณาจักร หริภุญไชยเป็นศูนย์กลางสำคัญของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทสืบต่อกันเป็นเวลานานนับจาก ราวพุทธศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมาจนถึงสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ.1804 -2101) เมื่อพระญามังรายทรง ติเมืองหริภุญไชยสำเร็จก็ไม่ประทับที่เมืองหริภุญไชยทรงอ้างว่า อยู่ไม่ได้เพราะเป็นเมืองแห่งพระ ชาติ หลังจากทีพระญามังรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง พระองค์ก็ให้เมืองหริภุญไชยมีฐานะเป็นเมืองพระศาสนาที่กษัตริย์แห่งล้านนาเชียงใหม่จะต้องทำนุ บำรุงวัดพระธาตุหริภุญไชยอยู่เสมอ

พุทธศตวรรษที่ 20 เป็นยุคทองของล้านนาในยุคนี้มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็น อันมากตั้งแต่รัชสมัยพระญาเกือนาธรมหาราช กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 6 ทรงเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนา เหตุการณ์สำคัญคือการรับพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัยโดยทรง อาราธนาพระสมณเถรเดินทางจากเมืองสุโขทัย ในพ.ศ.1912⁴ พระสมณเถรเดินทางจากสุโขทัย

³ พระพุทธพุกาม, ตำนานมูลศาสนา (กรุงเทพฯ : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2518), 140.

⁴ ตำนานพระธาตุคอกยสุเทพ, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2510), 49.

พร้อมทั้งอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย⁵ พระสมณเถระจำพรรษาที่วัดพระยืนในเมืองหริภุญไชย พระญาณกือนาทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระสมณเถระมากเนื่องจากมีความเชื่อว่าพระภิกษุฝ่ายอรัญญวาสีเป็นผู้ที่รู้ซึ่งในพระพุทธศาสนาและถือกันว่าพระพุทธศาสนา นิกายลังกาวงศ์เป็นพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์เพราะทำสังฆกรรมถูกต้องมาตั้งแต่สมัยโบราณดังนั้นพระญาณกือนาจึงอาราธนาพระนิกายเดิมอันนับถือสืบเนื่องมาจากสมัย พระนางจามเทวีให้บวชใหม่ถึง 8400 รูป⁶ ทรงเป็นผู้สร้างวัดบุปผารามสวนดอกไม้และสถาปนาพระธาตุนบคอยสุเทพแล้วประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในวัดทั้งสองแห่งนี้

ในสมัยพระเจ้าติโลกราชกษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 10 ราชวงศ์มังรายพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง พระองค์ทรงเลื่อมใสและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงสนับสนุนพระสงฆ์ นิกายสีหล⁷ โดยพระองค์ทรงอาราธนาพระมหาเมธีกรเป็นมหาสวามีและพระองค์ผนวชชั่วคราว ณ วัดป่าแดงมหาวิหารอีกด้วย พระเจ้าติโลกราชทรงส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนทางพระปริยัติธรรม ทรงยกย่องพระภิกษุที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกพระภิกษุในสมัยนั้นจึงมีความรู้สูงที่มีชื่อเสียง เช่น พระธรรมทิน พระญาณกิตติเถระ พระสิริมังคลาจารย์

จากการที่พระภิกษุล้านนา มีความเชี่ยวชาญในภาษาบาลีและพระไตรปิฎกอย่างสูงและการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างลึกซึ้งจึงเกิดการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นใน พ.ศ.2020⁸ ที่วัดโพธารามมหาวิหาร ใช้เวลา 1 ปีจึงสำเร็จซึ่งนับเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก

⁵ ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519), 9-10

⁶ นิกายสีหล หรือลัทธิป่าแดงหรือลังกาวงศ์ใหม่ เป็นคณะสงฆ์รุ่นล่าสุดที่เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา มีพระญาณคัมภีร์เป็นหัวหน้าเข้ามาเชียงใหม่ใหม่ในสมัยพระญาสามฝั่งแกนเหตุที่เกิดนิกายสีหลนั้น เป็นผลมาจากการเผยแผ่ลัทธิลังกาวงศ์ของพระสมณเถระ ซึ่งทำให้เกิดการตื่นตัวศึกษาพระพุทธศาสนากันอย่างกว้างขวางและนำไปสู่แนวคิดของศาสนาที่บริสุทธิ์ของภิกษุชาวล้านนาต้องการพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยจึงมีการเดินทางไปศึกษาและอุปสมบทใหม่ที่ศรีลังกาโดยตรง หลังจากกลับมาถึงเชียงใหม่ก็เผยแผ่หลักการและแนวปฏิบัติออกไปอย่างกว้างขวางในลักษณะที่มีความขัดแย้งกะนิกายรามัญ (วัดสวนดอก) นิกายสีหลและนิกายรามัญขัดแย้งกันหลายสิบปี จนถึงสมัยพระเมืองแก้วจึงยุติลง

⁷ รัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, 114.

⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ” ในประวัติศาสตร์การเมือง, 25.

พระไตรปิฎกที่ชำระสมัยพระเจ้าติโลกราชถือเป็นหลักปฏิบัติของพระสงฆ์ในล้านนาสืบมา

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาก่อนการนับถือพุทธศาสนา

ก่อนที่ชาวไทยจะรับนับถือ พระพุทธศาสนาสันนิษฐานว่าเดิมคงจะนับถือผีหรือวิญญาณ⁹คนในล้านนาก็น่าจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันถึงแม้ว่าไม่ปรากฏในหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับลักษณะความเชื่อดั้งเดิมของคนล้านนาก่อนการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาว่าเป็นเช่นไร แต่ก็สามารถศึกษาได้จากลักษณะของความเชื่อดั้งเดิมที่ยังคงปรากฏอยู่แม้ว่าจะนับถือพุทธศาสนาแล้วหรืออาจศึกษาได้จากความเชื่อดั้งเดิมของตนอยู่เช่นพวกไทดำ¹⁰และลักษณะความเชื่อที่คล้ายคลึงกันของกลุ่มชนชาติไทยที่เข้ามาตั้งอาณาจักรในดินแดนสุวรรณภูมิ

ลักษณะความเชื่อของชนชาติไทยหลายกลุ่มมีความเชื่อคล้ายคลึงกันคือการนับถือผีเจ้าที่เจ้าทาง ซึ่งเรียกว่า “เสื่อ” และผีบรรพบุรุษเรียกว่า “ด้า” นอกจากนี้ยังเชื่อถือเทวดาที่เป็นบรรพบุรุษดั้งเดิมของตนคือ พญาแถน หรือปู่แถน ย่าแถน หรือปู่เขย ย่าเขย และเชื่อว่าพวกตนรับเชื้อสายมาจากพวกแถน

ลักษณะความเชื่อเหล่านี้ได้ปรากฏในวรรณกรรมและขนบประเพณีของชนชาติไทยหลายกลุ่ม เช่น วรรณกรรมเรื่องพระยาเจืองหรือท้าวสูงหรือเจือง ในวรรณกรรมเรื่องนี้กล่าวถึงการ เช่น ผิด้า ผีเสื่อเมืองนอกจากนี้ยังกล่าวถึงเทวดาอารักษ์หน้าเมืองซึ่งหน้าจะเป็นความเชื่อความคิดของอินเดียผสมกับชนพื้นเมือง โดยเฉพาะชนชาติลัวะเรื่องเสาะสะก้างความเชื่อนี้มีอยู่ก่อนแล้วจึงผสมกับความเชื่อเรื่องเทวดา พระอินทร์ ของอินเดียในระยะหลัง

⁹ ปัจจุบันอยู่ในเวียดนามตอนเหนือ พวกไทดำยังไม่รับนับถือพระพุทธศาสนา ยังคงรักษาความเชื่อทางศาสนา ดั้งเดิมของไทยอยู่มาก

¹⁰ พญาแถนซึ่งเป็นเทวดาบนสวรรค์ที่มีอำนาจดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลมีอำนาจเหนือธรรมชาติ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องแถน มีหลักฐานชัดเจนอยู่ในวรรณคดีล้านช้างโบราณว่า พวกที่อยู่เหนือขึ้นไปเป็นพวกแถนพวกแมนทั้งสิ้น พวกไทใหญ่อยู่เหนือเมืองแมน (เดียนเบียนฟู) ขึ้นไปเคยมีมติเชื่อว่าตนเป็นพวกแถน เป็นคนชนชั้นสูงกว่าคนทางใต้ซึ่งเป็นพวกผีฟ้า (แถน : เทวดาบนสวรรค์, ผีฟ้าเทวดาบนพื้นโลก) ด้วยเหตุนี้บรรดาเจ้าเมืองต่างๆของไทยทางเหนือสุดที่ปรากฏในวรรณคดีทำสงครามเจืองของล้านช้าง จึงมีชื่อแถนแทบทั้งสิ้น เช่นแถนลอ เมืองกาหลง, แถนดำ แถนโกไก ฯลฯ

เรื่องขุนเจืองที่เป็นวีรบุรุษของคนไทยหลายกลุ่มจนไม่สามารถจะระบุได้ว่าเรื่องนี้เริ่มออกมาจากกลุ่มไหนก่อนแต่การที่ชื่อนี้ปรากฏอยู่ในตำนานพื้นเมืองของคนไทยกลุ่มต่างๆย่อมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณกาลจนมีความเชื่อถือในวีรบุรุษเดียวกัน

นอกจากเรื่องของพระยาเจืองหรือเท้าสูงที่กล่าวถึงการบูชาผีบรรพบุรุษและผีประจำเมืองของคนไทยกลุ่มต่างๆทางตอนเหนือแล้วยังมีหลักฐานเกี่ยวกับการนับถือผีก็ยังคงปรากฏในกลุ่มคนไทยในอาณาจักรสุโขทัย ดังปรากฏในศิลาจารึกสมันสุโขทัยหลักที่ 8 จารึกวัดมหาธาตุ พ.ศ. 1935 ได้จารึกคำสาบานระหว่างพระยาไสลือไทยกับกษัตริย์แห่งรัฐข้างเคียงโดยอ้างคำพงศเป็นพยานดังนี้

“.....แลแม่ผู้ใด บ่อ ชื่อไซรี ให้ฝั้นทั้งเสื่อใหญ่ เขาภูคา เขาผาดาน แฝงแม่พระศักดิ์ พระศอ เสื่อทานอ้างทาน ปู่ขระมัน หมั้นห้วยแสนตง ทั้งปู่เจ้าพระแพงเขย้นยง พระศรีมีบาง พระศักดิ์อารักษ์ทุกแห่งแต่งตาดู สองปู่หลายรักกันมิผู้ใดบ่อชื่อจูงผีฝูงนี้หักก้าน้ำคออ่าเป็นพญาเถิงเถ้า.....”¹¹

คำสาบานในศิลาจารึกหลักนี้ ยังมีตอนต้นที่อ้างถึงบรรพบุรุษมากมายเช่นผีปู่ผาค่าปู่ ขนจิตขนจอด ปู่พญาศรีอินทราทิตย์ ปู่พญายาน ปู่พญารามราช ปู่พญาเลอไทย ปู่พญาจวนำถม ปู่พญาหาธรรมราชา พ่อจำเมือง พ่อเลอไทย

ดังนั้น อาจจะกล่าวได้ว่าความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทยหลายกลุ่มวางอยู่บนรากฐานของผีบรรพบุรุษและผีเสื้อเมือง หรือผีหลักเมืองคนในล้านนาก็เช่นเดียวกัน ความเชื่อดังกล่าวได้ปรากฏมากมายในขนบธรรมเนียมประเพณี¹²และวิธีการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นความเชื่อดั้งเดิมถึงแม้ว่าจำรับนับถือพุทธศาสนาจากการศึกษาเอกสารตำนานประวัติศาสตร์ ได้ชี้ให้เห็นผลผลิตที่มีคุณค่าความหมายอันเป็นสัญลักษณ์ของสังคมเรื่องราวในเอกสารดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นค่านิยมคติความเชื่อของสังคมนั้นจากแง่มุมของท้องถิ่นและพื้นบ้านพื้นเมืองก่อนสถาปนาอาณาจักร

¹¹ ประเพณีประจำปีเดือน 8 เหนือ (เดือนมิถุนายน) มีประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่าตายาย ประเพณีฟ้อนผีผดผีเม็ง ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำและยังมีประเพณีท้องถิ่นอีกมากมายเช่นการเลี้ยงผีปู่ย่า และการบูชาเสาอินทขิลในเมืองเชียงใหม่

¹² ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อในจารีตที่ปฏิบัติกันมา ถ้าไม่กระทำจะเกิดอาเพศ ความเชื่อเรื่องผีดผีเป็นการกระทำไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น ผิดป่า ผิดบ้าน ผิดเมือง

ล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 10¹³ ชุมชนต่างๆ ตามแถบลุ่มแม่น้ำโขง กก แม่น้ำอิง และแม่น้ำปิงเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติแต่ละชุมชนต่างก็มีตำนานปรัมปราเล่าความเป็นมาของตัวเองเกี่ยวกับบรรพบุรุษและสถานที่ที่ติดตัวมาตั้งหลักแหล่งชุมชนเหล่านี้ต่างก็นับถือผีบรรพบุรุษและเจ้าที่เจ้าทางแต่ละชุมชน การยกย่องบรรพบุรุษ การบูชาผีประจำเมืองและอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยอมรับกันในตำนานทั้งสิ้น ความเชื่อดั้งเดิมได้ขยายตัวออกไปและมีบทบาทต่อความเชื่อของชุมชนอย่างกว้างขวางนอกจากจะเป็นการยอมรับอำนาจเร้นลับของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนขยายความเชื่อดั้งเดิมคือการพัฒนาการทางการเมืองที่อาศัยลัทธิความเชื่อทางศาสนาชุมชนต่างๆ ได้พัฒนาเป็นหน่วยการเมืองในระยะแรกเกิดขึ้นโดยอาศัยข้ออ้างในอำนาจเหนือธรรมชาติสิทธิธรรมในการปกครองของผู้นำชุมชนจะมีส่วนสัมพันธ์กับผีบรรพบุรุษและผีเสื้อเมืองซึ่งเป็นแหล่งอำนาจสูงสุดผู้นำชุมชนตามปีมีการบันทึกไว้ในตำนานและประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นเรื่องราวของกลุ่มคนที่นับถือกันจนญาติเคาพเลื่อมใสและยอมรับผู้นำทางวัฒนธรรมหรือวีรบุรุษชุมชนคนเดียวกัน เช่น ชุมชนที่นับถือลาวจงหรือลาวะจิงกราชเป็นต้นตระกูลของตนตั้งหลักแหล่งอยู่เชียงแสนบริเวณลุ่มแม่น้ำสาย ชุมชนที่นับถือขุนเจืองอยู่เมืองพะเยาบริเวณลุ่มแม่น้ำอิง¹⁴ ดังเช่นในสมัยพระญามังรายได้อ้างสิทธิธรรมเหนือดินแดนโดยอ้างบรรพบุรุษซึ่งปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ดังนี้

“.....แม้เขาเป็นเชื้อชาติแต่ปู่หม่อนกู เจ้าพระญาลวจิงกราชก็ดี เชื้อเขานี้คิดปลายเจ้าลาวครองลาวช้างบ่ได้น้ำพุททากิเยกหดหัวสัคน.....”¹⁵

ในสมัยพระญาสามฝั่งแกนพ.ศ.1945 – 1985¹⁶ กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ทรงกระทำพิธีสืบชะตาเมืองโดยประกอบพิธีกรรมอัญเชิญประมุขอำนาจจากบรรดาผีและเทพารักษ์ตามเมืองสำคัญ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน พร้อมทั้งอัญเชิญบรรพบุรุษมาช่วย¹⁷

¹³ ธิดา สาระยา, การศึกษาบทบาทและหน้าที่ของตำนานประวัติศาสตร์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์, ม.ป.ป.), 77.

¹⁴ ธิดา สาระยา, การศึกษาบทบาทและหน้าที่ของตำนานประวัติศาสตร์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์, ม.ป.ป.), 74.

¹⁵ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง , 2539) หน้า 9

¹⁶ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2539), 141.

นอกจากนี้ฐานะความชอบธรรมและความมั่นคงของชุมชนยังขึ้นอยู่กับอำนาจเหนือธรรมชาติจะสังเกตได้จากการกำเนิดเมืองต่างๆเช่น หริภุญไชย เชียงแสน เชียงราย เชียงใหม่ ที่อ้างถึงการสร้างของฤๅษีและพญานาคมีการประกอบพิธีกรรมบูชาฤๅษีดังเช่นข้อความในจารึกบูชาพระฤๅษีในฐานะเป็นผีบรรพบุรุษของเมืองเชียงแสน การกล่าวอ้างถึงฤๅษีสุเทพที่เชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษและผู้นำชุมชนเช่นลัวะในตำนานฤๅษีเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการสร้างชุมชนดั้งเดิมในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำปิงและตำนานยังได้กล่าวถึงบทบาทของพญานาคที่มีส่วนสำคัญในการสร้างและทำลายเมืองดัง เช่น เวียงโยนกนาคพันธุ์ที่ล่มจมกลายเป็นหนองน้ำใหญ่

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิธรรมในการปกครองของผู้นำกับการทำพิธีบูชาผีบรรพบุรุษและผีประจำเมือง อำนาจเหนือธรรมชาติทั้งหลายและเป็นการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและความมั่นคงของชุมชนจึงทำให้ความเชื่อดั้งเดิมเหล่านี้กระจายอยู่ทั่วไปในสังคมล้านนาและได้ผสมผสานกับคติความเชื่อของพุทธศาสนาที่เผยแพร่เข้ามาในระยะหลัง

การรับนับถือพุทธศาสนาในล้านนาตอนต้นราชวงศ์มังราย

การนับถือพุทธศาสนาในล้านนายังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าประชาชนในอาณาจักรล้านนาเริ่มนับถือพุทธศาสนาตั้งแต่เมื่อใด จากตำนานพื้นเมือง เช่น ตำนานพระเจ้าเลียบโลกกล่าวว่าดินแดนแถบนี้ นับถือพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ส่งสมณทูตไปประกาศศาสนาถึงนครโยนกในราวพุทธศตวรรษที่ 3 ส่วนในตำนานพุทธศาสนาได้กล่าวถึงพระนางจามเทวีนำพุทธศาสนาจากเมืองละโว้มาประดิษฐานไว้ในหริภุญไชย ในพุทธศตวรรษที่ 13-14 แต่เชื่อกันว่าในราวพุทธศตวรรษที่ 13 พุทธศาสนิกายหินยานจากอาณาจักรทวารวดีได้เผยแผ่มายังบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง พร้อมกับการขึ้นมาปกครองเมืองหริภุญไชยของพระนางจามเทวี ต่อมาอาณาจักรหริภุญไชยกลายเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของล้านนา เมื่อคนไทยเริ่มเข้ามา ตั้งหลักแหล่งบริเวณลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำโขง แม่น้ำอิงและแม่น้ำปิงชุมชนเหล่านี้ยังคงนับถือความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับอำนาจธรรมชาตินับถือผีบรรพบุรุษและผีเสื้อเมือง จากการศึกษาตำนานประวัติศาสตร์ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงเรื่องราวเฉพาะเมืองในลุ่มแม่น้ำปิงโดย

¹⁷ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง , 2539) , 46.

มิได้¹⁸ กล่าวถึงเรื่องราวของเมืองในกลุ่มแม่น้ำกกเลยอาจมีความหมายว่าเมืองในกลุ่มแม่น้ำกกอาจจะยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่นหริภุญไชยในระยะเดียวกันก็เป็นได้พุทธศาสนาอาจเริ่มแพร่เข้ามาปลายสมัยของพระญาเจือง

ตำนานพระยาเจืองระบุว่าในปี จ.ศ. 592 มีศาสนาพุทธแล้วที่เมืองเชียงแสน ศาสนาพุทธนี้คงจะเผยแผ่มาจากหริภุญไชยในสมัยพระญาอาทิตย์ราชา ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนาและมีการเผยแผ่ศาสนาไปยังบริเวณใกล้เคียงอิทธิพลทางวัฒนธรรมแบบหริภุญไชย¹⁹ ได้มีอิทธิพลอยู่อย่างมากต่อดินแดนทั้งในกลุ่มแม่น้ำปิงและในเขตจังหวัดเชียงรายอันเป็นต้นตอที่มาของอาณาจักรล้านนา

การรับนับถือพุทธศาสนาในล้านนาได้เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นในตอนต้นราชวงศ์มังราย ภายหลังการสถาปนาอาณาจักรล้านนาไทยในพุทธศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พระญามังรายสามารถยึดอาณาจักรหริภุญไชยซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญทั้งทางศาสนาและวัฒนธรรมเข้ามาไว้ในอำนาจจึงเป็นผลในอาณาจักรล้านนารับเอาวัฒนธรรมและพุทธศาสนาจากหริภุญไชยตำนานมูลศาสนาได้กล่าวว่าเรื่องราวพระญามังรายเมื่อพิชิตเมืองหริภุญไชยแล้วโปรดให้มีการซ่อมเปลี่ยนรูปทรงพระธาตุหริภุญไชยจากเดิมซึ่งเป็นเจดีย์เหลี่ยมให้เป็นรูปทรงกลม²⁰ ซึ่งปรากฏในตำนานมูลศาสนาดังนี้

“.....ชุมนุมพร้อมกันแปลงที่รักษาธาตุเจ้าให้มั่นคงจึงให้คนทั้งหลายไปเอาหินมาแล้วจึงพร้อมกันก่อครอบให้กลมมิให้เป็นดังคูหาเหมือนดังเมื่อก่อนนั้นทางสูงได้ 70 สอก ให้รจนาให้จิตรในยอดแล้ว ก็ให้ใส่ค่าลงไปทีนั้นแล.....”²¹

ในระยะต้นราชวงศ์มังราย อาณาจักรล้านนาได้รับเอาวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจากอาณาจักรหริภุญไชยถึงแม้ว่าพระญามังรายจะสถาปนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลาง

¹⁸ อานันท์ กาญจนพันธ์และคณะ, **ตำนานพระยาเจือง ต้นฉบับโบราณ วัดเหมืองหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่** (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ม.ป.ป), 6.

¹⁹ หลักฐานสำคัญทางโบราณคดีที่แสดงถึงอิทธิพลวัฒนธรรมหริภุญไชยต่อพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ที่บ้านโพธิ์ชัยและพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนที่วัดเวียงเดิม พระพุทธรูปสององค์เป็นปางมารวิชัยและมีเค้าพระพักตร์ใกล้เคียงกะหริภุญไชยมาก

²⁰ หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่, “โบราณสถานในแคว้นล้านนา, 290.

²¹ **ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง เชียงใหม่** (เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519), 187.

ทางการเมืองแต่ หริภุญไชยยังมีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางทางศาสนาจะเห็นได้จากพระมหากษัตริย์ล้านนาไทยหลายพระองค์ทรงให้ความเคารพบูชาพระธาตุหริภุญไชย²² และจากเรื่องราวเกี่ยวกับพระญามังรายทรงได้ พระเสด็จคمنيหรือพระแก้วขาว²³ จากการรับชนะหริภุญไชยมาเป็นพระพุทธรูปสำคัญประจำพระองค์ตลอดมาได้นำมาประดิษฐานไว้ที่วัดเชียงมั่นถึงแม้ว่าในระยะหลังจากการพิจารณาศึกษาทางโบราณคดีพระเสด็จคمنيไม่ได้เป็นศิลปสกุลช่างละโว้แต่เป็นศิลปะเชียงแสนรุ่นหลังแต่การกล่าวอ้างของตำนานเกี่ยวกับพระเสด็จคمنيเป็นพระพุทธรูปประจำอาณาจักรหริภุญไชย และสืบทอดมาถึงอาณาจักรล้านนาก็แสดงให้เห็นถึงการยอมรับว่าล้านนาได้รับเอาวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาจากหริภุญไชยภายหลังการผนึกหริภุญไชยเข้ามาไว้ในอำนาจพระญามังรายได้พยายามผสานแนวความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับความเชื่อของพุทธศาสนา ดังเช่นเชื่อกษเทวดาศักดิ์สิทธิ์อยู่ดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวไว้ว่า

“.....แล้วจึงมาหาอย่างช่างไม่มีผู้ซื้อทาน โฉมแล้วหื้อกระทำยังพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ นั้ง ๓ องค์ ยืน ๒ องค์ องค์หนึ่งใหญ่เท่าตนเจ้ามังราย.....”²⁴

ลักษณะการนับถือพุทธศาสนาในสมัยตอนต้นราชวงศ์มังรายที่มีการผสมผสานแนวความคิดทั้งสองนี้ปรากฏชัดยิ่งขึ้นจากการสร้างศาสนวัตถุปูชนียสถานต่างๆทางพระพุทธศาสนา เช่น ภายหลังการสร้างพระพุทธรูป 5 องค์แล้วพระญามังรายได้อธิษฐานขอให้ผลบุญแห่งการสร้างพระพุทธรูปนี้คลบันดาลให้พระองค์มีอำนาจเหนืออาณาจักรมอญถ้าหากมอญยอมอ่อนน้อมต่อพระองค์แล้วพระญามังรายก็สร้างวิหารถวายพระพุทธรูป²⁵ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาได้ถูกนำมาแทนการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่แตกต่างไปจากวิญญานจอมบรรพบุรุษแล้วผีประจำเมืองที่จะต้องเช่นสรวงบูชาเกี่ยวกับความเชื่อนอกจากนี้การสร้างเมืองเชียงใหม่ของพระญามังรายทรงเลือกบริเวณที่ราบระหว่าง ดอยสุเทพกับแม่น้ำปิง

²² สังฆ วรณสสัย, ตำนานพระธาตุหริภุญไชย (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2531), 5.

²³ พระเสด็จคمني มีประวัติที่กล่าวถึงการสร้างในรัตนพิมพวงศ์ เป็นแก้วผลึกสีขาวขุนเคยเป็นพระพุทธรูปที่พระนางจามเทวีทรงนำมาจากเมืองละโว้ เมื่อครั้งเสด็จขึ้นไปครองเมืองหริภุญไชยจึงมีผู้เชื่อกันว่า พระแก้วขาว เป็นพระพุทธรูปสกุลช่างละโว้ ซึ่งที่จริงแล้วจัดเป็นกลุ่มพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นหลัง

²⁴ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ 700 ปี (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง , 2539) หน้า21.

²⁵ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ 700 ปี (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง , 2539) หน้า40.

ถือเอาลักษณะชัยภูมิที่เป็น สัตตมงคล 7 ประการ โดยมีประการที่สำคัญคือการ ต่อสู้ระหว่างเนื่อ
พานเผือกได้ดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า

“.....เนื้อตัวนั้นได้อยู่ที่ชัยภูมิบังเกิดทิวมนะบ่มีความเกรงขามย่านกลั้วก็ข้าแล่นออก
ผาหามา หมาทั้งหลายก็กลั้วแล่นหนีบ่อาจขบยังพระญาเนื้อนั้นได้.....”

โดยเชื่อว่าถ้าหากผู้ใดมาตั้งเมืองบริเวณนี้ก็จะสามารถรบชนะศัตรูได้นับเป็นมงคล
ประการหนึ่งในบรรดาชัยมงคล 7 ประการและชัยมงคลที่สำคัญประการสุดท้ายคือ

“.....แม่น้ำระมิงไหลมาแต่อ่างสรองอันพระพุทเจ้าเมื่อยังทรงพระมานคนได้มาอาบ
ในคอยอ่างสรองไหลออกเป็นขุนน้ำระมิงค์พายวันออก.....”²⁶

และยังปรากฏว่าเมืองเชียงใหม่เป็นที่ตั้งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองคือต้นไม้นิโครธ
ที่เป็นไม้อเลื้อยเมืองในเวลาต่อมาในการสร้างเมืองเชียงใหม่ยังได้กล่าวถึงการกระทำบริกรรมบูชา
เทวดาผู้รักษาเมืองดังปรากฏหลักฐานว่า

“.....กระทำบริกรรมบูชาแต่เป็น 3 โกลาบูชาที่ชัยภูมิอันอยู่ที่ตั้งหอนอน ที่สอง
บูชาเลื้อยเมืองที่พระยาหนูเผือกอยู่กลางเวียง โกลาหนึ่งมาทำเป็น๑ส่วน ไปบูชาที่จักทำประตูเมือง
ทั้ง๕แห่ง”

การนับถือพุทธศาสนาในระยะต้นราชวงศ์มังรายนอกจากจะแสดงถึงความ
ผสมผสานกลมกลืนระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนาแล้วในระยะแห่งการก่อตั้งอาณาจักร
ล้านนาก็พุทธศาสนายังมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการเสริมสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองและการ
สืบสิทธิ์การถือครองที่ดินและการสร้างระเบียบทางศาสนาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่จะ
เอื้ออำนวยต่อการรวมกลุ่มเมืองต่างๆเข้ามาเป็นระบบปกครองเดียวกันมีอุดมการณ์อย่างเดียวกันดัง
จะเห็นได้จากเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับอาณาจักรมอญและอาณาจักรพุกามในสมัย
พระญามังรายปรากฏหลักฐานในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงความสัมพันธ์กับอาณาจักรมอญ
ดังนี้

“.....กู อธิษฐานสร้างพระพุทธรูป 5 องค์นี้ไว้ไปเมื่อเม็งเมื่อกูชนะเม็งแพจึงสร้าง
วิหารหื้อพระยาเจ้าอยู่สำราญอันนั้น.....

.....วันนี้กูไปเมืองเม็งมาพระญาเม็งก็กลัวอานุภาพแห่งกูด้วยเดชอานุภาพแห่งกูได้
สร้างพระพุทธรูปเจ้าพระญาเม็งก็หื้อลูกรักตนมาเป็นเมียจันนั้น ควรรูสร้างวิหารแท้แล้วนั้น.....”

ในตำนานพระราชพงศาวดารพื้นเมืองเชียงใหม่ได้กล่าวไว้ว่า

²⁶ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ 700 ปี (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง , 2539), 75.

“.....ร่ำเพ็ญว่าเมื่อถูกสร้างวัดนั้นก็กระทำสัจจอธิฐานดังสมบัญญัติประเทศก็พำเพ็ญแล้วแต่คำอธิฐานแปลงสร้างวัดบ้านแล.....”

เกี่ยวกับความสัมพันธ์อำนาจจักรพุกามก็เช่นเดียวกันพระญามังรายทรงมีพระดำริดังนี้

“.....บัดนี้ถูกสร้างวิหารแล้ว ถูกไปเฝ้าดูประเทศเมืองพุกามอังกะก่อนผิว่าพระญามังรายและน้องข้าก็แลได้อันใดอันหนึ่งเป็นดังพระญาหงสาอันกันกูแพ้พระญามังรายแท้ก็ดูนี้จากวัดก่อเจดีย์ไว้วัดกานโถม.....”

เมื่อพระญามังรายไปยังเมืองอังกะ พระองค์ทรงอ้างเหตุผลดังนี้

“.....เรารู้ว่าศาสนาพระพุทธเจ้ารุ่งเรืองมากนัก เราจึงแสวงมาเฝ้าดูประเทศบ้านเมืองพุกามอังกะค่าย...”

พระญามังรายได้รับความสำเร็จจากการเสด็จไปอังกะโดยใช้ช่างฝีมือ เช่น ช่างเงิน ช่างทอง ช่างเหล็ก ช่างค้ำ ข่ายล้านนาและภายหลังจากเสด็จกลับมาทรงก่อสร้างเจดีย์ที่วัดการโถมตามที่ปฏิญาณไว้จากหลักฐานดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนา ระหว่างอาณาจักรล้านนากับอาณาจักรมอญและพุกามซึ่งในขณะนั้นเป็นศูนย์กลางสำคัญของการศึกษาพุทธศาสนาในล้านนาบ้าง แต่สิ่งที่สังเกตจะพบว่าความเชื่อพุทธศาสนาในระยะนี้เป็นความเชื่อพุทธศาสนาที่เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติมากกว่าความเข้าใจถึงหลักสำคัญของศาสนา พระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นเหมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะนำมาเป็นข้ออ้างในการประกาศสิทธิธรรมทางการเมืองของพระญามังรายที่จะได้รับการยอมรับจากบรรดาอาณาจักรใกล้เคียงนอกจากนี้เกี่ยวกับการจัดระเบียบทางศาสนาเพื่อให้เกิดเอกภาพทางการเมืองจะพบว่าการบูชาพระบรมธาตุได้มีการสถาปนาพระธาตุ สถาปนาหลักประจำเมืองเพื่อผสมผสานกลมกลืนกับลัทธิบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจมีวิญญานพระบรมธาตุ มีการประดิษฐ์ ณ แหล่งที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์มาก่อนและมักเกี่ยวข้องกับพิภพบุรุษของเมืองนั้นๆ²⁷ การเคารพบูชาพระธาตุอันศักดิ์สิทธิ์จึงมีส่วนสนับสนุนการสืบทอดสิทธิธรรมทั้งอำนาจการเมืองและอำนาจเหนือแผ่นดินอันเกิดจากลัทธิการเคารพบูชาผีประจำเมือง ดังปรากฏหลักฐานว่าในสมัยพระญามังรายทรงได้พระธาตุมาจากเมืองลังกาและพระธาตุได้ตำแดงปาฏิหาริย์พระญามังรายทรงเลื่อมใสจึงนำพระธาตุมาบรรจุไว้ในองค์พระพุทธรูป²⁸ และยังได้กล่าวถึงการนำเอาต้นมหาโพธิ์จากลังกามาปลูกแทนไม้เดื่อศักดิ์สิทธิ์ที่วัดการโถม

²⁷ ธิดา สาระยา, การศึกษาบทบาทและหน้าที่ของตำนานประวัติศาสตร์ ของอาณาจักรเชียงใหม่, ในรวมบทความประวัติศาสตร์ เล่มที่ 6 (กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์, ม.ป.ป.), 79.

²⁸ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ 700 ปี (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง , 2539), 24.

ภายหลังสมัยพระญามังราย ได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวทางศาสนาที่สำคัญจากกล่าวได้ว่าสภาพทั่วไปของพุทธศาสนาในล้านนาภายหลังสมัยพระญามังรายคงจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากเดิมมากนักจนกระทั่งถึงรัชสมัยแห่งพระญาเกือนา

การรับนับถือพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ในล้านนา

หลังสมัยพระญามังราย ล้านนายังคงนับถือพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจากหริภุญไชยและยังได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาจากหงสาวดีและอังวะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกระทั่งต่อมาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 20 พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ได้เริ่มเผยแผ่เข้าสู่ล้านนาโดยมีการเผยแผ่เข้ามา 2 ระยะด้วยกันคือ

การรับเอาพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัยในพุทธศตวรรษที่ 20 พุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ได้แพร่หลายในล้านนาตั้งแต่ในรัชสมัยของพระญาเกือนา พ.ศ.1898 – 1928²⁹พระองค์ มีพระประสงค์จะให้พระภิกษุฝ่ายอรัญญวาสีมาอยู่ในนครเชียงใหม่³⁰และสามารถทำสังฆกรรมได้ทั้งหมดจึงส่งทูตไปยังสำนักพระมหาสวามีอุทุมพรที่เมืองมอญ³¹ท่านมหาสวามีได้อนุญาตให้พระอานนทเถรศิษย์ของท่านมายังล้านนา แต่พระอานนทเถรยังไม่ได้รับอนุญาตจากสำนักอาจารย์มนการทำสังฆกรรมเนื่องจากบุคคลที่ได้รับอนุญาตให้ทำสังฆกรรมได้ทุกอย่างคือพระสมุนเถรแห่งอาณาจักรสุโขทัย พระญาเกือนาทรงส่งทูตไปสุโขทัยถึง ๒ ครั้งเพื่ออาราธนาพระสมุนเถรมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนาจนกระทั่งในปี พ.ศ.1912 พระสมุนเถรจึงได้เดินทางมายังอาณาจักรล้านนาพร้อมทั้งนำเอาพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย

พระสมุนเถร ได้มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานพุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ในอาณาจักรล้านนาระยะแรกได้ประดิษฐานที่อยู่วัดพระยืนในเมืองหริภุญไชยตำนานมูลศาสนาฉบับวัดป่าแดงกล่าวถึงการประดิษฐานพุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ในสมัยพระญาเกือนาว่า

“.....เจ้าสมุนรังสีก็อาสาดูแลหมมปิฎกทั้ง๗ขึ้นมาพระญาเกือนาก็ไปรับมาอยู่วัดป่าไผ่ หลวงวันออกเวียงละพูน(ลำพูน).....ก็อาราธนาพระเชื้อเก่าทั้งมวลอันมาแต่ เช่น นางจามเทวีนั้นบวช

²⁹ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา* (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์ จำกัด, 2539), 135.

³⁰ พระรัตนปัญญาเถระ, *ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดยแสงมนวิฑูร* (พระนคร: กรมศิลปากร, 2501), 109.

³¹ ในระยะนั้นตรงกับรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย เป็นระยะเวลาที่สุโขทัยเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา

ใหม่ทั้งเสียงเหตุพระญาบ่เชื่อพระเก่าอันต่างคนต่างว่าอักขระบ่อเสมอกันนั้น ก็อาราธนาเจ้าสมุน
รังสีและอานันทเถรพร้อมกับบวชเจ้าทั้งหลายชากราช(เกาะทราย)น้ำแม่พิงหัวเวียงลำพูน หว่างวัด
จันทมาโนอันนับภิกษุขึ้นลงขนาน 8400 คน.....”³²

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์
จากสุโขทัยมายังล้านนามีผลกระทบที่สำคัญต่อการปรับปรุงพุทธศาสนาในสมัยพระญาเกือนาจนถึง
กับการให้พระสงฆ์ภิกษุเดิมที่สืบทอดมาจากสมัยหริภุญไชยบวชแปลงใหม่ในลัทธิลังกาวงศ์
พร้อมทั้งให้มีการออกเสียงให้ถูกต้องตามอักขระวิธีอย่างเดียวกัน พระสมุนเถรได้รับความนิยมนิยม
เลื่อมใสอย่างมากจากกษัตริย์และประชาชนล้านน่ายิ่ง ดังปรากฏในตำนานมูลศาสนา กล่าวว่า

“...ชาวเมืองหริภุญไชย มีใจเลื่อมใสในเจ้าสมุนะมากนัก เขาจึงชวนกันไปฟังธรรม
รักษาศิลทุกษ์ปึกนั้นลงพร่อง มีใจมักใคร่บวชลงพร่อง³³มีใจมักใคร่อุปฐากแล้วทั้ง 3 ลงพร่อง
มักใคร่บำเพ็ญทานไปเป็นนิจ....”

พระญาเกือนา ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เป็นอย่างมากทรงสร้างวัดบุ
ปผารามสวนดอกไม้(ปัจจุบันคือวัดสวนดอกพระอารามหลวง)เพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระมหา
สมุนะสุวรรณรัตนมหาสวามีเจ้าคณะที่สืบทอดมาจากพระสมุนเถรนี้ต่อมาเรียกบุปผาสีคณหรือชาว
เจ้าวัดสวนดอกเพราะมีศูนย์กลางที่วัดสวนดอกและบางครั้งก็เรียกว่าพระภิกษุภิกษุภิกษุภิกษุเนื่องจาก
พระสมุนเถรได้บวชเรียนจากสำนักของพระอุทุมพรมหาสวามีแห่งเมืองพันรามัญประเทศ

พุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้เผยแผ่ออกไปถึงดินแดนต่างๆในล้านนาโดยพระญาเกือนาทรง
สนับสนุนให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยแบบลังกาวงศ์มี
พระสงฆ์จากเมืองต่างๆเช่น เชียงแสน เชียงตุง และหัวเมืองทั้งหลายเดินทางมาศึกษาศาสนาที่เมือง
เชียงใหม่ดังปรากฏหลักฐานในตำนานมูลศาสนาฉบับวัดป่าแดดดังนี้

“.....ศักราชได้ 733 ตัว (พ.ศ.1944) หื้อพระทั้งหลายอันมีในชนบททั้งมวลรวมถึง
เชียงแสน เชียงตุง หรืออาษาเรียนอักขระและระบำ (ทำนองสวด) บวชทั้งมวลขมุเมืองถึงวัดสวน
ดอกไม้”³⁴

³² ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง เชียงใหม่ภาคปริวรรตลำดับที่ 9 (เชียงใหม่ :
ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519), 12.

³³ ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง เชียงใหม่ภาคปริวรรตลำดับที่ 8 (เชียงใหม่ :
ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519) 1.

³⁴ ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง เชียงใหม่ภาคปริวรรตลำดับที่ 8 (เชียงใหม่ :
ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519), 1.

พุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงและมีความเจริญรุ่งเรืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาพระธรรมวินัยและคัมภีร์ศาสนาดังปรากฏหลักฐานดังนี้

“.....เจ้าสมุนรังสีนั้นมาก่อตั้งในบุปผารามกาลนั้นเป็นกาลอันจำเริญด้วยธัมมคัมภีระ
แต่งแปลอรรถแปลมกัฏฐัตถ์มากนัก ชูวัด ชูครู ทั้งมวลก็มีถึงที่อ้อมทั่วไปในระแวกเมืองเชียงใหม่
ทั้งมวล.....”³⁵

พระสมุนเถระจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่ศาสนานิกายลังกาวงศ์ในล้านนาพระ
สมุนเถระเป็นเจ้าอาวาสวัดบุปผารามสวนดอกไม้ เป็นเวลานาน 10 พรรษาจึงมรณภาพคณะสงฆ์วัด
สวนดอกในระยะต่อมาก็มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดศาสนานิกายรามัญและเจ้าอาวาสวัดสวน
ดอกมักจะดำรงตำแหน่งสังฆราชมาหลายสมัย

การยอมรับนับถือพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ของอาณาจักรล้านนาในระยะนี้
ผลกระทบที่สำคัญคือความตื่นตัวทางศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุชาวล้านนาได้เริ่มศึกษา
พระธรรมวินัยมากขึ้นความเจริญของพุทธศาสนาลังกาวงศ์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์
ล้านนาหลายรูปเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนาภายนอกอาณาจักรและกษัตริย์ทรงมี
บทบาทสำคัญในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาทั้งในด้านการสนับสนุนโดยวิธีการถวายที่ดิน
แรงงาน คน สัตว์ สิ่งของ เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมากนอกจากนี้พระมหากษัตริย์จะทำ
หน้าที่ปกป้องพุทธศาสนา ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับของบรรดากษัตริย์อาณาจักร
ต่างๆที่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์กษัตริย์ล้านนาในสมัยต่อจากพระญาเกือนาก็
ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจตามแนวความคิดนี้

การรับเอาพุทธศาสนานิกายสีหจากลังกา

ภายหลังการรับนับถือพุทธศาสนาวัชรลังกาวงศ์ได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวในการศึกษา
พระธรรมวินัยในหมู่พระภิกษุในล้านนาได้ปรากฏหลักฐานในตำนานต่างๆที่กล่าวถึงพระภิกษุสงฆ์
ล้านนาออกเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกา ตำนานมูลศาสนาฉบับวัดป่าแดง ได้กล่าวถึง
พระสิทธิธรรมาจารย์พร้อมกับลูกศิษย์ 3 คนเดินทางไปบูชามหาธาตุในลังกาและจำพรรษาอยู่ในลังกา 2
พรรษาปรากฏว่าพระสงฆ์ในลังกาได้ดำหนิเกี่ยวกับการออกเสียงอักขระภาษาบาลีดังนี้

“..... ข้าไปสู่ลังกาวัดอุปปารามอยู่ได้ 2 วัสสากับมหาสุรินทเถระกัมมวาจาปาฏิโมกข์
พระสังฆะในลังกาถือว่าบ่แม่นข้าก็กล่าวตามอุปเทศอันครูหากสอนนั้นว่าแม่นแล้ว ถึงเมืองเชียงใหม่ให้

³⁵ ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง เชียงใหม่ภาคปริวรรตลำดับที่ 8 (เชียงใหม่ :
ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519), 12.

หากครูสอนดั่งอุปผิตแล้วละ ข้าก็ว่าตามดั่งเราทั้งหลายนี้แท้แล้วพระสงฆ์ในเมืองลังกาว่าหือเราทั้งหลายว่า ตัวอันพระสุทนต์ทั้งหลายบ่เป็นชีสัดคนแล...สุกระทำกัมมบ่ขึ้น บ่เป็นพระสัดคนและบวชหาอันสงสัปปได้และจักมาพร้อมกับด้วยตุ๊กตี่จัดเสียดกัมมทู่ชะและกัปปหือเข้าอยู่กวคั่นคูข้าหนีมา.....”³⁶

ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดความสงสัยในหมู่พระภิกษุสงฆ์ล้านนาเกี่ยวกับความถูกต้องของพระธรรมวินัย ที่กำลังถือปฏิบัติกันอยู่ในล้านนาเวลานั้น จึงได้ออกเดินทางไปยังลังกาดังปรากฏหลักฐานในเอกสารของล้านนาที่แต่งในยุคนั้น เช่น ตำนานมูลศาสนาและชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวถึงพระภิกษุสงฆ์ล้านนาคนหนึ่ง อาทิ พระมหาคัมภีร์ พระมหาญาณมงคล พระมหาศีลวงค์ พระมหาสารีบุตร พระมหารัตนกร พระมหาพุทธสาคร พร้อมด้วยพระภิกษุชาวอมฤตและพระในแคว้นกัมโพช (ลพบุรี) อีกจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปลังกาในปี พ.ศ.1997³⁷

พระมหาเถระเหล่านั้นได้เล่าเรียนอักษรศาสตร์การอ่านออกเสียงตามตัวอักษรที่ใช้อยู่ในลังกาที่ปและตัดสินใจอุปสมบทใหม่ทั้งหมด โดยมีพระธรรมจารีเป็นอุปัชฌาย์พระมหาสวามิวันรัตเป็นพระกรรมวาจาจารย์บวชกันในเรือนานที่ท่าเรือยาปาแม่น้ำกัลป์ยานิคณะสงฆ์กลุ่มนี้อยู่ในลังกาไม่นานนักเพราะในลังกาเกิดทุพภิกขภัยจึงต้องเดินทางกลับและได้พาพระเถระชาวลังกากลับมาด้วย 2 รูป คือ พระอุตตมปัญญาสงฆ์และพระวิกรมพาหุสวามีเพื่อจะมาเป็นพระอุปัชฌาย์คณะสงฆ์กลุ่มนี้เป็นคณะสงฆ์ลังกาวงศ์กลุ่มใหญ่เรียกว่านิกายสีหล เมื่อเดินทางกลับมาจากลังกาได้เผยแผ่พุทธศาสนานิกายสีหลตามเมืองต่างๆ เช่น อโยธยา จำพรรษาอยู่ ๔ พรรษาต่อมาจำพรรษาอยู่เมืองสุโขทัย ๑ พรรษาแล้วเดินทางกลับถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 1974³⁸

เนื่องจากคณะสงฆ์นิกายสีหลหรือลังกาวงศ์ใหม่ประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดและแตกต่างจากภิกษุ นิกายรามัญหรือนิกายลังกาวงศ์เก่า ทำให้ได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากประชาชนพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์นิกายสีหลได้ทำการอุปสมบทให้แก่ผู้ศรัทธาเป็นจำนวนมากและต่อมาได้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างคณะสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่

³⁶ ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง เชียงใหม่ภาคปริวรรตลำดับที่ 8 (เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519), 14.

³⁷ พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดยแสงมนวิฑูร (พระนคร : กรมศิลปากร, 2501), 121.

³⁸ พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดยแสงมนวิฑูร (พระนคร : กรมศิลปากร, 2501), 122.

สาเหตุของการรับพุทธศาสนานิกายต่างๆเข้ามายังล้านนา

นับตั้งแต่การสถาปนาอาณาจักรล้านนาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ปรากฏว่าอาณาจักรล้านนาได้รับเอาพุทธศาสนานิกายหินยานจากดินแดนต่างๆเช่น ในระยะต้นราชวงศ์มังรายได้รับเอาพุทธศาสนาจากอาณาจักรหริภุญไชย อาณาจักรหงสาวดีและอาณาจักรพุกาม ต่อมาในสมัยพระญาท้าวเจ้าแก้วมงคลได้รับเอาพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์แบบมอญผ่านทางอาณาจักรสุโขทัยและในรัชสมัยพระญาสามฝั่งแกนได้รับเอาพระพุทธศาสนาจากลังกาโดยตรงดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นการรับเอาพุทธศาสนาเข้าสู่ล้านนาจึงมีสาเหตุสำคัญดังต่อไปนี้

ปัจจัยภายใน

การสร้างระเบียบทางศาสนา เพื่อเชื่อมโยงชุมชนต่างๆเข้าด้วยกันเป็นรัฐหรืออาณาจักรตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นระยะต่างๆที่ชุมชนในล้านนาต่างนับถือผีบรรพบุรุษและเจ้าที่เจ้าทางประจำแต่ละชุมชนยังทำให้เมืองที่เกิดขึ้นเป็นอิสระจากกันมากในระยะแห่งการเริ่มสถาปนาอาณาจักรล้านนาของพระญามังรายถึงแม้ว่าพระองค์จะมีกำลังอำนาจทางทหารแต่ก็ยังไม่มียิ่งใหญ่ที่จะเชื่อมโยงชุมชนต่างๆให้รวมกันอย่างมีเอกภาพได้การรับนับถือพุทธศาสนาในล้านนานับตั้งแต่สมัยพระญามังรายเป็นต้นมาดำเนินและประวัติศาสตร์ที่เขียนจึงได้สะท้อนให้เห็นว่าการปฏิรูปพระพุทธศาสนาและอุปถัมภ์พุทธศาสนาตลอดจนเผยแผ่ทั่วอาณาจักรนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งคือการสร้างระเบียบทางสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยพยายามนำเอาพระพุทธศาสนามาผสมผสาน กับความเชื่อดั้งเดิมและการบูชาบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองลักษณะที่ปรากฏเด่นชัดคือประเพณีการนับถือต้นโพธิ์การสร้างพระเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า อันเป็นประเพณีนิยมในกลุ่มผู้นับถือพระพุทธศาสนาหินยานแบบลังกา อิทธิพลความเชื่อนี้มีความสำคัญต่อการสร้างระเบียบทางศาสนาในล้านนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูชาพระบรมธาตุได้แทนที่ความเชื่อดั้งเดิมพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าได้ประดิษฐานอยู่ตามเมืองต่างๆ ณ บริเวณที่เคยเป็นแหล่งศักดิ์สิทธิ์เดิมจึงมีอำนาจเหนือผีวิญญาณ เช่น พระธาตุดอยตุงอันเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับละจังกราชบรรพบุรุษของราชวงศ์ลาว พระธาตุดอยสุเทพเป็นที่สถิตของพระฤาษีสุนทรเทพผู้เป็นท้าวคุ้มครองเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้การเคารพบูชาพระธาตุยังเป็นการเสริมสร้างอำนาจและสิทธิธรรมทางการเมืองและเหนือแผ่นดินอันเนื่องมาจากพระบรมธาตุมีอำนาจเหนือผีประจำเมืองอำนาจของพระธาตุนั้นมิได้จำกัดอยู่เฉพาะเมืองใดเมืองหนึ่งแบบผีประจำเมืองแต่มีลักษณะอันเป็นสากลแผ่ข้ามพรมแดนทางการเมืองทำให้กษัตริย์เชียงใหม่สามารถอ้าง

ลัทธิธรรมเหนือเมืองหลายๆเมืองได้³⁹ การเคารพบูชาพระธาตุจึงไม่เพียงแต่ครอบคลุมอำนาจผีประจำเมืองเดิมหากยังได้สร้างระเบียบทางจริยธรรมและความเชื่อขึ้นใหม่เพื่อเชื่อมโยงชุมชนพุทธศาสนาเข้าด้วยกันดังจะสังเกตได้จากเรื่องราวในพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลกตามที่ปรากฏในเอกสาร “โลก” ครอบคลุมอาณาจักรบริเวณอันกว้างขวางของเชียงตุง เชียงรุ่ง ลิบสองเจ้าไท เชียงราย เชียงใหม่ ลงมาถึงเมืองตากการเสด็จเลียบโลกของพระพุทธองค์จึงเปรียบเสมือนโลกของเมืองไททางตอนเหนือ⁴⁰ ด้วยเหตุนี้บรรดาภคัตริย์ทั้งหลายในราชวงศ์มังรายจึงทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยการถือเอาพระธาตุเป็นที่ยึดเหนี่ยวบาปบุญบาปมีของความเป็น “ธรรมราชา” ชัดเจนที่สุดคือพระธาตุหริภุญไชย ที่เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของต้นราชวงศ์มังรายนอกจากจะเสริมสร้างความศรัทธาแล้วยังกลายเป็นสิ่งที่จะเชื่อมโยงชุมชนต่างๆเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสถาปนาพระบรมธาตุตามเมืองสำคัญต่างๆทำให้เกิดระเบียบทางศาสนาที่จะเชื่อมโยงเมืองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา

คติความเชื่อของพุทธศาสนา เกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรนั้นผู้ปกครองจะต้องยึดมั่นในหลักศีลธรรมของศาสนาไปพร้อมกันแผ่นดินต่างมีศีลธรรมดีพระภิกษุสงฆ์มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนาเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นศูนย์กลางทางศาสนาแนวความคิดนี้ได้สะท้อนออกมาในการเขียนตำนานของพระสงฆ์ล้านนาที่มีความเชื่อถือในหลักแห่งความเป็นเอกภาพของศาสนจักรของอาณาจักรล้านนานั้นมีความสำคัญก็เพราะเป็นส่วนของอาณาจักรแห่งพุทธศาสนิกชนซึ่งตำนานเรียกว่า “ชมพูทวีป” ถือว่าเป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนา และการกล่าวถึงความสำคัญของเมืองต่างๆโดยการอ้างพุทธทำนายว่าจะเป็นเมืองใหญ่โตมีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา เช่น เมืองหริภุญไชย ดังปรากฏในตำนานมูลศาสนาว่า

“.....มีสมันตประเทศคือ พิงตฺรฐนี้อันพระศาสดาจักรวรวรรณเคราะห์ยี่ลำดับนั้นพระศาสดาก็ทรงเห็นด้วยทิพยจักขุเห็นว่า กูตถาคณิพพานไปแล้วเป็นปี เดือน วัน ในโลกได้ ๑๐๐๕ ปี

³⁹ ธิดา สาระยา, การศึกษาบทบาทและหน้าที่ของตำนานประวัติศาสตร์ ของอาณาจักรเชียงใหม่, ในรวมบทความประวัติศาสตร์ เล่มที่ 6 (กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์, ม.ป.ป.), 76.

⁴⁰ ธิดา สาระยา, การศึกษาบทบาทและหน้าที่ของตำนานประวัติศาสตร์ ของอาณาจักรเชียงใหม่, ในรวมบทความประวัติศาสตร์ เล่มที่ 6 (กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์, ม.ป.ป.), 80.

มหานครอันหนึ่งชื่อหริภุญไชยนั้นจักเกิดมีในสมันตประเทศนั้นแล้วศาสนาจักไปรุ่งเรืองที่นั่นแท้จริง.....”⁴¹

ดังนั้นแนวความคิดเกี่ยวกับการเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาจึงมีอุดมการณ์ที่สำคัญของชนชั้นปกครองพระภิกษุสงฆ์และประชาชนในล้านนา ทั้งนี้อาจศึกษาได้จากการดำเนินนโยบายต่างๆทางศาสนาในล้านนาในระยะแรกแห่งการสถาปนาเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองเท่านั้นเชียงใหม่ยังไม่สามารถสร้างความเป็นศูนย์กลางทางศาสนาได้เพราะหริภุญไชยถึงแม้จะตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระญามังรายแต่ก็ยังรักษาทบตาของการเป็นศูนย์กลางทางศาสนาอยู่จะสังเกตได้จากกษัตริย์ล้านนาทุกพระองค์นับแต่พระญามังรายเป็นต้นมาต่างยอมรับว่าพระธาตุหริภุญไชยเป็นศาสนสถานที่สำคัญกษัตริย์ล้านนาทรงทำนุบำรุงและเสด็จไปนมัสการพระธาตุหริภุญไชยทุกปี⁴² ในระยะเวลาต่อมาภายหลังสมัยพระญามังรายตั้งแต่สมัยพระญาไชยสงครามพระญาแสนภู จนถึงพระญาคำฟู ได้เกิดศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองอีกแห่งหนึ่งคือเมืองเชียงแสน เชียงใหม่จึงไม่สามารถเป็นศูนย์กลางทางศาสนาแทนที่หริภุญไชยจนกระทั่งในรัชสมัยของพระญาผายูขอย้ายที่ลงมาประทับอยู่เชียงใหม่อีกครั้งหนึ่งและทรงเริ่มสร้างเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาแทนหริภุญไชยจะสังเกตได้จากทรงสร้างวัดลีเชียงพระภายหลังได้นำพระพุทธสิหิงค์มาประดิษฐานไว้ที่วัดนี้จึงเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดพระสิงห์” หลังจากนั้นพระญาผายูได้อาราธนาพระอภัยภูเบศรจากหริภุญไชยพร้อมกับพระลูกศิษย์อีก 10 รูปมาอยู่รักษาวัดลีเชียงพระ และการสร้างเจดีย์หลวงกลางเมืองเชียงใหม่เพื่อให้เป็นปูชนียสถานที่สำคัญเช่นเดียวกับพระธาตุหริภุญไชย ในรัชกาลของพระญาเกือนาทรงอาราธนาพระสมุนเถรมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา ระยะแรก ทรงให้พระสมุนเถระจำพรรษาอยู่ที่หริภุญไชยและโปรดให้พระสงฆ์นิคายเก่าตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีในเมืองหริภุญไชยบวชใหม่เป็นจำนวนมากเสมือนเป็นการกวาดล้างพระสงฆ์นิคายเดิมให้เป็นลัทธิแบบใหม่ทั้งหมด และต่อมาทรงสร้างวัดบุปผารามหรือวัดสวนดอกไม้ ณ เมืองเชียงใหม่เพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระสมุนเถระนับเป็นการรับเอาแนวความคิดพุทธศาสนาลังกา วงศ์ระลอกใหม่จากสุโขทัยและเป็นการลดความสำคัญของพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจากหริภุญไชย

⁴¹ ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง เชียงใหม่ภาคปริวรรตลำดับที่ 9 (เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519), 113.

⁴² สังฆ วรณสสัย, ตำนานพระธาตุหริภุญไชย (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2531), 17.

เมืองเชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์แบบสุโขทัย มีพระภิกษุสงฆ์จากเมืองอื่นๆมาศึกษาพระธรรมวินัยและบวชเรียนเป็นจำนวนมากดังปรากฏหลักฐานในตำนานมูลศาสนาฉบับวัดป่าแดงว่า

“.....หื้อพระทั้งหลายอันมีในชนบททั้งมวลตราบเถิงเชียงแสน เชียงตุง หื้อลามารเรียนอักษรและรำบำ(ทำนองสวด)บวชทั้งมวล ชูเมืองเถิงวัดสวนดอกไม้อ.....”

นอกจากนี้การสถาปนาพระมหาธาตุเจดีย์สถาน การบูชาคันศรมหาโพธิ์และการอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญ เช่น พระพุทธรูปสี่องค์มาประดิษฐานที่เชียงใหม่ในรัชสมัยของพระญาแสนเมืองมมาตลอดจนพบพระแก้วมรกตในสมัยพระญาสามฝั่งแกนและได้อัญเชิญมาประดิษฐานในเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าติโลกราชเหตุการณ์เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญโดยจะสังเกตได้จากการเขียนตำนานเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญ 2 องค์ คือ เรื่องสี่หิงคันทานและรัตนพิมพวงศ์ การที่พระพุทธรูปทั้ง 2 มาประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ก็น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาสิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ บรรดาเมืองต่างๆที่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-20 เช่น เมืองพันท หรือ สุพรรณวดี เมืองพุกาม เมืองนครศรีธรรมราช เมืองอโยธยาและเมืองสุโขทัยล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ทั้งสิ้นทั้งนี้ก็เป็นผลจากความเชื่อที่ว่าพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดมหาวิหารเป็นพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจากพระมหินทร ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอโศก พระเถระผู้นี้ก็นำแนวคิดพุทธศาสนาที่พระเจ้าอโศกได้ทำการส่งคายนาไว้ลงมาเผยแพร่ที่ลังกา⁴³ซึ่งต่อมาเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาและวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ดังนั้นรูปแบบของการเป็นศูนย์กลางทางศาสนาจึงมักจะเป็นการรับเอาพุทธศาสนาที่สืบเนื่องมาจากลังกาอาณาจักรล้านนาก็เช่นเดียวกันการพยายามสร้างศูนย์กลางทางศาสนา คือการรับเอาพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับนิกายลังกาวงศ์แต่อาจจะมาจากหลายสำนัก

การสร้างพระพุทธรูปในดินแดนล้านนา

พุทธศาสนิกชนชาวล้านนา มีศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้สร้างวัดและพระพุทธรูปไว้เป็นที่เคารพสักการะแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกเหนือจากพระพุทธรูปและพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือที่เรียกว่า “พระธาตุ” สำหรับพระพุทธรูปนั้นชาวล้านนาเรียกว่า “พระ” หรือ “พระเจ้า” เรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปครั้งแรกปรากฏใน

⁴³ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องประดิษฐานพระสยามวงศ์ในลังกาทวีป, 41.

ตำนานพระแก่นจันทน์ว่าก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน 7 ปี พระเจ้าประเสนทโกศล เมืองสาวัตถี ได้กราบทูลขออนุญาตจากพระพุทธองค์ขอสร้างพระพุทธรูปไว้เคารพสักการบูชา พระเจ้าประเสนทโกศลทูลถามถึงอันสงส์การสร้างพระพุทธรูป พระพุทธองค์ทรงเทศนาเรื่อง วัฏฏ์ คุลีชาดกว่า พระยาวัฏฏ์คุลีได้ซ่อมแซมและต่อนี้วพระหัตถ์ของพุทธรูปที่ชำรุด ทำให้พระองค์สามารถเอาชนะข้าศึกศัตรูได้ร้อยเอ็ดหัวเมือง⁴⁴

การสร้างพระพุทธรูปเพื่อให้เป็นที่สักการบูชาและเป็นการสร้างบุญกุศลอย่างยิ่ง พระพุทธรูปจึงถูกสร้างขึ้นโดย กษัตริย์ ราชวงศ์ ขุนนาง ศรัทธาวัค และชาวบ้านธรรมดา อาจจะสร้างเป็นหมู่คณะหรือเป็นส่วนบุคคลก็ได้ ขึ้นอยู่กับแรงศรัทธาและฐานะของผู้สร้างนั้น ๆ ผู้สร้างบางยุคสมัยนิยมเขียนคำอธิษฐานและบอกจุดประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปว่า สร้างเพื่อค้าหาศาสนา ขอเป็นเครื่องนำผู้สร้างไปสู่เมืองฟ้าและนิพพาน สร้างไว้เป็นที่กราบไหว้และสักการะแก่คนและเทวดาทั้งหลาย หรือผู้สร้างปรารถนาเป็นชายผู้ประเสริฐ ได้บวชในสำนักพระศรีอาริยมต โดยได้เป็นพระอรหันต์เหมือนพระมหาสาริบุตร หรือ พระโมคคัลลาน⁴⁵

พุทธศาสนิกชนคงได้สร้างพระพุทธรูปมาเป็นเวลานานนับพันปีแล้ว จามเทวีวงศ์เขียนว่า พระนางจามเทวีแห่งหริภุญไชย ทรงสร้างพระพุทธรูป หรือพระพิมพ์และสร้างวัด 5 วัดในเมืองหริภุญไชยและพระพิมพ์ที่พระนางสร้างเป็นที่รู้จักในปัจจุบัน ได้แก่ พระรอด พระคง พระเป็ม และพระลือ ฯลฯ สร้างเพื่อเป็นเครื่องป้องกันแก่ทหารของพระนางที่ออกทำสงคราม

ในสมัยพญามังราย ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เขียนว่า พญามังรายได้ไปกราบนมัสการพระมหากัสสปะที่เวียงกุมกาม พระมหากัสสปะเทศนาวัฏฏ์คุลีชาดก พญามังรายทรงโปรดให้ช่างงานโถมสร้างพระพุทธรูป 5 พระองค์⁴⁶ พระพุทธรูปนั่ง 3 องค์ และประทับยืน 2 องค์ องค์หนึ่งเชื่อกันว่าคือ “พระเจ้าคำคิงพญามังราย” พญามังรายทรงสร้างพระพุทธรูป เพื่อเสริมพระบารมีก่อนจะเสด็จยกกองทัพไปเมืองรามัญ หงสาวดีเมืองเมืง และพระองค์ทรงได้รับการอ่อนน้อมจากพระเจ้ากรุงรามัญหงสาวดี ๆ ถวายนางปายโคราชธิดาให้เป็นพระชายาของพญามังราย เมื่อเสด็จกลับมาจึงโปรดให้สร้างวิหารและสร้างวัดกานโถมในเวียงกุมกาม ในสมัยพญาติโลกราช ระหว่าง พ.ศ.

⁴⁴ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานพระแก่นจันทน์ (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์ 2515), 68-73.

⁴⁵ อัสน์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานเลขานุการ คณะรัฐมนตรี, 2519), 103, 105, 109, 113.

⁴⁶ ทน ตนมั่น [ปวิวรรต], ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานเลขานุการคณะรัฐมนตรี, 2514), 21.

1992-1993 พระองค์ทรงยกกองทัพไปตีเมื่อน่าน และเมื่อทรงได้ชัยชนะแล้วโปรดให้สร้างพระพุทธรูป เพื่อแสดงชัยชนะของพระองค์ ขนานนามว่า “พระเจ้าทองทิพย์” ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดสวนตาล อำเภอเมือง จังหวัดน่าน⁴⁷

พระพุทธรูปสร้างขึ้นเพื่อทดสอบความพร้อมเพรียงของหมู่คณะในสังคมระดับเมืองหรือหมู่บ้านเรียกว่า “พระเจ้าทันใจ” ถ้าชุมชนใดมีความคิดร่วมกันว่าจะสร้างถาวรวัตถุของวัด เช่น วิหาร กุฏิ อุโบสถ ฯลฯ แต่คณะนี้ไม่แน่ใจว่าจะร่วมมือกันทำได้สำเร็จหรือไม่เพราะเป็นงานใหญ่ ต้องการแรงงาน กำลังทรัพย์ และความร่วมมือจากทุกคน ถ้าหากไม่สามัคคีกัน งานก่อสร้างสิ่งนั้นอาจจะไม่สำเร็จค้างไว้ไม่อาจจะกำหนดวันสำเร็จได้

ในกรณีเช่นนี้ ชาวบ้านจะร่วมกันสร้างพระพุทธรูปขึ้นองค์หนึ่ง อาจจะสร้างด้วยอิฐหรือไม้ หรือสำริด ขนาดเท่าใดก็ได้ แล้วช่วยกันลงแรงสร้างให้เสร็จภายในวันเดียวก่อนพระอาทิตย์ตกดิน พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเพื่อทดสอบบุญบารมี ความสามัคคีของชาวบ้าน เมื่อสร้างเสร็จเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระเจ้าทันใจ” และจะนิยมนำพระเจ้าทันใจออกจากวิหารหลวงของวัดมาสร้างวิหารเฉพาะเพื่อให้ศรัทธามาอธิษฐานขอสิ่งที่ตนต้องการ และสัมฤทธิ์ผลรวดเร็วทันใจ พระเจ้าทันใจจะมีบางวัดเท่านั้นส่วนใหญ่จะเป็นวัดสำคัญ เช่น วัดพระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน เป็นต้น สร้างพระพุทธรูปเพื่อไถ่บาปหรือถวายพระเกียรติยศกษัตริย์ มีแม่ทัพพม่าและขุนนางพม่าในสมัยที่พม่ายึดอำนาจและปกครองเมืองเชียงใหม่ ชื่อ สว่างจำบ้าน ได้ร่วมกันรวบรวมพระพุทธรูปที่ชำรุดเสียหายจากวัดต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเกิดจากการทำสงครามกับพม่า หรือเป็นวัดร้างไปในสมัยนั้นมารวมกันแล้วหล่อขึ้นเป็นพระพุทธรูปองค์ใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2108 และได้ทำพิธีเบิกพระนามว่า “พระเจ้าเมืองราย” หมายถึง พญามังราย เป็นพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ ปัจจุบันประดิษฐานเป็นพระประธานในวิหาร วัดชัยพระเกียรติ อำเภอเมือง เชียงใหม่ ที่ฐานพระพุทธรูปมีจารึกด้วยภาษามอญ พม่า และบาลี ซึ่งสันนิษฐานว่า สร้างเพื่อถวายพระเกียรติแด่พญามังราย และดวงพระวิญญาณพญามังรายซึ่งเป็น พระเสื้อเมืองเชียงใหม่ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและให้ดวงพระวิญญาณของพญามังรายไม่โกรธแค้นกองทัพพม่า ที่มายึดเมืองเชียงใหม่⁴⁸

นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้สร้างพระพุทธรูปในสมัยโบราณคนหนึ่ง ใช้พระพุทธรูปที่ตนสร้างและเขียนคำจารึกลงที่ฐานพระพุทธรูปให้ลูกหลานทำตามความต้องการของตน ในลักษณะ

⁴⁷ กรมศิลปากร, เมืองน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ, (น่าน : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน, 2530) , 79.

⁴⁸ อัสสั เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานเลขานุการ คณะรัฐมนตรี, 2519), 101-102.

พินัยกรรม พระพุทธรูปองค์นี้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2105 ทำด้วยสำริด ปางอุ้มบาตร จารึกที่ฐาน 8 ด้าน ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่กุฏิวัดหมื่นตุม อำเภอเมือง เชียงใหม่ ผู้สร้างชื่อ นาสหลังสุทนาคาวิน ได้จารึกพินัยกรรมของตน ดังความว่า

“...นาหลังสุทนาคาวิน มีบ้าน 3 ห้อง ถวายแด่พระพุทธรูปยืน (องค์นี้ ซึ่ง) สร้างใหม่... เมื่อข้าพเจ้าเสียชีวิตแล้ว ให้ภรรยาอยู่บ้านแทนข้าพเจ้า ให้ถวายข้าวพระพุทธรูปทุก ๆ 7 วัน ให้ถวายอาหารเจ้าอาวาสทุก ๆ 15 วัน เมื่อภรรยาข้าพเจ้าเสียชีวิตแล้ว ให้น้องข้าพเจ้าซื้อค้ำสนและหลานข้าพเจ้า (ชื่อ) สุนทร รักษา (พระพุทธรูปและ) เจ้าอาวาส เหมือนภรรยาข้าพเจ้าทำอย่าให้ลูกชายของข้าพเจ้าได้มาปะปนอยู่ในบ้านข้าพเจ้าเลย (ถ้าหากว่า) เขาไม่ฟัง (และ) มา (อยู่) ปะปนในบ้านข้าพเจ้าอีก ให้จับหายดับวายเลย”

การตั้งชื่อและการเรียกชื่อพระพุทธรูป

เมื่อสร้างพระพุทธรูปแล้ว พระพุทธรูปบางองค์จะตั้งชื่อไว้โดยการจารึกบนฐาน เช่น พระเจ้าเมืองราย ชื่อที่เรียกพระพุทธรูปแตกต่างกันไป พระพุทธรูปสำคัญบางองค์ที่กษัตริย์ทรงสร้างพระสงฆ์อาจแต่งตั้งนาม หรือประวัติพระพุทธรูปองค์นั้นประกอบด้วย เช่น ตำนานพระพุทธรูปสิหิงค์ (สิหิงคนิทาน) ตำนานพระแก่นจันทน์ ตำนานพระแก้วมรกต (รัตนพิมพวงศ์) ตำนานพระเจ้านั่งดิน ฯลฯ พระพุทธรูปสำคัญบางองค์จะสร้างวัดและให้ชื่อวัดตามชื่อพระพุทธรูป เช่น วัดพระเจ้าอโหมมัย วัดพระแก้ว ฯลฯ เป็นต้น และพระพุทธรูปบางองค์ที่หาประวัติไม่พบ หรือไม่มีประวัติชาวบ้านก็จะเรียกชื่อตามลักษณะองค์พระที่เขาเห็น เช่น พระเจ้าจี่ซาก เป็นต้น

เท่าที่สังเกตการณ์ตั้งชื่อและเรียกชื่อพระพุทธรูป ชาวล้านนาอาศัยแนวคิดหลายแนว ได้แก่ ตามพุทธลักษณะ (พระเจ้าแช่ขม) พุทธานุภาพ (พระฝนแสนห่า) น้าหนักของวัสดุ (พระเจ้าล้านทอง) ชื่อวัสดุที่สร้าง (พระแก่นจันทน์) และตั้งชื่อตามเทคนิคการสร้าง (พระแสนแส่ว) ซึ่งชื่อเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความคิดของชาวล้านนาเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่เขาสร้างขึ้น ตัวอย่างชื่อและการเรียกพระพุทธรูปดังนี้

พระพุทธรูปได้ชื่อตามพุทธานุภาพ

พระรอด วัดมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

จามเทวีวงศ์และชาวบ้านเชื่อกันว่า พระนางจามเทวีทรงสร้างวัดชื่อ มหาวันาราม ปัจจุบันคือวัดมหาวันเป็นวัดประจำทิศตะวันตกของเมืองหริภุญไชย เมื่อสร้างวัดแล้วได้ทูลขอพระญาติสร้างพระรอดสำหรับประทานให้แก่ทหารของพระนางไว้ป้องกันตัว ในการทำสงคราม ให้รอดพ้นจากการต่อสู้ข้าศึกศัตรู

พระคง (พระอยู่คง) วัดพระคงธานี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

พระนางจามเทวีได้สร้างในเวลาใกล้เคียงกับพระรอด เพื่อประทานแก่ทหาร เช่นเดียวกับพระรอดเป็นพระที่ป้องกันอันตรายหรืออยู่ยงคงกระพัน ส่วนหนึ่งบรรจุไว้ที่วัดพระคง ธานี ซึ่งเป็นวัดประจำทิศเหนือของเมืองหริภุญไชย

พระเจ้าฝน หรือ พระฝนแสนห้า

มีหลายองค์ ตัวอย่างเช่น วัดป่าตึง อำเภอสันกำแพง วัดช้างเผือก และวัดท่าเคอ อำเภอ เมืองเชียงใหม่ มีพุทธานุภาพในการบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล

พระเจ้าทันใจ มีหลายองค์และหลายวัด

พระเจ้าดบภัย วัดดบภัย อำเภอเมืองเชียงใหม่

พระเจ้าดบภัย หรือ พระดบภัย สร้างด้วยทองสำริด ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในวิหารวัด ดบภัย เชื่อว่าจะบันดาลให้ภัยพิบัติต่าง ๆ ลดลงหรือหมดไป

พระเจ้าปุมพะญา มหากระเจาย หรือ พระมหากัจจายน์

มีหลายองค์ เป็นต้นว่า วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมืองลำพูน วัดเจดีย์หลวง อำเภอ เมืองเชียงใหม่ วัดหลวง อำเภอเชียงของ เชียงราย ฯลฯ

พระเจ้าปุมพะญา หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า มหากระเจาย ส่วนใหญ่สร้างด้วยอิฐ มี ลักษณะพระนาภีโตมีพระหัตถ์โอบที่พระนาภี องค์อวบอ้วนเตี้ย มีพุทธานุภาพด้านสติปัญญา มาก จึงเรียกว่า “ปุมพะญา” (ปุม แปลว่า ท้อง พะญา แปลว่า สติปัญญา) แปลว่า ผู้มีปัญญาอยู่ในท้อง พระเจ้าปุมพะญา เป็นพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า มีรูปร่าง หึงสาวหลงไหลในรูป ท่านจึง อธิษฐานให้รูปร่างอัปลักษณ์ โคลงนิราศหริภุญไชย ซึ่งแต่งเมื่อราว พ.ศ. 2060 เขียนถึงพระเจ้าปุม พะญา หรือ พระมหากัจจายน์ ประดิษฐานในวัดพระธาตุหริภุญไชยในสมัยนั้น ความว่า

นาภิสมสดสร้าง

มหากระเจาย

ปูอาสน์อิงเขนยหลาย

ลูกซ้อน

เทียนทุงทิพถือนวาย

คนคู่ อวรเอย

พอเท่าที่ปเจ้าซ้อน

เอกอ้างปนิธาน⁴⁹

พระอุปลุต วัดอุปลุต อำเภอเมืองเชียงใหม่

หนังสือประวัติพระอุปลุตเขียนว่า พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า ภายหลังจากที่ พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว 100 ปี จะมีชายคนหนึ่งเป็นพ่อค้าขายน้ำหอม ชายคนนี้จะ

⁴⁹

ประเสริฐ ณ นคร, โคลงนิราศหริภุญไชย (เชียงใหม่ : เอกสาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2516) 142.

มีบุตรชื่อ อุปคุต เมื่อเด็กคนนี้เติบโตขึ้นจะมีอำนาจในการปราบมารเหมือนพระพุทธองค์ ต่อมาพระอุปคุตได้อุปสมบทในพุทธศาสนา และได้รับบรรพชาเป็นพระอรหันตสาวกองค์หนึ่ง

ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช มารได้มาขัดขวางพระเจ้าอโศกในการเผยแผ่พุทธศาสนา พระเจ้าอโศกจึงถามพระสงฆ์ในสมัยนั้นจะทรงชนะมารได้อย่างไร พระสงฆ์ตอบว่าควรขอพระอุปคุต ซึ่งจำพรรษาใต้สมุทรมารช่วยปราบมาร พระเจ้าอโศกได้ขอพระอุปคุตช่วยปราบมาร พระองค์จึงทรงสามารถเผยแผ่พุทธศาสนาออกไปทั่วทวีปเอเชีย⁵⁰

ชาวล้านนาเชื่อว่า พระอุปคุตทรงสามารถเอาชนะมารและอัมรินทร์ได้ และเชื่อว่าพระอุปคุตซึ่งประทับอยู่ใต้ทะเล จะออกมาโปรดสัตว์ปีละครั้งไม่เกินสองครั้ง จะออกมาเฉพาะวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำที่ตรงกับวันพุธเท่านั้น ชาวบ้านเรียกว่า “เพ็ญพุธ” หรือ “เป็งพุธ” โดยพระอุปคุตจะออกมาบิณฑบาตเวลาเช้าเมื่อประมาณเวลา 03.00-06.00 น. ประปนไปกับพระสงฆ์ทั่วไป ผู้ใดโชคดีได้ศกบาตรพระอุปคุตองค์จริงจะร่ำรวยและโชคดีตลอดไป ชาวเชียงใหม่จึงมีประเพณี “ศกบาตรเป็งพุธ” จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ด้วยพระอุปคุตมีอิทธิฤทธิ์ในการปราบมารหรืออัมรินทร์ ดังนั้นถ้าวัดใดจัดงานฉลองหรือมีเทศกาลสำคัญ ที่มีชาวบ้านมาร่วมจำนวนมาก เพื่อป้องกันเหตุร้ายต่าง ๆ ในงานชาวบ้านจะสร้างหอพระอุปคุตไว้ในวัด แล้วจัดดอกไม้ธูปเทียน ขบวนฆ้องกลอง แห่ออกไปอาราธนาพระอุปคุตที่แม่น้ำใกล้หมู่บ้าน เมื่อไปถึงแม่น้ำจะหยิบเอาก้อนหินในน้ำมาหนึ่งก้อน สมมุติว่าเป็นตัวแทนพระอุปคุต แล้วเชิญมาประดิษฐานไว้ในหอพระอุปคุต จนกว่างานฉลองจะเสร็จจึงเชิญกลับไปคืนแม่น้ำตามเดิม (สัมภาษณ์ นางคำแพง อภิวงศ์ 2532)

ด้วยความเชื่อดังกล่าว จึงมีการสร้างพระพุทธรูปพระอุปคุต และบางวัดจะสร้างหอพระอุปคุตไว้ในวัดเป็นการถาวรและในเมืองเชียงใหม่สร้างวัดเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระอุปคุต 2 วัด คือวัดอุปคุตไท (ยวน) ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ที่สี่แยกอุปคุต ถนนท่าแพ เชียงใหม่ อีกวัดหนึ่งอยู่ติดกันชื่อ วัดอุปคต (มาน) ปัจจุบันคือบริเวณที่เป็นพุทธสถานเชียงใหม่

พระพุทธรูปได้ชื่อตามพุทธลักษณะ

พระสิงห์ หรือ พระพุทธสิหิงค์ วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่

พระสิงห์ เป็นชื่อชาวบ้านเรียก พระพุทธสิหิงค์ ซึ่งมีพุทธลักษณะเหมือนราชสีห์ ภาษาล้านนาว่าสิงห์

⁵⁰ ประวัติพระอุปคุต วัดพม่าเมืองปีนัง เมืองปีนัง ประเทศมาเลเซีย 2534

พระเจ้าอมหม้าย ครั้งหนึ่งเคยประดิษฐานที่วัดพระเจ้าอมหม้าย ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ถนนโชตนา อำเภอเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากวัดร้างจึงไม่มีพระพุทธรูปองค์นี้ แต่สันนิษฐานจากชื่อน่าจะมีพุทธลักษณะกระพุ้งแก้มพองคล้ายคนอมหม้าย จึงเรียกว่า พระเจ้าอมหม้าย

พระเจ้าอมล้น วัดพระเจ้าอมล้น บ้านท่าศาลา ตำบลสบแม่ข้า อำเภอหางดง

พระเจ้าอมล้น ประดิษฐานที่วัดพระเจ้าอมล้น ซึ่งวัดนี้ครั้งหนึ่งเคยเป็นวัดร้างและเพิ่งได้รับการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2533 โดยซ่อมแซมองค์พระพุทธรูป และสร้างศาลาครอบพระเจ้าอมล้นไว้ ให้เป็นการเคารพสักการะของชาวพุทธพระเจ้าอมล้นเป็นพระพุทธรูปปูนปางมารวิชัย มีพุทธลักษณะพิเศษคือที่พระโอษฐ์มีล้นแลบออกมาเล็กน้อย (คงจะหมายความว่าไม่ให้ตรัส จึงอมล้นไว้) ตามประวัติของวัดและชาวบ้านเล่าว่า วัดนี้สร้างในสมัยพญาเมืองแก้ว กษัตริย์ราชวงศ์มังราย ระหว่าง พ.ศ. 2038-2068

พระเจ้านั่งดิน วัดพระเจ้านั่งดิน อำเภอเชียงคำ พระยา

พระเจ้านั่งดิน เป็นพระพุทธรูปที่ประทับนั่งบนพื้นดินในวิหาร ไม่มีฐานชุกชีย่างเช่นพระพุทธรูปโดยทั่วไป ศรัทธาว่าพระเจ้านั่งดินเล่าว่าเดิมพระเจ้านั่งดินองค์นี้ประทับอยู่บนฐานชุกชี แต่เนื่องจากที่ประทับนี้ตรงกับสายพระเนตรของพระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ พระยา ซึ่งจะทอดสายพระเนตรมาตกที่วิหารวัดพระเจ้านั่งดิน เชียงคำ พระเจ้านั่งดินไม่อาจจะทนนั่งในสายพระเนตรพระเจ้าตนหลวงได้ จึงหลบสายพระเนตรลงมาประทับบนดิน ชาวบ้านเรียกชื่อว่า พระเจ้านั่งดิน

เรื่องสายพระเนตรของพระพุทธรูปนี้ ชาวล้านนาเชื่อว่า สถานที่ใดที่สายพระเนตรของพระพุทธรูปในวิหารทอดตกลงมาถึง สถานที่นั้นไม่ควรตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เชื่อว่าจะอยู่ไม่เจริญ จะเจ็บไข้ได้ป่วย เช่นเดียวกับพระเจ้านั่งดิน ที่เชียงคำ⁵¹

พระเจ้าแดง พระเจ้าลักเกลือ พระเจ้าบอกเกลือ หรือ พระเจ้าบ่อเกลือ วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมือง ลำพูน

พระเจ้าแดงเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะสีแดงทั้งองค์ ดำเนินเขียนว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาฉันสมอที่ลัวะถวายเป็นบริเวณที่สร้างพระ เมื่อฉันแล้วได้โยนกระบอกเกลือทิ้งไป ต่อมาบริเวณนั้นได้สร้างพระพุทธรูปมีชื่อเรียกว่า พระเจ้าลักเกลือ ดังปรากฏในโคลงนิราศหริภุญไชย เมื่อเวลาผ่านไป เมื่อมีการซ่อมแซมพระพุทธรูป มีพระวรกายสีแดง ชาวบ้านจึงเรียกตามลักษณะว่า “พระเจ้าแดง”

⁵¹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, วัดร้างในเวียงเชียงใหม่ (เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์ 2539), 627.

143/ มณฑปพระเจ้าบ่อ

เกลือกอย กว่าเฮย

สูงใหญ่่องเองพวย

เพื่อนหน้า

เทียนทุ่งคู่บสวย

อวยแว่น วัคเอา

ผลเพื่อเราอย่าช้า

ชาตินี้เนื้อมูนี้⁵²

พระเจ้าแข่งคม หรือ พระป่าตาลน้อย วัดศรีเกิด อำเภอเมืองเชียงใหม่

พระเจ้าแข่งคม หรือตำนานเรียกว่า พระป่าตาลน้อย สร้างโดยพญาติโลกราช พ.ศ. 2027 มีลักษณะพระซงฆ์เป็นสันคมออกมา เดิมประดิษฐานที่วัดป่าตาลน้อยนอกกำแพงเมืองด้านตะวันตก ต่อมาราว พ.ศ. 2342 พระเจ้ากาวิละโปรดให้ย้ายมาประดิษฐานที่วัดศรีเกิด ชาวบ้านเรียกชื่อพุทธลักษณะว่าพระเจ้าแข่งคม⁵³

พระยืน พระพุทธรูปประทับยืน มีพระยืนหลายองค์และหลายวัด เช่น วัดพระยืน อำเภอเมืองลำพูน พระนอน ชาวล้านนาเรียกพระพุทธรูปไสยาสน์ว่า พระนอน มีพระนอนหลายองค์และหลายวัด เป็นต้นว่า พระนอนหนองฝ้าง วัดพระนอนหนองฝ้าง อำเภอสารภี เชียงใหม่ พระนอนม่อนช้าง วัดพระนอนม่อนช้าง อำเภอป่าซาง ลำพูน พระนอนป่าเกล็ดดี วัดพระนอนป่าเกล็ดดี อำเภอสารภี เชียงใหม่ พระนอนแม่ปู้คา วัดพระนอนแม่ปู้คา อำเภอสันกำแพง พระนอนขอนม่วง วัดพระนอนขอนม่วง อำเภอเมืองเชียงใหม่ ฯลฯ

พระนอนแม่ปู้คา หรือ พระบ้านแม่ปู้คา วัดพระนอนแม่ปู้คา อำเภอสันกำแพง

พระนอนแม่ปู้คา เป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ ตามตำนานของวัดเล่าว่า พระพุทธองค์เสด็จมาประทับนอนบนหญ้าคาที่ชาวณานำมาถวาย บนคันนาข้างแม่น้ำชีอ แม่ปู้คา จึงเรียกว่า พระบ้านแม่ปู้คา คำว่า ป้าน แปลว่า ยกขอบที่คันดินอย่างคันนา ปัจจุบันเรียกว่า พระนอนแม่ปู้คา

พระเจ้าตาเขียว วัดบ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ตำนานพระเจ้าตาเขียว เขียนว่า พระเจ้าตาเขียวและสร้างโดยพระนางจามเทวีแห่งหริภุญไชย สร้างด้วยอิฐ พระเนตรทำด้วยมรกต ชาวบ้านจึงขนานนามว่า “พระเจ้าตาเขียว” ปัจจุบันพระเจ้าตาเขียวประดิษฐานเป็นพระประธาน ในวิหารวัดบ้านเหล่า⁵⁴

⁵² ประเสริฐ ณ นคร, โคลงนิราศหริภุญไชย (เชียงใหม่ : เอกสารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2516) หน้า 144.

⁵³ แสง มนวิฑูร, ชินกาลมาลีปกรณ์ (กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์ 2510), 133.

⁵⁴ สุเทพ มณีเวช, สุนิมิต พระเจ้าตาเขียว (ลำพูน: ป.สัมพันธพาณิชย์, 2533), 22-30.

พระเจ้าสองสี วัดบุญนาค อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

พระเจ้าสองสีเป็นพระพุทธรูปสำริด มีลักษณะผิวแตกต่างกันสองสี พระวรกายสีทองแดง พระจีวรและสังฆาฏิเป็นสีทองสำริด ชาวบ้านมองเห็นความแตกต่างของเนื้อสำริดที่องค์พระ จึงขนานนามว่า “พระเจ้าสอง” เดิมประดิษฐานที่วัดขมื่น ซึ่งเป็นวัดร้างในเขตเมืองเทิงเก่า ต่อมาย้ายมาประดิษฐานที่วัดบุญนาคจนปัจจุบัน⁵⁵

พระเจ้าขาว หรือหลวงพ่อกขาว วัดอินทิล (ร้าง) บริเวณพระราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าขาว เป็นพระพุทธรูปสร้างด้วยอิฐทาสีขาวทั้งองค์ ดำเนินพื้นเมือง เชียงใหม่เขียนว่า พระเจ้ากาวิละโปรดให้สร้างวัดอินทิล พ.ศ. 2347 อาจจะสร้างพระพุทธรูปด้วยก็ได้ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ปัจจุบันชาวบ้านจึงเรียกว่า “พระเจ้าขาว” ตามพุทธลักษณะ

พระเจ้าข้าก หรือ พระเจ้านั่งห้อย วัดพระเจ้าข้าก อำเภอเมือง พะเยา (ร้าง)

พระเจ้าข้าก เดิมชื่อ พระเจ้านั่งห้อย ชาวบ้านเล่าว่า บริเวณที่เป็นวัดแห่งนี้ เดิมเป็นสถานที่ชาวเมืองอื่นเมื่อเดินทางจะเข้าสู่เมืองพะเยา จะมาหยุดพักและแต่งตัวที่บริเวณนี้ เมื่อสร้างวัดได้สร้างพระพุทธรูป พระเจ้านั่งห้อย วัดพระเจ้านั่งห้อย ต่อมาเมื่อวัดนี้มีสภาพเป็นวัดร้าง พระพุทธรูปองค์นี้ตากแดดและถูกแดดและฝนเป็นเวลานาน ทำให้พระวรกายเป็นด่างดวงเหมือนคนเป็นโรคกลาก ชาวบ้านเมื่อพื้นฟูเมืองพะเยาจากเมืองร้าง มองเห็นองค์พระพุทธรูปเป็นดวงด่างไม่สวยงามคล้ายคนที่เป็นกลาก จึงขนานนามว่า พระเจ้าข้าก (จักกลาก ถิ่นนาเรียกว่า ข้าก)

พระอัฐารส มีหลายองค์และหลายวัด เป็นต้นว่า พระอัฐารส ในวิหารวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมืองเชียงใหม่ และพระอัฐารส วัดพระธาตุหริภุญไชย คำว่า อัฐารส หมายถึง ความสูงขององค์พระ 16 ศอก **พระเจ้าตนหลวง หรือ พระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยง วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา**

พระเจ้าตนหลวง เป็นพระประธานในวิหารหลวง วัดศรีโคมคำ เป็นพระพุทธรูปอิฐ ปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง 14 เมตร สูง 16 เมตร จัดเป็นพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ ชาวบ้านจึงเรียกชื่อพระพุทธรูปองค์นี้ตามความใหญ่ขององค์พระพุทธรูปว่า “พระเจ้าตนหลวง”

พระเจ้านันสมอ วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมือง ลำพูน

พระเจ้านันสมอเป็นพระพุทธรูปที่ชาวหริภุญไชยสร้างตามตำนานที่ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมานันสมอและกลักเกลือ ซึ่งลัวะคนหนึ่งทูลถวายพระพุทธรองค์ พระเจ้านันสมอ สร้างด้วยไม้

⁵⁵ รัชพล ศิริวงศ์ทอง, ประวัติพระเจ้าสองสี ประวัติวัดบุญนาค (เชียงราย : ไพศาลการพิมพ์, 2535), 7-8.

ประทับนั่งพระหัตถ์ขวาถือสมอ พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา ปัจจุบันจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถาน วัดพระธาตุหริภุญไชย (สัมภามณั์ คุณสมชาย คงวินชิโรจน์ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถาน วัดพระธาตุหริภุญไชย 3532

พระพุทธรูปได้ชื่อตามพระนามของกษัตริย์

มีพระพุทธรูปบางองค์พบว่ามีชื่อตามพระนามของกษัตริย์ ซึ่งกษัตริย์พระองค์นั้นอาจจะโปรดให้สร้างขึ้น หรืออาจจะมีการอัญเชิญองค์อื่นหรือผู้ใดผู้หนึ่งสร้างถวายแด่กษัตริย์พระองค์นั้นในภายหลัง ดังนี้

พระเจ้าคำคิงพญามังราย วัดพระเจ้าเม็งราย อำเภอเมืองเชียงใหม่

พระเจ้าคำคิงพญามังราย เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางลีลา สูงเท่าพระวรกายของพญามังราย 4.80 เมตร พระหัตถ์ขวายกขึ้นคล้ายปางห้ามญาติ พระบาททั้งสองอยู่ในลักษณะก้าวเดิน

คำว่า คำคิง หมายถึง สูงเท่ากับพระวรกาย “คำ” แปลว่า เท่ากับ “คิง” แปลว่า ตัวตน เชื่อว่า พญามังรายโปรดให้ช่างกานโถมเป็นผู้สร้าง สร้างพร้อมกัน 5 องค์ ที่เวียงกุมกาม ต่อมาเมื่อทรงสร้างเมืองเชียงใหม่แล้วโปรดอาราธนา เพื่อมาประดิษฐานที่วัดเชียงมั่น แต่ไม่คานที่ห้ามพระพุทธรูปหักที่บริเวณนี้ จึงสร้างวัดและประดิษฐานพระเจ้าคำคิงองค์นี้ที่นี่ มีชื่อว่า วัดคานคอด หรือ กาละคอด (ประวัติวัดพระเจ้าเม็งราย)

มีผู้ให้ข้อคิดว่า การสร้างพระพุทธรูปสูงใหญ่เท่าตัวตนผู้สร้างนั้น จะให้ผู้สร้างยืนกลางแสงแดดยามเช้าหรือเวลาเย็นที่แสงทอดไปไกลที่สุด แล้วให้วัดความยาวของจากลำแสงที่ทอดผ่านนั้นมาใช้เป็นความสูงของพระพุทธรูป เนื่องมาจากว่าไม่เป็นการบังควรจะสร้างเท่าขนาดความสูงปกติเท่าคนจริง เพราะพระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อนึ่งชาวล้านนานิยมสร้างสิ่งบูชาเท่าขนาดตัวตนของผู้สร้าง เช่น ตุ๊กคำคิง เทียนคำคิง ข้าวคู่อายุ (เท่ากับอายุ) พระคู่อายุ (พระพุทธรูปเท่าอายุ หรือเรียกว่า พระพิมพ์หมู่) เกี่ยวกับความคิดเรื่องนี้ขอเสนอเป็นเบื้องต้น ยังหาข้อยุติไม่ได้ คงจะได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

พระเจ้าเมืองราย วัดชัยพระเกียรติ อำเภอเมืองเชียงใหม่ (ดูรายละเอียดข้างต้น)

พระเจ้าแสนเมืองมาหลวง วัดหัวข่วงหรือ วันแสนเมืองมาหลวง อำเภอเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าแสนเมืองมา เป็นชื่อพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ปัจจุบันประดิษฐานในอุโบสถวัดหัวข่วง สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในรายปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ระหว่างต้นรัชกาลพญาติโลกราช⁵⁶

⁵⁶ สุรพล คำวิสุทธิกุล, แผ่นดินล้านนา (กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2539), 167-

พระเจ้ากือนา วัดพระเจ้ากือนา บนฝั่งแม่น้ำกก ด้านเหนือเมืองเชียงราย (ร้าง) พระเจ้ากือนา เป็นพระพุทธรูปอิฐขนาดใหญ่ ปัจจุบันมีต้นไม้อื่นขึ้นปกคลุมบางส่วนขององค์พระ วัดและพระพุทธรูปองค์นี้ ชาวเชียงรายเชื่อว่า พระเจ้ากือนาทรงสร้างขณะมาปกครองเมืองเชียงราย และขนานนามพระเจ้ากือนา (อรุณรัตน์ ตำรวจและสัมภรณ์ อาจารย์บุญยัง หุมศรี และ คุณชรินทร์ แจ่มจิตต์ 2535

พระพุทธรูปได้ชื่อตามน้ำหนักของวัสดุที่สร้าง

พระพุทธรูปบางองค์ ใช้วัสดุราคาแพงจำนวนมาก เช่น สำริด เมื่อสร้างเสร็จจึงขนานนามตามน้ำหนักของวัสดุที่สร้าง และเป็นการยากที่จะทราบมาตรฐานน้ำหนักในสมัยนั้นได้แน่นอน

พระเจ้าแก้วตอ วัดพระเจ้าแก้วตอ อำเภอเมืองเชียงใหม่ (ปัจจุบันรวมกับวัดสวนดอก)

พระเจ้าแก้วตอ เป็นพระพุทธรูปสำริด สร้างโดยพญาเมืองแก้ว กษัตริย์เชียงใหม่ลำดับที่ 11 ประมาณปีที่สร้างระหว่าง พ.ศ. 2047-2053 ใช้สำริดในการสร้างจำนวน 9 ตอ (1 ตอ แปลว่า 100 ถัง)

พระเจ้าล้านทอง วัดพระเจ้าล้านทอง อำเภอเชียงแสน เชียงราย และอำเภอพร้าว เชียงใหม่

พระเจ้าล้านทอง (คำว่า ทอง หมายถึง สำริด) เป็นพระพุทธรูปสร้างโดยใช้สำริดจำนวนหนึ่งล้านไม่ทราบว่าเท่าใด

พระเจ้าแสนทอง วัดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ และวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง เชียงใหม่

พระเจ้าแสนทอง วัดพระหลวงเป็นพระพุทธรูปสร้างด้วยสำริด ปางมารวิชัย มาจารึกที่ฐานว่าสร้าง พ.ศ. 2057 ด้วยสำริดหนัก 150000 น้ำทอง พระแสนทอง วัดเจดีย์หลวง เป็นพระพุทธรูปสำริด สร้างเมื่อ พ.ศ. 2025⁵⁷

⁵⁷ อัสสั เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานเลขานุการ คณะรัฐมนตรี 2519), 65.

พระพุทธรูปซื้อตามเทคนิคการสร้าง

การสร้างพระพุทธรูปมีกรรมวิธีการสร้างหลายวิธี เช่น ปั้น หล่อ แกะสลัก สร้างแยกส่วนโดยใช้สลักเป็นตัวเชื่อม (แส่ว) หุ้มด้วยวัสดุที่เป็นแผ่น (หลุบ) สาน และวิธีเครื่องเงิน ฯลฯ ในที่นี้ขอกล่าวถึงพระพุทธรูปที่ได้ซื้อตามเทคนิคในการสร้างบางวิธีเท่านั้น

พระแสนแส่ว (แส่ว) วัดยางกวง อำเภอเมืองเชียงใหม่ (ร้าง) ปัจจุบันเหลือเฉพาะพระเศียร จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานเชียงใหม่ และหริภุญไชย

พระเจ้าแสนแส่ว เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นโดยแยกส่วนองค์พระเป็นหลายท่อน แล้วใช้สลักหรือแส่วเป็นตัวเชื่อม (คำว่า แส่ว แปลว่า สลัก คำว่า แสน หมายความว่า มีจำนวนมาก มีสลักหลายแห่ง)

พระแสนแส่วคำ วัดเจดีย์ขาว อำเภอเมืองลำปาง

พระแสนแส่วทองคำ เป็นพระพุทธรูปที่ได้ซื้อจากเทคนิคการสร้างแยกส่วน ทำด้วยทองคำ

พระหลุบ พระพุทธรูปที่สร้างด้วยวัสดุอื่น เช่น ไม้ หรือมุก แล้วนำมาหุ้มด้วยเงิน เรียกว่า “พระหลุบเงิน”

พระพุทธรูปเครื่องเงิน พระพุทธรูปเครื่องเงินนิยมทำในหมู่ชาวพม่า ในล้านนาพบในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลำปาง และแพร่ พระพุทธรูปที่สร้างด้วยวิธีเครื่องเงินนี้มี 2 ชนิด ได้แก่ พระพุทธรูปผ้าชุบรัก หรือ พระชาโล และพระพุทธรูปสาน

พระพุทธรูปชาโล หรือผ้าชุบรัก ทำจากผ้าหรือเศษผ้า โดยมีกรรมวิธีดังนี้ ขั้นแรกทำหุ่นพระพุทธรูปด้วยดินเหนียว ต่อมา นำผ้ามาลงย่นหรือคลาแล้วนำผ้าไปชุบน้ำรักให้เปียก นำมาพอกหรือพันรอบหุ่นดินให้หนาตามต้องการ ประมาณ 5-6 นิ้ว หลังจากผ้าแห้งนำเอาสมุก คือดินเหนียวตากแห้งบดให้ละเอียดผสมกับน้ำรักนำมาพอกบนผ้า ตกแต่งให้สวยงามตามต้องการ เช่น ติดกระຈก หรือ แก้ว

ต่อมาขัดให้เรียบด้วยใบข่อยแห้ง ทำให้ผิวเรียบ ลงน้ำรักอีกครั้งหนึ่ง แล้วลงรักปิดทอง ส่วนหุ่นดินนั้นหาไม้แหลมแทงทะลุทิ้งไป จะได้พระพุทธรูปที่ทำด้วยวิธีเครื่องเงิน น้ำหนักเบา ภาษาไทใหญ่ เรียกว่า ชาโล เช่นพระพุทธรูปในวัดที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

พระสาน พระพุทธรูปทำด้วยโครงไผ่หรือหวายสานแทนหุ่นดินเหนียว แล้วทำตามกรรมวิธีของพระชาโลทุกประการ ชาวบ้านบางคนเรียก พระเจ้าสาน หรือ หลวงพ่อสาน เช่นที่วัดจอมสวรรค์ อำเภอเมืองแพร่ เป็นต้น พระพุทธรูปสานมีน้ำหนักเบา บางคนนิยมสั่งมาจากเมืองมณฑลยัประเทศพม่า

พระแผง สร้างด้วยแผงไม้ ทำช่องเล็ก ๆ บรรจุพระพุทธรูปหลายองค์ เรียกว่า พระแผง ถ้ามีจำนวนเท่าอายุผู้สร้าง เรียกว่า พระคู่อายุ

พระพุทธรูปได้ชื่อตามวัสดุที่สร้าง

พระเจ้าสะเลียมหวาน วัดพระเจ้าสะเรียมหวาน อำเภอป่าซาง ลำพูน ปัจจุบันประดิษฐานในวิหารวัดพระธาตุศรีจอมทอง อำเภोजอมทอง เชียงใหม่

พระเจ้าสะเรียมหวาน เป็นพระพุทธรูปสร้างด้วยไม้สะเดาหวาน (สะเลียม – ต้นสะเดา) ปางอุ้มบาตร พระเจ้าสะเรียมหวานสร้างโดยผู้ใดไม่ปรากฏ แต่ที่น่าสนใจผู้สร้างได้มอบที่ดินหรือ “กัลปนา” ที่นาไว้ที่ใกล้กับวัดพระเจ้าสะเรียมหวาน อำเภอป่าซาง ให้ทำน่านำข้าวมาถวายพระเจ้าสะเรียมหวาน ต่อมาพระเจ้าสะเรียมหวานย้ายมาประดิษฐานที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง ที่นานั้นและข้าวนั้นจึงตามมากับพระเจ้าสะเลียมหวานด้วย ชาวบ้านวัดพระเจ้าสะเรียมหวานได้มาขอพระพุทธรูปคืน แต่วัดพระธาตุจอมทองไม่ให้ ถ้าเรื่องนี้เป็นจริงตามที่เล่า นับเป็นการยืนยันการกัลปนาในอดีตได้ทางหนึ่ง (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว สัมภาษณ์ อาจารย์พรศิลป์ รัตนชูเดช มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขต วัดสวนดอก เชียงใหม่ 2533)

พระแก่นจันทน์ วัดป่าต้นกุ่มเหมือง อำเภอแม่ทะ ลำปาง

พระแก่นจันทน์ สร้างด้วยไม้จันทน์ ตำนานพระแก่นจันทน์เขียนว่า พระเจ้าประเสนธิโกศลทรงระลึกถึงพระพุทธรูป ซึ่งเสด็จบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อโปรดพุทธมารดา ได้สร้างรูปเหมือนพระพุทธรูปด้วยไม้จันทน์ เพื่อสักการบูชาจึงเป็นพระพุทธรูปองค์แรกที่สร้างขึ้นตามตำนาน แต่ตามหลักฐานโบราณคดีและศิลปะ พระพุทธรูปองค์แรกสร้างขึ้นในประเทศอินเดีย คือ ศิลปะคันธารราษฎร์ (Gandhara Art) ประมาณ พ.ศ. 600 หรือ 58 ปีก่อนคริสตกาล

พระแก้ว เป็นชื่อเรียกพระพุทธรูปที่สร้างด้วยแก้ว หรือมรกต เป็นต้นว่า พระแก้ว วัดพระแก้วดอนเต้า ลำปาง พระแก้ว วัดพระแก้วเชียงราย และพระแก้วมรกตที่เคยประดิษฐานที่วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

พระแก้วขาว หรือ พระเสด็จมณี วัดเชียงมั่น อำเภอเมืองเชียงใหม่

พระแก้วขาวสร้างด้วยแก้วสีขาว เรียกว่า เสด็จมณี เชื่อกันว่า พญามังรายโปรดอาราธนาจากเมืองหริภุญไชย

พระแก้วมรกต วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

พระแก้วมรกต สร้างด้วยมรกต ปัจจุบันอยู่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

พระแก้วดอนเต้า วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา ลำปาง

ตำนานพระแก้วดอนเต้าเขียนว่า พระแก้วดอนเต้าสร้างจากแก้วมรกตที่พบในผลแตงโม นางสาวดาปุกแตงโมในสวน ต่อมานางได้ถวายแตงโมแก่พระสงฆ์ ๆ ฝ่าแตงโมพบแก้ว

มรดกแต่ไม่สามารถสลักเป็นพระพุทธรูปได้ พระอินทร์ได้แปลงองค์เป็นคนแก่มารับแกะสลักแก้ว
ลูกนี้เป็นพระพุทธรูป เรียกว่า พระแก้วดอนเต้า ประดิษฐานวัดพระแก้วดอนเต้า ปัจจุบันไป
ประดิษฐานที่วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา

พระคำ เป็นพระพุทธรูปทองคำ (คำ-ทองคำ, ทอง-ทองแดง) คำนานเรื่องเชียงแสน
เขียนว่า พระเถระสิริวังโส ได้นำเอาพระพุทธรูปมา 2 องค์คือ พระแก้ว พระคำ และพระบรมธาตุ
ไปประดิษฐานไว้ที่วัดบนเกาะดอนแท่น เมืองเชียงแสน (ประชุมพงสาวดารภาค 61 อ้างใน สุรพล
คำรืห์กุล 2539 : 197)

พระศิลา มีหลายองค์ ตัวอย่างเช่น พระศิลาวัดเชียงหมื่น อำเภอเมืองเชียงใหม่ และวัด
ปลายนา กิ่งอำเภอพาน ลำปาง สร้างด้วยหินหรือศิลา

พระเจ้าทองทิพย์ วัดสวนตาล อำเภอเมืองน่าน และวัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่

เป็นพระพุทธรูปสำริด (ทอง-ทองแดง) ชาวบ้านเชื่อกันว่า พระเจ้าทองทิพย์เห็น
พระพุทธรูปที่เนื้อทองที่หล่อจากพิมพ์สีไม่เสมอกัน สีแตกต่างกันบางแห่ง อันเนื่องมาจากพระ
อินทร์นำทองสำริดจากสวรรค์มาหล่อรวมกับทองของมนุษย์ จึงทำให้เนื้อทองไม่เหมือนกัน เชื่อว่า
เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์

ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูป

ชาวล้านนามีประเพณีความเชื่อหลายอย่างที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปและได้ถ่ายทอดสั่ง
สอนกันตลอดมา อย่างน้อยผู้แก่ผู้เฒ่าในปัจจุบันยังเชื่อเช่นนั้นอยู่ ดังนี้

ประเพณีถวายข้าวพระเจ้าหลวง หรือ ข้าวมธุปายาส

ชาวล้านนาเชื่อว่า พระพุทธรูปที่วัดและที่บ้านของตนจะต้องฉันอาหารเช้าทุกวัน ทุก
เช้านอกจากจะเตรียมอาหารใส่บาตรพระสงฆ์แล้ว เมื่อนึ่งข้าวเสร็จจะปั้นข้าวและอาหารใส่ถ้วย
นำมาถวายพระพุทธรูปที่หิ้งพระในบ้าน เรียกว่า ใส่ข้าวพระเจ้า จะไม่รับประทานข้าวก่อนที่จะใส่
ข้าวพระเจ้า การถวายข้าวพระเจ้าที่วัดจะถวายพร้อมกันในวันพระและในวันสำคัญทางพุทธศาสนา
ในล้านนานิยมถวายข้าวมธุปายาสในเดือนยี่เพ็ง เดือนสี่เพ็ง และเดือนแปดเพ็ง หรือวันวิสาขบูชา
เรียกว่า ข้าวพระเจ้าหลวง⁵⁸

การถวายข้าวแด่พระพุทธรูป เป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัว ดังปรากฏว่ามีการ
กลั่นนาที่นาไว้ใส่ข้าวพระเจ้า ในเรื่องพระเจ้าสะเลียมหวาน และจากจารึก นน. 2 จากรีกวัดเมืองพง

⁵⁸ มณี พะยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์,
2529), 92-93.

พ.ศ. 2043 จากรึกว่า “...หื้อฝังสีมวัดพระเกิด หนบนางกว้าง 10 ข้าว หมื่นซ้ายเถาไว้เป็นนาข้าว พระ ผ้าขาวเพิงคร้ว 1 อ้ายคำคร้ว 1 ขานี้หมื่นซ้ายยอดทานแม่มึงคร้ว 1 หมื่นซ้ายเพกทาน กับนารี 50 ข้าวเป็นนาพระ 24 เป็นนาจังหัน 25...”⁵⁹

การถวายคนเป็นข้าพระเจ้า

ชาวล้านนาถวายคนไว้เป็นข้าพระเจ้า ห้ามผู้ใดใช้ทำงานอื่น เรียกว่า “ข้าพระ” ให้ปฏิบัติพระพุทธรูปในวัดนั้น ๆ ตลอดไป ถ้าย้ายไว้กับวัด เรียกว่า “ข้าวัด”⁶⁰

ประเพณีบวชพระเจ้า

ในการสร้างพระพุทธรูป เมื่อสร้างเสร็จถือว่าพระพุทธรูปองค์นั้นยังไม่เป็นพระพุทธรูปที่กราบไหว้บูชาได้ จนกว่าจะได้ทำพิธีบวงสรวงและอุปสมบท เรียกว่า “บวชพระเจ้า” เพราะในระหว่างการสร้างพระพุทธรูป ช่วงที่สร้างพระได้เหยียบย่ำองค์พระ ในพิธีบวชพระจะมีเครื่องบวชเหมือนกับเจ้าชาวลีทศตะออกบวช เป็นต้นว่า มีเครื่องราชกกุธภัณฑ์สำหรับกษัตริย์ เรียกว่า “เครื่องท้าว 5 ประการ” ได้แก่ เพิงฉัตร(ฉัตร) พัดฟ้าว(พัดยศ) จามร(จามร) บังวัน(บังสุรย์) ไม้เท้าหรือไม้ว้า (ธารพระกร)

ในระหว่างทำพิธีบวช พระพุทธรูปที่บวชจะปิดพระเนตรไว้ด้วยจี๊ฝั้งแผ่นบาง ๆ ตอนกลางคืนตลอดถึงเช้าจะมีสวด เรียกว่า “สวดเบิก” ในระหว่างสวดเบิกเวลาค่อนคืนไปแล้วจะใส่ “หัวใจพระเจ้า” โดยอาจจะทำเป็นรูปหัวใจและอวัยวะอื่น ๆ ด้วยโลหะมีค่าบรรจุไว้ภายในองค์พระ หลังจากนั้นตอนเช้าเวลาพระอาทิตย์ขึ้น จะเบิกพระเนตรพระเจ้าหรือ “เปิดตาพระเจ้า” โดยใช้ “แว่นสายตาพระเจ้า” คือแผ่นกระจกเงามีกรอบไม้แกะสลักสวยงาม ถ้าพระพุทธรูปที่ทำพิธีบวชนั้นอยู่ในวิหารเล็ก จะใช้แว่นสายตาพระเจ้าสะท้อนแสงแดดเข้าตาพระพุทธรูปที่ใช้จี๊ฝั้งปิดไว้ ถ้าวิหารใหญ่แสงเข้าไม่ถึงก็จะเปิดเนตรในขณะที่สวดเบิก โดยไม่ต้องใช้กระจก ดังนั้นพระเจ้าจึงมีสายพระเนตรที่ร้อนแรง ดังปรากฏในเรื่องพระเจ้านั่งดิน ในตอนเช้าหลังจากบวชพระเจ้าจะถวาย “ข้าพระเจ้าหลวง”⁶¹

⁵⁹ ประเสริฐ ฒ นคร และคณะ, จารึกล้านนา ภาค 1 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป 2534), 55-56.

⁶⁰ ประเสริฐ ฒ นคร และคณะ, จารึกล้านนา ภาค 1 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป 2534), 51.

⁶¹ แนน้อย ปัญจพรรค และคณะ, เสน่ห์ไม้แกะสลักล้านนา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจริญ, 2537), 111-112.

ประเพณีสงฆ์น้ำพระเจ้า

ประเพณีสงฆ์น้ำพระพุทธรูป ๆ ปกติชาวบ้านจะสงฆ์น้ำพระพุทธรูปปีละครั้งในวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันที่ 15 เมษายนทุกปี หรือเรียกว่า “วันพญาวัน” โดยจะสงฆ์น้ำพระพุทธรูปในวัดของตนเรียกว่า “รดน้ำพระเจ้า” เมื่อกลับมาบ้านจะสงฆ์น้ำพระพุทธรูปที่ตนบูชาไว้ในบ้านของตนด้วยน้ำอบน้ำหอม

พระพุทธรูปสำคัญบางองค์จะสงฆ์น้ำปีละครั้ง นอกเหนือจากวันพญาวันแล้ว เช่น สงฆ์น้ำพระฝืนแสนหา วัดช่างแต้ม เชียงใหม่ จะนำออกแห่ให้ประชาชนสงฆ์น้ำเพื่อขอฝน ในเดือนแปดเหนือ ในประเพณีบูชาเสาอินทขิล วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ ทุกปี เป็นต้น

ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้า

เนื่องจากล้านนามีอากาศหนาวเย็นในฤดูหนาว ชาวบ้านต้องการฟืนมาฟืนไฟ จึงมีประเพณีร่วมกันหาฟืนมาถวายแด่พระพุทธรูปประธานในวิหารและพระสงฆ์ในวัด เพื่อจุดถวายพระพุทธรูป เรียกว่า ประเพณี “ทานหัวหิงไฟพระเจ้า” คำว่า หิงไฟ แปลว่า ผิงไฟ⁶²

ประเพณีทานข้าวจีข้าวหลาม

ในเดือนสี่เหนือ หรือเดือนมกราคมของทุกปี ภายหลังจากที่ชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวใส่ยุ้งฉางแล้ว จะนำข้าวที่ตนปลูก เรียกว่า “ข้าวใหม่” มาถวายแด่พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ โดยใช้วิธีเผาหรือปิ้ง และทำเป็นข้าวหลาม บางหมู่บ้านเรียกว่า “ทานข้าวใหม่”⁶³

⁶² มณี พะยอมขงค์, ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์ 2529), 79-81.

⁶³ มณี พะยอมขงค์, ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์ 2529), 83.

จังหวัดแพร่

วัดพระหลวง ตำบลพะหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดพระหลวงนับว่าเป็นวัดที่มีความเก่าแก่ และเป็นศูนย์กลางของชุมชนวัดพระหลวง มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งวันนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่หลักฐานทางทางโบราณคดีที่ปรากฏนั้นพบว่าวัดนี้น่าจะเป็นวัดที่มีความสำคัญและร่วมสมัยกับอาณาจักรล้านนา เนื่องจากพบโบราณสถานโบราณวัตถุหลายอย่างไม่ว่าจะเป็น เจดีย์ทรงปราสาท หอธรรม หอระฆัง พระพุทธรูปสำริด และพระพุทธรูปไม้เป็นจำนวนมาก

จากการรวบรวมประวัติเกี่ยวกับตำนานวัดพระหลวง โดยพระครูโดยพระครูปัญญาภิชัย เจ้าอาวาสรูปที่ 13 ในปี พ.ศ. 2509 ได้กล่าวไว้ว่า บริเวณวัดพระหลวงแห่งนี้ในอดีตนั้นพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าใหญ่ดงหลวง มีสัตว์น้อยใหญ่เป็นจำนวนมากมาก ซึ่งหนึ่งในจำนวนนั้นมีงูตัวใหญ่อยู่ตัวหนึ่งที่คอยจับสัตว์เลื้อยของชาวบ้านกินครั้งหนึ่งมีพวกพ่อค้าชาวฮ่อ (จีนฮ่อ) นำสินค้าบรรทุกหลังม้ามาขายและพากันพักแรมที่บ้านสูงเม่น โดยปล่อยม้าให้เที่ยวหากินบริเวณใกล้เคียง ม้าบางตัวที่ล่องล้าเข้าไปในดงหลวงก็จะถูกงูใหญ่รัดกินเป็นอาหาร เมื่อเหตุการณ์ลักษณะนี้เกิดขึ้นหลาย ๆ ครั้ง ก็ทำความโกรธแค้นให้แก่พ่อค้าชาวฮ่อเป็นอย่างมาก จึงช่วยกันหาวิธีกำจัดงูนั้นเสีย โดยหาไม้ไผ่มาสานขัดแตะเป็นรูปหกเหลี่ยม รุ่งขึ้นอีกวันก็พากันมาดูปบว่างูใหญ่ติดบ่วงตาแหลงอยู่ จึงช่วยกันฆ่างูนั้นเสีย แล้วตัดซากงูออกเป็นท่อน ๆ กองไว้ใกล้ ๆ รุ่งขึ้น หลังจากวันนั้นพ่อค้าชาวฮ่อก็นำสินค้าไปขายตามปกติ ครั้นเมื่อขายสินค้าหมดก็เดินทางกลับ และพากันไปดูซากงูที่กองไว้ปรากฏว่าเป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง เพราะซากงูกลายเป็นท่อนเงินท่อนทอง จึงแบ่งท่อนเงินท่อนทองนั้นออกเป็น 3 ส่วน พวกพ่อค้าเอาไป 1 ส่วน นำไปถวายเจ้าฟ้า (เจ้าเมือง) 1 ส่วน และฝังไว้บริเวณรูงนั้น 1 ส่วน

ต่อมามีกลุ่มชนคณะหนึ่ง เข้าใจว่าเป็นพวกม่านหรือพม่า ได้พากันมานุกเบิกป่าดงหลวงนั้น แล้วตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและสร้างวัดขึ้นพร้อมทั้งสร้างพระเจดีย์ครอบงูไว้ จึงเกิดเป็นหมู่บ้านและวัดขึ้น และไม่ปรากฏว่าชุมชนนี้อยู่บริเวณนี้นานเท่าใด ได้อพยพหรือถูกกวาดต้อนเนื่องจากสงครามไปที่ไหนเมื่อไร คงปล่อยให้หมู่บ้านและวัดร้างอีกเป็นเวลานาน จนเกิดเป็นป่าใหญ่ดงหลวง โบสถ์วิหารสิ่งก่อสร้างสลักหักพังเหลือแต่ซากและแนวขอบเขตของวัด อีกทั้งเจดีย์ พระพุทธรูปพระประธานก็ชำรุดทรุดโทรมมาก จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2330 ได้มีชนกลุ่มไทลื้อชาวเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พากันอพยพลงมาทางใต้ถึงบ้านสูงเม่น จังหวัดแพร่ โดยมีพระภิกษุสามเณรและชาวบ้าน 3 วัด 3 หมู่บ้าน มาสร้างบ้านเรือนเป็นหมู่บ้านขึ้น และช่วยกัน

บูรณปฏิสังขรณ์วัดร้าง ตลอดจนพระประธานองค์ใหญ่ในวิหาร และให้ชื่อวัดนี้ว่า “วัดพระหลวง” และหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านพระหลวง” ซึ่งทั้งวัดและหมู่บ้านมีคำว่าหลวง คงเกิดจากที่มีพระประธานองค์ใหญ่ มีชาวบ้านอพยพมาอยู่มากถึง 3 หมู่บ้านและ 3 วัดด้วยกัน และสถานที่นี้เป็นป่าใหญ่ดงหลวง วัดพระหลวงมีโบราณสถานที่มีความสำคัญหลายแห่งคือ เจดีย์วัดพระหลวง หอไตร หอระฆัง ซึ่งชาวบ้านได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานให้เป็นปูชนียสถานที่ควรค่าแก่การเคารพสักการะ และเป็นศูนย์รวมของชุมชนในท้องถิ่นสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	185	องค์
	ปางมารวิชัย	185	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	178	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์

จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 185 องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2301 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 152

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2480 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 011

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	117	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	65	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	1	องค์
4. ทาสีอย่างเดียว	2	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายคำ	2	องค์
2. ลายแกะสลัก	19	องค์
3. ไม่มีการประดับตกแต่ง	164	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	176	องค์
2. ฐานบัว	1	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	5	องค์
4. ฐานหลุดหาย	3	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 64 พระพุทธรูปปางมารวิชัย ด้านหน้า

ภาพที่ 65 พระพุทธรูปปางมารวิชัยด้านหลัง

หมายเลขทะเบียน 079 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2408 พระพุทธรูปองค์นี้ถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีเทคนิคในการสร้างที่แตกต่างไปจากพระพุทธรูปองค์อื่นเนื่องจากนำชิ้นส่วนของไม้แต่ละชิ้นมาประกอบกัน เหมือนกับเทคนิคของพระพุทธรูปที่สร้างด้วยสำริด โดยพระพุทธรูปองค์นี้มีการต่ออยู่ 6 ส่วน คือ ส่วนของพระพุทธรูปกับฐาน พระกรและพระหัตถ์ทั้งสองข้าง พระโอษฐ์ และพระรัศมี ซึ่งในแต่ละส่วนจะมีไม้เล็กเป็นไม้สลักชิ้นส่วนให้ติดกัน ซึ่งภาษาพื้นเมืองเรียกว่าแส่ว ซึ่งเป็นเทคนิคที่นิยมมากในพระพุทธรูปสำริดแบบล้านนา ที่จะนำส่วนของพระพุทธรูปแต่ละชิ้นมาต่อกัน ซึ่งจะสังเกตได้ว่าถึงแม้วัสดุเปลี่ยนไปแต่เทคนิคยังคงเดิม ดังเช่นพระพุทธรูปองค์นี้ที่ผู้ถวายน่าจะมีเจตนาสร้างเลียนแบบพระสำริด ซึ่งผู้ถวายน่าจะปรารถนาที่จะได้อานิสงส์เท่ากับถวายพระพุทธรูปสำริด จึงสร้างด้วยเทคนิคที่สอดคล้องกันเพื่อจะได้เสวยชาติที่ดีหลายแสนกัปป์ ดังจารึกได้กล่าวไว้ว่า “พระพุทธรูปสร้างจากโลหะ ๕ ชนิด มีอานิสงส์ ๑๐,๐๐๐ กัป” เป็นต้น

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จุลศักราชได้ 1227 ตัวปัดดับเป้า เข้ามาในเดือนยี่เพงเมงวัน 5 แก่ข้าแลมุลลัทธาอย่าม
มา นิพานปัจจโย นิจ

รูปแบบที่ 2

พระพุทธรูปกลุ่มนี้ ถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีความนิยมทำพระพุทธรูปหูตั้ง ซึ่งเจอพระพุทธรูปหมายเลข 003 006 011 012 089 099 104 117 118 ซึ่งเป็นลักษณะของกลุ่มพระพุทธรูปไม้เมืองแพร่ที่นิยมทำหูตั้ง ซึ่งลักษณะพระพุทธรูปแบบนี้คล้ายกับพระพุทธรูปในกลุ่มพระพุทธรูปในเขตรัฐาน ซึ่งอิทธิพลนี้น่าจะมากับกลุ่มคนที่อพยพมาในยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าวใส่เมือง ซึ่งกลุ่มวัดพระหลวงก็เป็นกลุ่มคนเชียงแสนซึ่งคนกลุ่มนี้มีสายสัมพันธ์ กับกลุ่มสายไทลื้อในด้านการศาสนาซึ่งกลุ่มพระพุทธรูปสายลื้อนี้เองที่ที่นิยมสร้างพระพุทธรูปหูตั้งซึ่งอิทธิพลนี้น่าจะส่งให้กลุ่มช่างพระหลวงก็ทำได้ และกลุ่มพระพุทธรูปอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มชาวไทเงินที่เจ้าหลวงเมืองลำปางส่งให้มาอยู่เมืองลอง คือกลุ่มพระพุทธรูปวัดศรีดอนคำ ดังตัวอย่างพระเจ้าพำไต้ ที่เป็นพระพุทธรูปหูตั้งที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มพระพุทธรูปวัดพระหลวง

ภาพที่ 66 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 75 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จุลศักราชได้ 1188 ตัวปีรวยเส็ดเดือนเจียงเพง เมงวัน 3 ไทดับเม็ด ปณมมูลสัทธาเจ้า
 ตนน้อยยริยะ แลพ่อชื่อใหม่สิทธิ แม่ชื่อว่านางเพง แลพี่น้องชู้ตนแลเส้าแบ่งยังพุทธรูปองค์นี้ไว้
 เพื่อเป็นที่ไหว้แลบูชาแก่ตนแลเทวดาทังลาย ทราย 5000 พระวสา ขอให้เป็นส่วนบุญแก่ผู้เข้าทัง
 หลายในภวะอันนี้และภวะในพายหน้าแก่ผู้เข้าแดเทอะ อรหันตา มคฺค ญาณ ธินฺน นิพพาน ปจ
 โยโหนตุ เมกุเตยสบติ อนาคเต ปจิ ฐว ฐว ดีหลีเทอะ

รูปแบบที่ 3 ทะเบียน 104

ภาพที่ 67 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 76 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 4 ทะเบียน 012

ภาพที่ 68 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 77 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

สร้างขึ้นปี พ.ศ. 2380 จุลศักราชได้ 1199 ตัวปีเมืองเล่า จระเค็จเข้ามาในเดือนยี่เพง
ปถมมูลสัทธาอ้ายคำมี มีกริยาแลผู้ชื่อว่า นางดา แลพ่อแม่พี่น้องชูผู้คนจิม

รูปแบบที่ 5 ทะเบียน 099

ภาพที่ 69 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

สร้างขึ้นปี พ.ศ. 2360 จุลศักราชได้ 1179 ตัวปีเมืองเป้าเดือนเจียงเพงเมงวัน 1 ไทกาบ
 สัน ปถมมุลสัทธา นางซ้อน แลสามิกายาติกาพี่น้องลูกเต้าชู้ตนค่เปนมุลสัทธาได้สร้างพุทธรูปไว้คำชู
 ศาสนา อรหันตา อรหันตี นิพาน์ เมตุเตยยุ เสขติ เก อนาคตะ นิจ ฐว ฐว แคเทอะ ข้าขอจักทิสไปหา
 พ่อผู้ 1

รูปแบบที่ 6

ภาพที่ 70

ลายเส้นที่ 78

หมายเลขทะเบียน 078 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2421 ด้วยรูปแบบพระพุทธรูปสกุลช่างพื้นบ้าน ซึ่งลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้ ไม่มีการครองจีวร ถือได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งที่ช่างไม่สลักสังฆาฏิ เห็นเม็ดพระถันชัดเจน พระวรกายเพรียว บั้นพระองค์เล็ก พระพักตร์รี พระโขนงเกือบตรง พระเนตรมองตรง พระนาสิกโค้งเป็นสัน พระโอษฐ์เล็ก พระกรรณเล็กยาน พระเกษยสลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นทรงกรวย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จุลศักราชได้ 1240 ตัวปีเพิกยี่ ปถมมุลสัทธาหมายมีสวาทูเจ้าสิทธิวงเปนเกล้าพร้อมด้วยพ่อแม่พี่น้อง ขอสุข 3 ประการ มีนิพพานเปนยอด

รูปแบบที่ 7

ภาพที่ 71 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 79 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 119 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2432 สร้างขึ้นด้วยผู้นำชุมชนโดยจารึกได้กล่าวว่า “สัทธาพญาสิทธิมงคล สร้างถวายยังพระพุทธรูปเจ้า” พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นด้วยช่างที่ค่อนข้างมีฝีมือ คล้ายกับกลุ่มพระเชียงแสนสิงห์สามที่มีลักษณะความเป็นพื้นเมือง โดยพระวรกายสูงเพียว บั้นพระองค์เล็ก สังฆาฏิยาวจรดพระนาภีปลายเขี้ยวตะขาบ พระพักตร์รี พระโขนงโค้งต่อกัน พระนาสิกโค้ง พระโอษฐ์แลเห็นขอบปากอีกเส้นชัดเจนพระเนตรมองตรงแต่พบว่าพระเนตรนั้นได้มีการติดแก้วหรือกระจกเป็นพระเนตรเนื่องจากพบร่องรอยที่หลุดหายไป พระกรรณยาน พระเกษยสลักเป็นตาราง พระรัศมีมีหลุดหายไปแต่พอสันนิษฐานได้ว่าเป็นทรงกรวย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

นามจตุ จุลศักราชได้ 1251 ตัวลล สหกัมโพสขอมพิสัยสรเด็จเข้ามาใน กิตติกามาสะ ปุ
ชนคุกรวาทไทยไทภาสาว่าปีกัศเป้า เดือนกิดิกาเพง คือว่า เดือนยี่เพงเมงวัน 5 ไทเมืองไค้ เปนปัจฉิม
ยาม แลปถมมูลสัทธาพญาสิทธิมงคล พร้อมกับด้วยภริยา ผู้ชื่อว่า นางวันดี ปุตตา บุติ ลูกเต้าชู้ตน
ได้สร้างแล้วพุทธรูปเจ้าด้วยไม้ 7 เยื้องนี้ไว้ เปนที่ไหว้ แลบูชาแก่คนแลเทวดาทังหลายแต่เทอะ อรหัน
ตามคคฤญาติ นิพานปัจจุโยโหนตุโน เมตตย พุทธสนฺติเก อนาเท นิจ นิพานน ปรม สุกข์

วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดสูงเม่นสันนิฐานว่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีต่อเนื่องสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ตอนต้น ถึงแม้ว่าจะไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด แต่ก็ถือว่าอยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างสมัยที่พม่า
ปกครองล้านนาและในช่วงที่ชาวล้านนาร่วมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินขับไล่พม่า ซึ่งเป็นช่วงเริ่มมี
การพลิกฟื้นอารยธรรมล้านนาให้กลับมามีบทบาทในการพัฒนาบ้านเมือง และการค้า
พระพุทธศาสนา ซึ่งจากหลักฐานตามประวัติของครูบากัญจนอรัญญาสิมหาเถระซึ่งท่านเป็นเจ้า
อาวาสระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๓๒-๒๔๐๕ ก็พบว่า มีวัดสูงเม่นมาก่อนหน้านั้นนานแล้ว

วัดสูงเม่น เดิมเรียกว่า “วัดสูงเม่น” โดยมีเรื่องเล่าสืบๆ กันมาว่าแต่เดิมสถานที่ตำบลสูง
เม่นเป็นป่าไผ่และทุ่งหญ้า รวมถึงป่าไม้เบญจพันธุ์ มี “เม่น” ซึ่งเป็นสัตว์ป่าตระกูลหมูอยู่อาศัยเป็น
จำนวนมากและประกอบกับสถานที่เป็นที่ทำเลดีมีหญ้าและทำน้าบริบูรณ์ พวกพ่อค้าวานิชย์และคน
เดินทางในสมัยอดีตจึงมักจะมาแวะพักแรมกันในบริเวณดังกล่าว จนเรียกพื้นที่ตำบลนี้ว่า “ปางสูง
เม่น” การที่พวกสัตว์และ “เม่น” อาศัยอยู่ร่วมกันมากหรือมีเม่นมากในบริเวณนี้ คนจึงเรียกเป็น
ภาษาท้องถิ่นว่า “สูง” ซึ่งได้ชื่อตามนิมิตของฝูงเม่นว่า “บ้านสูงเม่น” หรือวัดสูงเม่น

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	37	องค์
	ปางมารวิชัย	37	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	37	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		10	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด	พ.ศ. 2375 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 006		

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	20	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	12	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	3	องค์
4. ทาสีอย่างเดียว	1	องค์
5. ปิดทองในส่วนพระวรกาย จีวรทาสี	1	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	2	องค์
2. ไม่มีการประดับตกแต่ง	35	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	31	องค์
2. ฐานบัว	2	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	3	องค์
4. ฐานขาสี	1	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปในวัดสูงเม่น

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1 ลักษณะช่างพื้นถิ่น (เลียนแบบพระพุทธรูป 4 พระองค์วัดภูมินทร์)

ภาพที่ 72 พระพุทธรเจ้า 4 พระองค์

ลายเส้นที่ 80 พระพุทธรเจ้า 4 พระองค์

หมายเลขทะเบียน 019 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นโดย คุรбакัญจนะ ดังจารึกได้กล่าวว่า “พระมหาเถระเจ้าตนหนึ่งชื่อ กัญจนะสร้างในเมืองน่าน” ซึ่งพระพุทธรูปไม้กลุ่มนี้คุรбакัญจนะได้สร้างเป็นพระพุทธรูป 4 พระองค์ โคนเขียนแบบ พระพุทธรูป 4 องค์ภายในวิหารจัตุรมุขวัดภูมินทร์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึง คุรбакัญจนะได้เดินทางไปยังเมืองน่านเพื่อชักชวนให้ เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าหลวงเมืองน่านไว้สำหรับหับเมือง ดังจารึกได้กล่าวว่า “...ถึง จ.ศ. 1125 ตัวปีก่าไ้ ท่านก่เบิกบายของพระราชทรัพย์ออกสร้างเขียนธรรมเทศนาแถมต่อไป มีดั่งจักแจ้งต่อไปนี้แล คือ มหาเวส จบับไหเหล้ากับ 1 รวมท่านได้สร้างธรรมครั้งถ้วน 3 นี้ นับเป็นคัมภีร์มี 189 คัมภีร์ นับเป็นผูกมี 1251 ผูก...” ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้เองคุรбакัญจนะน่าจะสร้างเป็นอนุสรณ์ ในการมาเมืองน่านในครั้งนี้ ซึ่งวัดภูมินทร์ถือได้ว่าเป็นวัดหลวงและอยู่หน้าคุ้มเจ้าหลวงเป็นวัดที่สำคัญฉะนั้นการที่จะสร้างอะไรก็ตามคงต้องยึดถือสิ่งที่สำคัญประจำเมืองเสมอ และที่สำคัญวัดนี้ได้รับการบูรณะโดย พระเจ้าอนันตวรฤทธิเดช พ.ศ. 2418 ซึ่งสิ่งน่าจะเป็นเหตุผลสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ โดยพระพุทธรูปองค์นี้สามารถกำหนดอายุได้ว่าอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ก่อนที่ท่านจะได้เดินทางไปเมืองหลวงพระบางเพื่อชักชวนเจ้าเมืองหลวงพระบางคัดลอกพระคัมภีร์และสังคายนาพระไตรปิฎกต่อไป¹

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 73 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 81 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

¹ องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (แพร่ : ห้างหุ้นส่วน จำกัด เมืองแพร่การพิมพ์, 2550), 202.

หมายเลขทะเบียน 020 พระพุทธรูปองค์นี้ สร้างขึ้นโดย คุรุบาทัญจนะ ในปี พ.ศ. 2379 โดยจารึกได้กล่าวว่า “พระมหาเถระเจ้าตนชื่อกัญจนะสร้างแล “สร้างเมื่อจุลศักราชได้ 1198 ตัวปฐิ รวายน สร้างในเมืองหลวงพระบาง” พระพุทธรูปองค์นี้สลักด้วยไม้สองท่อน คือ ท่อนแรกในส่วนองค์พระพุทธรูป ส่วนที่สองคือส่วนฐาน ซึ่งฐานแบบนี้เป็นฐานผ้าทิพย์ที่นิยมมากในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งลักษณะฐานแบบนี้นิยมทำทั่วไปในล้านนา

รูปแบบที่ 3 (เทคนิคแสนแส่ว)

ภาพที่ 74 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 82 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน ----- พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ซึ่งลักษณะเด่นของพระพุทธรูปองค์นี้นั้นคือสร้างจากไม้หลายชิ้นมาประกอบกัน ซึ่งเทคนิคนี้เรียกว่า แสนแส่ว ซึ่งเป็นที่นิยมมากในพระพุทธรูปสำริด ซึ่งได้มีการต่อพระหัตถ์ทั้งสองข้าง และฐานที่รองรับอยู่ โดยเทคนิคนี้เจอน้อยมาและเจอแค่วัดพระหลวงและวัดสูงแม่น้เท่านั้น พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้คล้ายกับกลุ่มพระพุทธรูปสิงห์สามที่เคยได้อธิบายมาแล้ว แต่มีความแตกต่างกันตรงพระอุษณิยะที่มีลักษณะกลีบบัวซ้อนกันขึ้นไป 4 ชั้นจนถึงรัศมีที่เป็นกรวย

วัดพระธาตุศรีดอนคำ ตำบล อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดศรีดอนคำ หรือชาวบ้านเรียกว่า “วัดห้อยอ้อ” เป็นวัดที่มีพระธาตุเกศแก้วภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1078 คราวที่พระนางจามเทวีเสด็จมาจากเมืองละโว้ไปยังเมืองหริภุญไชย ซึ่งวัดแห่งนี้ได้รับการบูรณะหลายครั้ง จนกระทั่งกลุ่มชาวเชียงแสนที่ถูกกวาดต้อนมา เจ้าหลวงเมืองลำปางได้จัดให้คนกลุ่มนี้ให้มาอยู่บริเวณชุมชนบ้านห้วยอ้อแห่งนี้ตราบนานถึงปัจจุบัน

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดสูงเม่น

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1 พระเจ้าพร้าไต้

ภาพที่ 75 พระเจ้าพร้าไต้ วัดพระธาตุศรีดอนคำ

ภาพที่ 76 พระเจ้าลัวะวัดบ้านแสน เมืองเชียงตุง

พระพุทธรูปองค์นี้ประดิษฐานอยู่ในพิพิธภัณฑวัดศรีดอนคำ ขนาดสูงพร้อมฐาน 146 เซนติเมตร หน้าตักกว้าง 33 เซนติเมตร ฐานสูง 35 เซนติเมตร ถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะแตกต่างจากกลุ่มพระพุทธรูปไม้ที่พบโดยทั่วไปในล้านนา คือ ลักษณะที่เป็นการสลักด้วยพร้าไต้ ซึ่งพระพุทธรูปกลุ่มนี้จะมีอยู่ 5 องค์ แต่มีอยู่สามองค์ได้ถูกอันเชิญไปที่ไร่แม่ฟ้าหลวง วัดหลวง

เมืองแพร์ และอยู่ในมือเอกชนอีกหนึ่งองค์ไม่ทราบว่ายู่ที่ไหน แต่ในปัจจุบันเหลืออยู่ในวัดพระธาตุศรีดอนคำ 2 องค์ จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นสันนิษฐานได้ว่าในอดีตนั้น มีอยู่ 5 องค์ ซึ่งน่าจะเป็นกลุ่มของอดีตพุทธ หรือความเชื่อเรื่องพระเจ้า 5 พระองค์ องค์พระประธานในปัจจุบันก็น่าจะเป็นพระพุทธรูปเจ้าโคตรมะ (ปัจจุบันพุทธรูปเจ้า หรือเจ้าชายสิทธัตถะ)

พระพุทธรูปกลุ่มวัดพระธาตุศรีดอนคำนี้จัดได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะพิเศษที่มีการสลักค่อนข้างมีความประณีต โดยพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะจัดเป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในกลุ่มพระเจ้าลือ ที่ผสมผสานกับพระเจ้าที่เป็นไม้ลัวะ เนื่องจากพื้นที่ในเขตอำเภอลองนี้ก่อนที่จะเชียงแสนจะเข้ามาอยู่ในยุคเจ้าเจ็ดตนที่เจ้าเมืองลำปางแบ่งชาวเชียงแสนมาอยู่บริเวณที่วัดศรีดอนคำ เคยเป็นพื้นที่ของลัวะที่ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านห้อยอ้อ พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้คือเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระวรกายอวบอ้วน พระอังสากว้าง ทำเส้นเส้นตรง บั้นพระองค์ค่อนข้างใหญ่ พระอุระนูนเป็นสันอย่างชัดเจนซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของกลุ่มพระเจ้าไม้พระประธานของลัวะบ้านแสน เมืองเชียงตุง (ภาพที่ 76)

พระศออวบอ้วน พระพักตร์เหลี่ยม พระโขนงโก่งเป็นพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวหนานูนขึ้นเป็นสัน เชื่อมกับพระนาสิกที่แบน ต่อด้วยพระโอษฐ์ที่ใหญ่ริมฝีปากนูนหยักคล้ายปีกกา ต่อด้วยพระหูที่เป็นต่อกลม ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของกลุ่มพระเจ้าไม้ลัวะ พระกรรมฐานมีขนาดใหญ่ในลักษณะแผ่อกด้านข้างหูคล้ายรูปตัวซีแบบพระเจ้าไทลื้อ พระเกศาจะต่อกับอุษณิษะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู เกศาจะขมวดเป็นก้นหอยซึ่งสลักกลั่นขึ้นกับตัวองค์พระพุทธรูป พระเศวตก้นหอยทำเคียวเสียบเข้าไปบริเวณพระเศียรเทคนิคนี้พบองค์เดียวในล้านนา พระรัศมีเป็นเปลวตั้งขึ้นสูง ล้อมรอบรัศมีด้านล่างจะประดับตกแต่งด้วยก้นหอยโดยรอบซึ่งน่าจะเป็นลายมงคลคือ ลายหมากจะหนัด (ลายตาตั๊กปะรด) ซึ่งเป็นลายมงคลที่แสดงถึงความเฉลียวฉลาด ภาพรวมที่ได้กล่าวมาข้างต้นสันนิษฐานได้ว่า พระเจ้าองค์นี้อาจจะสร้างขึ้นมาจากกลุ่มที่เป็นชาวลัวะก็เป็นได้ เนื่องจากลักษณะหน้าตาเป็นแบบพื้นเมือง ถ้ามองภาพรวมแล้วเราอาจจะนึกถึงการสร้างพระเจ้าในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละพื้นที่จะไม่เหมือนกัน ซึ่งกลุ่มต่างๆจะสร้างพระเจ้าในอุดมคติของตัวเองคือถ้าเป็นลัวะ ลักษณะหน้าตาก็จะเหมือนกลุ่มชาติพันธุ์นั้นก็ว่าได้

จังหวัดน่าน

วัดถ้ำมอญ ตำบลถ้ำมอญ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดถ้ำมอญตั้งอยู่เลขที่ 1 บ้านถ้ำมอญ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 6 ไร่ 2 งาน 92 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ วิหาร กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมีพระประธาน พระพุทธรูป วัดถ้ำมอญสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2404 การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามคือ พระอัคร พระยศ ปุณฺณวโร พระศรีนวลเหมตัง พระอินทา พระศรีวิชัย สิริจันโท พระเลื้อย พระสนิท ทุมวโร พระครูธรรมนันท์สุนทร²

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	97	องค์
	ปางมารวิชัย	91	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	90	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	1	องค์
	ปางประทับยืน	6	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		86	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2383	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน		
พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2451	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน		097
เทคนิคการประดับตกแต่ง			
1. ปิดทองทั้งองค์		14	องค์
2. ปิดทองทั้งองค์และฐานด้านหน้า		68	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี		5	องค์
4. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี		10	องค์
5. ทาสีอย่างเดียว		1	องค์
ลวดลายประดับตกแต่ง			
1. ลายคำ		9	องค์
2. ลายคำแบบผ้าทิพย์		1	องค์
3. ลายแกะสลักฐานบัว		27	องค์

² ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8 (กรุงเทพฯ : กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ , 2532), 1140.

4. ลายคำแทนแก้ว	1	องค์
5. ไม่มีการประดับตกแต่ง	59	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	70	องค์
2. ฐานบัว	28	องค์
3. ฐานหน้ากระดาน	1	องค์
4. ฐานเขียงซ้อนชั้นกัน	1	องค์

วัดบ่อสวก ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดบ่อสวกตั้งอยู่ เลขที่ 1 บ้านบ่อสวก หมู่ที่ 1 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 1 ไร่ 1 งาน 2 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย วิหาร กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมีพระประธาน พระพุทธรูป ซึ่งวัดนี้ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2365³

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	26	องค์
	ปางมารวิชัย	25	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	25	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืน	1	องค์

จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด	23	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2342 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 014

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2460 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 021

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	9	องค์
2. ปิดทองทั้งองค์และฐานด้านหน้า	6	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	6	องค์

³ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8 (กรุงเทพฯ : กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ , 2532), 1182.

4. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก	5	องค์
5. ทาร์กอย่างเดียว	-	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายคำ	3	องค์
2. ลายคำแบบผ้าทิพย์	-	องค์
3. ลายแกะสลักฐานบัว	3	องค์
4. ลายแกะสลักผ้าทิพย์	2	องค์
5. ลายแกะสลักด้านหน้าเป็นผ้าทิพย์หลังฐานบัว	1	องค์
6. ไม่มีการประดับตกแต่ง	17	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	13	องค์
2. ฐานบัว	9	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	2	องค์
4. ฐานด้านหน้าผ้าทิพย์หลังฐานบัว	1	องค์
5. ฐานหลุดหายไป	1	องค์

วัดนาขาว ตำบลนาขาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดนาขาว ตั้งอยู่เลขที่ 14 บ้านนาขาว สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมีพระประธาน พระพุทธรูป ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2300 การบริหารการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ พระครูพรหมธรรมสุนทร

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	37	องค์
	ปางมารวิชัย	33	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	33	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางสามธิ	1	องค์
	ปางเปิดโลก	3	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		28	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2290 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 024

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2447 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 035

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	1	องค์
2. ปิดทองทั้งองค์และฐานด้านหน้า	16	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	7	องค์
4. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	4	องค์
5. ปิดทองส่วนองค์แต่ฐานทาสีสลับขาว	4	องค์
6. ทาสีทองทั้งองค์	4	องค์
7. พระวรกายปิดทอง จีวรทาสีด้วยขาว	2	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	1	องค์
2. ลายแกะสลักผ้าทิพย์	1	องค์
3. ไม่มีการประดับตกแต่ง	35	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	20	องค์
2. ฐานบัว	7	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	5	องค์
4. ฐานเขียง	2	องค์
5. ฐานแปดเหลี่ยม	3	องค์

วัดตาแก้ว ตำบลไชยสถาน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

- ไม่ทราบประวัติความเป็นมา -

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	50	องค์
	ปางมารวิชัย	41	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	41	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางสมาธิ	8	องค์
	ปางเปิดโลก	1	องค์

จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 38 องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2301 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 003 011

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2446 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 043 044

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	3	องค์
2. ปิดทองทั้งองค์และฐานด้านหน้า	26	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	8	องค์
4. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	9	องค์
5. ปิดทองส่วนองค์แต่ฐานทาสีสลับสี	1	องค์
6. ทาสีทองทั้งองค์	1	องค์
7. พระวรกายปิดทอง จีวรทาสีด้วยชาด	1	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายคำ	1	องค์
2. ลายแกะสลักฐานบัว	9	องค์
3. ลายแกะสลักผ้าทิพย์	1	องค์
4. ลายแกะ ก้านขด	1	องค์
5. ไม่มีการประดับตกแต่ง	38	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	38	องค์
2. ฐานบัว	11	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	1	องค์

วัดต้นแก้วนาท้อ ตำบลนาชาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

-ไม่ทราบประวัติความเป็นมา-

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	18	องค์
	ปางมารวิชัย	17	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	17	องค์

-	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางเปิดโลก	1	องค์
	จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด	16	องค์
	พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2356 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	010	
	พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2473 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	013	

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1.	ปิดทองทั้งองค์	2	องค์
2.	ปิดทองทั้งองค์และฐานด้านหน้า	9	องค์
3.	ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	1	องค์
4.	ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทารัก	6	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1.	ลายคำ	1	องค์
2.	ลายแกะสลักฐานบัว	5	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1.	ฐานเรียบ	13	องค์
2.	ฐานบัว	6	องค์

วัดศรีเกิด ตำบลไชยสถาน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	39	องค์
	ปางมารวิชัย	38	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	38	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางสมาธิ	1	องค์
	จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด	32	องค์
	พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2305 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	008	
	พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2446 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	019	

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	2	องค์
2. ปิดทองทั้งองค์และฐานด้านหน้า	-	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสีแดง	-	องค์
4. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	1	องค์
5. ทาสีทั้งองค์	1	องค์
6. ทาสีทองทับพระวรกายฐานทาสีแดง	35	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	4	องค์
2. ลายแกะสลักพรรณพฤกษา	2	องค์
3. ลายช่องกระจก	1	องค์
4. ไม่มีการประดับตกแต่ง	32	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	10	องค์
2. ฐานบัว	12	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	2	องค์
4. ฐานสี่เหลี่ยมช่องกระจก	1	องค์
5. ฐานลายพรรณพฤกษา	2	องค์
6. ฐานฉนวนปรางสาธิต	1	องค์
7. ฐานช่องกระจก	1	องค์
8. ฐานหลุดหายไป	1	องค์

วัดสะไมย์ ตำบลนาขาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดสะไมย์ ตั้งอยู่เลขที่ 1 บ้านสะไมย์ หมู่ที่ 2 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 1 ไร่ 3 งาน 4 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมีพระประธาน พระพุทธรูป ซึ่งวันนี้นี้สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2340 การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามคือ พระกัปปิวิธู พระสุนันนทะ พระศรีวิชัย พระกันทะวงศ์ พระหลวง พระคำพิ

ลอม พระอุทริยวงศ์ษา พระบุญวาทปัญญาวงศ์ พระขันธะดำคำ พระศรีทอง จันตสาโร เจ้าอธิการ
อินเจียน เขมโก และพระมหาสุนทรกิตติปัญญา

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	14	องค์
	ปางมารวิชัย	14	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	14	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		8	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด	พ.ศ. 2376 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	004	
พระพุทธรูปใหม่สุด	พ.ศ. 2455 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	007	

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	3	องค์
2. ปิดทองทั้งองค์และฐานด้านหน้า	-	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	7	องค์
4. ทาสีทองทั้งองค์	1	องค์
5. พระวรกายปิดทอง จีวรทาสีด้วยชาด	1	องค์
6. ทาสีชมพู	1	องค์
7. ไม่มีการลงรักปิดทอง	1	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	3	องค์
2. ไม่มีการประดับตกแต่ง	11	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	5	องค์
2. ฐานบัว	9	องค์

วัดม่วงเจริญราษฎร์ ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

-ไม่ทราบประวัติความเป็นมา-

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	3	องค์
	ปางมารวิชัย	3	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	3	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		2	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด	พ.ศ. 2442 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	003	
พระพุทธรูปใหม่สุด	พ.ศ. 2449 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	001	

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์และฐานด้านหน้า	2	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก	1	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	1	องค์
2. ลายผ้าทิพย์	1	องค์
3. ประดับกระจกจีน	1	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	1	องค์
2. ฐานบัว	1	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	1	องค์

วัดป่าคา ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

วัดป่าคา ตั้งอยู่บ้านป่าคา หมู่ที่ 2 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 1 ไร่ 2

งาน 10 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย วิหาร กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมีพระประธาน
พระพุทธรูป ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2451 การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบ
นาม คือ พระอธิการติ้ววงศ์ สมมุตาโร

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	1	องค์
	ปางมารวิชัย	1	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	1	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		-	องค์

วัดเชียงยืน ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดเชียงยืน ตั้งอยู่เลขที่ 4 บ้านเชียงยืน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 5 ไร่ 3 งาน 80 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูป โดยวัดเชียงยืน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2410

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	1	องค์
	ปางมารวิชัย	1	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	1	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์

วัดพญาวัด ตำบลคูใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดพญาวัด ตั้งอยู่บ้านพญาวัด หมู่ที่ 6 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 2 ไร่ 10 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย วิหาร กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมี พระประธาน พระพุทธรูป ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1538⁴ แต่เดิมวัดนี้เป็นศูนย์กลางของเมืองน่าน ในสมัยที่ย้ายเมืองจากเวียงญ่เพียงแซ่แห่งมาตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน สถาปเจดีย์สร้างด้วยศิลาแลง ในราวพุทธศตวรรษที่ 21 ที่รูปทรงและลักษณะคล้าย “พระเจดีย์กู่กุด” หรือ “สุวรรณจังโกฏ” วัดจารมเทวี จังหวัดลำพูน

⁴ ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8 (กรุงเทพฯ : กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ , 2532), 1213.

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	88	องค์
	ปางมารวิชัย	71	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	71	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		-	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด	พ.ศ. - พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	-	
พระพุทธรูปใหม่สุด	พ.ศ. - พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	-	

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์และฐานด้านหน้า	5	องค์
2. ปิดทองทั้งองค์	18	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์ฐานด้านหน้า และฐานด้านหลังทาสี 21		องค์
4. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	7	องค์
5. ปิดทองในส่วนองค์ฐานด้านหน้าและฐานทาสี	20	องค์
6. ทาสีทั้งองค์	5	องค์
7. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	9	องค์
8. ทาสีในส่วนองค์ ฐานปิดทอง	1	องค์
9. ทาสีทองทับ	1	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	7	องค์
2. ลายผ้าทิพย์	4	องค์
3. ลายคำ	2	องค์
4. แกะสลักลายกนก	1	องค์
5. ไม่มีการประดับตกแต่ง	74	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	66	องค์
2. ฐานบัว	18	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	4	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดพระยาวัตร

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 77 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 78 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2396 จัดเป็นกลุ่มพระพุทธรูปไม้ลื้อ เมืองเชียงแสน เนื่องจากชุมชนบ้านพญาวัดนั้นเป็นชุมชนที่ชาวเชียงแสนเข้ามาตั้งรกรากอยู่ โดยพระพุทธรูปองค์นี้จัดว่าเป็นกลุ่มช่างพื้นบ้านที่ผสมผสานความเป็นลาวหลวงพระบางคือ การทำพระกรรมเป็นรูปตัวซี พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้แสดงปางมารวิชัย พระวรกายอ้วนเตี้ย พระอุระนูนเกือบจะเป็นสัน พระศอใหญ่เกือบเท่าพระพักตร์ พระศอจะเป็นริ้วปล้องสามเส้น ตามแบบพระพุทธรูปแบบไทลื้อ พระพักตร์เหลี่ยม พระโขนงโก่ง พระนาสิกแบน พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์เล็กแย้ม พระกรรมเป็นตัวซี(แบบลาวเหนือ) พระเกศาหลักเป็นตาราง พระรัศมีสลักแบบง่ายๆเป็นทรงกรวย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

สกราชได้ 1215 ตัวปีเก่าเป้า เดือน 10 เมาวัน 4 ไทเมืองไล่ ปถมมูลลัทธิเจ้าน้อยอินทะ เปนเกล้าพร้อมกับด้วยภริยาบุตรดาบุตรดี ลูกเต้าชู้ตนได้สร้างยังพุทธรูปเจ้าไว้คำชูศาสนา อรหันตา อรหันดี มฤคญาณ นิพาน ปรม์ สุขข์ นิจจ ฐว ฐว แท้ดีหลีเทอะ

กลุ่มพระพุทธรูปปางประทับยืน

รูปแบบที่ 1 ปางประทับยืนเปิดโลก

ภาพที่ 79 พระพุทธรูปปางประทับยืนเปิดโลก

ภาพที่ 80 พระพุทธรูปปางประทับยืนเปิดโลก

รูปแบบโดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะสร้างขึ้นโดยช่างหลวง จากการสอบถามเจ้าอาวาสพระพุทธรูปองค์นี้ถูกเคลื่อนย้ายมาจากวัดบุญยืน อำเภอเวียงสา เป็นพระพุทธรูปปางประทับยืนเปิดโลก ประทับยืนบนฐานบัว 8 เหลี่ยม แบบฐานเอวขัดซึ่งฐานแบบนี้มักจะพบทั่วไปในกลุ่มพระพุทธรูปยืนเมืองน่าน และกลุ่มพระพุทธรูปยืนเมืองหลวงพระบางโดยพระวรกายค่อนข้างสมส่วนตามพุทธลักษณะ ที่มีพระกรยาวจนถึงเข่า พระพุทธรูปองค์นี้ดูจากรูปแบบแล้วผสมผสานความเป็นลาวในส่วนที่มีพระกรรมขมวดหูเป็นรูปตัวซีอีกลงไปข้างหลังยาวเกือบครึ่งพระศอก และลักษณะพระพักตร์วงรี พระโขนงโค้งต่อกับพระนาสิกที่แบน พระโอษฐ์หนาอ้มแบบลาวหลวงพระบาง และพระรัศมีเป็นเปลวที่ตัวคั่นคล้ายเปลวไฟซึ่งเป็นการสลักค่อนข้างละเอียด นอกจากนี้ยังคงความเป็นลักษณะพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอยู่คือ ถ้าเป็นลาวเราจะมีรัศมีประคต และจีบน่านางตรงสบง แต่พระพุทธรูปองค์นี้ยังรักษาแบบดั้งเดิมคือ ห่มคลุม(แบบล้านนา) และสังฆาฏิแบบระตนโกสินทร์ ที่นิยมทำเป็นแผ่นหนาอยู่ตรงกลางพระอุระยาวจรดพระนาภีปลายตัดตรง ส่วนการตกลงมาของจีวรที่คลุมลงมาชายทั้งสองข้างตัวคั่นแล้วม้วนลงเป็นแบบหางปลาซึ่งนิยมในกลุ่มพระพุทธรูปประทับยืนในกลุ่มลาวเหนือเมืองหลวงพระบาง และกลุ่มลาวใต้เวียงจันทน์ ถึงแม้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้จะไม่ปรากฏอายุในการสร้าง แต่อาจจะสันนิษฐานได้ว่าน่าจะร่วมสมัยหรือใกล้เคียงกับกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นวัดบุญยืน อำเภอเวียงสา และกลุ่ม

พระพุทธรูปไม้ปางประทับยืนที่วัดวิชุล
ศตวรรษที่ 24

ซึ่งสามารถกำหนดอายุได้ว่าจะอยู่ในช่วงต้นพุทธ

รูปแบบที่ 2 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก (เลียนแบบพระบาง)

ภาพที่ 81 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

ภาพที่ 82 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร วัดพญาวัน ไม่ปรากฏปีที่สร้าง โดยรูปแบบแล้วแสดงให้เห็นถึงฝีมือช่างพื้นบ้านเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสัดส่วนพระวรกายไม่สมส่วน คือมีขนาดเล็กเตี้ย พระหัตถ์ยาว พระรัศมีเล็ก พระเนตรมองตรงทางพระนครเฉียงขึ้นข้างบน พระโอษฐ์เล็ก พระกรรมเป็นรูปตัวซี พระเกศาแหลมเป็นหนามขนุนแบบลาว และในการแสดงปางของพระพุทธรูปองค์นี้ผิดสัดส่วนเป็นอย่างมาก คือ ประดิแล้วปางห้ามสมุทรจะยกพระหัตถ์เท่ากับพระอุระ แต่พระพุทธรูปองค์นี้ได้ยกมือขึ้นเท่ากับพระเศียร ซึ่งช่างอาจจะเข้าใจผิดในเรื่องของสัดส่วนของพระพุทธรูปปางนี้ที่มีต้นแบบจากพระบางเมืองหลวงพระบางก็เป็นได้ และถึงแม้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ไม่สามารถกำหนดปีที่สร้างแต่ก็อาจจะสันนิษฐานได้ว่าจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เนื่องจากในช่วงนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์นิยมสร้างพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรทรงเครื่อง อิทธิพลนี้น่าจะส่งให้กับเมืองหลวงพระบางที่เป็นเมืองประเทศราชและจากหลวงพระบางก็น่าจะส่งให้เมืองน่านอีกทีหนึ่ง เนื่องจากทั้งสองเมืองนี้มีความสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเมืองพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ที่ทางเมืองน่านได้นำเอาช่างจากเมืองหลวงพระบางมาสร้างพระพุทธรูปทั้งที่เป็นสำริดและพระพุทธรูปไม้ซึ่งปรากฏอิทธิพลของลาวล้านช้าง

อยู่มากจนทำให้ลักษณะหน้าตาที่ออกมาเป็นแบบศิลปะล้านช้าง ถึงแม้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้จะสร้างแบบช่างพื้นบ้านแต่ก็ยังปรากฏอิทธิพลของล้านช้างอยู่คือทำหัวตัวซิมมวดเข้า การแสดงปางห้ามสมุทรแบบรัตนโกสินทร์ผ่านทางหลวงพระบาง และการครองจีวรแบบอุดมคติคือห่มคลุมจีวรเรียบแบบพระวราภซึ่งนิยมมากในกลุ่มล้านนา ล้านช้าง อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้สร้างด้วยช่างพื้นบ้านโดยได้หยิบยืมในสิ่งที่เคยเห็นนำมาผสมผสานจึงทำให้พุทธลักษณะมีความหลากหลาย โดยช่างน่าจะเป็นกลุ่มช่างเชียงแสนที่เพิ่งถูกกวาดต้อนมาอยู่บริเวณนี้

วัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาได้กล่าวถึงพญาการเมืองเจ้าผู้ครองเมืองวรรณนคร (ปัจจุบันคือ อำเภอ บัว จังหวัดน่าน) ลำดับที่ 5 เมื่อปี จ.ศ. 715-725 ตรงกับปี พ.ศ. 1896-1906 ทรงมีสัมพันธไมตรีต่อกรุงสุโขทัยอีกทั้งทรงเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเห็นว่าพระพุทธศาสนาในสุโขทัยมีความรุ่งเรือง พระองค์จึงอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุ พระพิมพ์ทองคำและพระพิมพ์เงินจากเจ้าเมืองสุโขทัยมาอย่างละ 20 องค์ เพื่อนำมาประดิษฐานไว้ที่เจดีย์บนดอยภูเพียงแช่แห้ง (วัดพระธาตุแช่แห้งในปัจจุบัน) เมื่อปี พ.ศ.1896 แต่ในปีต่อมาได้มีการอพยพย้ายบ้านเมืองขึ้นในรัชกาลพญาการเมืองจึงมาตั้งเมืองใหม่อยู่ที่ดอยภูเพียงแช่แห้งจนสิ้นพระชนม์⁵

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	1	องค์
	ปางมารวิชัย	1	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	1	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		1	องค์

⁵ เขียวราช อักษรดิษฐ์และคณะ, *ลวดลายพุทธศิลป์น่าน* (เชียงใหม่ : สันติภาพการพิมพ์, 2551), 44.

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดพระธาตุแช่แห้ง

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 83 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 84 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปองค์นี้ประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร วัดพระธาตุแช่แห้ง บนบานเดียวกับกลุ่มพระพุทธรูปประธาน ความสำคัญของพระพุทธรูปองค์นี้ คือ เจ้าอัครวรปัญญา ผู้ครองเมืองน่าน ในปี พ.ศ.2331-2353 โดยข้อความจารึกได้กล่าวไว้ว่า “ (พระ)พุทธรูปองค์นี้ พ่อเจ้าฟ้าหลวงสร้าง ไว้หื้อเป็นที่ไหว้สาส์กการบูชา แห่งคนและเทวดาทั้งหลาย ไปนานตราบ 5000 พระพรรษา แลนิพพานปจโย โหตุ” ถึงแม้ว่าจารึกจะไม่ได้กล่าวถึงปีที่สร้างไว้แต่สันนิษฐานได้ว่า สร้างขึ้นด้วยเจ้าหลวงอัครวรปัญญา เนื่องจากในปี พ.ศ. 2347 ทางพระมหากษัตริย์ทางกรุงเทพฯ ทรงเลื่อยยศขึ้นเป็น “สมเด็จพระเจ้าฟ้าเมืองน่าน” และต่อมาดำนานเมืองน่านเรียกพระนาม “ (สมเด็จพระ) เจ้าฟ้าหลวง” จึงสันนิษฐานได้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2347-2353

รูปแบบของพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะมีการผสมผสานระหว่างศิลปะล้านนาที่ปรากฏออกมาในรูปสังฆาฏิยาวจรดพระนาภีปลายเขี้ยวตะขาบ ในขณะที่เดียวกันก็ผสมผสานกับศิลปะแบบรัตนโกสินทร์คือสังฆาฏิที่ทำเป็นแผ่นหนาอยู่ทรงพระอุระยาวมาจนถึงพระนาภี และอีกรูปแบบหนึ่งคือ ศิลปะลาวเหนือเมืองหลวงพระบางที่ปรากฏออกมาในรูปของพระพักตร์ค้อยข้างกลมรีพระโขนงโค้งทำเป็นเส้นขอบหนาต่อกัน พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็กหยักโค้งปลายตะหวัดขึ้นเล็กน้อย พระกรรณยาน ใบหูทำเป็นโค้งรูปตัวซีทั้งด้านบนและด้านล่าง รัศมีเป็นเปลวที่ตัววัดขึ้นไป

ซึ่งเป็นลักษณะที่ค่อนข้างโดดเด่นของกลุ่มพระพุทธรูปเมืองหลวงพระบาง ซึ่งความสัมพันธ์ในด้านรูปแบบศิลปะนั้นค่อนข้างจะรับอิทธิพลลาวมากกว่าอิทธิพลอื่นๆ เนื่องจากในสมัยนี้ เจ้าหลวงอัตถวรปัญโญได้เชิญช่างจากเมืองหลวงพระบางให้มาสร้างงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูป อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปในช่วงนี้น่าจะได้รับอิทธิพลลาวเมืองหลวงพระบางเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นต้นแบบของการสร้างงานพุทธศิลป์ในเมืองน่านเลยก็ว่าได้

วัดแสงดาว ตำบลฝายแก้ว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดแสงดาว ตั้งอยู่เลขที่ 65/2 บ้านร่องแหด หมู่ที่ 2 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 3 ไร่ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยวิหาร กุฏิสงฆ์ อุโบสถ ปูชนียวัตถุมี พระประธานพระพุทธรูป และเจดีย์ ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2427 การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ พ.ศ. 2457 พระครูอินตะ อคฺคิวิโร พ.ศ. 2500 พระมหาจันทร์ทอง ฐธมฺโม พ.ศ. 2503 พระอธิการอนนท จิตฺตวฑฺฒโน พ.ศ. 2510 พระอธิการเจริญ ขนฺติโก พ.ศ. 2511 พระสมุห์ศรีลัษ สุวฑฺฒโน⁶

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	1	องค์
	ปางมารวิชัย	1	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	1	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดแสงดาว

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

จากการสำรวจพระพุทธรูปไม้วัดแสงดาวพบว่า เหลืออยู่องค์เดียว ประดิษฐานอยู่ในอุโบสถหลังเล็ก พระพุทธรูปองค์นี้ไม่สามารถทราบอายุที่ฐานพระพุทธรูปได้ เนื่องจากได้ถูกสีน้ำมันทาทับจึงไม่สามารถทราบได้ว่าสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ไດ แต่เมื่อดูจากรูปแบบแล้วน่าจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เนื่องจากคล้ายคลึงกับกลุ่มพระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัยวัดพระธาตุแช่แห้งที่เจ้าอัตถวรปัญโญเป็นผู้สร้างถวาย เมื่อพิจารณาพุทธลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้ น่าจะเป็นกลุ่มช่าง

⁶ เขียวราช อักษรดิษฐ์และคณะ, *ลวดลายพุทธศิลป์น่าน* (เชียงใหม่ : สันติภาพการพิมพ์, 2551), 1272.

หลวง พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วนแลดูค่อนข้างสมส่วน พระอังสาผาย บั้นพระองค์เล็กตามพุทธลักษณะของพระพุทธรูปไม้ล้านนา พระอุระนูน สังฆาฏิแผ่นใหญ่ ยาวจรจรดพระนาภี ตามแบบพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์ พระศอกสั้น พระพักตร์ค่อนข้างกลมรี พระโขนงโค้ง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็กยิ้มริมฝีปากเป็นริ้วสามเส้น ตามแบบจิตรกรรมฝาผนังน่าน พระหนุเป็นปม ภาพรวมแล้วพระพักตร์พระพุทธรูปองค์นี้เป็นแบบพระพุทธรูปล้านนา แต่ส่วนพระกรรมที่เป็นรูปตัวซี พระเกศาแหลมหนามขนุน และพระรัศมีเป็นเปลวตั้งเฉียงขึ้น คล้ายกับพุทธศิลป์แบบหลวงพระบาง

ภาพที่ 85 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 83 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ปรากฏอิทธิพลอยู่สามสกุลช่าง คือ กลุ่มอิทธิพลพระพุทธรูปสำริดล้านนาที่แสดงออกในเรื่องของพระพักตร์ กลุ่มพระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์แสดงออกในสังฆาฏินิยมทำแผ่นหนา และกลุ่มที่สำคัญคือกลุ่มช่างหลวงพระบางที่แสดงออกในสรีระของพระกรรมที่เป็นรูปตัวซี พระเกศาแหลมหนามขนุน

วัดน้ำล่อม ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดน้ำล่อม ตั้งอยู่บ้านน้ำล่อม สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 2 ไร่ 1 งาน 80 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์ ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2215 การบริหารและการปกครองเท่าที่ทราบนาม คือ พระอธิการจันทรโต พระครูรัตนันนทคุณ

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	201	องค์
	ปางมารวิชัย	191	องค์
	- จัดสมาธิราบ	190	องค์
	- จัดสมาธิเพชร	1	องค์
	ปางประทับยืนเปิดโลก	9	องค์
	ปางห้ามสมุทร	1	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		-	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดน้ำล่อม

กลุ่มพระพุทธรูปประทับยืน ปางห้ามสมุทร

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 86 พระพุทธรูปประทับยืนห้ามสมุทร

ลายเส้นที่ 84 พระพุทธรูปประทับยืนห้ามสมุทร

พระพุทธรูปองค์นี้ถูกจัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ได้ถูกจัดเก็บไว้เป็นหมวดหมู่ภายในตู้กระจก ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นถวายโดยเจ้าเมืองเลน และครอบครัว ในปี พ.ศ.2377 ดังจารึกได้กล่าวว่า “ จุลลักราชได้ 1196 ตัวเดือนยี่ ปถมสาสตร์ เพง เมงวัน 7 ปถมมุลลักรา เจ้าพญาเมืองเลนแลราชกัญญา ราชปุตตา ราชปุตตี นัตตา นัตตี กุมมาระกุมารี เวสยาวังกุลชู้ คนช้องค์ได้สร้างพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้ไว้หัวแลแปด หินนิพพาน ประมัญสกข์ ”

ภาพที่ 87 จารึกบริเวณฐานพระพุทธรูปไม้ ที่กล่าวถึงการสร้างถวายโดยเจ้าเมืองเลน ที่ถูกกวาดต้อนจากรัฐน่าน มาไว้อยู่เมืองน่านบ้านเมืองเลน

ลักษณะของพระพุทธรูปเป็นปางประทับยืนห้ามสมุทร ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผสมผสานความเป็นลื้อจากเมืองเลน และลื้อจากเมืองหลวงพระบาง ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะเลียนแบบพระบาง ซึ่งเป็นศิลปะหลวงพระบางที่เป็นพระศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของอาณาจักรล้านช้างมาแต่โบราณ แต่ยังแสดงความเป็นศิลปะลื้อเมืองเลนอย่างชัดเจนคือนิยมทำพระศอเป็นริ้วหรือเป็นปล้องชัดเจน คล้ายกับพระพุทธรูปชาวเขา ลักษณะนี้มักจะพบทั่วไปในบริเวณรัฐน่านในประเทศพม่า การครองจีวรเรียบห่มคลุม สบงประกอบไปด้วยรัดปะคด จีบหน้านางซึ่งเป็นอิทธิพลรัตนโกสินทร์ผ่านมายังเมืองหลวงพระบาง พระพักตร์เหลี่ยม(นิยมมากในกลุ่มพระพุทธรูปในเขตรัฐน่าน) พระโขนงโก่ง พระเนตรมองตรง พระนาสิกแบบ พระโอษฐ์เล็กเป็นคลื่น พระกรรณยานเป็นรูปตัวซีแบบลื้อ พระเกศาหลักป็นรักคิด พระอุษณิษะนูนขึ้นอย่างชัดเจน พระรัศมีเป็นเปลวตั้งขึ้น ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้อาจกล่าวสรุปได้ว่าจะมีการผสมผสานสองอิทธิพลคือ แบบลื้อที่มาจากรัฐน่าน และแบบลื้อจากหลวงพระบางที่ยังคงผสมผสานอิทธิพลรัตนโกสินทร์

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 88 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 85 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

จัดว่าเป็นพระพุทธรูปกลุ่มเดียวกับ พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งสร้างขึ้นโดยชนชั้นปกครองหรือเจ้า ในปี พ.ศ. 2370 ดังจารึกได้กล่าวว่า “**จุลฉักระพะได้ 1187 ตัวปีเมืองใจ เดือนแปดออกคำ เจ้าปถมมุลัทธา เจ้าพญาสรีลัทธิไชยมสาแสนางคำแก้ว แลนายอชิตะวงสา แลนางเกียงคำ แลพี่น้องยังผู้ 1** ชื่อว่านางคำเพียงใจ **ผู้ 1** ชื่อว่า นางทนแก้ว ได้สร้างพุทธรูปไว้ขอตะพุทธศาสนา トラบ 5000 พระวัสสา แท้ดีหลีนิพพาน **ปัจจุโยโหตุ**” ซึ่งสลักอย่างประณีตก่อนข้างสมส่วนตามแบบกลุ่มสกุลช่างหลวง พระวรกายผอมเพรียว พระอังสา บั้นพระองค์เล็ก พระกรเพรียวยาว นิ้วพระหัตถ์เสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏีเล็กยาวจรดพระนาภี พระศอเป็นริ้ว ปล้องตามแบบพระเจ้าลือ พระพักตร์รีเกือบเหลี่ยม พระโขนงโค้งแลเป็นเส้นชัดเจน พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็กหยักปลายวัดแบบพระเจ้าสิริค่านนา พระหนุเป็นต่อมกลมแลเป็นเห็นเป็นเส้น พระกรรมเป็นรูปตัวซีแบบลือ พระเศ้านั้นรักติด พระอุษณิษะนูน พระรัศมีหลุดหายไป แต่พอสันนิษฐานได้ว่า รัศมีน่าจะเป็นเปลวตั้ง แบบพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร เนื่องจากสร้างด้วยสกุลช่างเดียวกันดังนั้นรูปแบบย่อมส่งอิทธิพลถึงกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อาจกล่าวโดยสรุปว่าพระพุทธรูปองค์นี้คล้ายกับพระสิงห์สาม สิริค่านนา ที่ปรากฏอิทธิพลรูปแบบสุโขทัย และพื้นถิ่นจนลักษณะนั้นลงตัว แต่ก็ยังผสมผสานอิทธิพลของลือในองค์ประกอบบางส่วนที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 89 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 86 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลักษณะองค์ประกอบของพระพุทธรูปองค์นี้ค่อนข้างสมส่วน สร้างด้วยช่างที่มีฝีมือ หรืออาจจะเรียกว่าช่างหลวงของก็ได้ ซึ่งจารึกได้กล่าวถึงการสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2428 “**สกราช ได้ 1247 ปีดับเร้า เดือน 4 เพง เมงวัน 5 นายร้อยนันทิ แลกรียา**” ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร (วัชรसनะ) ซึ่งเป็นลักษณะการนั่งของพระพุทธรูปสำริดเชียงแสนสิ่งหนึ่งที่นิยมมาในยุคกลางศีกของล้านนา แต่ด้วยอายุของพระพุทธรูปองค์นี้แล้วจะอยู่ในช่วงยุคลายพุทธศตวรรษที่ 24 แล้ว ซึ่งรูปแบบนี้ช่างอาจจะเคยพบเห็นรูปแบบการประทับนั่งในรูปแบบนี้ แล้วนำมาสร้าง โดยฐานที่รองรับทำเป็นบัวกลีบใหญ่คั่นด้วยลูกแก้วอกไก่ซึ่งเป็นฐานที่นิยมอยู่ในช่วงนี้ซึ่งเทียบได้กับ ลวดลาย รูปแบบขันเอนเครื่องเงินในวัฒนธรรมล้านนา ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิแผ่นหนายาวจรดพระนาภีปลายตัดตรงแบบอิทธิพลรัตนโกสินทร์ พระพักตร์เป็นแบบลื้อ คือพระพักตร์รีหน้าอ่อนโยนคล้ายเด็ก พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระกรณยานใหญ่ตามรูปแบบที่นิยมในกลุ่มวัฒนธรรมลื้อซึ่งเทียบได้กับพระพุทธรูปไม้ในกลุ่มวัดหนองบัว อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อเหมือนกัน ส่วนพระเกศา อุษณิصة พระรัศมี ต่อกันเป็นรูปทรงกรวย คล้ายมงกุฎหรือชฎาแต่ไม่มีการทำลายละเอียด ซึ่งคล้ายกับกลุ่มลื้อที่เมืองมัว ในเขตรัฐฉาน เมืองลา สหภาพพม่าในปัจจุบัน

วัดสวนหอม ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดสวนหอม ตั้งอยู่เลขที่ 1 บ้านสวนหอม สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 6 ไร่ 3 งาน 80 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย วิหารกุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมี พระพุทธรูป ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2366 การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ พระอธิการอุดธิยา พระอธิการอินตะ พระอธิการบุญยืน พระอธิการสม พระครูธรรมรัตน์โพธิ พระสโกณ พระอินแก้ว พระอธิการเทพวงศ์และ พระทอง ทิมาโยโก⁷

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	8	องค์
	ปางมารวิชัย	8	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	8	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
	-		

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดสวนหอม

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัยล้อมรอบด้วยสาวก

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 90 พระพุทธรูปกับสาวก

ภาพที่ 91 พระพุทธรูปกับสาวก

⁷ เขียวราช อักษรดิษฐ์และคณะ, *ลวดลายพุทธศิลป์น่าน* (เชียงใหม่ : สันติภาพการพิมพ์, 2551), 1261.

จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดน้ำล้อมพบว่า สมัยก่อนชาวบ้านมีการสร้างพระเจ้าไม้ถวายวัดเป็นจำนวนมากซึ่งวางเรียงรายอยู่บนแท่นแก้วในพระวิหาร แต่ได้ถูกขโมยไปขาย บ้างก็ถูกอันเชิญโดยชาวบ้านเพื่อไว้กราบไหว้บูชา ทำให้พระพุทธรูปที่เหลือปัจจุบันนี้มีอยู่ 8 องค์ แต่ใน 8 องค์นั้นมีอยู่กลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจ คือ กลุ่มพระพุทธรูป พร้อมกับสาวก 9 รูป ที่ยกมือกราบไหว้พระพุทธรูปที่อยู่ตรงกลาง บนฐานแปดเหลี่ยม ซึ่งเป็นปางที่แสดงเทศนาสั่งสอนหลักธรรมแก่สาวกทั้งหลาย ซึ่งกลุ่มนี้นิยมสร้างทั่วไปในล้านนาแต่ไม่มาก ดังเช่น ที่วัดในจังหวัดลำปางที่วัดปงสนุก ลำพูน วัดบ้านหลุก แต่อาจจะไม่สมบูรณ์เท่ากับเมื่อนานแต่ก็พบสาวกเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถยืนยันว่ามีการสร้างพระพุทธรูปกลุ่มที่ล้อมรอบด้วยสาวกในล้านนาอีกด้วย

วัดมหาโพธิ์ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดมหาโพธิ์ ตั้งอยู่เลขที่ 2 บ้านมหาโพธิ์สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินที่ตั้งวัดมีเนื้อที่ 5 ไร่ 3 งาน 94 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูป ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2217 การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามคือ พระอธิการบุญสาร พระปลัดลายคำ สุวณฺโณ พระอธิการศรีนวล อินฺทวโร

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	5	องค์
	ปางมารวิชัย	2	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	2	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ประทับยืนเปิดโลก	3	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดมหาโพธิ์

กลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์ปางประทับยืนเปิดโลก

รูปแบบที่ 1 พระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์

พระพุทธรูปไม้โบราณทรงเครื่องเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นโดยเจ้าเมือง ต่อมาได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายเมื่อเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในเมืองน่าน จึงได้ย้ายมาสร้างวัดใหม่ พร้อมกับนำพระพุทธรูปองค์นี้มาเป็นประธานของวัด วัดนี้มีชื่อเรียกว่า วัดพระแก้ว (อยู่ในบริเวณค่ายสุริยพงษ์ในปัจจุบัน) ซึ่งพื้นที่นี้สูงกว่าบริเวณเมืองน่านเดิม ต่อมาได้เกิดไฟไหม้ เหลือแต่พระพุทธรูปทรงเครื่องล้มอยู่ ชาวบ้านที่มาพบเห็นจึงเกิดความอัศจรรย์ในอย่างยิ่ง จึงนำพระพุทธรูปไปตั้งไว้ที่

ต้นโพธิ์แล้วได้สร้างวัดมหาโพธิ์ขึ้น เมื่อสร้างเสร็จก็ได้นำมาเป็นพระประธานของวัดทราบจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 92 พระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์

ภาพที่ 93 พระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์

พระพุทธรูปทรงเครื่องนี้พบว่าประดิษฐานบนแท่นแก้วเป็นพระประธานของวัด ซึ่งมีขนาด สูง 260 เซนติเมตร รูปแบบกลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องต้นอย่างจักรพรรดิราช ประกอบไปด้วยมณฑปทรงสูง กรรเจียรกร กุณฑล กรองสอ ทับทรวง พานหัตถ์ ทองพระกร ทองพระบาท ชายไหว ชายเครง โดยรูปแบบแล้วแสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบรัตนโกสินทร์ คือทำมณฑปสูงมากเป็นมณฑปครอบเฉพาะพระเศียร ไม่ยาวลงถึงส่วนหลัง ชายไหวชายเครงไม่อ่อนไหวเท่าศิลปะอยุธยาตอนปลาย ส่วนพระพักตร์ของพระพุทธรูปกลุ่มนี้คล้ายกับพระพุทธรูปในสมัยรัชการที่ 3 เป็นส่วนมาก คือพระพักตร์นั่งอย่างหุ่น แต่พระพุทธรูปองค์นี้ก็ยังปรากฏอิทธิพลพื้นเมือง แสดงให้เห็นถึงช่างเมืองหลวงพระบางที่ได้ทำเลียนแบบกรุงรัตนโกสินทร์ มักไม่แสดงปางห้ามสมุทรแบบรัตนโกสินทร์ แต่นิยมแสดงปางเปิดโลก คือ ทั้งพระหัตถ์สองข้างลงมาตรงๆ และลักษณะอีกอย่างหนึ่งที่เป็นแบบที่นิยมคือ นิยมทำพระกรรณขนาดใหญ่ ทำหูเป็นรูปตัวซีทำปลายตัววัดเข้าข้างในเป็นรูปก้นหอย พระพุทธรูปองค์นี้น่าจะสร้างโดยช่างหลวงพระบางที่อยู่ในเมืองน่าน ซึ่งความสัมพันธ์นี้ปรากฏขึ้นในสมัยเจ้าหลวงอัครวรปัญญา ที่เชิญช่างจากเมืองหลวงพระบางมาสร้างพระพุทธรูปในเมืองน่านทำให้พระรูปส่วนใหญ่ที่พบในช่วงหลังนี้ปรากฏอิทธิพลของลาว ล้วนข้างเป็นอย่างมากดังเช่นพระพุทธรูปทรงเครื่ององค์นี้ซึ่งช่างน่าจะเลียนแบบพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบรัตนโกสินทร์ผ่านเมืองหลวงพระบาง เนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้ คล้ายกลับกลุ่ม

พระพุทธรูปทรงเครื่องด้านอย่างจักรพรรดิราช วัดเชิงทอง และวัดวิบูล ที่เป็นทรงเครื่องปางเปิดโลก ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวของสกุลช่างหลวงพระบาง

อาจกล่าวได้ว่าเมืองน่านแม้จะเป็นเมืองประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ในส่วนรูปแบบของงานช่างเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ ก่อนข้างที่จะปรากฏอิทธิพลรัตนโกสินทร์ผ่านจากเมืองหลวงพระบางมากกว่า เนื่องจากทั้งสองเมืองนี้มีพื้นที่ติดต่อกันมีการค้าขายบนเส้นทางค้าเกลืออยู่ทุกยุคทุกสมัยและปรากฏว่ามีการนำเอาช่างจากเมืองหลวงพระบางมาสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ในเมืองน่านเสมอ มากกว่าที่จะได้ได้อิทธิพลกรุงเทพโดยตรง

วัดค้ำระ อำเภอนันทะ จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

-ไม่ทราบประวัติความเป็นมาที่แน่ชัด-

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	63	องค์
	ปางมารวิชัย	63	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	63	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		23	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด	พ.ศ. 2247 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	278	
พระพุทธรูปใหม่สุด	พ.ศ. 2452 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	289	

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	6	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์ฐานด้านหน้า และฐานด้านหลังทาสี 16		องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	4	องค์
4. ปิดทองในส่วนองค์ฐานด้านหน้าและฐานทาสี	19	องค์
5. ทาสีทั้งองค์ ฐานทาสีสลัก	2	องค์
6. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	13	องค์
7. ทาสีทองทับ	1	องค์
8. ปิดทองในส่วนพระวรกายจิ๋วทาสี	2	องค์
9. ปิดทองทั้งองค์ ฐานทาสีสลัก	1	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	11	องค์
2. ลายผ้าทิพย์	10	องค์
3. ลายคำ	1	องค์
4. ลายประดับกระจกเงิน	1	องค์
5. ลายเขียนสี ดอกไม้สี่กลีบ	1	องค์
6. ลายวงกลมล้อมด้วยใบไม้	1	องค์
7. ไม่มีการประดับตกแต่ง	38	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	30	องค์
2. ฐานบัว	23	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	10	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดค้ำะ

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 94 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 95 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

กลุ่มพระพุทธรูปวัดค้ำะ ถูกเก็บไว้ในกุฏิเจ้าอาวาส ชั้นสองภายในตู้กระจกที่ทางวัดได้จัดเก็บไว้ โดยเฉพาะพระพุทธรูปองค์นี้ถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีอายุเก่าที่สุดในล้านนา ถือมีอายุ จ.ศ.1066 หรือ พ.ศ. 2247 ในสมัยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ในสมัยพญาไชย พ.ศ.2250-2251 ที่

บ้านเมืองถูกเผาและถูกทิ้งร้างไป แต่พระพุทธรูปองค์นี้ยังอยู่ท่ามกลางซากปรักหักพังซึ่งค่อนข้างห่างจากศูนย์กลางค่อนข้างมากซึ่งเป็นเหตุผลที่ยังคงเหลือพระพุทธรูปที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่พบมา อาจกล่าวได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนานั้นน่าจะมีมานานแล้วแต่เนื่องจากเหตุผลความเสื่อมของวัสดุที่ทำด้วยไม้ที่ย่อมผุพังไปตามกาลเวลา

ลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้เป็นลักษณะพื้นถิ่น สลักจากไม้สองท่อน คือส่วนองค์พระแยกออกจากส่วนฐาน โดยส่วนฐานเป็นฐานบัวหรือฐานเอวขัน และตรงกลางฐานปรากฏช่องสี่เหลี่ยมเพื่อใส่ชะตาของผู้สร้าง ซึ่งคนล้านนาในอดีตนิยมสร้างพระพุทธรูปแล้วมักจะเขียนชะตาของตนเองใส่ไว้กับของที่ถวาย เพื่อต่อชีวิตให้ยืนยาว ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่พบในกลุ่มเมืองแพร่ เมื่อน่าน ลำปาง และเชียงใหม่ ส่วนฐานด้านหน้าพบว่าเป็นฐานผ้าทิพย์ เป็นฐานที่นิยมมากในสมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็นว่ารูปแบบฐานนี้เก่าที่สุดในล้านนาเลยก็ว่าได้ ในส่วนพระวรกายอ้วนเตี้ย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์อวบอ้วน นิ้วพระหัตถ์เสมอกัน พระศอกสั้น พระพักตร์ค่อนข้างรี พระโขนงโก่งเป็นเส้นเล็กๆ พระนาสิกโด่งเป็นสัน พระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อยยังเป็นคลื่น พระกรรณยาน หูเป็นตัวซึ่งมวดเข้าด้านในเป็นรูปก้นหอยซึ่งเป็นรูปแบบพระกรรณของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ พระเกศาสลักเป็นตาราง พระรัศมีทรงกรวย ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะพื้นถิ่นอย่างแท้จริง

ภาพที่ 96 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 97 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

กลุ่มพระพุทธรูปเก่าที่สุดในล้านนา ปีพ.ศ. 2247 วัดคัวะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

รูปแบบที่ 2

ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ในการสร้าง แต่ลักษณะเด่นของพระพุทธรูปองค์นี้ค่อนข้างมีความแตกต่างจากพระพุทธรูปองค์อื่นๆ คือตั้งแต่พระเศียรจนถึงพระรัศมีนั้นต่อกันเป็นชิ้นเดียวคล้ายกับมงกุฏ พุทธลักษณะผอมเพรียวพระอังสาใหญ่บั้นพระองค์อวบอ้วน สังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปรากฏเส้นของสังฆาฏิสองเส้น ครองจีวรห่มเฉียง พระศอเป็นริ้ว พระพักตร์เหลี่ยม พระโขนงโค้ง พระเนตรมองตรง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระกรรณใหญ่ ยาว ทำเป็นรูปตัวซี โดยการออกมาด้านข้าง ซึ่งเป็นลักษณะพระกรรณในกลุ่มพระพุทธรูปไทลื้อ และกลุ่มล้านนาที่พบนั้นจะพบในกลุ่มของเมืองแพร่ เมืองน่าน ลำปาง ส่วนพระเกสาไปจนถึงพระรัศมีเป็นรูปแบบคล้ายมงกุฏที่ประกอบได้ด้วยรัตนเกล้า บัวซ้อนกันสองชั้น ต่อด้วยทรงกรวยคั่นด้วยบัววงกลม กับริศมีเป็นบัวสาย

ภาพที่ 98 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 87 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะที่แตกต่างกว่าพระพุทธรูปทั่วไป ที่คล้ายกับพระพุทธรูปทรงเครื่องแต่ไม่ใช่ ซึ่งอาจเป็นรูปแบบลักษณะเฉพาะของของพื้นถิ่น และถือได้ว่าอาจจะเป็นพระพุทธรูปในกลุ่มไทลื้อ ที่นิยมทำพระกรรมตั้ง (หูกกลาง) ความหลากหลายนี้เองเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าชาวไทลื้อมักมีอิสระในการสร้างพระพุทธรูปอย่างแท้จริง ที่มักจะนำเอาองค์รู้ในสิ่งที่เคยเห็น หรือจินตนาการจากความคิดของตัวเองใส่ในการที่สร้าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนกลุ่มนี้โดยแท้

รูปแบบที่ 3

ภาพที่ 99 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 88 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปองค์นี้จัดได้ว่าเป็นกลุ่มพระเจ้าลือ ที่น่าจะเป็นกลุ่มเดียวกับพระพุทธรูปที่วัดน้ำล่อมที่เจ้าเมืองเลนได้สร้างถวาย กลุ่มวัดสวนตาล และวัดพญาวัด ลักษณะพระวรกายอ้วนเตี้ย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์อวบอ้วน พระศอเป็นริ้วเป็นปล้องชัดเจน นิยมมาในกลุ่มไทลื้อ พระพักตร์เหลี่ยม พระกรรมเป็นรูปตัวซี พระเกสาสลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นเปลว

รูปแบบที่ 4

กลุ่มพระพุทธรูปนี้มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนกับพระพุทธรูปกลุ่มอื่น ที่ปรากฏอิทธิพล ไทลื้อ ไทจีน ไทลาว แต่พระพุทธรูปกลุ่มนี้จะมีลักษณะที่เป็นพื้นถิ่นเป็นอย่างมาก หรือเป็นแบบพื้นบ้าน ที่มักจะแกะสลักแบบละเอียด และแบบที่สลักไม่ละเอียด ถือว่าเป็นลักษณะเด่นของสกุลช่างในยุคนี้มาก ดังเช่นพระพุทธรูปองค์นี้เลขทะเบียน 256 เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับนั่งบนฐานผ้าทิพย์ สลักเป็นลวดลายกนกสามหัวเป็นชายผ้าทั้งสองข้าง อย่างละเอียด ถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่รับอิทธิพลของอยุธยาตอนปลาย จนถึงยุครัตนโกสินทร์ที่มักทำลวดลายกนกที่มีหลักเกณฑ์ในการทำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นฐานผ้าทิพย์ที่มีลักษณะโดดเด่นของพระพุทธรูปไม้ที่พบในล้านนาเลยทีเดียว พระวรกายอ้วนเตี้ย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์อวบอ้วน สังฆาฏิใหญ่ ขวาวจรดพระนาภีปลายตัดตรงมีการประดกแต่งสังฆาฏิเป็นลายปูนปั้นแต่ได้กะเทาะออกไปมากแล้วแต่ยังคงเหลือให้เห็นถึงเทคนิคการทำได้เป็นอย่างดี และเทคนิคนี้พบว่านิยมทำในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ในเขตเชียงใหม่ และกลุ่มไทลื้อ พระพักตร์เหลี่ยม หน้าคุดคู้ ตามแบบพื้นถิ่นชัดเจน พระโขมงโค้ง

ปลายตกลง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็กหยัก พระกรรมเียงไปข้างหลังเกือบแนบเศียร ทำเป็นรูปตัวซี พระเกศาแหลมหนามขนุน บั้นด้วยรักสมุกเป็นเทคนิคที่พบทั่วไปในล้านนา พระรัศมีเป็นกรวยเหลี่ยม

ภาพที่ 100 พระพุทธรูปปางมารวิชัยทะเบียน 256 ภาพที่ 101 พระพุทธรูปปางมารวิชัยทะเบียน 267

สำหรับพระพุทธรูป หมายเลขทะเบียน 267 จัดได้ว่าเป็นกลุ่มพื้นถิ่นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะที่ค่อนข้าง จะสลักด้วยช่างที่มีความชำนาญ โดยลักษณะ พระพุทธรูปองค์นี้ ประทับนั่งทับนั่งขัดสมาธิราบ บนฐานผ้าทิพย์แบบง่ายๆ ที่มีฉัตร หรือร่มกางไว้เหนือพระเศียรซึ่งเป็นลักษณะที่เจอได้ในกลุ่มเมื่อน่าน ลำปาง พุทธลักษณะ พระวรกายสูงเพรียว ค่อนข้างสมส่วน พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์ยังอวบอ้วนตามแบบพื้นถิ่น สันมาทึบยาวใหญ่ปลายตัดตรง พระศอกเป็นริ้วสามเส้น พระพักตร์รี พระโขนงโค้งเล็กน้อย พระเนตรมองตรง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระกรรมเล็กยานเป็นรูปตัวซี พระเกศาสลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นบัวเหลี่ยม

อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปที่มีลักษณะพื้นถิ่นนั้นพบมากในล้านนาในยุคภายใต้ อิทธิพลรัตนโกสินทร์ที่มีลักษณะค่อนข้างมีความแตกต่างไปจากพระพุทธรูปกลุ่มอื่น แต่ลักษณะเด่นของกลุ่มนี้ คือการนำเอารูปแบบอิทธิพลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแบบรัตนโกสินทร์ แบบล้านนา แบบ ลื้อ แบบไทลาวมาผสมผสานให้เกิดมีลักษณะที่เฉพาะตัวขึ้น บนพื้นฐานรูปแบบเดียวกันคือ พระพุทธเจ้า

วัดหนองบัว ตำบลปากา อำเภотаวังผา จังหวัดน่าน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดหนองบัว ตั้งอยู่เลขที่ 106 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 5 สังกัดคณะสงฆ์ มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 4 ไร่ 1 งาน 90 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ ศาลาอเนกประสงค์ หอกลอง หอระฆัง ปูชนียวัตถุ มีประประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น และพระพุทธรูปไม้ต่างๆ ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2215 ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 ครูบาหลวงสุนันทะได้ทำการย้ายวัด โดยสร้างขึ้น ณ ที่อยู่ปัจจุบันแห่งนี้ การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ ครูบาหลวงสุนันตะ พระสุนันตะ พระอภิวังษ์ พระครูศีลคุณธาดา และพระเทพวงษ์ สัทธาธิโก⁸

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	1	องค์
	ปางมารวิชัย	1	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	1	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดหนองบัว

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

จากการสอบถามชาวบ้านวัดหนองบัวพบว่า หมู่บ้านแห่งนี้เป็นกลุ่มไทลื้อที่ได้ถูกกวาดต้อนมาจากสิบสองปันนาบ้านหนองบัว กลุ่มนี้ได้สร้างพระพุทธรูปไม้ถวายวัดเป็นจำนวนหลายองค์มาก ซึ่งปัจจุบันถูกได้เก็บไว้ภายในกุฏิเจ้าอาวาส เพื่อป้องกันการโจรกรรม ซึ่งผู้ศึกษาได้เข้าไปสอบถามเรื่องการขอเก็บข้อมูล แต่ได้รับการปฏิเสธจากเจ้าอาวาสเนื่องจากห้องที่เก็บนั้นมีกรรมการถือกุญแจอยู่หลายคนและการจะเปิดได้นั้นต้องได้รับความยินยอมจากกรรมการทั้งหมดถึงจะเปิดได้ แต่ก็ยังพบว่ามีตัวอย่างในการศึกษารูปแบบพระพุทธรูปในครั้งนี้ 1 องค์ คือพระพุทธรูปไม้ที่วางอยู่หน้าพระประธาน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์เดียวที่เหลืออยู่ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของพระพุทธรูปแบบไทลื้อค่อนข้างชัดเจน ที่แสดงในในรูปแบบของ ใบหูใหญ่กาง ไก่ตัวซี หน้ากลมอมยิ้ม คล้ายหน้าเด็กซึ่งนิยมมากในกลุ่มนี้

⁸ เขียรชาย อักษรศิษฐ์และคณะ, *ลวดลายพุทธศิลป์น่าน* (เชียงใหม่ : สันติภาพการพิมพ์, 2551), 1275.

ภาพที่ 102 พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดคูไม้

ภาพที่ 103 พระประธานปูนปั้น

พุทธลักษณะคล้ายกับพระประธานปูนปั้น ที่แสดงปางมารวิชัย นิ้วพระหัตถ์เสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง ตั้งขมาภูยาวจรดพระนาภีปลายตัดตรง พระศอเป็นริ้วปล้อง พระพักตร์รีเกือบ เหลี่ยม พระโขนงโค้ง หางคิ้วตก พระเนตรมองตรง พระนาสิกแบน พระโอษฐ์เล็ก พระกรรมใหญ่ ตั้ง บาน เป็นรูปตัวซี พระเกศาเป็นหนามขนุนปั้นด้วยรัก พระรัศมีเป็นกรวยเหลี่ยมสูง แต่พระ ประธานเป็นเปลว ซึ่งจากการเปรียบเทียบแล้วพบว่าพระพุทธรูปไม้นั้นน่าจะสร้างเลียนแบบ พระพุทธรูปประธาน ซึ่งถือว่าการสร้างพระพุทธรูปเลียนแบบนั้นเป็นที่นิยมมากในยุคนั้น เนื่องจาก ช่างนิยมสร้างในสิ่งที่ตัวเองเห็น

วัดท่าล้อ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุญเชียง จังหวัดน่าน (ในพิพิธภัณฑ)

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดท่าล้อ ตั้งอยู่เลขที่ 68 บ้านท่าล้อ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ติดตั้งวัดมีเนื้อที่ 5 ไร่ 72 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมีพระประธาน พระพุทธรูป เจดีย์ โดยวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 1890 การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามคือ

พ.ศ. 2451-2494 คุรุบาชัตยวงส์ ขตุติโย พ.ศ. 2494-2516 พระครูสิริคุณาฐา (เมือง เตชวโร) พ.ศ. 2525 -2531 พระใบฎีกาดำรง ฐมมานนุโท⁹

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	14	องค์
	ปางมารวิชัย	9	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	7	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	2	องค์
	ปางประทับยืนเปิดโลก	4	องค์
	ปางประธานอภัย	1	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		-	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดท่าล้อ

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

พระพุทธรูปองค์นี้จัดแสดงอยู่ภายในตู้ ในพิพิธภัณฑ์ น่าน ซึ่งรูปแบบของพระพุทธรูปองค์นี้มีความแตกต่างจากพระพุทธรูปทั่วไปที่พบ และสามารถจัดกลุ่มได้ว่าเป็นกลุ่มพระพุทธรูปไทลื้อ ที่นิยมทำเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งบนขนบนาค ที่เป็นรูปเศียรนาคซ้อนกันสองหัว ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มพระพุทธรูปในศิลปะลาว เขมร และรัตนโกสินทร์ที่นิยมทำนาคแผ่พังพานหลายเศียร จากเอกสารภาพถ่ายเก่า เมืองลื้อในแถบรัฐฉานและสิบสองปันนาพบว่านิยมสร้างพระพุทธรูปนาคปรกที่ซ้อนกันสองเศียร ซึ่งคนกลุ่มนี้ค่อนข้างจะมีความเชื่อเรื่องนาคมาเป็นเวลานาน และที่นิยมทำสองเศียรถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มไทลื้อที่เป็นรูปแบบที่ปราศจากอิทธิพลภายนอกอย่างเห็นได้ชัด ในส่วนพุทธลักษณะเหมือนกับพระเจ้าไม้ลื้อทั่วไป คือหูตั้ง เป็นรูปตัวซี พระพักตร์คล้ายเด็ก

⁹ เขียวราช อักษรดิษฐ์และคณะ, *ลวดลายพุทธศิลป์น่าน* (เชียงใหม่ : สันติภาพการพิมพ์, 2551), 1143.

ภาพที่ 104 พระพุทธรูปปางสมาธิ นาคปรก

ภาพที่ 105 พระพุทธรูปปางสมาธิ นาคปรก

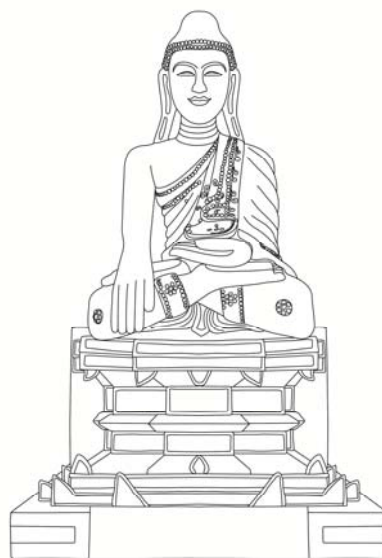
รูปแบบที่ 2 อิทธิพลพระเจ้าพม่า (เมืองมณฑล)

จัดได้ว่าเป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 แบบมณฑล ซึ่ง เป็นอิทธิพลที่เข้ามาในกลุ่ม ไทใหญ่ พม่า ที่เข้ามาทำป่าไม้ในล้านนาในยุคอาณานิคมที่ตัดไม้ ส่งออกให้อังกฤษ ซึ่งคนกลุ่มนี้เองได้เข้ามาสัมปทานป่าไม้จากเจ้าหลวง ผลจากการค้าขาย ร่ำรวย ทำให้เกิดการสร้างวัดแบบ พม่า ไทใหญ่ เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ที่สำคัญมักนิยมสร้าง พระพุทธรูปแบบเมืองมณฑล

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้ ประทับนั่งบนฐานบัว ประดับตกแต่งด้วยกระจก ลี ประทับนั่งขัดสมาธิเพชรที่รัฐอิทธิพลพุทธกาม ปางวิชัยพระหัตถ์เสมอกัน ค่อนข้างใหญ่ พระ วรกายทึบตันพระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์อวบอ้วน ครองจีวรห่มเฉียงเป็นริ้วสังฆาฏิทับซ้อนกัน เสมือนจริง ประดับกระจกลี ตามแบบพระพุทธรูปสกุลช่างมณฑล พระศอเป็นริ้วสามเส้น พระ พักตร์ค่อนข้างรี พระโขนงโค้งเล็กน้อย พระเนตรมองตรง พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์ใหญ่หัก พระกรรณยานจนถึงพระอังสาเป็นลักษณะเฉพาะสกุลช่างนี้ พระเกศาเป็นรักติกระจกลี พระ อุษณิษะนูนใหญ่ ไม่มีพระรัศมี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ จัดว่าอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ พม่าสกุลช่างมณฑล

ภาพที่ 106 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 89 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

กลุ่มพระพุทธรูปปางเปิดโลก รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 107 กลุ่มพระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

พระพุทธรูปปางเปิดโลกถือได้ว่า เป็นปางที่นิยมมากในกลุ่ม ไทลื้อ ไทลาว ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติที่ได้กล่าวถึงพระพุทธองค์ได้เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ครั้งไปโปรด

พระมารดา ได้แสดงปางเปิดโลกทั้งสาม คือ โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกนรกเพื่อชื่นชมบารมีของพระพุทธองค์

พระพุทธรูปองค์นี้ถือได้ว่าเป็นรูปแบบฝีมือช่างหรือได้รับอิทธิพลการสร้างพระพุทธรูปประทับยืนแบบลาวล้านช้างก็ว่าได้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปสำริด ปางเปิดโลก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอพระแก้ว เมืองจันทะบูลี กำแพงนครเวียงจันทน์ ที่สร้างขึ้นในสมัย พระไชยเชษฐาธิราชที่ 3 (เจ้าสิริบุญสาร) ที่หล่อขึ้นในปี พ.ศ. 2298 (ภาพที่) พุทธลักษณะพระพุทธรูปไม้ องค์นี้มีลักษณะใกล้เคียงศิลปะลาวอย่างเห็นได้ชัด คือ ปลายจีวรทั้งสองข้างตัวคู้ขึ้น ปลายตัวตกลงคล้ายหางปลา ที่นิยมมากและคงเป็นลักษณะเฉพาะของสกุลช่างลาวเลยก็ว่าได้ พระกรทั้งสองข้าง ยาวอ่อนโค้ง ครองจีวรห่มเฉียงมีสังฆาฏิปลายตัดตรง ที่แตกต่างจากพระสำริดที่ได้กล่าวมาดังกล่าว พระศอเป็นริ้ว ปล้อง พระโขนงสั้น โกงเล็กน้อย พระเนตรมองต่ำ พระนาสิกใหญ่แบน พระโอษฐ์ใหญ่หยักอย่างเห็นได้ชัด พระกรรมฐานเป็นรูปตัวซิมมวดเข้าด้านใน พระเกศาแหลมหนามขนุน ปั่นด้วยรัก(ตามแบบลาว) พระรัศมีได้หลุดหายไป เหลือเฉพาะเคียวที่เป็นหลักติดอยู่ อาจสันนิษฐานได้ว่ารัศมีที่หลุดหายไปนั้นอาจจะเป็นรัศมีที่เป็นเปลว ซึ่งเป็นรัศมีที่นิยมมากในกลุ่มพระลาวล้านนาช้าง

วัดชนะไพรี ตำบลแสนทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน(ในพิพิธภัณฑ)

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดชนะไพรี ตั้งอยู่เลขที่ 28 บ้านแสะ หมู่ที่ 8 ตำบลแสนทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน สังกัดคณะสงฆ์ มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 21 ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือจรดที่ดินเอกชน ทิศใต้จรดทางสาธารณะ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ กุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูป วัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2411 ชาวบ้านเรียกว่าวัดแสะ

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	10	องค์
	ปางมารวิชัย	9	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	9	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืนเปิดโลก	1	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		-	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดชนะไพรี

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

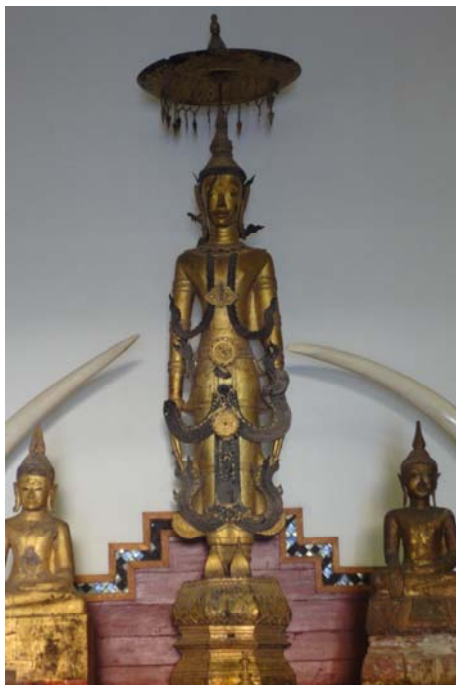
ภาพที่ 108 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 90 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะเป็นกลุ่มพระพุทธรูปไทลื้อ ที่สลักอย่างง่ายๆ ประทับนั่งบนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิใหญ่หนาซ้อนสองชั้น พระศอเป็นริ้วปล้อง(แบบลื้อ) พระพักตร์หน้าเด็ก พระโขนงโค้งสั้นเล็กน้อยมีสองเส้น พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระกรรมฐานเป็นรูปตัวซีม้วนเข้าด้านในตามแบบไทลื้อ พระเกศาสลักเป็นตาราง อุษณิสะเป็นปล้องวงกลมซ้อนสามชั้น พระรัศมีค่อนข้างจะโดดเด่นกว่าพระรัศมีที่เคยพบมาและพบว่ามีรูปแบบเดียวเท่านั้น คือเป็นรัศมีที่ กลีบบัวแหลมรองรับ รัศมีที่เป็นทรงกรวยเหลี่ยมที่สลักเป็นรูปกลีบบัว โดยปลายของรัศมีเป็นรูปคล้ายหมอนน้ำ

กลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราช ในพิพิธภัณฑ์ อำเภอเมืองจังหวัดน่าน

ภาพที่ 109 พระพุทธรูปทรงเครื่อง

ลายเส้นที่ 91 พระพุทธรูปทรงเครื่อง

พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราชของคันนี้ประดิษฐานอยู่ภายในหอคำเมืองน่าน อยู่ในพิพิธภัณฑ์ มีขนาดสูงประมาณสองเมตรกว่า ได้ย้ายมาจากวัดบุญยืน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นวัดที่สำคัญ ที่กล่าวถึงการมาของช่างกลวงพระบางที่ เจ้าหลวงอัตตวรปัญญา เชิญมาสร้างพระพุทธรูปในเมืองน่าน ซึ่งคาดว่าผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะเป็นเจ้าเมืองเพราะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์ ซึ่งคนธรรมดาไม่สามารถสร้างได้ และเป็นรูปแบบอิทธิพลรัตนโกสินทร์ในช่วงสมัยรัชการที่ 3 ที่นิยมสร้างเป็นอย่างมาก รูปแบบกลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องด้านอย่างจักรพรรดิราช ประกอบไปด้วยมงกุฎทรงสูง คลุมด้วยฉัตรหรือหมวก กรรเจียก จร กุซาล กรองสอ ทับทรวง พาหุรัด ทองพระกร ทองพระบาท ชายไหว ชายเครงที่ประดับตกแต่งด้วยลวดลายต่างด้วยรักสมุกปั้นเป็นตัวนก เป็นเทคนิคที่นิยมมากในล้านนา พระศอเป็นริ้วปล้องแบบลื้อ พระพักตร์รีเรียว พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลิบต่ำ พระนาสิกแบน พระโอษฐ์เล็กยาวหยักต่อด้วยรีระหว่างพระนาสิกและพระโอษฐ์สามเส้น ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่เจอในจิตรกรรมฝาผนังเมืองน่าน พระกรรมเป็นรูปตัวซี แบบไทลื้อ

อาจกล่าวได้ว่าโคยรูปแบบแล้วแสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบรัตนโกสินทร์ผ่านทางเมืองหลวงพระบาง และช่างพื้นเมืองน่าจะเป็นผู้สร้างเนื่องจากได้ผสมผสานทั้งทางด้านรูปแบบที่เป็น รัตนโกสินทร์(ทรงเครื่อง) ไทลื้อหรือลาว (พระกรรมเป็นรูปตัวซี) เป็นริ้วสามเส้นระหว่างพระนาสิกและพระโอษฐ์ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของจิตรกรรมฝาผนังเมืองน่าน และเทคนิคแบบล้านนาที่นิยมปั้นรักสมุกเป็นลวดลาย จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นสันนิษฐานได้ว่าอายุของพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ร่วมสมัยกับกลุ่มพระพุทธรูปที่วัดวิสุท วัดเชียงทอง และสมัยรัชการที่ 3-4 ที่อิทธิพลของภาคกลางได้แผ่ขยายเข้ามาตามหัวเมืองต่างอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะ กลุ่มเมืองหลวงพระบางและกลุ่มเมืองน่าน ที่เป็นเมืองสำคัญทางตอนเหนือและเป็นเมืองชายแดนที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการติดต่อค้าขายและการกวาดต้อนคนหลายกลุ่มเข้ามาที่ยังเมืองน่าน

จังหวัดพะเยา

วัดศรีโคมคำ ตำบล - อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดศรีโคมคำ” เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองพะเยา เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ และวัดพัฒนาตัวอย่าง ชาวเมืองพะเยาทั่วไปนิยมเรียกว่า “วัดพระเจ้าตนหลวง” ซึ่งเป็นที่ประดิษฐาน “พระเจ้าตนหลวง” โดยสร้างขึ้นในระหว่างปีพุทธศักราช ๒๐๓๔-๒๐๖๗ “พระเจ้าตนหลวง” เป็นพระประธานเก่าแก่ในพระวิหารหลวง ศิลปะเชียงแสนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในล้านนา มีขนาดหน้าตักกว้าง ๑๔ เมตร และสูง ๑๖ เมตร สร้างจากอิฐมอญผสมกับปูนขาว ชาวพะเยาถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เดือนหกของทุกปีจะมีงานนมัสการพระเจ้าตนหลวง ตามตำนาน พระเจ้าตนหลวงสร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๐๓๔ โดยอยู่ในความอุปถัมภ์ของพระเมืองแก้ว เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ และพระยาเมืองคู้ เจ้าผู้ครองเมืองพะเยาในสมัยนั้น

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	34	องค์
	ปางมารวิชัย	34	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	34	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		29	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2408 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 010

พระพุทธรูปใหม่ล่าสุด พ.ศ. 2510 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 002

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	9	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสีขาว	2	องค์
3. ปิดทองในส่วนพระวรกายจิวรทาสีขาว	2	องค์
4. ทารักทั้งองค์	1	องค์
5. ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสีเหลือง	11	องค์
6. ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสีน้ำตาล	7	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	7	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	26	องค์
2. ฐานบัว	7	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดศรีโคมคำ

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

พระพุทธรูปองค์นี้จัดได้ว่าเป็นกลุ่มลักษณะพื้นถิ่น มีพุทธลักษณะเป็นแบบเฉพาะตัวที่แตกต่างจากกลุ่ม กลุ่มพระสิงห์ ไทเงิน ไทลื้อ ไทลาว ซึ่งมีลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัยครองจีวรห่มเฉียง ตั้งขมาภูยาวจรดพระนาภีปลายตัดตรง พระพักตร์ค่อนข้างรี พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือล้ำ พระนาสิกโด่งพระโอษฐ์แย้ม ทาสีแดง พระกรรมเป็นรูปตัวซีแบบลือ พระเกศาสลักเป็นตาราง พระอุษณิษฐานเล็กน้อย พระรัศมีเป็นบัวสาย พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นด้วยเจ้านายดังจารึกได้กล่าวว่า “พระพุทธสกกราช 2466 ปีเก่าได้ ปถมมุลสัทธาหมายมีเจ้าหนานเลาแก้ว แลเจ้าน้อยวงศ์ต่างคนพร้อมกับด้วยภริยาลูกเต้าได้บวชพุทธรูปเจ้า 5000 พระวัสสา ขอเอาโลภียะ โลภุระ สัพพะสมบัติสุข สุข 3 ประการมีนิพพานเจ้าปนยอดแด่พระองค์”

ภาพที่ 110 พระพุทธรูปปางมารวิชัย สร้างด้วยไม้จันทร์ ภาพที่ 111 จารึกฐานพระพุทธรูปไม้

รูปแบบที่ 2

อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปกลุ่มนี้ น่าจะเลียนแบบกลุ่มพระเจ้าตนหลวงที่มีลักษณะ ที่นิยมทำพระอุระนูนจนเห็นเป็นเหลี่ยมชัดเจน พระศอเป็นริ้ว พระพักตร์เหลี่ยม อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ค่อนข้างจะมีรูปแบบเป็นลักษณะพื้นถิ่น

ภาพที่ 112 กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

จังหวัดเชียงราย

วัดพระแก้วเชียงราย ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงรายแต่เดิมมีชื่อว่าวัดป่าเยยะ เนื่องจากมีไม้ไผ่พันธุ์พื้นเมืองคล้ายไผ่สีสุกไม่มีหนามขึ้นอยู่จำนวนมาก มีความสำคัญคือเป็นสถานที่ค้นพบพระมหามณีรัตนปฏิมากร หรือพระแก้วมรกต จึงเปลี่ยนชื่อวัดเป็นวัดพระแก้วในเวลาต่อมา

มีประวัติเล่าว่าได้เกิดฟ้าผ่าต้ององค์พระเจดีย์จนทลายลงที่วัดแห่งนี้ และมีการค้นพบพระพุทธรูปลงรักปิดทองอยู่ภายใน เมื่อได้อัญเชิญออกจากพระเจดีย์แล้วนั้น ปูนที่พอกไว้ได้เกิดกะเทาะออก เผยให้เห็นพระพุทธรูปเนื้อหยกสีเขียวมรกต และตำนานของเส้นทางประวัติศาสตร์แห่งองค์พระแก้วมรกตได้เริ่มต้นขึ้นจากศรัทธาของเมืองต่างๆ ที่ได้อัญเชิญองค์พระแก้วมรกตไปประดิษฐานไว้สักการบูชา นับจากเชียงราย ลำปาง เชียงใหม่ เวียงจันทน์และกรุงเทพฯ ปัจจุบันประดิษฐาน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	9	องค์
	ปางมารวิชัย	9	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	9	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		-	องค์

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	9	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	3	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	6	องค์
2. ฐานบัว	3	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดพระแก้วเชียงราย

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 113 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 114 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปองค์นี้จัดได้ว่าเป็นรูปแบบไทลื้ออย่างแท้จริงเนื่องจากทำพระพักตร์กลมรี คล้ายหน้าเด็ก พระกรรณที่มีขนาดใหญ่กางออกด้านข้างม้วนเป็นรูปตัวซี และจะพบว่าพระกรรณนั้นยาวจรดพระอังสา รูปแบบนี้มักพบในกลุ่มพระพุทธรูปในพม่า ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพม่า ไทจีน ไทใหญ่ และไทลื้อ ส่วนพระเกศาขมวดเป็นก้นหอยปั้นด้วยรักสมุทติดกับพระเศียร พระรัศมีเป็นรูปแบบทรงกรวยสูงแบบที่พบว่ามีมากในกลุ่มพระพุทธรูปไทลื้อ ในเขตจังหวัดน่านที่ค่อนข้างจะเห็นได้ชัดเจน

วัดสันป่าหนาด ตำบลห้วยม อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

-ไม่ทราบประวัติความเป็นมา -

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	8	องค์
	ปางมารวิชัย	8	องค์
	- จัดสมาธิราบ	8	องค์

-	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด	1		องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2432	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	001	
พระพุทธรูปใหม่สุด	พ.ศ. 2432	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	001

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	1	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	3	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	4	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. เขียนด้วยชาด	1	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	8	องค์
2. ฐานบัว	-	องค์

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 115 พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ภาพที่ 116 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

จากการสอบถามชาวบ้านที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมในเขตบ้านคอยหัวงัม ถึงกลุ่มคนที่มาอยู่อาศัยบริเวณแห่งนี้ได้ทราบความว่า เป็นกลุ่มคนที่ย้ายมาจากเชียงใหม่ในอำเภอสันกำแพง ซึ่ง

เป็นคนกลุ่มไทยอง ที่ได้อพยพจากเมืองขอมมาไว้ที่ลำพูน เชียงใหม่ แล้วได้จัดสรรค้ำไปตามที่ต่างๆ และคนกลุ่มนี้ก็เป็นคนกลุ่มหนึ่งที่ได้มาอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านแห่งนี้ ซึ่งสิ่งที่หลงเหลือที่ยังพอเป็นเอกลักษณ์ของคนกลุ่มนี้คือ ภาษาที่ใช้พูดกันซึ่งใกล้เคียงกับภาษาของกลุ่มของในเมืองลำพูน และพระพุทธรูปองค์นี้อาจถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มพระเจ้าลือ เนื่องจาก คนของนั้นจัดได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลือที่อาศัยอยู่เมืองของ จึงเรียกคนกลุ่มนี้ว่าคนไทยอง ซึ่งไม่แปลกเลยที่ว่าพระพุทธรูปองค์นี้จะมีพระพักตร์หน้ากลมอมยิ้มคล้ายเด็ก พระกรรมที่มีขนาดใหญ่กางออกขมวดเป็นรูตัวซีและพระรัศมีเป็นรูปทรงรววยสูง

รูปแบบที่ 2 พระพุทธรูปทรงเครื่อง

ภาพที่ 117 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 118 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปองค์นี้จัดได้ว่าเป็นพระพุทธรูปกลุ่มลักษณะพื้นถิ่น แต่จะมีความพิเศษตรงที่ทําเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องที่ประกอบไปด้วยทองพระกร ทองพระบาท กรรณเจียด มงกุฎทรงสูงเรียบ ตรงที่เป็นยอดมงกุฎนั้นจะเป็นลายกนกสามหัวแบบภาคกลาง แต่โดยภาพรวมแล้วพระพุทธรูปองค์นี้นั้นมีความเป็นพื้นถิ่นสูงเนื่องจากช่างยังไม่ค่อยมีความเข้าใจในการทำพระพุทธรูปทรงเครื่อง เพราะว่าโดยปรกติแล้วการทำพระพุทธรูปทรงเครื่องนั้นมักจะครองจีวรห่มคลุม ประดับตกแต่งประดับตกแต่งด้วยสังวาล ทับทรวง แต่ตรงกันข้ามช่างได้ทําเป็นจีวรห่มเฉียง มี

สังฆาภิวาจรคพระนาภิปลายเป็นรูปดอกไม้สี่กลีบ ส่วนพระพักตร์นั้นจะกลมอมยิ้ม พระโขนงโค้งเล็กน้อย พระนาสิกแบน พระโอษฐ์เล็กยาว ส่วนรัศมีด้านหน้าจะเป็นรูปทรงดอกบัวสาย ส่วนด้านหลังเป็นกนกสามหัว อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้สร้างด้วยช่างพื้นบ้าน โดยสร้างขึ้นตามที่ตนเองจินตนาการขึ้นมาก็เป็นได้

วัดฝั่งดิน (นันทาราม) ตำบล อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

พิภคทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

-ไม่ทราบประวัติความเป็นมา -

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	22	องค์
	ปางมารวิชัย	22	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	22	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		21	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด	พ.ศ. - พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	-	
พระพุทธรูปใหม่สุด	พ.ศ. - พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	-	

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	2	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	12	องค์
3. ปิดทองในส่วนพระวรกายแต่ฐานทาสาด	2	องค์
4. ทาสาดทั้งองค์	1	องค์
5. ทาสาดทั้งองค์	1	องค์
6. ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสีเหลือง	3	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักฐานบัว	1	องค์
2. ลายคำรูปสัตว์	2	องค์
3. ลายเขียนสี ดอกไม้สี่กลีบ	1	องค์
4. ลายประดับกระจก	2	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	21	องค์
2. ฐานบัว	1	องค์
3.		

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดฝั่งต้น

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 119 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 120 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปในกลุ่มวัดป่าม่วงนั้น พบอยู่ 22 องค์ จัดได้ว่าเป็นกลุ่มพระพุทธรูปในลักษณะมีความเป็นพื้นถิ่นสูง จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พบว่ากลุ่มคนที่อาศัยมาอยู่บริเวณนี้เป็นกลุ่มของ ที่มาจากลำพูน ที่เจ้านายได้นำผู้คนมาบุกเบิกพื้นที่ทำกินในเขตอำเภอพานแห่งนี้ จึงได้มีการสร้างวัดที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน และสร้างสิ่งของถวายกับวัด โดยเฉพาะกลุ่มพระพุทธรูปไม้ ซึ่งปัจจุบันยังคงเหลืออยู่น้อยมาก แต่ก็พอให้ทราบถึงคติการสร้างพระพุทธรูป และรูปแบบของพระพุทธรูปไม้ พระพุทธรูปองค์นี้ค่อนข้างเป็นพื้นถิ่น ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัยพระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก พระอุระนูนเป็นสันคล้ายกับกลุ่มพระเจ้าฟ้างุ้มได้วัดศรีดอนคำ ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏียาวจรดพระนาภีปลายตัดตรง พระพักตร์รีเกือบเหลี่ยมอวบน้ำเล็กน้อย

พระโขนงโก่งเล็กน้อย พระเนตรมองตรง พระนาสิกเล็กสั้นแบน พระโอษฐ์เข้ม แต่ปรากฏความเป็นไทลื้อคือพระกรรมจะนิยมทำเป็นหูตัวสี่ที่ขมวดเข้าด้านในตามความนิยมเฉพาะของกลุ่มนี้ ส่วนพระเศียรจะนูนขึ้นสูง สลักเป็นตารางลายข้าวหลามตัดเล็ก ไม่ปรากฏอุษณิษะแต่น่าจะต่อจากเศียรที่นูนขึ้นสูง ส่วนพระรัศมีเป็นทรงกรวยเหลี่ยม สุดท้ายนี้อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้จัดได้ว่าเป็นลักษณะพื้นถิ่น แต่ได้มีการผสมผสานความเป็นลื้อที่ปรากฏอยู่ในส่วนของพระกรรม

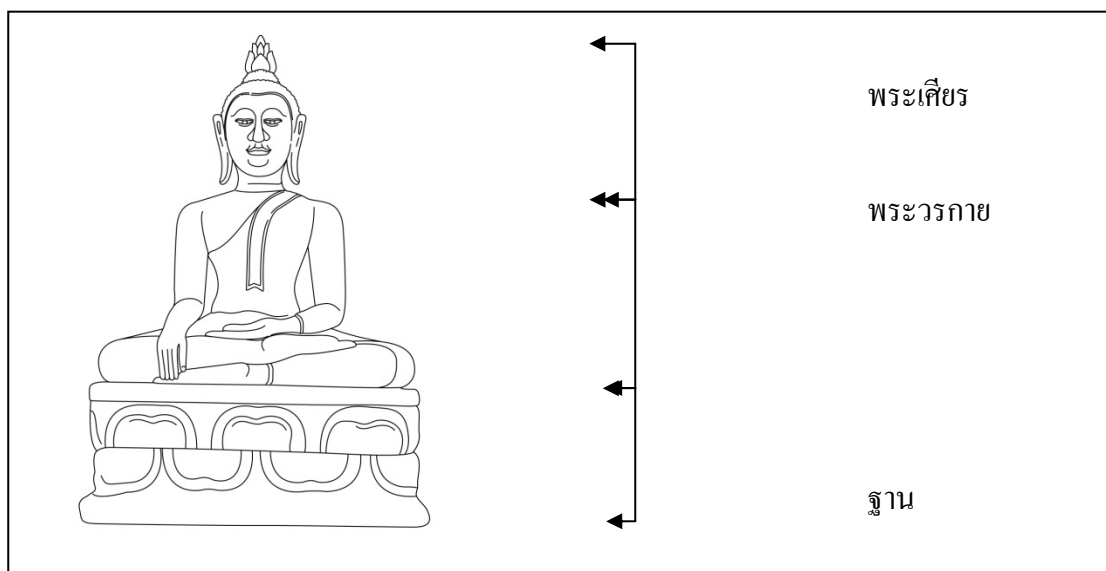
บทที่ 4

พระพุทธรูปไม้จากการสำรวจในภาคเหนือ (ล้านนา)

การสำรวจและศึกษาได้พบว่า วัดต่างๆในดินแดนล้านนาไม่ว่าจะเป็นวัดราษฎร์หรือวัดหลวง พบว่ามีการสร้างพระพุทธรูปไม้ในดินแดนล้านนาจำนวน 7 จังหวัด คือ วัดดอกคำ วัดเชียงยืน วัดช่างแต้ม วัดศรีเกิด วัดลำภา วัดคำควมัว วัดพันเตา วัดทรายมูลเมือง วัดหัวข่วง วัดหมื่นล้าน วัดดวงดี วัดทรายมูลเมือง วัดทรายมูลพม่า วัดดอกเอื้อง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 164 องค์ วัดบ้านหลุกจังหวัดลำพูน จำนวนพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 146 องค์ วัดนาคตหลวง วัดน้ำใจ วัดบ้านหลุก วัดป่าจำ วัดป่าต้นหลวง วัดปงสนุก วัดทุ่งผึ้ง วัดทุ่งคา วัดวังหม้อ และวัดห้วยแหน จังหวัดลำปาง จำนวนพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 722 องค์ วัดพระหลวง วัดศรีดอนคำ จังหวัดแพร่ จำนวนพระพุทธรูปทั้งหมด 223 องค์ วัดถ้ำมดอง วัดบ่อสวก วัดนาชาว วัดตาแก้ว วัดต้นแก้วนาท้อ วัดศรีเกิด วัดสะไมย์ วัดม่วงเจริญราษฎร์ วัดมหาโพธิ์ วัดน้ำล้อม วัดพญาวัด วัดคั่ว วัดหนองบัว วัดท่าล้อ วัดชนะไพร วัดสวนหอม และส่วนหนึ่งในพิพิธภัณฑ์ จังหวัดน่าน จำนวนพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 662 องค์ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา จำนวนพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 34 องค์ และจังหวัดเชียงราย วัดพระแก้วเชียงราย วัดสันป่าหนาด วัดฝางต้น จำนวนพระพุทธรูปทั้งหมด 38 องค์ จำนวนพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 1989 องค์ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ได้มาจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเป็นส่วนใหญ่ โดยได้มีการทำทะเบียนให้แก่วัด ถ่ายภาพ และข้อมูลจากการถอดจารึกฐานพระพุทธรูป โดยผู้วิจัยจะมีทีมในการศึกษาในครั้งนี้ คือ พระสงฆ์เป็นผู้ติดต่อประสานงานกันเจ้าอาวาสในพื้นที่ต่างๆเพื่อสะดวกต่อการเข้าไปเก็บข้อมูล ผู้บันทึกภาพ และผู้เชี่ยวชาญในการถอดจารึก การลงพื้นที่ทุกครั้งก็จะมีการจำแนกข้อมูลดิบหรือข้อมูลที่ได้จากการออกภาคสนามทุกครั้ง เพื่อนำมาเขียนรายงานผลการลงพื้นที่ ว่าในแต่ละพื้นที่เจอพระพุทธรูปกี่องค์ กี่รูปแบบ ขนาดเล็กที่สุดถึงใหญ่ที่สุด และปีที่สร้างเก่าที่สุด ใหม่สุดเจอกี่องค์ เพื่อจะได้ข้อมูลที่ค่อนข้างน่าเชื่อถือในการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งพื้นที่ในการจำแนกข้อมูลเป็นราบลุ่มแม่น้ำ เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ในบริเวณภาคเหนือในแต่ละพื้นที่ถูกแบ่งด้วย ภูเขาที่ทอดจากเหนือลงใต้ ยังเป็นผลทำให้เมืองต่างๆซ่อนตัวในที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา ด้วยลักษณะภูมิศาสตร์ที่เป็นตัวกำหนด ทำให้เมืองต่างๆในล้านนามีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทำให้แต่ละพื้นที่ผลิตสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ที่มีความแตกต่างกันบ้างไม่มากนักน้อย ทำให้ง่ายต่อการจำแนกรูปแบบพระพุทธรูปไว้ในแต่ละพื้นที่ ดังเช่น แบ่งพื้นที่ในแอ่งที่ราบเชียงใหม่ – ลำพูน (จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน) แอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยา (จังหวัดเชียงราย-พะเยา) แอ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง (จังหวัดลำปาง) และแอ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำยม – แม่น้ำน่าน (จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน) เพื่อง่ายต่อการศึกษาพัฒนาการทางด้านรูปแบบพระพุทธรูปไว้

การวิจัยครั้งนี้จึงได้ทำการศึกษาในรายละเอียดเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านรูปแบบพระพุทธรูปไว้ โดยแบ่งพระพุทธรูปไว้ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำเพื่อง่ายต่อการศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาโดยสุ่มตัวอย่างโดยคัดเลือกพระพุทธรูปในแต่ละช่วงเวลาเป็นตัวแทนของกลุ่มเพื่อศึกษาสายพัฒนาการ และรูปแบบของพระพุทธรูปไว้ในขณะเดียวกันก็ได้ทำการศึกษาเทคนิคการแกะสลัก การประดับตกแต่ง เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงสถิติ ถึงความนิยมในช่วงเวลานั้น ซึ่งผลของการศึกษามีรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

ลายเส้นที่ 1 พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

การอธิบายรูปแบบพัฒนาการพระพุทธรูปไว้ในล้านนา ผู้ศึกษามีการแบ่งการบรรยายพุทธลักษณะออกเป็นสามส่วนคือ พระพักตร์ พระวรกาย และฐานเพื่อให้ทราบถึงลักษณะองค์ประกอบของแต่ละส่วนว่าแต่ละรูปแบบนั้นมีความนิยมสร้างขึ้นในลักษณะใด โดยการอธิบายเชิงพรรณนา

ถึงลักษณะพระพุทธรูปไม้ในแต่ละช่วงเวลาจากจารึกที่ฐานพระพุทธรูปไม้ เพื่อศึกษาพัฒนาการทางด้านรูปแบบ อิทธิพลศิลปะที่มีมาก่อนหน้านั้น และนำพระพุทธรูปที่ไม่มีจารึกนำมาอธิบายเชิงเปรียบเทียบเพื่อกำหนดรูปแบบพุทธลักษณะว่าอยู่ในช่วงเวลาใด ซึ่งผู้ศึกษาจะได้รายงานผลการเก็บข้อมูลในแต่ละจังหวัดดังต่อไปนี้

จังหวัดเชียงใหม่

วัดดอกคำ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดดอกคำสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 โดยภายในบริเวณวัดมีอาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญเป็นตึกสองชั้น กุฏิสงฆ์ วิหารทรงล้านนา ศาลาเอนกประสงค์ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2527¹

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	28	องค์
	ปางมารวิชัย	23	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	23	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืนเปิดโลก	2	องค์
	ปางสมาธิ	1	องค์
	ปางห้ามญาติ	2	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		17	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2326	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	25	
พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2434	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	142 (ไม้กุ่ม)	
เทคนิคการประดับตกแต่ง			
1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน		28	องค์
ไม้ที่นำมาสร้างจารึกฐานพระพุทธรูปไม้			
1. ไม้กุ่ม	(2434)	ทะเบียน 142 ปางห้ามญาติ	

¹ วสิน ธรรมสุนทร, ลวดลายทวารบาลประดับประตูปัฏฐานและ อุโบสถในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : การศึกษาเฉพาะเรื่อง 1 ตามหลักสูตรศิลปบัณฑิต ภาควิชาศิลปไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544) หน้า 99.

2. ไม้อันตร (2357)

ทะเบียน 50 ปางประทับยืน

รูปแบบพระพุทธรูปไม้

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 1 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 2 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ที่มา : สันต์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 107.

เลขทะเบียน 25 ขนาดสูง 29 เซนติเมตร พุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย บนฐานหกเหลี่ยม ครองจีวรห่มเฉียงปิดพระอังสาซ้าย ชายสังฆาฏิยาวจนถึงพระนาภี ปลายสังฆาฏิตัดเป็นเส้นตรงพระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก พระศอเป็นริ้วสามเส้น พระพักตร์เหลี่ยม พระกรรณเล็ก พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็กแฉ้ม พระเกศาหลักเป็นตาราง พระอุษณิษะนูนขึ้นเล็กน้อย รองรับพระรัศมีเป็นทรงกรวยเล็ก พระพุทธรูปองค์นี้มีอายุ พ.ศ.2326 จากการพิจารณาแล้วพบว่าพระพุทธรูปองค์นี้ถูกสักขึ้นอย่างประณีตถือได้ว่าเป็นช่างที่มีความชำนาญ โดยผู้ถวายเป็นขุนนางตำแหน่งท้าว “เท่าบุญเรือง” ในจารึกฐานพระพุทธรูปองค์นี้

ข้อความจารึกที่ฐานพระพุทธรูป

จ.ศ. 1145 ปีเถาะ (ตามวิธีนับแบบ) กัมโปช มิกสิร บุญมี จันทรวารโอง (ตาม)

ภาษาไทยว่า ปีกำเหมา เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันที่ 2 (วันจันทร์) (ตามวิธีนับแบบ) ไทย

วันกบสัน ศรัทธาท้าวบุญเรืองผู้เป็นต้นคิดสร้างพระพุทธรูปเจ้า (องค์นี้) ร่วมกับภรรยาลูกชายลูกหญิงพี่น้องทุกคน เพื่อค้าชู (ศาสนาตราบ) 5000 วัสสา²

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 2 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 3 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ที่มา : อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 111.

เลขทะเบียน 28 ขนาดสูง 17 เซนติเมตรพระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 25 พุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย บนฐานครึ่งวงกลม ครองจีวรห่มเฉียงปิดพระอังสาซ้าย ชายสังฆาฏิยาวจนถึงพระนาภี ปลายสังฆาฏิตัดเป็นเส้นตรงพระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก พระศอกเป็นริ้วสามเส้น พระพักตร์เหลี่ยมพระกรรณยาน พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็กแถม พระหนุเป็นปม(ลักษณะพระพุทธรูปตำริดล้านนา) พระเกศาหลักเป็นตารางขนาดหนุนใหญ่ พระรัศมีทำเป็นดอกบัวตูมโคนของบัวสลักเป็นรูปกลีบบัวหนึ่งชั้นล้อมรอบ พระพุทธรูปองค์นี้มีอายุ พ.ศ.2344

ข้อความจารึกที่ฐานพระพุทธรูป

² อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519) หน้า 111.

จ.ศ. 1163 ปีระงเร้า เดือนยี่เพ็ญ มีการทำพิธีพุทธาภิเษกพุทธรูปเจ้าองค์นี้ ณ วัดช่างดอกคำ ปู่ทิพย์พร้อมทั้งภรรยา ซื่อนางจ้อยและลูกๆทุกคน สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ ขอ(ผลบุญที่เกิดจากการสร้างพระพุทธรูป) จงเป็นเครื่องนำ (ข้าพเจ้าทั้งหลาย) ไปสู่นิพพาน

กลุ่มพระพุทธรูปปางประทับยืน

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

ลายเส้น 4 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519),116.

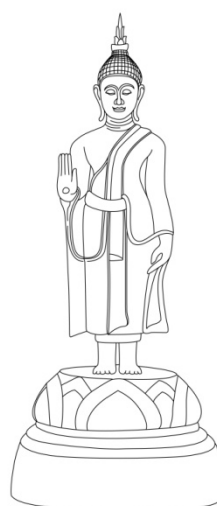
เลขทะเบียน 50 พระพุทธรูปไม้จันทน์ ขนาดสูง 56 เซนติเมตร พุทธรูปปางนี้มีพุทธลักษณะพระอริยาบทยืน พระกรทั้งสองข้างห้อยด้านข้างพระวรกาย โดยหันฝ่าพระบาทเข้าหาพระองค์ พุทธลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้ช่างที่สร้างน่าจะได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบจากพระพุทธรูปแบบไทเขิน เมืองเชียงตุงสหภาพพม่า โดยเฉพาะการครองจีวรยาวลงมาจนถึงข้อพระบาท จะมีการปล่อยชายออกด้านข้างเหมือนคลิบปลา บั้นพระองค์จะไม่มีสายรัด หรือแถบหนานางอย่างศิลปะลาวหรือศิลปะที่ปรากฏในประเทศไทย ชายสังฆาฏิยาวเลยบั้นพระองค์แต่ไม่มีการประดับตกแต่ง พระพักตร์พระพุทธรูปองค์นี้พระพักตร์กลมรี พระโขนงโค้งติดกันเป็นรูปปีกกา พระนาสิกโด่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์เล็ก พระกรรมไค้งทำเป็นรูปคล้ายตัวซี (ซึ่งเป็นลักษณะเด่นพระกรรมพระพุทธรูปแบบไทเขิน) พระพุทธรูปองค์นี้มีอายุ พ.ศ.2357

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จ.ศ. 1176 ปีกจ (ตาม) วิธีนับแบบกัมโพช (ตาม) ภาษาไทยว่าปีกาบเส็ด เดือนกัตติกา เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันศุกร์ (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันกำเหมา ศรัทธาแสนเมืองมาเป็นผู้ดำริ คิดสร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ ทำด้วยแก่นไม้จันทร์ที่หอมมาก ร่วมกับภรรยาที่รัก(พร้อมทั้ง) ลูกชาย หญิง พ่อแม่พี่น้องทุกคน เพื่อเป็นที่ไหว้และบูชาสำหรับมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย

ด้วยเดชบุญนี้ (ผู้) ข้าอยากได้สิ่งใด ขอให้สัมฤทธิ์ผลตามความต้องการปราถนาทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้ข้าขอถึงสุขทั้ง๗ชั้น มีนิพพานเจ้าเป็นขั้นสูงสุดเทอญ นิพพานปัจจุโยโหตุเมนิจุจ (ขอให้) เป็น) ดังนี้อย่าให้คลาดเลย³

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 4 พระพุทธรูปปางห้ามญาติ

ลายเส้นที่ 5 พระพุทธรูปปางห้ามญาติ

ที่มา : อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 153.

เลขทะเบียน 142 พระพุทธรูปไม้กุ่ม ปางห้ามญาติ ขนาดสูง 39 เซนติเมตร พระพุทธรูปองค์นี้อยู่ในอริยาบถยืน พระบาทยืนเสมอกันบนฐานบัววงกลม พระกรซ้ายแนบพระวรกาย พระกรขวาอยู่ในระดับพระอุระ ครองจีวรห่มเฉียงพาดพระอังสาซ้าย ชายสังฆาฏิซ้อนทับกัน

³ อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 116.

โดยบริเวณบันพระองค์มีผ้าคาดม้นยี่ดจีวรและสบงไว้ ซึ่งการครองจีวรในลักษณะนี้เป็นการครองจีวรแบบเหมือนจริง ส่วนพระพักตร์รี พระกรรณยาน พระโขนงโก่งติดกันเป็นรูปปีกกาพระนาสิกโด่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์เล็ก พระเกศาตักเป็นตาราง อุษณิษะนูนรองรับพระรัศมีเปลวที่ทำเป็นแฉกขึ้นไป ซึ่งรัศมีคล้ายกับ รัศมีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ในล้านนาพระพุทธรูปองค์นี้มีอายุ พ.ศ. 2434

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จ.ศ. 1253 ปีร่วงเหมา เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันจันทร์ข้าพเจ้าหนานโพธา และนางคำดิบ สร้างพระพุทธรูป(องค์นี้)ทำด้วยไม้กุ่ม (ข้าพเจ้าหนานโพธา)แกะสลัก(พระพุทธรูป)เอง (สร้าง)เพื่อถ้ำศาสนา (ตราบ) 5000 วัสสา (ข้าพเจ้าสร้างพระพุทธรูป) ร่วมกับศรัทธาอุกหลานทุกคน สุกิมนต์เมทานิพุทธรูป อุปาติกา ทานิ อรหนุตสาวกทานิ นิพพานปัจจุโยโหนตุเมนิจ

วัดเชียงยืน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ตามเอกสารตำนานไคกล่าวถึงชื่อของวัดนี้ 3 ชื่อ คือ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ นามว่า วัดเชียงยืน พงสาวดารโยนก นามว่า วัดทิมชีวะวัดสาราม ชินกาลมาลีปกรณ์ นามว่า วัดทิมชาชีวิตสาราม วัดเชียงยืนแห่งนี้เป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเจดีย์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมรูปทรงแปดเหลี่ยม อันสื่อความหมายเดชบารมีแผ่ไปในทิศทั้งแปด นอกจากนี้วัดแห่งนี้เคยเป็นที่ประทับของปฐมสังฆราช(พระอภัยสารทะ) สังฆนายกองค์แรกของอาณาจักรล้านนา ส่วนการสร้างวัดแห่งนี้ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าสร้างขึ้นในสมัยใด แต่สันนิษฐานจากหลักฐานที่ปรากฏว่าในสมัยพระญามังรายได้สร้างเป็นวัดคู่เมืองเชียงใหม่ คือวัดเชียงมั่น อันมีความหมายว่า “มั่นคง” ต่อมาจึงสร้างวัดเชียงยืนตามความหมายว่า “ยั่งยืน”⁴

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	8	องค์
	ปางมารวิชัย	7	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	7	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืน	1	องค์

⁴ อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 135.

จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด	8	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2334 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน		26
พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2416 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน		109

รูปแบบพระพุทธรูปไม้

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

รูปที่ ๑๙ พระพุทธรูปไม้ วัดเขื่อนหิน พ.ศ. ๒๓๓๔

ลายเส้นที่ 6 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 127.

เลขทะเบียน 74 สูง 135 เซนติเมตร พระพุทธรูปองค์นี้ ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย บนฐานหน้ากระดาน มีการประดับตกแต่งฐานด้วยรักสมุกเป็นลายดอกไม้สี่กลีบ สามกลีบ และลายที่เป็นวงกลมมีการประดับกระจกสีภายในลวดลาย ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้ครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิหนายาวจรดพระนาภี ปลายตัดตรงพบว่าการประดับตกแต่งด้วยรักสมุกทำเป็นลายวงกลมซ้อนกัน ซึ่งเทคนิคนี้นิยมในกลุ่มพระพุทธรูปเมืองเชียงตุง พระพักตร์สี่เหลี่ยมพระโขนงโค้งต่อกันเป็นรูปปีกาพระนาสิกโค้งพระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์แย้ม พระหนุเป็นต่อมกลม (ล้านนา) พระกรรมฐานใหญ่เป็นรูปตัวซี (เชียงตุง) พระเกศามวดเป็นก้นหอยด้วยรักสมุกพระรัศมีเป็นกลีบบัวซ้อนกันขึ้นไปเป็นรูปทรงกรวยซึ่งสันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้สร้างโดยรับอิทธิพลพระพุทธรูปเชียงตุง ไม่ว่าจะเป็นการประดับตกแต่งที่ฐาน ชายสังฆาฏิ พระกรรมฐานที่เป็นตัวซี ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้มีอายุในปี พ.ศ. 2375

ภาพที่ 6 รูปแบบพระพุทธรูปเมืองเชียงตุง วัดอินทร์

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ข้าศรัทธาอุบาสก อ้ายกาง เป็นผู้ต้นคิดสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ เพื่อคำฐาสนา ณ วัดเชียงยืนนี้ ในปีมะโรง ตามวิธีนับแบบเขมร (ตาม) ภาษาไทยว่า ปีเต่าสี่ จัลศักราช 1194 มีการทำพิธีเบิกบายฉลองพระพุทธรูปและทำบุญสลากภัตเสร็จหมดเมื่อ วันเพ็ญเดือน 4 (ตามวิธีนับแบบ)

ไทยวันเมืองไค้ (สร้างพระพุทธรูปองค์นี้) เพื่อคำฐาสนาตราบ 5000 พระวัสสา ผู้ข้าขอให้เห็นผลบุญอุดหนุนสืบๆต่อไป ตราบถึงโลกุตตรธรรม 9 ชั้น มีนิพพานเป็นขั้นสูงสุดเทอญ⁵

วัดช่างแต้ม ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์ X 47 N498768E Y 2077.071N

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๐๓๘ เมื่อนับถึงกาลปัจจุบันมีอายุได้ ๕๑๔ ปี เดิมชื่อวัดช่างต้องแต้มแก้วกว้างทำช่างฟิงชัย สร้างในสมัยพระเจ้าติโลกราช วัดช่างแต้มมีเสนาสนะวิหารทรงไทยล้านนาที่สวยงาม และมีปูชนียวัตถุที่ล้ำค่าเป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ปางมารวิชัย นามว่าพระพุทธรูปฝนแสนห่า ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ ในงานสงกรานต์ของจังหวัดเชียงใหม่ทุกๆ ปี ทางคณะเทศบาลนครเชียงใหม่ ได้ทำพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปฝนแสนห่าจากวัดช่างแต้มเพื่อเข้าขบวนแห่พระสำคัญของจังหวัดเชียงใหม่เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้

⁵ อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 127.

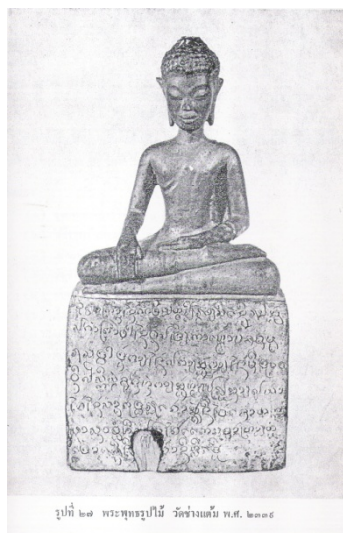
ลักการบูชา รวมทั้งพิธีบูชาเสาอินทขิลด้วย ปัจจุบันพระพุทธรูปฝนแสนห่าประดิษฐานบน
กุฏิ ๗๐๐ ปีศรีเมืองเชียงใหม่

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	2	องค์
	ปางมารวิชัย	2	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	2	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		2	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2339	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน		27
พระพุทธรูปใหม่สุด	พ.ศ. 2425	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	124

รูปแบบพระพุทธรูป

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 7 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 7 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ที่มา : อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์
เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 108.

เลขทะเบียน 21 สูง 21 เซนติเมตร อายุของพระพุทธรูป พ.ศ. 2339 พระพุทธรูปองค์นี้มีพุทธลักษณะ ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี พระวรกายเพรียว พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก พระพักตร์รี (แบบสุโขทัย) พระโขนงโค้ง พระนาสิกโด่งพระเนตรเหล็บดำ พระโอษฐ์แย้มพระกรณยาน ไวรพระสรวาดเป็นมุมแหลมเหนือพระ

นลาภ (แบบสุโขทัย) พระเกศาหลักเป็นตาราง อุษณิษะนูน พระรัศมีหายไป คาดว่ารัศมีที่หายไปนั้นน่าจะเป็เปลว ซึ่งพุทธรูปองค์นี้มีรูปแบบคล้ายกับพระพุทธรูปสิงห์สองที่รับอิทธิพลสุโขทัย ซึ่งช่างน่าจะทำเลียนแบบพระพุทธรูปสำริดที่เคยพบเห็นมาก่อนหน้านั้น

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จ.ศ. 1158 ปีระวยสี่ เดือน 6 ขึ้น 3 ค่ำ วัน 3 (วันอังคาร) (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันกำหนด
มา ศรัทธาพระสงฆ์และฆราวาส ๘๔ เป็นต้นคิด ฝ่ายพระสงฆ์มีพระภิกษุเทวินและลูกศิษย์ทุกคน
ฝ่ายฆราวาสมีปู้ร่อยอายและยาใจ สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ เพื่อคำชูศาสนา ขอ (ผลบุญที่เกิดจาก
การสร้างพระพุทธรูป) จงเป็นเครื่องนำผู้เข้าไปสู่นิพพานเจ้าเทอญ^๖

วัดศรีเกิด ตำบลศรีเกิด อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์ X 498330.88 Y 2077407.2

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดศรีเกิดหรือวัดพิขารามเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง ตั้งอยู่ใจกลางเมืองเชียงใหม่ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเก่าแก่ที่ขนย้ายมาจากวัดร้างนอกเมือง พระพุทธรูปองค์นี้มีมาตั้งแต่แรกสร้างว่า พระป่าตาลน้อยแต่เนื่องจากองค์พระมีลักษณะเด่นคือพระซงฆ์(หน้าแข้งเป็นสันคมเห็นได้ชัด) ผู้คนจึงพากันเรียกขานตามสำเนียงพื้นเมืองว่า พระเจ้าแก่งคมหรือพระเจ้าแข่งคมแทน พระเจ้าแข่งคมหล่อขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ โดยใช้ทองสำริดหนัก ๓๓ แส่น (หรือเท่ากับ ๓๕๖๐ กิโลกรัม) ทำการหล่อ ณ วัดตาลวันมหาวิหาร(วัดป่าตาล) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้(ปัจจุบันนี้คือ บริเวณหลังโรงเรียนวัดโนนทัยพายัพ)นอกเมือง โดยพระเจ้าติโลกราชมีพระประสงค์ให้เป็นพระพุทธรูปแบบลวปุระ เมื่อหล่อเสร็จทรงบรรจุพระธาตุ ๕๐๐ องค์แล้วขนานนามว่า พระป่าตาลน้อยประดิษฐานอยู่ที่วัดป่าตาลมาเป็นเวลาถึง ๓๑๖ ปี อย่างไรก็ดีพระเจ้าแก่งคมที่เห็นในปัจจุบัน นักวิชาการศิลปะมีความเห็นว่ามิพุทธศิลปะเป็นแบบสุโขทัยผสมล้านนามากกว่าแบบลพบุรี ในปี ๒๓๔๒ วัดป่าตาลได้กลายเป็นวัดร้างชำรุดทรุดโทรมเป็นที่น่าเศร้าใจ เจ้าเมืองเชียงใหม่ขณะนั้นคือ พระเจ้ากาวิละ จึงให้เชิญพระป่าตาลน้อยมายังวัดศรีเกิดโดยสร้างวิหารขึ้นประดิษฐานสืบมาจนปัจจุบัน

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	19	องค์
	ปางมารวิชัย	8	องค์

^๖ อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 108.

ขัดสมาธิราบ	8	องค์
ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
ปางประทับยืน	3	องค์
ปางสมาธิ	8	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด	19	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2352 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 31 (ไม่มี)		
พระพุทธรูปไม้ใหม่สุด พ.ศ. 2434 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 211 (ไม่มี)		
ไม้ที่นำมาสร้างจารึกฐานพระพุทธรูปไม้		
1. ไม้จันทร์ (2429)	ทะเบียน 31 ปางประทับยืน	

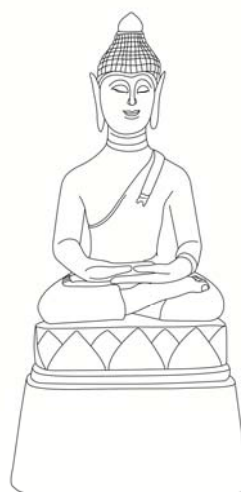
รูปแบบพระพุทธรูปไม้

กลุ่มพระพุทธรูปปางสมาธิ

รูปแบบที่ 1

รูปที่ ๘๘ พระพุทธรูปไม้ วัดศรีมด พ.ศ. ๒๔๖๓

ภาพที่ 8 พระพุทธรูปปางสมาธิ

ลายเส้นที่ 8 พระพุทธรูปปางสมาธิ

ที่มา : อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 170.

เลขทะเบียน 194 สูง 19 เซนติเมตร อายุของพระพุทธรูป พ.ศ. 2463 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างด้วยรูปแบบสกุลช่างพื้นบ้าน แต่พุทธลักษณะนั้นได้ผสมผสานคือการดึงเอาลักษณะเด่นของพระพุทธรูปสิงห์หนึ่งคือประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน เป็นเขี้ยวตะขาบ พระศอเป็นเส้นสามเส้น และพระรัศมีเป็นดอกบัวตูม ซึ่งเป็นลักษณะที่พบได้ใน

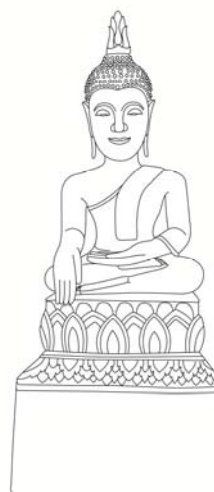
พระพุทธรูปสำริด แต่พระพุทธรูปองค์นี้มีความแตกต่างจากพระพุทธรูปสิงห์หนึ่งที่ปรกติดังปรางมารวิชัย แต่พระพุทธรูปองค์นี้เป็นปางสมาธิ

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ทำพิธีพุทธาภิเษก (พระพุทธรูปองค์นี้) และถวายไว้ที่วัดศรีเกิด เมื่อ (มีงาน)ฉลอง
วิหารและเจดีย์⁷

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 9 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 9 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 129.

เลขทะเบียน 76 สูง 24 เซนติเมตร อายุของพระพุทธรูป พ.ศ. 2382 พระพุทธรูปองค์นี้
ถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่ถวายโดยเจ้านางโนชา ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับนั่งบน
ฐานบัวคว่ำบัวหงายที่มีการเรียงตัวกันถี่มาก ครองจีวรห่มเฉียง ตั้งขมาภูยา หนา ปลายตัดตรง พระ
พักตร์รีพระโขนง โกงนาสิกโค้งพระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์แย้ม ไรพระศกวาดเป็นมุมแหลม

⁷ ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 170.

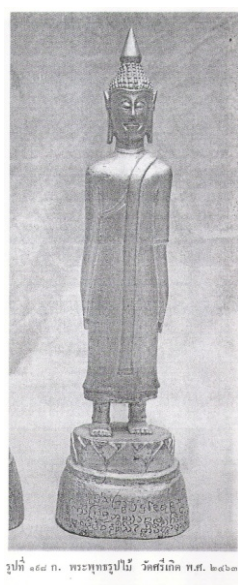
เหนือพระนาลาด (แบบสุโขทัย) พระเกศาเป็นเม็ด พระรัศมีคล้ายจี้กลีบบัวหรือดอกไม้ (ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมในการสร้างรัศมีพระพุทธรูปไม้)

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ศรัทธาเจ้านางโนชา ผู้เป็นต้นคิด สร้างพระพุทธรูปเจ้า (องค์นี้) เพื่อให้คนและเทวดา ไหว้และบูชา ข้าขอ (ผลบุญที่เกิดจากการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้) จงเป็นเครื่องนำข้าพเจ้าไปสู่เมือง ฟ้า และนิพพานเข้าเทอญ (จุล)ศักราช 1201

กลุ่มพระพุทธรูปประทับยืน

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 10 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก ลายเส้นที่ 10 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก
ที่มา : อันต์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 171.

เลขทะเบียน 198 สูง 31 เซนติเมตร อายุของพระพุทธรูป พ.ศ. 2463 พระพุทธรูปรูปองค์นี้ประทับยืนบนฐานบัว พระหัตถ์แนบพระวรกายครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิยาวเกือบข้อพระบาท ซึ่งเป็นลักษณะที่พบได้ในพระพุทธรูปประทับยืนในสมัยรัตนโกสินทร์ พระพักตร์พระพุทธรูปนี้เหมือนกันกับพระพุทธรูปปางสมาธิหมายเลขทะเบียน 194 ซึ่งพระพุทธรูปทั้งสององค์นั้นได้ถวายในปีเดียวกัน ประกอบกับรูปแบบที่มีความคล้ายคลึงกัน สันนิฐานได้ว่าเป็นรูปแบบสกุลช่างเดียวกัน

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

พ.ศ. 2463 จ.ศ. 1282 ปีกดสัน เดือน ๘ เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วัน 3 (วันอังคาร)
 ข้า(พ)เจ้าทำวิเศษบุญส่ง เป็นประธาน สร้างพระพุทธรูปองค์(นี้)ร่วมกับภรรยา นางเกียงคำ และ
 นางสาว (และ) ลูกชายหญิงทุกคน เพื่ออุทิศศาสนา (และ) เพื่ออุทิศให้บิดาและมารดา^๘

วัดสำเภา ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

มีอาคารเสนาสนะประกอบไปด้วยวิหาร ภูมิสงฆ์จำนวน 2 หลัง ศาลาเอนกประสงค์ ปุ
 ชนียวัตถุพระพุทธรูปสิงห์หนึ่งวัสดุสำริด พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิสำริด พระพุทธรูปก่ออิฐ
 ถือปูน พระพุทธรูปประทับยืน และเจดีย์ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2113 ⁹

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	26	องค์
	ปางมารวิชัย	14	องค์
	ขัดสมาธิราบ	14	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืน	7	องค์
	ปางสมาธิ	1	องค์
	ไสยาสน์	4	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		22	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2354 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 35 มารวิชัย

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2468 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 216 ไสยาสน์

ไม้ที่นำมาสร้างจารึกฐานพระพุทธรูปไม้

1. ไม้ขนุน (2392) ทะเบียน 79 ปางมารวิชัย 20
2. ไม้ทัน (2392) ทะเบียน 80 ปางประทับยืน

^๘ ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการ
 จัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 171.

⁹ ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการ
 จัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 123.

รูปแบบพระพุทธรูปไม้

กลุ่มพระพุทธรูปปางประทับยืน

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 11 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

ลายเส้น 11 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 135.

เลขทะเบียน 91 สูง 26 เซนติเมตร อายุของพระพุทธรูป พ.ศ. 2400 พระพุทธรูปรูปองค์นี้เป็นรูปแบบช่างหลวง ถวายโดยเจ้าพญาไชย ลักษณะประทับยืนบนฐานบัวคว่ำ พระหัตถ์แนบพระวรกายครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฎยาว สบงทำเป็นหน้านางโดยตรงปลายนั้นจะทำเป็นรูปครีบลูกศรที่ตัวดอกออกไปด้านข้าง ซึ่งเป็นลักษณะที่พบได้ในพระพุทธรูปประทับยืนในสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้พระพักตร์เป็นวงรี พระโขนงต่อกันเป็นรูปปีกกา พระนาสิกโด่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์แย้ม พระกรรณยาน พระเกศาหลักเป็นลายตาราง พระรัศมีเป็นรูปทรงกรวยสี่เหลี่ยม

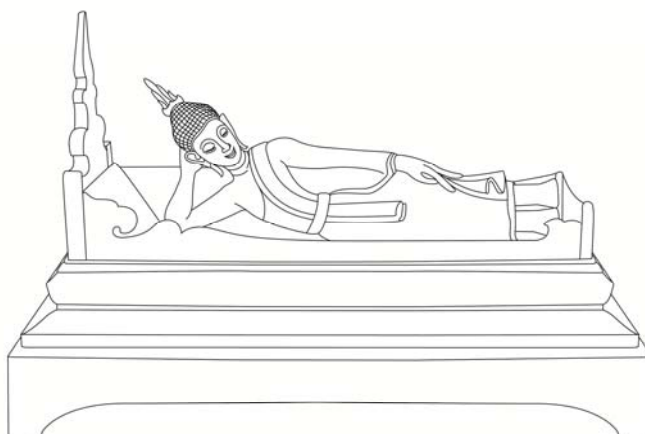
ข้อความจารึกที่ฐานพระพุทธรูป

จ.ศ. 1219 ปีเมืองไส้ สรรพเจ้าพระยาไชย ผู้เป็นต้นคิด เป็นประธานสร้างพุทธรูปเจ้า (ปาง) ยืนองค์นี้ ร่วมกับภรรยา ลูก และพี่น้องทุกคน เพื่อค้ำชูศาสนา¹⁰

กลุ่มพระพุทธรูปปางไสยาสน์

รูปแบบที่ 1

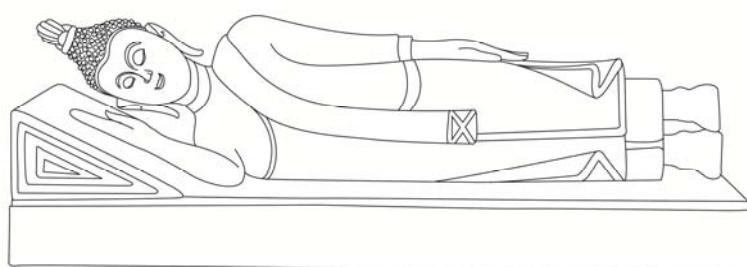
¹⁰ ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 135.

ลายเส้นที่ 12 พระพุทธรูปปางไสยาสน์

ที่มา : อันส์ เพนธ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 151.

รูปแบบที่ 2

ลายเส้นที่ 13 พระพุทธรูปปางไสยาสน์

ที่มา : อันส์ เพนธ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 181.

พระพุทธรูปในแบบที่ 1 นั้น มีอายุในราว พ.ศ 2433 ส่วนพระพุทธรูปแบบที่ 2 มีอายุอยู่ในราว พ.ศ . 2468 ถือได้ว่าพระพุทธรูปทั้งสององค์นี้สร้างขึ้นมาโดยช่างหลวงหรือช่างที่มีความชำนาญในการสร้าง โดยดูจากพุทธลักษณะ โดยเฉพาะพระพักตร์รี พระโขนงโง พระเนตรแฉ้มถือว่าเป็นลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปสุโขทัย มีไรพระศกคาดเป็นมุมแหลมเหนือพระนลาฏ พระเกศามีการปั้นรัก พระรัศมี ทำเหมือนกันแปลวที่ตั้งขึ้น ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปสององค์นี้สร้างด้วยช่างคนเดียวกัน

จากการอ่านจารึกพบว่าพระพุทธรูปปางไสยาสน์ทั้งสององค์นี้ สร้างขึ้น ตามรูปแบบ พระพุทธรูป ยืน เดิน นั่ง นอน พร้อมกัน (ความนิยมของสุโขทัยในอดีต) โดยจารึกได้กล่าวว่า “ สมณะสรัทธา พระภิกษุปัญญา อธิการวัดสเพ้า ผู้เป็นต้นคิด สร้างพระพุทธรูป 4 อิริยาบถ และ พระพุทธรูปอีก 7 ปางถวายไว้ที่วัดสเพ้า เมื่อเดือน 6 เพ็ญปีดับป่า จ.ศ. 1287 พ.ศ. 2468 ”¹¹

วัดคำควรม้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ประกอบไปด้วยอาคารเสนาสนะ ประกอบไปด้วยอุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอสวดมนต์ กุฏิสงฆ์ วิหาร ศาลาอเนกประสงค์ และศาลาบำเพ็ญกุศล โดยวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2035 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2405

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	10	องค์
	ปางมารวิชัย	8	องค์
	ขัดสมาธิราบ	8	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืน	1	องค์
	ไสยาสน์	1	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		10	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2367 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 62 63 มารวิชัย

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2450 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 175 ไสยาสน์

ไม้ที่นำมาสร้างจารึกฐานพระพุทธรูปไม้

1. ไม้จันทร์	(2450)	ทะเบียน	174	มารวิชัย

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดคำเกา

กลุ่มพระพุทธรูปปางปางมารวิชัย

¹¹ สันต์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 181.

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 12 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 14 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ที่มา : อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 124.

หมายเลขทะเบียน 62 , 63 พระพุทธรูปนี้อายุ พ.ศ. 2367 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างด้วยช่างที่ค่อนข้างมีฝีมือ ไม่ว่าจะเป็นฐานที่สลักลายกนกในลักษณะซุ้ม โค้งหน้าบัน หรือซุ้มป้องกัน ซึ่งลายนี้พบน้อยมากในฐานพระพุทธรูปและพอบองค์เดียวในเชียงใหม่ พุทธลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้เป็นปางมารวิชัย สังฆาฏิ ขาวจระโพระนาถิ พระพักตร์เหลี่ยมพระโขนงต่อกันเป็นรูปปีกกา พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์แฉ้ม ไรพระศกวาดเป็นมุมแหลมเหนือพระนลาฎพระเกศาสลักเป็นตาราง พระรัศมี จีดอกในลักษณะที่เป็นกลีบตั้งขึ้นไป

ข้อความจารึกที่ฐานพระพุทธรูป

จ.ศ. ๑๑๖๘ ปีกาบตัน ศรีทธานางพิมพ์า (สร้างพระพุทธรูปองค์นี้)¹²

วัดพันเตา ตำบลพันเตา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์ X 498740.94 Y 2077345.8

¹² อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 125.

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ประวัติวัดพันเตาส่งสร้างขึ้นเมื่อในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21 ตอนต้น เมื่อประมาณ 2040 เมื่อนับถึงปี พ.ศ. 2551 จึงมีอายุได้ 511 ปี ในตำนานประวัติเดิมของวัดจะมีอายุเก่าแก่ใกล้เคียงร่วมสมัยเดียวกับวัด เจดีย์หลวงจากอดีตของคนในสมัยโบราณ คิดจะสร้างบ้านสร้างเมืองหรือวัด จำเป็นต้องคำนึงถึงการหาทำเลที่เป็นมงคล วัดพันเตาก็เป็นอีกหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุเจดีย์หลวง ใจกลางเมืองเชียงใหม่ คำว่า " พันเตา " ใน อดีตคนเมืองเชียงใหม่ไม่ได้เรียกชื่อกันแบบนี้ แต่นิยมเรียกกันว่า "วัดปันเต้า" หรือ "วัดพันเต้า" ซึ่งหมายถึง ปริมาณที่เพิ่มพูนขึ้นมากมาย เป็นร้อยเท่า พันเท่า เป็นการเขียนตามอักษรล่านาแต่อ่านออกเสียงว่า “ปันเต้า” แล้วจึงกลายมาเป็น " พันเต้า " ในเวลาต่อมา พระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าหลวง เชียงใหม่องค์ที่ 7 (พ.ศ. 2413 – 2440) รื้อหอคำของพระเจ้ามโหตรประเทศสร้างเป็นพระวิหาร ถวายวัดพันเตา ใน พ.ศ.2418 พระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 (พ.ศ.2412–2440) พระ บิดาของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี (พ.ศ.2416–2476) ได้โปรดให้รื้อหอคำหรือคุ้มหลวงของ พระเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 5 (พ.ศ. 2390 – 2397) สร้างวิหารถวายวัดพันเตา ตามจาริตในล่านาและทำบุญฉลองวิหารแห่งนี้เมื่อ พ.ศ. 2429 นับเป็นวิหารไม้สักที่สร้างจากหอ คำหรือคุ้มหลวงที่เหลืออยู่อย่างสมบูรณ์ เพียงหลังเดียวในล่านา

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	3	องค์
	ปางมารวิชัย	2	องค์
	ขัดสมาธิราบ	2	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางห้ามแก่นจันทร์	1	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		3	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2373	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	69	ปางห้าม
แก่นจันทร์			
พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2415	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	105	ปางมารวิชัย

รูปแบบพระพุทธรูปไม้

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

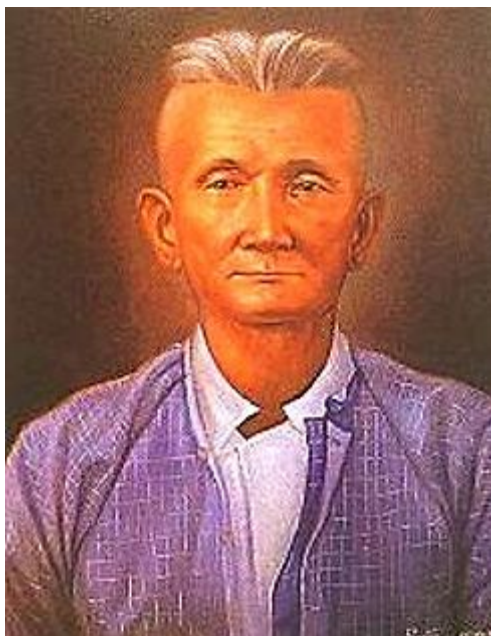
ภาพที่ 13 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้น 15 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 139.

หมายเลขทะเบียน 105 พระพุทธรูปนี้อายุ พ.ศ. 2415 สูง 99 เซนติเมตร พระพุทธรูปรูปนี้สร้างขึ้นโดย เจ้ามหาชีวิต ราชเทวีแม่เจ้าคำแผ่นและราชบุตร โดยข้อความจารึกได้กล่าวว่า “ จุลศักราช ๑๒๓๔ ปีเต่าตัน เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วัน ๕ (วันพฤหัสบดี) (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันดับเป้า มหาศักราชพระเจ้าชีวิตผู้เป็นต้นคิด พร้อมทั้งราชเทวีแม่เจ้าคำแผ่นและราชบุตร แม่เจ้าบัวทิพย์เป็นประธาน ร่วมกับพี่น้องลูกหลานเหลนของท่านทุกคน จัดทำพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปองค์นี้ แล้วถวายไว้ที่วิหารวัดพันเตานี้ อุทิศกุศลให้พระเจ้าชีวิต พระบิดา ให้ราชเทวี พระมารดาของแม่เจ้าคำแผ่น และให้พี่น้องที่พิราลัยไปสู่โลกหน้า เพื่อให้ทุกๆองค์ ได้เสวยผลบุญเทอญ (พระพุทธรูป) ศาสนาผ่านมาแล้ว ๒๔๑๕ พระวัสสา ๖ เดือน ๑๕ วัน นับแต่วันนี้ขึ้นหลังในอนาคต(พระพุทธรูป) ศาสนาจะมีอีก ๒๕๘๔ พระวัสสา ๕ เดือน ๑๕ วัน นับตั้งแต่นี้ไป”¹³

¹³ ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 139.

ภาพที่ 14 พระพักตร์คล้ายกับพระเจ้ากาวิโรศ สุริยวงศ์

พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นโดยสกุลช่างหลวง ที่มีการแกะสลักอย่างประณีต โดยเฉพาะในส่วนพระวรกาย พระหัตถ์ ชายสังฆาฏิใหญ่หนา ปลายตัดตรง พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก พระศอเป็นริ้ว พระพักต์เหลี่ยมเกือบรีพระโขงโข่งต่อกันเป็นรูปปีกกา พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์กว้าง พระเนตรเหลือค้ำ ไรพระศกวาดเป็นมุมโค้งตรงกลางพระนลาฏ พระเกศาขมวดเป็นก้นหอยขนาดใหญ่ คาดว่าน่าจะใช้รักปั้นซึ่งเป็นเทคนิคที่นิยมทำทั่วไปในล้านนา และพระรัศมีเป็นเปลว นอกจากนี้ ดร. อันส์ เพนซ์ได้สันนิษฐานว่า พระพุทธรูปนี้สร้างขึ้นถวายให้กับเจ้ามหาชีวิตหรือเจ้ากาวิโรศ ฉะนั้น ลักษณะพระพักตร์พระพุทธรูปองค์นี้ไม่เหมือนพระพักตร์พระพุทธรูปอื่น แต่ดูเหมือนหน้าคนมีชีวิต เมื่อเทียบกับ ภาพถ่ายของพระเจ้ากาวิโรศ (ตามที่ปรากฏในหนังสือ) ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ผู้สลักพระพุทธรูปองค์นี้ ตั้งใจจะทำให้คล้ายเจ้ากาวิโรศ กษัตริย์องค์ที่ 6 ผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่

วัดทรายมูลเมือง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์ X 499208.84 Y2076761.8

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2030 และ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2450 เดิมวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช อันทรงเป็นผู้ครองนครเชียงใหม่ ก่อนที่จะได้

ชื่อวัดทรายมูลเมือง เคยเป็นอารามมาก่อน มีชื่อว่า "อารามบ้านปะ" อาจเป็นเพราะสายน้ำที่ไหลมาจากคอยสุเทพแล้วมาประจบกันที่นี่ ทำให้เกิดเป็นหนองน้ำ ณ.จุดนี้จึงได้ชื่อว่า"หนองทรายมูล" อีกประการหนึ่ง ที่จุดนี้อาจมีการขุดเอาดินขึ้นมา เพื่อเอาดินมาปั้นอิฐเพื่อนำไปก่อสร้างกำแพงเมืองชั้นในของนครเชียงใหม่ จนทำให้ที่ตรงนี้กลายเป็นหนองน้ำ เมื่อได้รับวิสุงคามสีมา จึงเรียกว่า "วัดทรายมูล"

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	17	องค์
	ปางมารวิชัย	14	องค์
	ขัดสมาธิราบ	14	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางห้ามแก่นจันทร์	2	องค์
	ปางสมาธิ	1	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		17	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2427 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 125 ปางมารวิชัย

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2512 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 245 ปางสมาธิ

รูปแบบพระพุทธรูปไม้

กลุ่มพระพุทธรูปปางประทับยืน

รูปแบบที่ 1

ลายเส้น 16 พรพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

ลายเส้น 17 พระพุทธรูปปางห้ามแก่นจันทร์

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 174-175.

ภาพลายเส้น 8 หมายเลขทะเบียน 206 พระพุทธรูปนี้อายุ พ.ศ. 2466 สูง 39 เซนติเมตร ภาพลายเส้น 9 หมายเลขทะเบียน 208 สูง 40 เซนติเมตร พระพุทธรูปสององค์นี้สร้างถวายศรัทธาชื่อว่า แม่ขอดแก้ว ถึงแม้ว่าจะมีการสร้างปางที่แตกต่างกัน คือ ปางประทับยืน กับปางห้ามแก่นจันทร์ แต่รูปแบบลักษณะเป็นสกุลช่างเดียวกัน โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายที่เป็นจีวรหรือสบงนั้นเป็นที่นิยมในศิลปะรัตนโกสินทร์คือทำเป็นหน้านาง ในส่วนพระพักตร์สลักอย่างสวยงาม พระพักตร์รี พระโขนงโค้งพระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้ม พระเนตรเหลือบต่ำ ไรพระศกวาดเป็นมุมโค้งเหนือพระนาสิก พระเกศาสลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นเปลว

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ทะเบียน 206 ศรัทธาแม่ขอดแก้ว ผู้เป็นต้นคิด สร้างพระ(พุทธรูปองค์นี้)เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ เดือน ๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วัน ๕ (วันพฤหัสบดี)

วัดหัวข่วง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดแสนเมืองมาหลวง หรือวัดหัวข่วง ตั้งอยู่แต่เดิมมีชื่อว่าวัดลักขุปราคมาราม ถือได้ว่าเป็นอีกวัดหนึ่งที่มีความสำคัญและได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนใน จ.เชียงใหม่ มาจนานร่วม ๖๐๐ ปี ในอดีตวัดหัวข่วงจัดเป็นวัดที่มีความสำคัญในฐานะวัดประจำเมืองวัดหนึ่งเพราะเป็นที่ประกอบพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาหรือการประชุมทัพ จากประวัติในพงศาวดารโยนกระบุว่า วัดแสนเมืองมาหลวง เป็นวัดที่พญาเมืองแก้ว กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย ลำดับที่ ๑๑ ทรงสร้างขึ้นเพื่ออุทิศเป็นพระราชกุศลถวายแด่พญาแสนเมืองมาหรือพระอัยกาธิราช สร้างเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ พ.ศ. ๒๐๖๔ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงสร้างเจดีย์กว้าง ๘ วา สูง ๑๔ วา ๒ ศอก และทรงสร้างวิหาร อุโบสถ กุฏิ หอมนเทียรธรรม ถวายเพื่อเป็นอารามหลวง

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	1	องค์
	ปางมารวิชัย	1	องค์
	ขัดสมาธิราบ	1	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		17	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2419 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 114 ปางมารวิชัย

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2419 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 114 ปางมารวิชัย
ไม้ที่นำมาสร้างจารึกฐานพระพุทธรูปไม้

1. ไม้จันทร์ (2419) ทะเบียน 114 มารวิชัย

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดหัวข่วง

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 15 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้น 18 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 174-175.

หมายเลขทะเบียน 114 พระพุทธรูปนี้อายุ พ.ศ. 2419 สูง 39 เซนติเมตร พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในกลุ่มพระพุทธรูป 4 อริยาบถ ผู้สร้างเป็นเจ้าจันทร์หอม ซึ่งลักษณะเป็นแบบช่างหลวง ประทับนั่งบนฐานผ้าทิพย์ แบบรัตนโกสินทร์ ลักษณะสังฆาฏีในช่วง 2400 ขึ้นมานั้นมักจะทำขนาดใหญ่และหนา ปลายสังฆาฏีเป็นเขี้ยวตะขาบ พระศอเป็นริ้ว พระพักตร์กลม พระเกศาหลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นทรงกรวย

ข้อความจารึกที่ฐานพระพุทธรูป

จ.ศ. ๑๒๓๘ ปีระวายไจ้ เดือน ๕ เพ็ญ(ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันจันทร์ มหาศักราชเจ้าจันทร์หอม ผู้เป็นต้นคิด เป็นประธาน สร้างพระพุทธรูป (๔ องค์) เป็นพระพุทธรูปไม้จันทร์ทั้ง๔

อิริยาบถคือ นั่ง นอน ยืน เดินสร้าง) ร่วมกับราชบุตรราชบุตรและบริวาร ชาวหอชาวโรง ทุกคน และถวายไว้ในพระพุทธศาสนา (เพื่อค้ำชูศาสนาตราบ) ๕๐๐๐ วัสสา และเพื่อเป็นที่ไหว้และบูชา สำหรับคนและเทวดา ขอให้ (บุญที่เกิดจากการสร้างพระพุทธรูป) เป็นคุณธรรมติดตามต่อกันไป และให้เป็นเครื่องนำ ค้ำชู (ข้าพเจ้า) ในภพนี้และภพหน้า จนบรรลุดังนิพพานเทอญ สุตินนวัตเม ทานนิพพานปัจจุโยโหตุเมนิจัม

วัดหมื่นล้าน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดนี้ถือได้ว่าเป็นวันที่มีความเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ มีอายุเก่าแก่ถึง 500 ปี วัดหมื่นล้านสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2002 ในสมัยพญาติโลกราชกษัตริย์ล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย โดยผู้สร้างวัดนี้ คือ “หมื่นดั่ง” หรือ “หมื่นโลกนคร” การสร้างวัดแห่งนี้ของหมื่นโลกสามล้าน ตามเอกสารทางประวัติศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า หลังจากที่หมื่นโลกสามล้านได้ทำสงครามกับอยุธยา ก็ได้สร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่แม่ทัพของอยุธยาในการทำสงครามจนต้องเสียชีวิต ตลอดจนอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรดาแม่ทัพนายกองของล้านนาด้วย

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	21	องค์
	ปางมารวิชัย	6	องค์
	ขัดสมาธิราบ	6	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืน	6	องค์
	ปางไสยาสน์	1	องค์
	ปางห้ามญาติ	8	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		21	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2414 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 103 ปางมารวิชัย

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2460 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 178 ปางมารวิชัย

ไม้ที่นำมาสร้างจารึกฐานพระพุทธรูปไม้

1. ไม้จันทน์ (2423)ทะเบียน 119 ปางห้ามญาติ

รูปแบบพระพุทธรูปไม้

กลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ

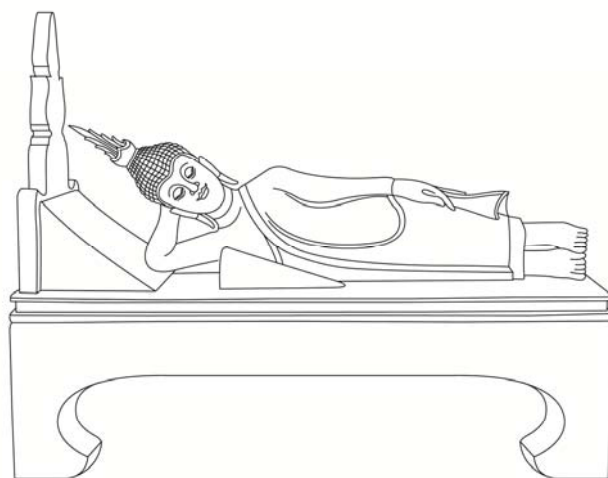
ภาพที่ 16 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 19 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

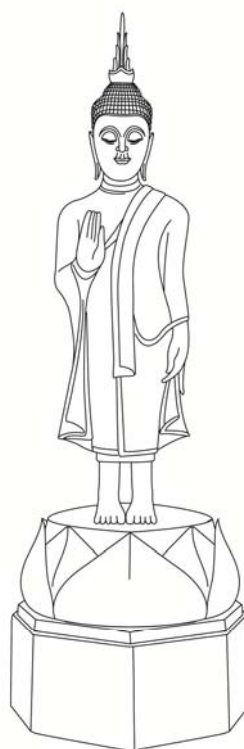
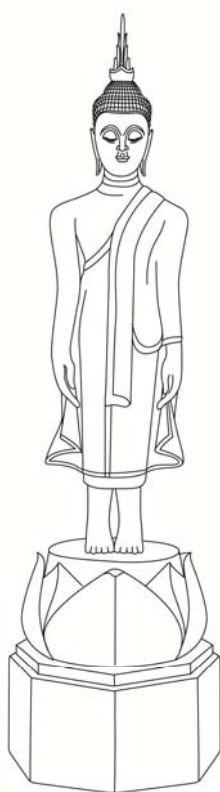
ที่มา : อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 160.

พระพุทธรูปนี้อายุ พ.ศ. 2443 พระพุทธรูปองค์นี้อยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ คือ นั่ง นอน ยืน เดิน ที่วัดหมื่นล้าน หมายเลขทะเบียน 163 พระพุทธรูปปางไสยาสน์ 164 พระพุทธรูปปางสมาธิ 165 พระพุทธรูปปางประทับยืนเปิดโลก 166 พระพุทธรูปปางลีลา (ภาพประกอบหน้าถัดไป) เนื่องจากสร้างขึ้นในเวลาเดียวกัน คำจารึกเหมือนกัน ซึ่งพุทธลักษณะเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นจิวร สังฆาฏิ พระพัตร พระรัศมี ซึ่ง สร้างขึ้นโดยช่างที่มีความชำนาญหรือเรียกกันว่าช่างหลวง ลักษณะพระพุทธรูปนี้ครองจิวรห่มเฉียงชายสังฆาฏิยาวจนถึงพระนาภี และที่สำคัญนั้นจะเห็นได้ว่าสังฆาฏิของพระพุทธรูปรูปกลุ่มนี้นั้น จะซ้อนกันสองชั้นถือว่าเป็นรูปแบบใหม่ที่พบได้ในช่วงนี้ พระพักตร์รี พระโขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระเศียรคดเป็นตาราง พระรัศมีเปลวไฟที่ค้งขึ้นไปซึ่งน่าจะเรียนแบบพระรัศมีของพระพุทธรูปสัมฤทธิ์

กลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ วัดหมื่นล้าน (ข้างหลวง)

ลายเส้นที่ 20 พระพุทธรูปกลุ่มปางไสยาสน์ อายุ พ.ศ. 2443

ลายเส้น 21 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

ลายเส้นที่ 22 พระพุทธรูปปางลีลา

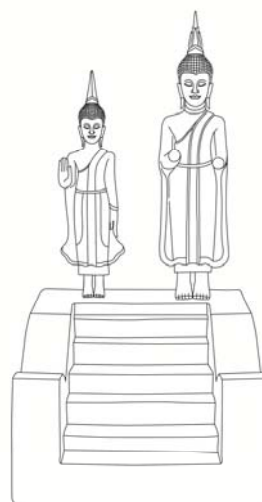
พระพุทธรูปประทับยืน และพระพุทธรูปในอิริยาบถเดิน คล้ายกับปางลีลา แต่อิริยาบถในกายเดินปรากฏออกมาไม่ชัด แต่ถ้าดูจากด้านข้างก็จะเห็นได้ชัดว่า กำลังเดินอยู่

กลุ่มพระพุทธรูปปางประทับยืน

รูปแบบที่ 1

รูปที่ ๑๑๗ ก. พระพุทธรูปไม้ วัดหมื่นล้าน พ.ศ. ๒๔๒๒

ภาพที่ 17 พระพุทธรูปปางห้ามญาติ

ลายเส้นที่ 23 พระพุทธรูปปางห้ามญาติ

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 145.

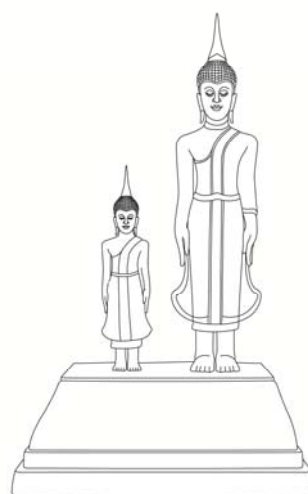
หมายเลขทะเบียน 117 อายุพระพุทธรูปไม้ 2422 เป็นพระพุทธรูปไม้ 2 องค์ ปางห้ามญาติ แลปางอุ้มบาตร ยืนบนชั้นบันไดเดียวกัน เฉพาะองค์พระพุทธรูปเล็กสูง 18 เซนติเมตร องค์ใหญ่สูง 24 เซนติเมตร บันไดสูง 13 เซนติเมตร พระหัตถ์ซ้ายและบาตรขององค์ใหญ่ไม่ปรากฏรูปแบบพระพุทธรูปอย่างนี้ยังไม่เคยพบจังหวัดอื่นในล้านนาเลย จึงถือได้ว่ารูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่โดดเด่นที่พบในเชียงใหม่ พระพุทธรูปสององค์นี้น่าจะสร้างขึ้นโดยช่างหลวงโดยดูจากรายละเอียดต่างที่ทำอย่างประณีต และลักษณะเครื่องแต่งกายนั้นปรากฏรูปแบบอิทธิพลของรัตนโกสินทร์ คือหน้านาง เป็นต้น

คำจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ศรัทธาป่าจัน ผู้เป็นต้นคิด เป็นประธานสร้างพุทธรูปเจ้าปางรับบาตรและห้ามมาร องค์นี้ร่วมกับแม่ ลูก และญาติทุกคน เพื่อถำชูศาสนา ณ วัดหมื่นล้าน ทราย๕๐๐๐ วัสสา มีการทำพิธีพุทธาภิเษก ซึ่งเสร็จเมื่อ จ.ศ. ๑๒๔๑ ปีถัดมา คือนายเพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันพฤหัสบดี ขอ (ผลบุญที่เกิดจากการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้) จงเป็นเครื่องนำเพื่อให้ข้าพเจ้า (ทั้งหลาย ?) มี

ความสุขในโลกมนุษย์และในโลกเทวดา และเพื่อให้ถึงโลกุตระที่ประกอบด้วยมรรค (ทั้ง๔) ผล (ทั้ง ๔) และที่มณีพพานเจ้าเป็นขั้นสูงสุดเทญ

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 18 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก ลายเส้นที่ 24 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก
ที่มา : อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519),146.

หมายเลขทะเบียน 120 อายุพระพุทธรูปไม้ 2423 เป็นพระพุทธรูปไม้ 2 องค์ประทับยืนบนฐานเดียวกัน พระพุทธรูปองค์เล็กสูง 18 เซนติเมตร พระพุทธรูปองค์ใหญ่ 31 เซนติเมตร ฐานสูง 10 เซนติเมตร พระพุทธรูปสององค์นี้ มีรูปแบบคล้ายกับพระพุทธรูปหมายเลข 117 แต่ลักษณะการแสดงปางแตกต่างกัน แต่สององค์นี้จะประทับยืนมือทั้งสองข้างแนบพระวรกาย สันนิษฐานได้ว่าเป็นปางประทับยืน ที่พระพุทธรูปองค์เล็กออกจากคันธกุฎีด้วยกนิมนต์ หรืออาจจะเป็นปางประทับยืนเปิดโลกที่ล้านนานิยมกันมาแต่อดีตซึ่งพบได้หลายที่ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูปปางเปิดโลกที่ชุ่มเจดีย์ วัดป่าสักเมืองเชียงแสน วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ เป็นต้น ในส่วนจิวรหรือสบงนั้นก็น่าจะได้รับอิทธิพลของรัตนโกสินทร์ที่นิยมทำแถบหน้านางในส่วนที่เป็นสบง ปลายสบงตัววัดออกทั้งสองด้านคล้ายคลิบปลา

คำจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จ.ศ. ๑๒๔๑ ปีกดลี เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญวัน ๔ (วันพุธ) (ตามวิธีนับแบบ) ไทย (วัน)กตเส็ด นายน้อยคันธารผู้เป็นต้นคิด เป็นประธานสร้างพระพุทธรูปเจ้า(องค์นี้)ร่วมกับพ่อแม่พี่น้องทุกคน เพื่อกำชูศาสนา (ตราบ) ๕๐๐๐ พระวัสสา นิพพานปรมฺสุขิ

วัดดวงดี ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงวัดดวงดีเมื่อ พ.ศ. 2304 พระภิกษุวัดนี้ได้รับนิมนต์ให้ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆที่เชียงใหม่เป็นอิสระก่อนที่พม่าจะกลับเข้ามาปกครองอีกครั้งหนึ่ง พ.ศ. 2306- 2317 ต่อมาในปี พ.ศ. 2362 สมัยพญาธรรมลังกาเจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 2 ได้มีการบูรณะภายในวัดที่ประกอบไปด้วยวิหาร หอธรรม ที่ประดับประดาไปด้วยไม้แกะสลักปิดทองที่สวยงาม¹⁴

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	4	องค์
	ปางมารวิชัย	1	องค์
	ขัดสมาธิราบ	1	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางสมาธิ	1	องค์
	ปางไสยาสน์	1	องค์
	ปางห้ามญาติ	1	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		4	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2365 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 59 ปางมารวิชัย			
พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2399 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 89 ปางไสยาสน์			

¹⁴ วัลภา ยะบุญ, การศึกษาลวดลายโค้งค้ำสลักไม้ของวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (การศึกษาเฉพาะเรื่อง 1 ตามหลักสูตรศิลปะบัณฑิต(ศิลปะไทย) ภาควิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552), 50.

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดดวงดี

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 19 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 25 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ที่มา : อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 121.

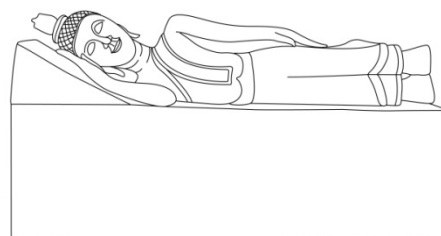
หมายเลขทะเบียน 60 อายุพระพุทธรูปไม้ พ.ศ. 2365 สูง 18 เซนติเมตร พระพุทธรูปองค์นี้เป็นรูปแบบพระพุทธรูปไม้ช่างราษฎร์ แต่ถวายเป็นด้วยเจ้าบุญทา ที่ไม่มีการสลักประณีตเท่าที่ควรตามพระพุทธรูปที่มีมาก่อนหน้านั้น แต่ถือได้ว่าเป็นรูปแบบพระพุทธรูปไม้อีกแบบหนึ่งที่ค้นพุทธศตวรรษที่ 24 ที่ยังนิยมทำสังฆาฏิขนาดเล็กเล็ก ซึ่งลักษณะจะเปลี่ยนผ่านเป็นความนิยมทำสังฆาฏิใหญ่ในสมัยต่อมา ซึ่งลักษณะพระพักตร์คล้ายสามเหลี่ยม พระโขนงโค้ง ปรากฏเส้นใต้พระโขนงอีก 1 เส้น พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์แย้ม พระเกศาหลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นดอกบัว

จารึกจารึกได้ฐานพระพุทธรูป

เจ้าบุญทาเป็นศรัทธาสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ (เมื่อ) จ.ศ. ๑๑๘๔

กลุ่มพระพุทธรูปปางไสยาสน์

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 20 พระพุทธรูปปางไสยาสน์

ลายเส้นที่ 26 พระพุทธรูปปางไสยาสน์

ที่มา : อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 133.

หมายเลขทะเบียน 89 อายุของพระพุทธรูปไม้ปี พ.ศ. 2399 ยาว 30 เซนติเมตร พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นถวายโดยเจ้ามหาพรหมโดยสร้างขึ้นภายใน 1 วัน และกระทำพิธีพุทธาภิเษก ดังจารึกได้กล่าวว่า “**จ.ศ. ๑๒๑๘ ปีระวาลี เดือน ๑๐ ขึ้น๗ค่ำ วัน๔ (วันพุธ) สร้าง (พระพุทธรูปองค์นี้เป็น) พระชะตาเจ้า (ของ)เจ้ามหาพรหม การสร้างและการทำพิธีพุทธาภิเษก (พระพุทธรูป)ทุกอย่างทำเสร็จภายใน๑วัน**” ลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้เหมือนกับพระพุทธรูปทั่วไปที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ความแตกต่างนี้ปรากฏอยู่ที่ชายสังฆาฏีที่สั้นกว่าพระพุทธรูปองค์อื่น คือ สั้นเหนือพระนาภี และอีกอย่างหนึ่งคือ ได้จุ่มกหรือบริเวณเหนือปากจะมีกลีบสามเส้นซึ่งเป็นลักษณะจิตรกรรมของเมืองน่าน ที่วัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

วัดทรายมูลเมือง

พิกัดทางภูมิศาสตร์ X 499208.84. Y 2076761.8

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2030 และ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2450 เดิมวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช อันทรงเป็นผู้ครองนครเชียงใหม่ ก่อนที่จะได้ชื่อวัดทรายมูลเมือง เคยเป็นอารามมาก่อน มีชื่อว่า "อารามบ้านปะ" อาจเป็นเพราะสายน้ำที่ไหลมาจากคอยสุเทพแล้วมาประจบกันที่นี่ ทำให้เกิดเป็นหนองน้ำ ณ.จุดนี้จึงได้ชื่อว่า"หนองทรายมูล"อีก

ประการหนึ่ง ที่จุดนี้อาจมีการขุดเอาดินขึ้นมา เพื่อเอาดินมาปั้นอิฐเพื่อนำไปก่อสร้างกำแพงเมือง
ชั้นในของนครเชียงใหม่ จนทำให้ที่ตรงนี้กลายเป็นหนองน้ำ เมื่อได้รับวิสุงคามสีมา จึงเรียกว่า "วัด
ทรายมูล"

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	17	องค์
	ปางมารวิชัย	14	องค์
	ขัดสมาธิราบ	14	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางสมาธิ	1	องค์
	ปางห้ามแก่นจันทร์	2	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		17	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2427 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 125 ปางมารวิชัย			
พระพุทธรูปไม้ใหม่สุด พ.ศ. 2512 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 245 ปางสมาธิ			

รูปแบบพระพุทธรูปไม้

กลุ่มพระพุทธรูปปางประทับยืน

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 27 พระพุทธรูปปางเปิดโลก

ลายเส้นที่ 28 พระพุทธรูปปางห้ามแก่นจันทร์

พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้ หมายเลขทะเบียน 206, 208 ความสูงเฉลี่ยโดยประมาณ 40 เซนติเมตร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2466 โดยศรัทธาชนเดียวกัน พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้เป็นกลุ่ม

พระพุทธรูปสี่อริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน เหมือนกับวัดหมื่นล้าน พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้สร้างขึ้นโดยช่างหลวง โดยปรากฏอิทธิพลของพระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์ที่ส่งผ่านเข้ามาปรากฏในรูปแบบของการแต่งกายที่จิ๋วทำเป็นหน้านางซึ่งเป็นที่นิยมมาก และฐานบัวที่เป็นวงกลม เมื่อคูปีที่สร้างพบว่าอยู่ในช่วงที่รถไฟมาถึงเชียงใหม่ มีการติดต่อกันมากขึ้นทำให้อิทธิพลของกรุงเทพฯ ปรากฏในงานศิลปกรรมทั่วไปในล้านนา โดยเพาะพระพุทธรูป พระพักตร์ของพระพุทธรูปสององค์นี้เป็นวงรี พระโขนงโค้งต่อพระนาสิก พระนาสิกโค้ง พระโอษฐ์เล็กแย้ม พระกรรณยาน ไร พระศกวาดเป็นมุมโค้งเหนือพระนลาฏ เกสาสลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นเปลวตั้งขึ้น คล้ายพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่วัดปราสาท

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ศรัทธาแม่ขอดแก้ว ผู้เป็นต้นคิด สร้างพระ(พุทธรูปองค์นี้)เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ เดือน ๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วัน ๕ (วันพฤหัสบดี)

วัดทรายมูลพม่า ตำบลทรายมูลพม่า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

-ยังไม่ทราบประวัติความเป็นมาที่แน่นอน-

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	1	องค์
	ปางสมาธิ	1	องค์
	ขัดสมาธิราบ	-	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	1	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		1	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

รูปที่ ๒๑๕ ก. พระพุทธรูปไม้ วัดพระปฐมเจดีย์

ภาพที่ 21 พระพุทธรูปปางสมาธิ

ลายเส้นที่ 29 พระพุทธรูปปางสมาธิ

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 133.

หมายเลขทะเบียน 275 สูง 22 เซนติเมตร ไม้ปรากฏปีที่สร้าง พระพุทธรูปองค์นี้นั้นเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลพระพุทธรูปปางหนึ่ง คือประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ชายสังฆาฬสั้นเหนือพระถัน (ไม่มีจีวรตะขบเหมือนสิ่งหนึ่ง) ปางสมาธิ(แต่ไม้พบในพระพุทธรูปปางหนึ่ง) พระศอเป็นริ้ว พระพักตร์กลมรี พระโขนงโค้ง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้มเหนือโอษฐ์มีเส้นสามเส้นคล้ายกับจิตรกรรมฝาผนังเมืองน่าน พระกรณยาน พระเกศาหลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นดอกบัวตูม(แบบสิ่งหนึ่ง) อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้นั้นได้ดึงเอาความเป็นสิ่งหนึ่งมาสร้างแต่ก็ไม่ทั้งหมดเช่น จากที่เป็นปางมารวิชัย กลับทำเป็นปางสมาธิ และสังฆาฬจากที่เป็นจีวรตะขบ ทำเป็นปลายตัดตรงแทน

คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูป

แม้สุขถวายพระพุทธรูปองค์นี้ไว้ในศาสนา ขออุทิศส่วนกุศลให้เจกหุยจว ขอให้มารับกุศลจากข้าพเจ้าเทอญ

วัดดอกเอื้อง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

สร้างเมื่อ พ.ศ. 2219 (ปัจจุบัน พ.ศ.2553 มีอายุได้ 334 ปี) วัดนี้เป็นวัดภายในกำแพงเมือง แต่เดิมชื่อวัดนางเอื้อง เพราะนางเอื้องเป็นผู้สร้าง ต่อมาในปี พ.ศ.2487 จึงเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น วัดดอกเอื้องตั้งก่อสร้างภายในวัด ประกอบไปด้วยเจดีย์ เจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมืองล้านนาฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม มีเจดีย์บริวารที่มุมทั้งสี่ตรงกึ่งกลาง ส่วนล่างบริเวณด้านหน้าของฐานเจดีย์มีซุ้มทรงมณฑปลักษณะลวดลายมีอิทธิพลศิลปะพม่า-มอญ ปะปนอยู่ วิหารทรงพื้นเมือง หลังคาด้านหน้าและด้านหลังซ้อนสามชั้น มีมุขทางขึ้นด้านข้างด้วย ด้านหน้าทำราวบันไดทางขึ้นเป็นรูปตัวหงาอุโบสถ ทรงพื้นเมือง มีมุขโถงด้านหน้า ประดับตกแต่ง ส่วนหน้าบันด้วยกระจกสี และหอไตรทำเป็นสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นไม้ และ ทำเป็นระเบียงโดยรอบภายใต้หลังคา มีผนังอยู่ถัดเข้าไปด้านใน

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	7	องค์
	ปางมารวิชัย	5	องค์
	ขัดสมาธิราบ	5	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางไสยาสน์	1	องค์
	ปางรำพึง	1	องค์
	องค์		
	จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด	7	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด	พ.ศ. 2395 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 81	ปางมารวิชัย	
พระพุทธรูปใหม่สุด	พ.ศ. 2475 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 233	ปางรำพึง	

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดทรายมูลพม่า

กลุ่มพระพุทธรูปปางประทับยืน

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 22 พระพุทธรูปปางรำพึง

ลายเส้นที่ 30 พระพุทธรูปปางรำพึง

ที่มา : ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 189.

หมายเลขทะเบียน 233 อายุสมัยในการสร้าง พ.ศ. 2475 สูง 19 พระพุทธรูปองค์นี้เรียกว่าปางรำพึง หรือรู้จักกันดีในนามพระประจำวัน พระพุทธรูปมีพุทธลักษณะเอามือไขว่กันเป็นรูปกากบาทตรงบริเวณพระอุระ ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฎยาว มีการนุ่งจีวรแบบหน้านาง (แบบรัตนโกสินทร์) จีวรทั้งสองข้างบานออกทำเป็นรูปโค้งหยัก ส่วนพระพักตร์รี พระโขนงโค้งพระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้ม พระกรรณยาน พระเกศาหลักเป็นตาราง พระอุษณิษะนูน พระรัศมีเป็นเปลวตั้งขึ้นมา จากการพิจารณารูปแบบของพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะได้รับอิทธิพลของรัตนโกสินทร์เนื่องจากการแสวงปางและการครองจีวรแบบหน้านางนั้นล้วนเป็นที่นิยมของกรุงรัตนโกสินทร์เป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากปีที่สร้างจะเห็นได้ว่ายุคนี้เป็นยุคที่

รถไฟเข้ามาแล้วมีการติดต่อกันอย่างสะดวกสบายเป็นผลทำให้อิทธิพลของภาคกลางส่งมายังภาคเหนือ

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ศรัทธานางเกียงคำ ไชยคำมา และลูกถวาย (พระพุทธรูปองค์นี้ไว้ที่) วัดดอกเอื้อง
เชียงใหม่ เมื่อ วันที่ ๑๘/๓/๒๔๗๕ ใน(โอกาสที่มี) งานฉลองพระวิหาร

จังหวัดลำพูน

วัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดบ้านหลุก หมู่ที่ 8 ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2325 นับเป็นเวลา 225 ปีมาแล้ว ตามตำนานเล่าสู่กันมาว่า เจ้าผู้ครองเมืองหริภุญไชย ได้ยกทัพไปตีข้าศึกที่เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า เมื่อได้รับชัยชนะก็ได้กวาดต้อนผู้คนจากเมืองของกลับมายังเมืองหริภุญไชย ในจำนวนผู้ที่ถูกกวาดต้อนมาในครั้งนั้นได้มีพระภิกษุรูปหนึ่งไม่ปรากฏชื่อ ซึ่งอาศัยอยู่วัดหนึ่ง “ชื่อวัดบ้านหลุก” ซึ่งอยู่ที่เมืองของ พระภิกษุรูปนี้ปรากฏว่าเป็นผู้มีวิชาอาคมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคาถา หรือเกี่ยวกับการยกทัพจับศึกเป็นอย่างดี เมื่อเจ้าผู้ครองเมืองหริภุญไชย ได้กวาดต้อนผู้คนมา ทำให้ภิกษุรูปนี้ได้ติดตามการอพยพของชาวบ้านหลุกเมืองของมาด้วย เมื่อมาถึงเมืองหริภุญไชย ก็ได้อาราธนาให้ภิกษุรูปนี้ตั้งวัดวาอารามตลอดถึงถิ่นฐานบ้านช่องขึ้น ซึ่งตั้งอยู่ทางเหนือของเมืองเพื่อให้เป็นหน้าด่านตั้งรับข้าศึกที่มักจะเดินทางมาทางทิศเหนือเสมอ

ดังนั้นเมื่อพระภิกษุรูปนี้นำเอาญาติโยมที่อพยพมาจากเมืองของมาตั้งวัดและบ้านช่องแล้วก็ได้ตั้งนามวัดที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ตามนามของวัดเดิมที่ท่านอาศัยอยู่ที่เมืองของนั้นนามว่า “วัดบ้านหลุก” สืบมาตราบจนทุกวันนี้

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	146	องค์
	ปางมารวิชัย	116	องค์
	ขัดสมาธิราบ	116	องค์
	ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืน	27	องค์
	ปางไสยาสน์	3	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		95	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด

พ.ศ. - พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน -

พระพุทธรูปใหม่สุด

พ.ศ. - พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน -

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	80	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	51	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก	14	องค์
4. ทาร์กอย่างเดียว	1	องค์

* หมายเหตุ เทคนิคมีอยู่ 2 แบบ คือ 1. ลงรัก- ทาสาด- ปิดทอง

2. ลงรักแล้วปิดทอง

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	117	องค์
2. ฐานบัว	4	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	1	องค์
4. ฐานฐานเรียบ 6 เหลี่ยม	18	องค์
5. ฐานหน้ากระดาน	3	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดบ้านหลุก

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 23 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 31 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 078 พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏวันเดือนปีที่สร้าง ไม่มีการเขียนจารึกไว้ตรงบริเวณฐานเนื่องจากมีการแกะสลักเต็มพื้นที่ จากการพิจารณาทางด้านรูปแบบทางศิลปะนั้นปรากฏว่าพระพุทธรูปองค์นี้ได้ผสมผสานระหว่างอิทธิพลของกลุ่มพระพุทธรูปเชียงตุงในส่วนพระพระพักตร์ พระวรกาย และกลุ่มฐานผ้าทิพย์พระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์ รูปแบบพระพุทธรูปองค์นี้ ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็กทรงจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิยาวจรดพระนาภีปลายตัดตรง สังฆาฏิไม่มีการประดับแบบพระพุทธรูปในกลุ่มเมืองเชียงตุง พระศอกเป็นริ้ว พระพักตร์รี พระโขนงโค้งต่อกัน พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก(ซึ่งพระพุทธรูปไม่กลุ่มเชียงตุง) พระกรณยานโค้งเป็นรูปตัวซี ซึ่งเป็นลักษณะพระกรรมที่เจอในกลุ่มพระพุทธรูปลาว และกลุ่มพระพุทธรูปเชียงตุง พระเกศาแหลมขมวดเป็นก้นหอย (เกศาป็นด้วยรักสมุก) พระอุษณิษะนูนสูง พระรัศมีเป็นเปลวในลักษณะตั้งขึ้น จากภาพรวมแล้วพุทธลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปเชียงตุงมากกว่า กลุ่มของพระพุทธรูปลาว เนื่องจาก กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บ้านหลุกนั้นมีทั้งพวกที่เป็นไทของ และไทจีน คนสองกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กันมาช้านานไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ ศาสนาที่เป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในงานพระพุทธศาสนา ทำให้รูปแบบที่ออกมานี้น่าจะมีการเลียนแบบพระพุทธรูปที่เคยเห็นมาก่อนหน้านั้นมาสร้างก็เป็นได้ ส่วนฐานที่รองรับพระพุทธรูปองค์นี้นั้นเป็นรูปแบบฐานที่มีความนิยมในกลุ่มพระพุทธรูปในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งเรียกว่า “ฐานผ้าทิพย์”

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 24 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 32 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 006 พระพุทธรูปองค์นี้มีการจารึกตรงบริเวณฐาน แต่ไม่ปรากฏปีที่สร้าง พุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย พระหัตถ์เสมอกัน พระอังสาใหญ่ พระอุระนูนปรากฏเมื่อดพระถันอย่างชัดเจน บั้นพระองค์เล็ก(ลักษณะเลียนแบบพระพุทธรูปสำริดล้านนา) ครองจีวรห่มเฉียง สันหาญยาวจรดพระนาภี ปลายเป็นจีวรตะขาบ พระพักตร์กลมรี พระโขนงโค้งเล็กน้อยต่อกันพระนาสิกโด่งพระโอษฐ์เล็กพระกรรณยาน พระเศาสลักเป็นตาราง พระอุษณิষะทำเป็นรูปแบบกระโจมสามเหลี่ยมซึ่งนิยมทำในกลุ่มพระพุทธรูปในรัฐฉานแถบเมืองเชียงตุง เมืองลา พระรัศมีเป็นเปลว จากการพิจารณาในเรื่องของรูปแบบนั้นพบว่าพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะจัดอยู่ในกลุ่มช่างที่มีความชำนาญในการแกะสลัก และคล้ายกับกลุ่มพระพุทธรูป สิ่ง 3 แบบล้านนาที่มีความลงตัวเป็นแบบพื้นเมืองอย่างชัดเจน

รูปแบบที่ 3

ภาพที่ 25 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 33 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 126 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ 2366 อยู่ในช่วงสมัยของครูบาอินตะเป็นเจ้าอาวาส ถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่เก่าสุดจากหลักฐานจารึกที่ปรากฏ พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้เป็นแบบพื้นบ้าน ประทับนั่งบนฐานสี่เหลี่ยมที่มีการแกะสลักรูปแบบฐานขาสิงห์แบบรัตนโกสินทร์ ครองจีวรห่มเฉียง สันหาญยาวจรดพระนาภี พระพักตร์รี พระโขนงตั้งเฉียงขึ้นข้างบน พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่งใหญ่ พระโอษฐ์เล็กยาว พระกรรณยานใหญ่ (ลักษณะนี้พบมากในกลุ่มพระพุทธรูปไม้แถบเมืองเชียงตุง) พระเศาสลักเป็นตาราง พระรัศมีมีขนาดใหญ่และสูงมีการแกะสลักกลีบดอกซ้อนขึ้นไปหลายชั้น ซึ่งรัศมีแบบนี้มักนิยมในกลุ่มพระพุทธรูปในเมืองเชียงตุงเป็นอย่างมาก

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ทะเบียน 126 สกราชได้ 1185 ตัว อันว่า สนาทมโพชะ พิโสโทภาสาว่า ปิมะแม เดือนยี่
 ตนเราว่า กล่าเม็ด สระเด็จมาในเดือน 4 ตุลา เปงเดือน 7 ป่าเลม เชียงใหม่ ออกสิบ 5 พร้าว่าได้วัน 7
 ไทยกั๊ดเหม้า หมายถึง สัทธาอ้ายเกียง เปนเค้า ลูกเต้า แลกรียาทั้งมวลเปงไว้คำชูศาสนา 5 พันวสา

รูปแบบที่ 4

ภาพที่ 26 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 34 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 003 พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏอายุปีในการสร้าง ลักษณะครอง
 จีวรห่มเฉียง สันฆาฏิหนา (นิยมมากในช่วง พ.ศ. 2400 ขึ้นมา) น่าจะรับอิทธิพลของรัตนโกสินทร์
 พระวรกายสั้นป้อมเหมือนเด็ก พระพักตร์รี พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ เปลือกตาโปน พระ
 โอยษฐ์เล็กยาว พระกรรณยาน พระเกศาสลักเป็นตาราง พระอุษณิษะนูนขึ้นอย่างเห็นได้ชัด พระรัศมี
 เป็นดอกบัว อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้สร้างโดยช่างพื้นบ้าน และสามารถกำหนด
 อายุได้จากสันฆาฏิที่มีขนาดหนาแผ่นใหญ่ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมมากในช่วง 2400 เป็นต้นมา ซึ่งเป็น
 อิทธิพลที่น่าจะได้รับจากพระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์ ซึ่งพบได้ในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงใหม่
 ลำปาง ในช่วงเวลานี้เป็นต้น

กลุ่มพระพุทธรูปปางประทับยืน

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 27 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

หมายเลขทะเบียน 049 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2381 เป็นพระพุทธรูปปางประทับยืนเปิดโลกที่ในล้านนาสมัยราชวงศ์มังรายและราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนนิยมสร้าง ซึ่งมีพุทธลักษณะประทับยืน มือสองข้างแนบพระวรกาย กรองจีวรห่มเฉียง สังฆาฎยาวจรดพระนาภี ปลายจีวรตะขาบซึ่งนิยมมากในกลุ่มพระพุทธรูปสกุลช่างวัดบ้านหลุก สบง จีวรทำเป็นจีบหน้านางแบบพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์ จีวรตกลงมาด้านล่างสะบัดออกมาด้านนอกทำเป็นริ้วตกลงมา ในส่วนพระพักตร์เป็นวงรี พระโขนงโค้งต่อกัน พระนาสิกโด่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์เล็กแถม พระหนุเกือบเป็นต่อมกลม พระกรรณเล็กยาน พระเกศาหลักเป็นตาราง พระอุษณิษะนูนสูง พระรัศมีเป็นเปลว ซึ่งเมื่อสลักเกตุลักษณะพระพักตร์โดยรวมแล้วพระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะคล้ายกันพระพุทธรูปแบบสุโขทัย ซึ่งช่างอาจจะเคยเห็นมาแล้ว โดยนำเอาลักษณะบางประการมาสร้างผสมผสานกับการครองจีวรแบบจีบหน้านางของพระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์มาสร้างก็เป็นได้ เนื่องจากในช่วงนี้ เป็นยุคที่รถไฟได้มาถึงลำปางใน ปี พ.ศ.2459 เกิดการติดต่อค้าขายอย่างสะดวกทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และเรื่องราวของศาสนา ที่มักปรากฏอิทธิพลของภาคกลางในงานศิลปกรรมต่างๆดังเช่นพระพุทธรูปที่รับอิทธิพลการจีบหน้านาง เป็นต้น

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จุลศักราชได้ 1200 ตัว แลเดือนยี่เพงเมงวัน 7 ไทกคยี่ แลปณมมูลสัทธาหมายมี พระ
จันทิมา แลพี่น้องเป็นเค้า ส้างพุทธรูปเป็นทานไว้ เป็นที่ไหว้บูชาแก่ตนแลเทวดาทั้งหลาย トラบต่อ
เต้า 5000 พระวัสสา

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 28 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

ภาพลายเส้นที่ 35 พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก

หมายเลขทะเบียน 001 พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปประทับยืนปางเปิดโลก พุทธ
ลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้คล้ายกับพระพุทธรูปทะเบียน 049 ซึ่งได้กล่าวมาข้างต้น ถึงแม้ว่า
พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏปีที่จารึก แต่สามารถกำหนดอายุด้วยการเปรียบเทียบกับพระพุทธรูป
หมายเลขทะเบียน 049 ว่า น่าจะมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 24 หรือต้น 25

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ปณมมูลสัทธาหมายมีปู่หลานไซสิทธิเป็นเค้า พร้อมด้วยภริยาลูกเต้ายาคีพี่น้องชู้ตนาง
พุทธรูปไว้คำฐาสนา 5000 พระวัสสา

กลุ่มพระพุทธรูปปางไสยาสน์ รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 29 พระพุทธรูปปางไสยาสน์

หมายเลขทะเบียน 014 พระพุทธรูปปางนี้น่าจะเป็นพระพุทธรูปกลุ่มเดียวกับพระพุทธรูปปางประทับยืน หมายเลขทะเบียน 049 001 (ดูพุทธลักษณะพระพุทธรูปปางประทับยืน เลขทะเบียน 049 001) สันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 24 หรือต้น 25

จังหวัดลำปาง

วัดนาคตหลวง ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

พิกัดทางภูมิศาสตร์ 47 Q 549800E 2004900N

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดนาคตหลวงถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน บ้านนาคตเป็นระยะเวลานาน ซึ่งในปัจจุบันยังคงเหลือโบราณวัตถุ โบราณสถานที่มีความสวยงามแฝงไปด้วยคติความเชื่อในการสร้างโดยเฉพาะวิหารที่ตั้งอยู่กลางบริเวณพื้นที่ของวัด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวปีพ.ศ. 2401 หากเป็นเช่นนั้นอาคารหลังดังกล่าวจะมีอายุถึง 150 ปี ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบล้านนา โดยวิหารหลังดังกล่าวได้รับการบูรณะซ่อมแซมครั้งใหญ่ใหญ่ในปี พ.ศ. 2546 โดยกรมศิลปากร หน้อยที่ 7 และนอกจากนี้พบว่ามีโบราณวัตถุเป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นภาพตุ๊กตาคาวที่ยาวที่สุดในประเทศไทยซึ่งเรื่องราวเวสสันดรชาดก หีบธรรม

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	45	องค์
	ปางมารวิชัย	45	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	44	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	1	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		8	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2302	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 119		
พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2468	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 152		
เทคนิคการประดับตกแต่ง			
1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	11	องค์	
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	22	องค์	
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	7	องค์	
4. ทาสีอย่างเดียว	5	องค์	
ลวดลายประดับตกแต่ง			
1. ลายกลีบบัว	10	องค์	
2. ลายผ้าทิพย์	1	องค์	
3. ลายคำ	1	องค์	
4. ไม่มีการประดับตกแต่ง	33	องค์	
ลักษณะฐานพระพุทธรูป			
1. ฐานเรียบ	23	องค์	
2. ฐานบัว	20	องค์	
3. ฐานผ้าทิพย์	1	องค์	
(117)			
4. ฐานหลุดหายไป	1	องค์	

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดนาคตหลวง

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 30 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 36 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 120 พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏวันเดือนปีในการสร้าง แต่ดูจากพุทธลักษณะแล้วจัดอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สองแบบล้านนา โดยพระพุทธรูปองค์นี้ได้ผสมผสานรูปแบบระหว่างเชียงแสนสิงห์หนึ่งซึ่งแสดงออกมาในรูปของพระพักตร์ พระศอเป็นเส้นสามเส้น และเชียงแสนสิงห์สองอิทธิพลของสุโขทัยที่แสดงออกมาในเรื่องของการประทับนั่งขัดสมาธิราบ สันมาภูยาวจรคพระนาภี ปลายเป็นจีวรตะขาบ พระรัศมีเป็นเปลวซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้ช่างน่าจะมีความชำนาญและเข้าใจองค์ประกอบของพระพุทธรูปสำริดเป็นอย่างดี ทำให้การสร้างสร้งงานออกมามีความคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สองเป็นอย่างมาก

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 31 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 37 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 119 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2302 ถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในกลุ่มพระในอำเภอแม่ทะ พระพุทธรูปองค์นี้น่าจะสร้างขึ้นด้วยช่างที่มีความชำนาญในการแกะสลักแล้วพระพุทธรูปองค์นี้ มีพระวรกายที่ค่อนข้างจะได้สัดส่วน โดยพระอังสาจะผายออกด้านข้าง พระอุระนูน บั้นพระองค์เล็ก ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปลายตัดตรง พระสอเป็นริ้ว 1 เส้น พระพักตร์รี พระโขนงโค้งพระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกแบน พระโอษฐ์แฉ้ม มีกลีบสามเส้นบนพระโอษฐ์ คล้ายกับจิตรกรรมฝาผนังน่าน พระเกศา สลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นดอกบัวตูม(แบบเสียงแสนสิงห์หนึ่ง)

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จุฬศกราชใด 1121 ตัวปลีศักดิ์เคเดียว 9 เพง ภำว่าไคววันอา 3 สทธาตนน้อยอรินสา
ไวยคัมศาสนา 5 พัน ภวสาแล ขอหื่อนาบุญญอันนีไปรอดอุบาจริย บิตามาตา บุตตาบุตรดี ยาติกา
วงสาทั้งหลายเทอะ ขอหื้อข้าไคถึงอรหตมคคยานตน 1 พายหนานี้แดเทอะ

รูปแบบที่ 3 ลักษณะช่างพื้นถิ่น

ภาพที่ 32 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 38 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 33 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 34 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 105 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2468 ซึ่งเป็นพระพุทธรูปกลุ่มเดียวกับ พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 152 107 ซึ่งพระพุทธรูปกลุ่มนี้มักพบในกลุ่มวัดป่าต้นวัดบ้านหลุก โดยพระพุทธรูปรูปเหล่านี้ น่าจะเป็นช่างคนเดียวกันที่สร้าง และน่าจะเป็นช่างที่ได้รับคามนิยมในสมัยนั้น พุทธลักษณะนั้นก็เหมือนกับพระพุทธรูปทั่วไปที่พบ คือปางมารวิชัยประทับนั่งบนฐานบัวหงาย นิ้วพระหัตถ์เสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียงโค้ง สันหาญยาวจรดพระนาภี ปลายตัดตรง พระพักตร์รี พระรัศมีเป็นเปลว

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จุฬศกาศได้ 1287 ตัวปลัดับเป้า เตื่อรยิจีน 13 วัดผัด สทธานางคำแล มุรเปนเกล้าพร้อม
กับด้วยสามิกาถูกเต้าชุนคนแล

รูปแบบที่ 4

ภาพที่ 35 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 39 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 146 พระพุทธรูปนี้ไม่ปรากฏวันเดือนปีในการสร้าง โดยลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้ เป็นรูปแบบที่นิยมในพม่า ซึ่งเรียกว่าสกุลช่างมณฑลเจย์ ซึ่งลักษณะนั้นจะประทับนั่งขัดสมาธิเพชร (เป็นรูปแบบที่นิยมในยุคนั้น) นิ้วพระหัตถ์เสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียงเป็นริ้วบางๆ พระศอกเป็นริ้ว 2 เส้น พระพักตร์กลมรี พระโขนงโก่งในลักษณะตั้งขึ้น พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์เล็ก พระกรรณยานโค้ง ไรพระศกเป็นเส้นหนาตรงเหนือพระนาลาภ(พม่านิยม) พระเกศาป็นด้วยรักสมุก พระอุษณิษะนูน(แบบพม่า) พระรัศมีหายไป ซึ่งคาดว่าพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะมีรัศมีเปลวเนื่องจากการสร้างพระพุทธรูปแบบมณฑลเจย์ พระรัศมีย่อมเป็นเปลวเสมอ

วัดน้ำโจ้ว ตำบลน้ำโจ้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

พิกัดทางภูมิศาสตร์ 47 Q 547690E 2007160 N

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ประวัติวัด บ้านน้ำโจ้วหรือวัดน้ำโจ้วเกิดจากการขยายตัวของบ้านป่าจ้ำเนื่องจาก มีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก คนในหมู่บ้านจึงย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านใหม่ ประมาณเมื่อ 60 ปีที่ผ่านมา ซึ่งทุกวันนี้ชาวบ้านป่าจ้ำน้ำโจ้วยังคงมีการไหว้ผีร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีคำบอกเล่าจากพระขันติโก (จันทร์ดีบ สิริคำ) พระสงฆ์วัดนาคตหลวงว่าลำดับการสร้างวัดในอำเภอแม่ทะเริ่มด้วยวัดพระธาตุลำปางหลวง วัดป่าตันหลวง วัดนาคตหลวง และวัดบ้านหลุก ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นการขยายหมู่บ้านของพื้นที่บริเวณนี้อีกด้วย

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	71	องค์
	ปางมารวิชัย	71	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	71	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์

จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 16 องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2416 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 086

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2486 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 030

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	24	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	40	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก	3	องค์
4. ทาร์กอย่างเดียว	3	องค์
5. พระวรกายปิดทอง จีวรและสบงทาสาด	1	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายกลีบบัว	1	องค์
2. ลายผ้าทิพย์	-	องค์
3. ลายคำ	1	องค์
4. ไม่มีการประดับตกแต่ง	69	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	65	องค์
2. ฐานบัว	5	องค์

3. ฐานผ้าทิพย์	-	องค์
4. ฐานหลุดหายไป	-	องค์
5. ฐานขาสิงห์	1	องค์
(091)		

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดน้ำใจ

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

กลุ่มพระพุทธรูปพระพักตร์รี้นั้นมีอยู่ 7 องค์ หมายเลขทะเบียน 001 005 006 026 091 092 093 มีพุทธลักษณะคล้ายกันแต่มีความแตกต่างองค์ประกอบเล็กน้อย ซึ่งพระพุทธรูปทั้งหมดนี้ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย นิ้ว พระหัตถ์เสมอกันทุกองค์ ครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปลายตัดตรง แต่ภายในนี้มีองค์หนึ่ง ที่สังฆาฏิเป็นเชี้ยวตะขาบ (เลขทะเบียน 005) พระศอเป็นริ้ว 5 องค์ (001 026 091 092 093) พระพักตร์รี พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์แย้ม มีองค์เดียวที่พระหनुเป็นปม (เลขทะเบียน 092) พระเกศาหลักเป็นตาราง พระรัศมีทรงกรวย 2 องค์ (001 006) รัศมีเป็นเปลว 3 องค์ (005 091 092) รัศมีเป็นกลีบบัว 2 องค์ (026 093)

ลายเส้นที่ 40 ทะเบียน 001

ลายเส้นที่ 41 ทะเบียน 005

ลายเส้นที่ 42 ทะเบียน 006

ลายเส้นที่ 43 ทะเบียน 026

ลายเส้นที่ 44 ทะเบียน 092

ลายเส้นที่ 45 ทะเบียน 091

ลายเส้นที่ 46 ทะเบียน 093

กลุ่มพระพุทธรูปทั้งสององค์นี้สกุลช่างเดียวกัน ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด สูงประมาณ เซนติเมตร พุทธลักษณะของพระพุทธรูปทั้งสององค์นี้มีลักษณะคล้ายกันทุกประการแต่ความแตกต่างระหว่างพระพุทธรูปทั้งสององค์นี้คือฐาน ดังเช่น พระพุทธรูป ทะเบียน 091ทำฐานเป็นขาฐานสิงห์สองขา ซึ่งฐานแบบนี้ไม่เจอในล้านนาแต่ ไปปรากฏในฐานแบบรัตนโกสินทร์ ฉะนั้นพระพุทธรูปองค์นี้ถึงแม้ว่าจะไม่ปรากฏอายุที่ฐาน แต่สามารถกำหนดอายุได้อย่างคร่าวๆว่าน่าจะอยู่ในช่วง พ.ศ. 2420 – 2480 ซึ่งเป็นยุคที่อิทธิพลภาคกลางได้เข้ามาสู่ล้านนาเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในช่วงที่รื้อไฟมาถึงลำปาง ใน ปี พ.ศ. 2465 ยังเป็นผลทำให้ให้อิทธิพลภาคกลางได้ปรากฏในศิลปกรรมล้านนา

วัดบ้านหลุก ตำบลนาครี อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

พิกัดทางภูมิศาสตร์ 47 Q 556190E 2004760N

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ประวัติวัดบ้านหลุก จากการศึกษาทางด้านจารึกวัดแห่งนี้มีชื่อเรียกเป็นชื่ออื่นมาก่อน ได้แก่วัดนาครี (พ.ศ. 2402, 2405, 2420, 2444, 2445) วัดนาครีหลวง (พ.ศ. 2441) วัดนาครีหลุก (พ.ศ. 2445) วัดนาครีหลวงนาหลุก (พ.ศ. 2450) วัดสันนาครี วัดสันนาครีหลวง วัดนาครีหลวงร้องช้าง วัดนาครีหลุกร้องช้าง จากข้อมูลข้างต้นพอที่จะลำดับชื่อวัดได้ว่าชื่อเดิมคือ วัดนาครี ในสมัยนั้นนักปราชญ์มักมีการเล่นคำและชอบที่จะนำสถานที่ที่อยู่ใกล้เคียงมาต่อเติม ต่อมาจึงได้เชื่อว่า วัดนาครีนาหลุก สืบมาเป็นวัดบ้านหลุกนาครี และมาเป็นชื่อวัดบ้านหลุก ในปัจจุบัน¹⁵ จากการสัมภาษณ์ประกอบข้อมูลทางด้านจารึกพบว่าบ้านหลุกนั้นเป็นชุมชนที่ขยายมาจากชุมชนบ้านป่าตันและช่วงอายุของการเข้ามาอยู่อาศัยนั้นน่าจะอยู่ในช่วง 150 ที่ผ่านมา

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	56	องค์
	ปางมารวิชัย	56	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	56	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		16	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2406 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 201

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2477 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 241

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	15	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	35	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	6	องค์
4. ทาสีอย่างเดียว	-	องค์
5. พระวรกายปิดทอง จีวรและสบงทาสาด	-	องค์

¹⁵ วีรศักดิ์ ของเดิมและคณะ, รายงานการวิจัยศิลปกรรมท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ในเขตอำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง (เชียงใหม่ : ศูนย์โบราณคดีภาพเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), 223.

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายกลีบบัว	22	องค์
2. ลายผ้าทิพย์	-	องค์
3. ลายคำ	7	องค์ (243)
4. ลายกาบ	1	องค์ (225)
5. ลายกนก	1	องค์ (229)
6. ไม่มีการประดับตกแต่ง	26	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	21	องค์
2. ฐานบัว	35	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	-	องค์
4. ฐานหลุดหายไป	-	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดบ้านหลุก

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 36 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 47 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 222 พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏวันเวลาในการสร้าง แต่พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้ช่างที่สร้างน่าจะเป็นช่างหลวง และผู้ถวายก็น่าจะเป็นชนชั้นสูงหรือ

ผู้ที่มีฐานนาค่อนข้างดีเนื่องจากพระพุทธรูปนี้องค์ใหญ่สูงประมาณ 1 เมตร ซึ่งสร้างตามพุทธลักษณะของพระพุทธรูปสำริดในสมัยล้านนา สามารถเทียบได้กับพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์ 2 ที่รูปแบบนั้นได้รับอิทธิพลสุโขทัยมาเป็นแรงบัลดาลใจในการสร้าง พระพุทธรูปองค์นี้ถือได้ว่ามีรูปแบบที่ใกล้เคียงมากที่สุดเท่าที่เคยได้เก็บข้อมูลมา โดยพระพุทธรูปองค์นี้จะประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ประทับนั่งบนฐานคว่ำบัวหงาย แต่จะมีการสลักบนฐานบัวอีกชั้นหนึ่งเป็นบัวหงายขนาดใหญ่ 12 กลีบ พระวรกายเรียวยาว พระอঙ্গสาวย พระอุระนูนแลเห็นเม็ดพระถันชัดเจน บั้นพระองค์เล็ก ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปลายจีวรตะขาบ พระศอกเป็นริ้ว 3 เส้น พระพักตร์รี พระโขนงโก่งพระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้ม ริมพระโอษฐ์เป็นคลื่น ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว ซึ่งอาจจะเป็นเพียงองค์เดียวที่พบและมีความใกล้เคียงกับพระพุทธรูปสุโขทัยที่ยังคงเหลืออยู่

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 37 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 48 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 223 พระพุทธรูปองค์นี้จัดได้ว่าเป็นกลุ่มที่สร้างเลียนแบบพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สอง ไม่ปรากฏวันเดือนปีที่สร้าง เหมือนกับพระพุทธรูปไม้ หมายเลขทะเบียน 222 ที่น่าจะสร้างด้วยบุคคลชนชั้นสูง หรือชนชั้นขุนนาง เนื่องจากรูปแบบที่สร้างนั้นมีความประณีตมาก พระพุทธรูปองค์นี้พระวรกายที่บั้นต้นกว่าพระพุทธรูปองค์แรก แต่พุทธลักษณะคล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็นสังฆาฏิ พระพักตร์ ไรพระศก พระเกศา และพระรัศมีเป็นเปลว

รูปแบบที่ 3

ภาพที่ 38 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 49 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 221 พระพุทธรูปองค์นี้ขนาดสูงประมาณ 1 เมตร ไม่ปรากฏวันเดือนปีในการสร้าง สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างโดยคนที่มีฐานะหรือคนชั้นสูง ถึงแม้ว่าพุทธลักษณะเป็นแบบพื้นเมือง แต่องค์ประกอบทางด้านรูปแบบทางศิลปะนั้นยังคงเหมือนกับพระพุทธรูปกลุ่มพระสิงห์ หมายเลข 222 223 ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย นิ้วพระหัตถ์ไม่เสมอกันตามแบบพระพุทธรูปเชียงแสนล้านนา พระวรกายทึบตัน พระอังสากว้าง บั้นพระองค์ค่อนข้างใหญ่เล็กน้อย ครองจีวรห่มเฉียง สังฆกัณฐาจรดพระนาภีปลายเขี้ยวตะขาบ พระพักตร์เกือบเป็นสามเหลี่ยม พระโขนงโค้ง พระเนตรมองตรง (พบน้อยมากในกลุ่มพระพุทธรูป ลำริดและไม้) พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้ม บนริมฝีปากเป็นคลื่นแบบพระพุทธรูปเชียงแสนล้านนา พระเกศามวดเป็นก้นหอยขึ้นด้วยรักสมุก พระรัศมีเป็นเปลวโดยทำในลักษณะการทำให้บิดเป็นเกลียวขึ้นไปพบมากในกลุ่มพระพุทธรูปแม่ทะ จังหวัดลำปาง

รูปแบบที่ 4

หมายเลขทะเบียน 204 212 พระพุทธรูปกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มพระพุทธรูปขนาดเล็กที่เป็นกลุ่มพระพุทธรูปพื้นเมืองอย่างแท้จริงซึ่งเป็นกลุ่มที่สร้างถวายโดยกลุ่มชาวบ้าน ดังคำจารึกได้กล่าวไว้ว่า ทะเบียน 204 “สหฆานานสานเปนเกล้า กับทั้งยาไส แลลูกเต้าพี่น้องพ้อเถ้าแม่เถ้าชรวงพงพัน จุงมาโมทนาที่ข้าทอทะ ปลีกลาไคสกรราชได้ 1225 ตัว” พุทธลักษณะทั่วไปเหมือนพระพุทธรูป

กลุ่มอื่นแต่มีความแตกต่างกันตรงที่ นิยมทำสังฆาฏิยาวถึงบั้นพระองค์โดยไม่เห็นสังฆาฏิเลย ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของกลุ่มสังฆาฏิแม่ทะ ในช่วงตั้งแต่ 2400 ขึ้นไปส่วนใหญ่จะนิยมทำในรูปแบบนี้ ในส่วนของพระรัศมีนั้นมักจะทำขนาดค่อนข้างใหญ่นิยมทั้งเป็น เปลวในลักษณะเส้นตั้งตรง และเป็นกลีบบัวซ้อนกันขึ้นไป จะเห็นได้ชัดดังตัวอย่างดังนี้

ภาพที่ 39 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพลายเส้นที่ 50 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2406 กลุ่มพระพุทธรูปหน้าพื้นเมืองพระนครศรีอยุธยา

รูปแบบที่ 5 (คำอธิบาย พระพุทธรูปรูปแบบที่ 4)

ภาพที่ 40 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพลายเส้นที่ 51 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 6

ภาพที่ 41 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 52 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 214 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2477 รูปแบบนั้นเหมือนกับพระพุทธรูปในกลุ่มปางมารวิชัย แต่สิ่งที่มีความแตกต่างจากพระพุทธรูปกลุ่มอื่นคือความนิยมทำสังฆาฏิขนาดใหญ่และหนา ซึ่งจากการศึกษาเท่าที่ผ่านนั้นพบว่าสังฆาฏิรูปแบบนี้นิยมทำในช่วง ปี พ.ศ 2400 ขึ้นมา รูปแบบนี้ พบที่เชียงใหม่ ลำพูนลำปาง โดยน่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปในสมัยรัตนโกสินทร์ ในส่วนพระวรกายสลักอย่างได้สัดส่วนตามแบบช่างที่มีความชำนาญ โดยพระอังสาผายบันพระองค์เล็ก พระพักตร์รี พระโขนงคกง พระเนตรมองต่ำ พระนาสิกโค้ง พระโอษฐ์เล็ก พระกรรณยานใหญ่ ทำหูล้ายตัวซี พระเกศาหลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นทรงกรวย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

พุทธศักราชได้ 2477 ตัว ปลีดับหม้าเคียรยิเพงเมงวันคิตย ไทยรวายยิ มูลลสทธาน้อย
แกวเปนเคล้าพร้อมกัควยพอแมพินองชูผู้ชุน ได้สางยังพรพุทธรูปเจ้าองนี้ไว้ยเปนที่ไหว้ แลสก
กรปูชาแกคน แลเทวดาตราบ 5000 ภวสา นิพพานัน ปรมฺ สุกขํ นิจจํ แกข้าเทอะ

วัดป่าจำ ตำบลน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

พิกัดทางภูมิศาสตร์ 47 Q 546800E 2007570N

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

ประวัติวัด จากการบอกเล่าของชาวบ้าน บ้านป่าจำนั้นเกิดจากการแวะพักแรมของพ่อค้า วัวบ้านป่าต้น ที่จะเดินทางไปค้าวัวค้าควายที่วัดพระธาตุลำปางหลวง นานเข้าก็มีคนเข้ามาอยู่ตั้ง บ้านเรือนอย่างถาวรจนกลายเป็นหมู่บ้าน และจากการเพิ่มของประชากรทำให้หมู่บ้านได้ขยายใหญ่ จนถึงปัจจุบัน อีกทั้งพระครุบัณฑิตธรรมมานุวัตร เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้เล่าว่า คุรุบานารัตนะผู้ สร้างวัดป่าจำได้แบ่งหีบธรรม คัมภีร์ใบลาน รวมทั้งวิหารน้อยมาจากวัดป่าต้น

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	151	องค์
	ปางมารวิชัย	150	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	150	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืนเปิดโลก	1	องค์

จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด 60 องค์

พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2317 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 134

พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2489 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 061

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	38	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	67	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก	45	องค์
4. ทาร์กอย่างเดียว	1	องค์
5. พระวรกายปิดทอง จีวรและสบงทาสาด	-	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายกลีบบัว	10	องค์
2. ลายผ้าทิพย์	-	องค์
3. ลายคำ	2	องค์ (033)
4. ลายกาบ	-	องค์
5. ลายกนก	-	องค์
6. ลายแกะสลัก	4	องค์ (037)(043)
7. ปั้นรัก ติดแก้วจีน	4	องค์ (047) (049)

8. ไม่มีการประดับตกแต่ง	131	องค์
ลักษณะฐานพระพุทธรูป		
1. ฐานเรียบ	124	องค์
2. ฐานบัว	27	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	-	องค์
4. ฐานหลุดหายไป	-	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปในวัดป่าจำ

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 42 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 53 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 065 พระพุทธรูปองค์นี้คล้ายกลับพระสิงห์สำริดปรากฏอิทธิพลสุโขทัยและล้านนา (พระพุทธรูปล้านนาสิงห์ 2) โดยมีลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย นิ้วพระหัตถ์เท่ากันทุกนิ้ว กรองจีวรห่มเฉียงชายสังฆาฏียวจรดพระนาภีเป็นเชี้ยวตะขาบ(ล้านนานิยมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21) พระศอเป็นริ้วสามเส้น (ล้านนา) พระพักตร์รี พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์แถม พระหนุเป็นปม(ล้านนา) ไรพระศกวาดเป็นมุมแหลมเหนือพระนลาฏ พระเกศาขมวดเป็นก้นหอยใช้รักปั้น พระรัศมีเป็นเปลว

รูปแบบที่ 2

ภาพที่ 43 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 54 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 087 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2393 พระพุทธรูปองค์นี้คล้ายกับพระสิงห์สารีริกถาปณปฏิพัทธ์สุโขทัยและล้านนา (พระพุทธรูปล้านนาสิงห์ 2) ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปลายตัดตรง พระศอกเป็นริ้วสามเส้น(แบบล้านนา พระพักตร์รี พระโขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำพระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์แฉ้ม พระกรรยาน พระเกศาป็นด้วยรักสมุก พระอุษณิษะนูน พระรัศมีเป็นดอกบัว พระพุทธรูปรูปองค์นี้มองโดยภาพรวมแล้วคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปสิงห์สองที่ปรากฏอิทธิพลสุโขทัยอยู่บ้างแต่ไม่ทั้งหมด โดยเฉพาะสังฆาฏิที่เคยเป็นเชี้ยวตะขากลับเป็นปลายตัดตรง และรัศมีที่มีเป็นเปลวกลับทำเป็นรูปดอกบัวสาย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ปถมมูลสถานางอุยาเปนเกล้า หมายมีลูกเจ้าชุนคน ได้สร้างพรพุทธรูปองค์นี้ ขอเอาสุก 3 ปรงานมินิพพานเปนยอด จุรสกพทได้พัน 2 ร้อย 12 ตัว ปีกดเสด ภาษาไทวาเดือยิเพง เมงวันวาอังคาร ขอเอานิพพานเจ้าชุนคนแดเทอะ อยากลาดจิง

รูปแบบที่ 3

ภาพที่ 44 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 55 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 049 พระพุทธรูปรูปองค์นี้ปรากฏอิทธิพลพระพุทธรูปรูปล้านนา สิ่ง 2 ซึ่งมีลักษณะทั่วไปคล้ายกับพระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 087 ที่มีลักษณะครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปลายตัดตรง พระสอเป็นริ้วสามเส้น (แบบล้านนา) พระพักตร์รี พระโขนงโค้ง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์แย้ม พระหนุเป็นปม(แบบล้านนา) พระกรณยาน ไโรพระศกวาดเป็นมুমแหลมเหนือพระนาลาศ พระเกศาเป็นก้นหอยปั่นด้วยรัก พระรัศมีนั้นได้ขาดหายไป แต่ส่วนที่เหลือยังพอสันนิษฐานได้ว่า นามีลักษณะเป็นเปลว ในส่วนฐานที่รองรับนั้นทำเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายที่เกิดจากการปั่นรักสมุก และประดับด้วยแก้วหินหลายสีแก้วชนิดสามารถใช้กรรมตัดให้เป็นรูปร่างได้ ซึ่งในปัจจุบันไม่สามารถผลิตได้

รูปแบบที่ 4

พระพุทธรูปกลุ่มนี้มีความหลากหลายมากเนื่องจากลักษณะพระพักตร์ที่มีความแตกต่างกันแต่รูปแบบการแสดงปางยังเป็นมารวิชัย แต่จุดเด่นของสกุลช่างพื้นบ้านนี้นั้นคือ ความหลากหลายของหน้าตาพระพุทธรูปที่มีอิสระในการสร้าง ซึ่งปรากฏออกมาในลักษณะที่คล้ายกับพระพุทธรูปช่างที่มีฝีมือ คือ ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิยาวจรดพระนาภีปลายตัดตรง พระพักตร์สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม และรี พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์แย้ม ไโรพระศกวาดเป็นมุมโค้งและมุมแหลมเหนือพระนาลาศ พระเกศาหลักเป็นตาราง พระรัศมี มีทั้งที่เป็นดอกบัว เปลว ดังตัวอย่างรูปแบบพระพุทธรูปดังนี้

ภาพที่ 45 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 56 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 043 ลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะเหมือนพระพุทธรูปโดยทั่วไปที่พบ ที่มักนิยมแสดงปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียง ซึ่งลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้สร้างโดยช่างพื้นบ้าน โดยลักษณะพระพักตร์คล้ายสามเหลี่ยม พระโขนงโค้งแต่สังเกตเหมือนว่ามีกรงทำคิ้วหลายชั้น พระนาสิกโด่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์แย้ม พระหนุเป็นต่อมกลม พระกรรณยาน เมื่อพิจารณาแล้วลักษณะพระพักตร์ของพระพุทธรูปองค์นี้สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นหน้าของเจ้าศรัทธาที่ถวายเนื่องจากหน้านั้นมีการตั้งใจ ทำให้หน้าคล้ายคนแก่ เพราะว่าโดยปกติทั่วไปนั้น การที่คนเราถวายอะไรนั้นล้วนต้องคิดถึงตัวเองก่อนเป็นสำคัญเพื่อตัวเองจะได้บุญ ในส่วนที่เป็นพระเศ้านั้นสลักเป็นตาราง พระรัศมีเป็นกลีบซ้อนชั้นขึ้นไปซึ่งเรียกว่ารัศมีเป็นเปลว ในส่วนฐานที่รองรับนั้นเป็นฐานหน้ากระดาน แต่มีการสลักลายดอกไม้สี่กลีบตรงกลาง ที่มีเครือของดอกไม้เป็นลายห้วมวนแตกออกทั้งสี่ด้าน ซึ่งพบทั่วไปในลวดลายปูนปั้นประดับฐานพระพุทธรูปประธานทั่วไปในล้านนา

รูปแบบที่ 5

หมายเลขทะเบียน 134 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2317 จากการถอดจารึกจากอักษรธรรมล้านนา มีเป็นตัวอักษรไทยพบว่าพระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่มีอายุเก่าที่สุด โดยพุทธลักษณะนั้นสร้างด้วยช่างพื้นบ้านซึ่งส่งผลทำให้พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะที่ไม่ค่อยสวยงามเท่าพระพุทธรูปที่ได้บรรยายมาก่อนหน้านี้ โดยลักษณะพระวรกายจะสั้นป้อม ทำอย่างง่าย ๆ ซึ่งจะ

ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย นิ้วพระหัตถ์ที่แสดงปางมารวิชัยสั้นกว่าปรกติ พระหัตถ์อีกด้านใหญ่กว่ามือที่แสดงปางซึ่งเป็นรูปแบบช่างพื้นบ้านอย่างแท้จริง พระพุทธรูปองค์นี้ครองจีวรห่มเฉียงชายสังฆาฏิยาวเกือบจะถึงพระนาภีปลายตัดตรง พระศอเป็นริ้ว พระพักตร์รี พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็กพระโอษฐ์ด้านบนเป็นกลีบสามเส้นคล้ายกับจิตรกรรมฝาผนังน่าน พระกรรณเล็กยานพระเศวตลักเป็นตารางพระรัศมีเป็นทรงกรวยหกเหลี่ยม ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบน้อยมากในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ในลำปาง

ภาพที่ 46 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 57 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

พุทธรูปองค์นี้หมายมีปูชนียเป็นเกล้า คิดกับควยลูกเต้าหลานเหลนผู้ชุนคนเป็นต้น ได้สร้าง
พุทธรูปสกรชไคพัน 1 รอย 36.....

รูปแบบที่ 6

ภาพที่ 47 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 58 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 064 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2404 พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะทั่วไปเหมือนกลุ่มพระพุทธรูป กลุ่มพระพักตร์รี แต่พระพุทธรูปองค์นี้นั้นครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏียาเกือบพระนาภี มีลักษณะเล็ก ปลายตัดตรง พระศอเป็นริ้วสี่เส้น พระโขนงโค้งพระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกเล็กโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระกรรณยานจะเห็นได้ว่าในช่วงนี้ช่างนิยมทำสังฆาฏีเล็กซึ่งน่าจะเป็นความนิยมในสมัยนั้น ต่อมาในสมัยถัดไปความนิยมทำสังฆาฏีเล็กนั้นเริ่มหมดความนิยม โดยจะนิยมทำสังฆาฏีหนาแทน พระเกศาหลักเป็นตาราง พระอุษณิษะนูนเล็กน้อย พระรัศมีทรงกรวย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จุฬศกพทได้ 1223 ตัว ปีกดสง่า ปถมมูลสททยาแดง เปนเกล้าผู้दैแลสามิ ได้สร้างพุทธรูปไว้ แลบูชาค้ำศาสนา 5 พันพรรวสา ขอหือไปหับทับปดูบายทั้ง 4 ทิราย

รูปแบบที่ 7

หมายเลขทะเบียน 068 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2406 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นโดยช่างที่ค่อนข้างที่จะมีความชำนาญ เนื่องจากพุทธลักษณะ พระวรกายนั้นค่อนข้างได้สัดส่วน โดยพระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็กเหมือนพระพุทธรูปสำริด ชายสังฆาฏีจรดพระนาภี ปลายตัดตรง พระศอเป็นริ้ว พระพักตร์รี พระโขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์แย้ม พระกรรณยาน ไรพระศกวาด

เป็นมูมเหล็กเนื้อพระนาลาด พระเศาสลักเป็นตาราง พระอุษณิษะสลักเป็นวงแหวนซ้อนชั้นขึ้น
ไป พระรัศมีมีทรงกรวย

ภาพที่ 48 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 59 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

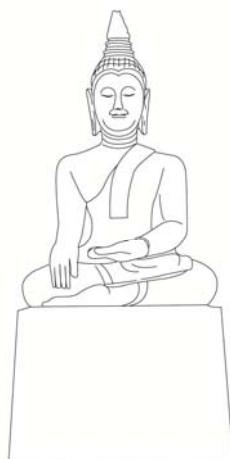
ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ปฐมมุลลสทราชาสาเปนเกล้า แลลูกเต้าชุกนได้สร้างยังพุทธรูปเจ้าองนี้ในปีกล้าไคล
สกกราชได้ 1225 ตัวเคือรียเพงเมงวันพุทธ ขอเปนปเจจยแกข้า ภาบถึงเนรปานแกข้าผู้ชื้อวayasaนี้
เทอะ

รูปแบบที่ 8

ภาพที่ 49 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 60 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 061 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2489 พระพุทธรูปองค์นี้มีการสลักค่อนข้างสวยงาม โดยพระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก(แบบพระสิงห์สำริดในสมัยล้านนา) สันมาภูใหญ่นา ยาวถึงพระนาภี ปลายตัดตรง พระศอพระพุทธรูปองค์นี้เป็นริ้วซ้อนกันหลายชั้นมาก(คล้ายกับคอ กระเหรี่ยง) พระพักตร์รี พระโขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์แย้ม พระหนุเป็นปม(แบบพระสิงห์สำริดในสมัยล้านนา) พระกรรณยาน ไวรพระศกवादเป็นมุมแหลมเหนือพระนลาฏ(แบบพระพุทธรูปที่รับอิทธิพลสุโขทัย) พระเศาสลักเป็นตาราง พระอุษณิยะทำเป็นวงแหวนซ้อนกันขึ้นไป และรัศมีเป็นดอกบัวตูม

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ปถมมูลสทราหมายมีนายเรือน เคื้อดอ้ายแปนเกล้า พร้อมกับด้วยพ่อแม่ชื่อว่า พอมา แลแม่คำได้บวชพุทธรูปเจ้า โองนี้ไว้คำชูโชฎก พุทธศาสนา 5 พันพรรวสตา เพื่อผู้เข้าได้บดไว้ขอ หื้อแล้วคำบลดวด นั้นแดเทอะ ส้างเมื่อจุลศรศ 1308 ปีรวายเสด เดือรียเพง เมงวันสุกแล

รูปแบบที่ 9

ภาพที่ 50 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 61 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 020 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2406 พระพุทธรูปองค์นี้จัดอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปพระพักตร์รี น่าจะแกะสลักด้วยช่างที่ค่อนข้างชำนาญ โดยสัดส่วนพระวรกายค่อนข้างเพรียวพระอังสากว้าง บั้นพระองค์เล็ก ปรากฏเมื่อดพระถันชัดเจน สันมาภูเล็กยาวจรดพระนาภีปลายตัดตรง พระศอเป็นริ้ว พระพักตร์รี พระโขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์แย้ม พระหนุเป็นปม(แบบพระพุทธรูปสำริดล้านนา) พระกรรณยาน ไวรพระศกवादเป็นมุมแหลมเหนือพระนลาฏ

(แบบพระพุทธรูปสิงห์สองที่รับอิทธิพลสุโขทัย) พระเกศาเรียบ พระรัศมีเป็นดอกบัว จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ได้ผสมผสานรูปแบบพระพุทธรูปสำริด โดยนำเอาพุทธลักษณะบางส่วนของพระพุทธรูปสิงห์สอง ไม่ว่าจะเป็นพระหนุเป็นปม พระพักตร์รี ไรพระศกคาดเป็นมุมแหลมเหนือพระนลาฏ ซึ่งลักษณะเหล่านี้ช่างน่าจะเคยเห็นในส่วนที่คิดว่าสวยงามแล้วนำมาสร้างเลียนแบบ

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ปถมมูลสพธา หมายมี...สิ่งแก้วเป็นเค้าติดกับด้วยลูกเต้าชุนได้สั่งยังพรพุทธรูปเจ้า
แลเปนที่ไหว้เกคนแลเทวดาทังหลาย สกกราชไค 1225 ตัวในปัสกัถาไคลัเคือรียเพงเมงวัน 4 แล

วัดป่าต้นหลวง ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

พิกัดทางภูมิศาสตร์ 47 Q 549800E 2004900N

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดป่าตันเป็นวันที่สร้างขึ้นโดยพระนางจามเทวี จากนครหริภุชไชยหลังจากที่พระนางได้ทรงสร้างวัดพระธาตุลำปางหลวงจึงอาจจะสันนิษฐานได้ว่าพื้นที่เป็นวัดป่าตันนี้เคยมีชุมชนอยู่มาก่อน จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบนั้น พบขุมประตู่โงงที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับขุมประตู่โงงที่วัดพระธาตุลำปางหลวงซึ่งเป็นรูปแบบในยุคคลาสิกของล้านนา¹⁶

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	180	องค์
	ปางมารวิชัย	178	องค์
	- ชัดสมาธิราบ	178	องค์
	- ชัดสมาธิเพชร	-	องค์
	ปางประทับยืนเปิดโลก	2	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		52	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด	พ.ศ. 2305	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	042
พระพุทธรูปไม้ใหม่สุด	พ.ศ. 2466	พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน	107
เทคนิคการประดับตกแต่ง			
1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน		79	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด		74	องค์

¹⁶ ข้อมูลทั้งหมดได้จากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนแม่ทะใน 7 แห่ง คือ บ้านต้อ บ้านป่าตัน บ้านป่าจ้ำ บ้านน้ำโจ้ บ้านหลุก บ้านนาคตหลวง และ บ้านศรีอ้วน อำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง ระหว่างวันที่ 24 มีนาคม ถึง 28 มิถุนายน 2551

3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก	20	องค์
4. ทาร์กอย่างเดียว	2	องค์
5. พระวรกายปิดทอง จีวรและสบงทาชาด	2	องค์
6. ทาสีทองในส่วนจีวร ฐานทาร์ก	3	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายกลีบบัว	33	องค์
2. ลายผ้าทิพย์	2	องค์
3. ลายคำ	5	องค์
4. ลายกาบ	-	องค์
5. ลายกนก	-	องค์
6. ลายแกะสลัก	5	องค์
7. ปั้นรัก ติดแก้วจีน	1	องค์
8. ฐานประดับแก้วโป่งข่าม วงกลม	3	องค์
9. ไม่มีการประดับตกแต่ง	132	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	110	องค์
2. ฐานบัว	66	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	2	องค์
4. ฐานกลมข้าวหลามตัด	1	องค์ (086)
5. ฐานหน้ากระดานกลมซ้อนชั้น	1	องค์ (069)
6. ฐานหลุดหายไป	-	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้ปาดันหลวง

กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1 (พระพุทธรูปแก่นจันทร์)

หมายเลขทะเบียน 002 พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ทราบว่าจะสร้างขึ้นเมื่อใด แต่พระนามของพระพุทธรูปองค์นี้คือ พระเจ้าไม้แก่นจันทร์ หรือชาวบ้านเรียกว่า “พระจันทร์เจ้า” ซึ่งถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดลำปาง ซึ่งทุกๆปี จังหวัดลำปาง และอำเภอแม่ทะได้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้ มาประดิษฐานเพื่อให้ประชาชนในชุมชนข้างเคียงมาสรงน้ำที่วัด ในวัดที่ 25 เมษายน ของทุกปี การฟื้นฟูประเพณีการแห่พระเจ้าไม้แก่นจันทร์ขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ. 2551 จากที่

ไม่ได้จัดมานานถึง 17 ปี เนื่องจากว่าเป็นปีที่บ้านหลุกแห้งแล้ง เพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล พืชผลในท้องไร่ท้องนาได้รับความเสียหาย เศรษฐกิจฝืดเคือง ชาวบ้านจึงระลึกได้ก็เลยนำเอาพระเจ้าแก่นจันทร์มาแห่ 3 วัน 3 คืน เพื่อขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล

ภาพที่ 51 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 62 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นสิ่งที่สามารถยืนยันได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่สำคัญของชุมชน และสร้างด้วยไม้มงคล คือ ไม้แก่นจันทร์ ซึ่งเป็นไม้มงคลที่ปรากฏในตำนานพระแก่นจันทร์แดง สิ่งที่ถูกกล่าวมานั้นแสดงให้เห็นถึงพระพุทธรูปที่สำคัญเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะที่มีความสวยงามเทียบได้กับพระพุทธรูปสำริดเชียงแสนสิงห์สอง ที่รับอิทธิพลสุโขทัย ซึ่งพระพุทธรูปกลุ่มนี้มักจะพบในกลุ่มวัดบ้านหลุก หมายเลขทะเบียน 223 222 วัดป่าจำ หมายเลขทะเบียน 065 087 วัดนาคต 120 ซึ่งรูปแบบ จประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย บนฐาน บัวคว่ำ บัวหงายขนาดใหญ่ สังฆาฏิกยาว ปลายเป็นเขี้ยวตะขาบ พระพักตร์รี พระรัศมีเป็นกลีบบัวตูมซ้อนกันขึ้นไป

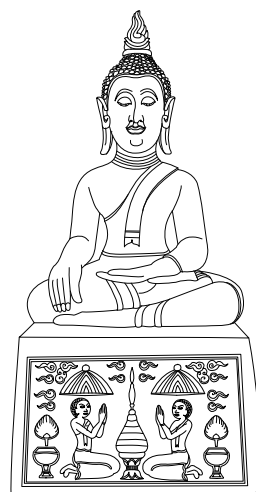
รูปแบบที่ 2

หมายเลขทะเบียน 022 ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ที่สร้าง แต่จัดได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้อยู่ในกลุ่มที่เลียนแบบพระพุทธรูปเชียงแสน สิงห์ 2 ซึ่งน่าจะเป็นกลุ่มเดียวกับ พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ รหัส 002 ทุกประการ แต่ลักษณะเด่นของพระพุทธรูปองค์นี้คือการปิดคำ หรือ ลงรักทาสาด ปิดทอง เทคนิคการขยายหรือขูดลายเป็นเส้น ในท่าที่กำลังพนมมือทั้งสองด้านตรงกลางเป็นอุบใส่ ข้างด้านนา ด้านหลังของสาวกจะมีหม้อบรูณะฆระวางอยู่ด้านหลังซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดม

สมบุรณ์ และการใช้สักระผู้มีบุญหรือพระพุทธรเจ้า ถึงแม้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏปีที่สร้าง แต่สามารถกำหนดอายุได้จากพุทธลักษณะ เทคนิค และการประดับตกแต่งลายคำที่ฐาน โดยเปรียบเทียบกับลายคำเสาวิหารนำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวงได้ว่า น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษ 23 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 52 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

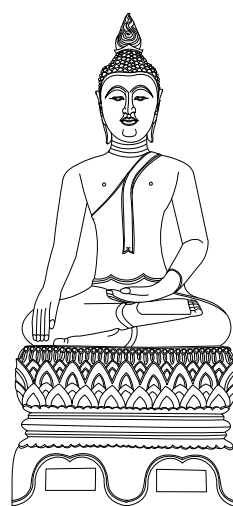

ลายเส้นที่ 63 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 3

ภาพที่ 53 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 64 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ทะเบียนหมายเลข 179 พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏปีในการสร้าง แต่สามารถจัดกลุ่มพระพุทธรูปองค์นี้ในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สามที่ลักษณะพระพักตร์เปลี่ยนจากสุโขทัย

เป็นแบบพื้นเมืองอย่างแท้จริง แต่พุทธลักษณะโดยรวมยังคงเดิม คือประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย บนฐาน บัวหงาย แต่ในฐานบัวคว่ำติดทองเป็นรูปขาสามา ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าฐานขาสามาเป็นรูปแบบฐานพระพุทธรูปสำริดในยุคหลังหรือในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 – 24 ที่พบได้ทั่วไปในกลุ่มพระพุทธรูปสำริดในเข่าเภอแม่ทะ และจังหวัดแพร่ที่วัดพระหลวง ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้ก็น่าจะเรียนแบบพระพุทธรูปสำริดที่เคยเห็นมา นิ้วพระหัตถ์ไม่เสมอกัน พระวรกายสูงเพรียวแบบสุโขทัย พระอังสาพวยเล็กน้อย บั้นพระองค์เล็ก สันมาภูยาจรดพระนาภี ปลายเขี้ยวตะขาบ พระศอเป็นริ้ว 3 เส้น พระพักตร์รี พระโขนงโค้งพระนาสิกโด่ง พระเนตรมองตรงพระโอษฐ์ยิ้ม พระเกศาขมวดเป็นก้นหอยขึ้นด้วยรักสมุก พระรัศมีเป็นเปลว

พระพุทธรูปองค์นี้ถึงแม้ว่าจะไม่มีจารึกบอกปีที่สร้างแต่สามารถเปรียบเทียบกับกลุ่มพระพุทธรูป ที่มีรูปแบบใกล้เคียงกัน คือพระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 177 วัดป่าตันหลวง ซึ่งบอกปี พ.ศ. ในการสร้าง คือ พ.ศ. 2382

รูปแบบที่ 4

ภาพที่ 54 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 65 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 117 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ 2382 จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับพระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 177 ที่กล่าวบรรยายมาแล้วข้างต้น (ดูพระพุทธรูปไม้รูปแบบที่ 3 หน้า 146)

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จุฬศกกราชได้ 1200 เสด็จ ปลีกัด....เคื่อง 8 อ้อ 7 คำ พร้าว่าไคว้น 6 กอแรก (แฮก)
 พันไมวันนัณแผ่นดินคอไห่วเอนอันมากนัถ ขนานกาได้รัล้งสาาง....พุทธรูปเจาองนี้ มีแมแลอาเปน
 เกล้า สาางไวยหือเปนที่ไหวแก่คนแลเทวดาทังหลายตราบต่อเทา 5000 ภวสา ขนานธัญไชยเปนผุ
 ริสสนา ขอหือผู้ข้าบังเกิญไคโลกุตต...บรมม สมบตติสู์ คีอมคคผละ นิพพานเปนยอด นิพพานะ บจ
 โย โหตุ นิจจ เที่ยงนัถ สาางไวยวัดหลวงปาทันจินแล ด้วยเดชกุสสลบุรอันนี้จักแผหือยังสพพหุยาติ
 กาวง ทั้งมวรมิกรกุรพายพอพายแมทั้งมวรมิ 7 เซนกรกุรเปนเกล้า 9 เซนกรกุรเปนขราด หลอรเขา
 ...ฝูงไคไฟตกทีราย ขอบุรอันนี้ไผยายอ้อสู์ทีดีแท้ดีหลี แลเทวบุคเทวดาอันรักสาตน...แห่งข้าเปนเค
 ล้า มีภูมมเทวดาแลลูกขเทวดาเจ้าทั้งมวรวงมาอนุโมทนากับ....ผู้

ข้าทั้งหลายแล้วจุงถึงสู์ซุตัว แล้วจุงมีใจอกเพียนซุแล้วจุง....พิพักรักสายังผู้ข้าทั้งหลาย
มายังไซกไชยลาภสกาณมาหือผู้ข้าทั้งหลายทุท่างกิน แลท่างไคเททานซุ....ใจๆ ขอหือสมดังคำ
 ครนึ่งแท้ดีหลี

รูปแบบที่ 5

ภาพที่ 55 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 66 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 007 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2354 เป็นพระพุทธรูป
 กลุ่มเดียวกับ พระพุทธรูปหมายเลข 009 ที่ไม่มีจารึก พระพุทธรูปองค์นี้ถือว่าเป็นกลุ่มสกุลช่าง
 หนึ่งที่มีการแกะสลักค่อนข้างมีความสวยงาม น่าจะเป็นช่างที่มีความชำนาญในการแกะสลัก

โดยเฉพาะเทคนิคการประดับตกแต่งเป็นการปิดทองบนพื้นรัก ซึ่งลายที่ประดับตกแต่งนั้นมีลักษณะพิเศษกว่าช่างอื่นคือการปิดทองเป็นลายฐานสิงห์ซึ่งนิยมในกลุ่มพระพุทธรูปวัดป่าตัน ที่ลักษณะการทำฐานคล้ายกับพระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 179 สังฆาภิวายพระนาถถึงไปด้านล่าง ซึ่งเป็นความนิยมในกลุ่มพระพุทธรูปแม่ทะ พระศอเป็นริ้วสามเส้น พระพักตร์รี พระโขนงโค้งเป็นเส้นนูน พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโค้งเป็นสัน พระโอษฐ์เล็ก พระกรณยาวคล้ายตัวซี พระเกศา ปั่นด้วยรักสมุกเรียงกันอย่างเป็นระเบียบ พระอุษณิษะนูนสูง พระรัศมีเป็นเปลว

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

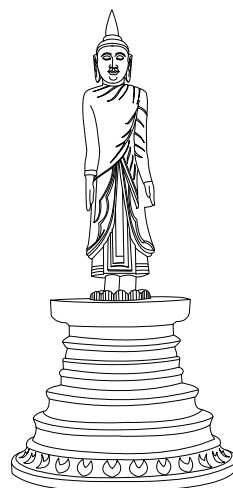
สกกราชใด 1173 ตัว ปลีรวงเมตมูลสพทชาผู้ข้าผู้ชื้อวานางมวรได้รั้งสาบเปงจลัถยัง
พุทธรูปเจ้าองนีขอหือใดเถิงยังจุฎฐัมภิทาณาน 4 ปรกานในสำนักพรพุทธเมตไดยยเจ้าอยา
คลาดอยาคลาชูปรกานเทอะ

กลุ่มพระพุทธรูปปางประทับยืน

รูปแบบที่ 1

ภาพที่ 56 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 67 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 069 พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏปีที่สร้าง พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปปางประทับยืนเปิดโลก ซึ่งเป็นปางที่นิยมในล้านนาและพม่า ซึ่งปางนี้น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้วแสดงปางเปิดโลกทั้ง 3 เพื่อขึ้นชมบารมี แต่การแต่งกายนั้นเป็นรูปแบบที่นิยมในพม่าซึ่งลักษณะห่มคลุม จีวรเป็นริ้วโดจีวรเฉียง

ออกด้านข้างซ้อนกันสามชั้น ส่วนที่เป็นสรวงทำเป็นจีบหน้านางแถบใหญ่ และในส่วนฐานที่รองรับองค์พระพุทธรูปเป็นฐานวงกลมซึ่งเป็นลักษณะฐานเจียงซ้อนกัน 8 ชั้น ฐานชั้นสุดท้ายล่างสุดทำเป็นบัวคว่ำมีการทำกลีบดอกไม้เป็นลายคำ แต่ในส่วนฐานเจียงทุกชั้นมีการนำกระจกจีน(แก้วจีน) สีเงินติดรอบฐานเป็นวงกลม ซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้แก้วจีนประดับภายในลวดลายนิยมในกลุ่มเจียงใหม่ ลำปาง ลำพูน (ซึ่งปัจจุบันแก้วชนิดนี้ไม่สามารถผลิตได้)

วัดปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดปงสนุกนั้น คาดว่าสมัยที่ทพเจียงใหม่และนครลำปางนั้นได้ขึ้นไปตีเมืองเชียงแสน เมื่อ พ.ศ. 2346 นั้นได้มีการกวาดต้อนชุมชนชาวเชียงแสน ชาวพะเยาโดยเคลื่อนย้ายลงมาอยู่ที่นครลำปางเป็นเวลานานถึง 48 ปี ชาวเชียงแสนจึงได้นำชื่อวัดปงสนุกจากบ้านเดิมมาเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดปงสนุก” เดิมนั้นวัดปงสนุกได้มีชื่อเดิมว่า “วัดศรีจอมเมือง” สร้างขึ้นพร้อมกับเมืองลำปาง¹⁷ โดยบริเวณวัดปงสนุกตั้งอยู่ติดกำแพงเมืองเขลางค์ด้านใน โดยปรากฏสิ่งก่อสร้างโบราณสถาน โบราณวัตถุจำนวนมากสิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นพยานวัตถุที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของวัดที่สืบทอดมาจากอดีตเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว¹⁸ ตามประวัติกล่าวว่าวัดนี้นั้น ถือได้ว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญคู่กับจังหวัดลำปางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางชุมชนภายในอาณาเขตของวัด ปรากฏว่ามีวิหารหลังหนึ่งชื่อว่า วิหารพระเจ้าพันองค์ เป็นอาคารโถง ทรงจัตุรมุขที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ลักษณะเป็นวิหารจัตุรมุข แต่ละมุขนั้นจะมีพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ศิลปะแบบล้านนาตอนปลาย ประจำอยู่ทุกทิศโดยอาคารหลังนี้ได้มีหลังคาที่ซ้อนชั้นกันขึ้นไป 4 ชั้น โดยวิหารรูปแบบนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่าง

¹⁷ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่มที่ 7, จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 (กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2542), 3554 – 3556.

¹⁸ พระครูโสภิตขันตยาภรณ์, ประวัติวัดปงสนุกเหนือและประวัติ (ลำปาง : สหกิจการพิมพ์, 2539), 1.

ศิลปะล้านนา พม่า และจีน ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าวิหารหลังนี้ สร้างขึ้นโดยชาวเชียงแสนที่เลียนแบบ หอคำเมืองเชียงเกียง (เชียงเจียง) ในสิบสองปันนาประเทศจีน¹⁹

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	195	องค์
	ปางมารวิชัย	183	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	180	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	3	องค์
	ปางสมาธิ	4	องค์
	ปางประทับยืนเปิดโลก	3	องค์
	ปางประทานอภัย	2	องค์
	ปางไสยาสน์	3	องค์
จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ทั้งหมด		56	องค์
พระพุทธรูปไม้ที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2305 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 021			
พระพุทธรูปใหม่สุด พ.ศ. 2471 พระพุทธรูปหมายเลขทะเบียน 176			
เทคนิคการประดับตกแต่ง			
1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน		114	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด		30	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก		24	องค์
4. ทาร์กอย่างเดียว		1	องค์
5. พระวรกายปิดทอง จีวรและสบงทาสาด		22	องค์
ลวดลายประดับตกแต่ง			
1. ลายกลีบบัว		10	องค์
2. ลายผ้าทิพย์		2	องค์
3. ลายคำ		5	องค์
4. ลายแกะสลัก		3	องค์
5. ปั้นรัก ติดแก้วจีน		1	องค์
6. เขียนลายด้วยชาด		1	องค์

¹⁹ วรลักษณ์ บุญยสุรัตน์และคณะ, ปางสนุก : คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อุษาคเนย์, 2550), 23.

7. ไม่มีการประดับตกแต่ง	173	องค์
ลักษณะฐานพระพุทธรูป		
1. ฐานเรียบ	152	องค์
2. ฐานบัว	28	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	3	องค์
4. ฐานหน้ากระดาน	6	องค์
5. ฐานหอย	6	องค์

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ

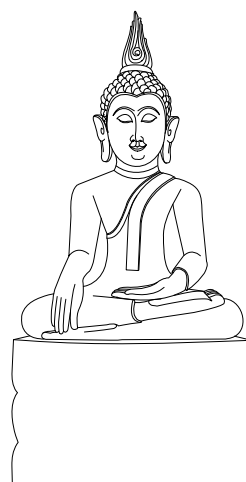
กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 1

หมายเลขทะเบียน 162 069 พระพุทธรูปกลุ่มนี้จัดอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สอง คล้ายกับกลุ่มพระพุทธรูปในกลุ่ม เชียงใหม่ ลำปางอำเภอแม่ทะ น่าจะสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2384 ซึ่งกลุ่มนี้น่าจะเลียนแบบพระสำริด โดยพุทธลักษณะอ้วนเตี้ย พระอังสากว้าง บั้นพระองค์เล็ก สันมาทวยาวจรดพระนาภีปลายตัดตรง และเขี้ยวตะขาบ (หมายเลข 069) พระศอกสั้น พระพักตร์กลมรี พระโขนงโค้งเป็นเส้น พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้มริมฝีปากทำเป็นเส้นคลื่น พระกรรยาน ไพรพระศกวางเป็นมุมแหลมเหนือพระนาลาฎ พระเกศาขมวดเป็นก้นหอย พระรัศมีเป็นเปลว เทคนิคการประดับตกแต่ง องค์แรกปิดทองทั้งองค์ ส่วนองค์ที่สองปิดทองในส่วนพระวรกาย แต่จื๋อกับสบงทาด้วยชาด ซึ่งนิยมมากในกลุ่มพระพุทธรูปในจังหวัดลำปาง

ภาพที่ 57 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 68 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

จุฬศกัทพะได้ ๑๒๐๓ ตัวปีลัวงไค้ เดือนยี่เพง เมงวัน ๗ มีมูลสัทธาข้า..... กับด้วย
ลูกเต้าหลาน.....ผู้ข้าได้สร้างยังพุทธรูป.....เอาสุข ๓ ประการ มินิพพาน.....

รูปแบบที่ 2

หมายเลขทะเบียน 139 171(รูปแบบที่ 3) พระพุทธรูปองค์นี้จัดอยู่ในกลุ่ม พระพักตร์รี โดยพุทธลักษณะเป็นเหมือนกับพระพุทธรูปกลุ่มพระสิงห์ 162 069 แต่ลักษณะหน้าเป็นแบบพื้นเมือง แต่ช่างได้แกะสลักอย่างมีฝีมือไม่ว่าจะเป็นพระพักตร์ พระวรกาย พระหัตถ์ และพระรัศมี คล้ายกับพระพุทธรูปสิงห์สอง แต่แตกต่างกันในส่วนพระพักตร์

ภาพที่ 58 พระพุทธรูปปางมารวิชัย
รูปแบบที่ 3

ลายเส้นที่ 69 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 59 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 70 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปแบบที่ 4

ภาพที่ 60 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 71 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 113 พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2421 จัดได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่ที่มีความแตกต่างจากพระพุทธรูปกลุ่มอื่นเนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะเป็นหน้าพื้นเมือง มักทำกรรมกลางใหญ่ หรือเรียกว่ากลุ่มพระพุทธรูปหูตั้ง ซึ่งพระพุทธรูปกลุ่มนี้มักพบในกลุ่มพระพุทธรูปไม้เมืองแพร่ ดังเช่นกลุ่มพระพุทธรูปไม้วัดศรีดอนคำ และกลุ่มพระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง นอกจากนี้ยังพบว่าพระพุทธรูปไม้ลื้อ พระพุทธรูปไม้ลัวะในเขตรัฐฉานพบว่ามีหูตั้งเหมือนกัน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปกลุ่มนี้

ข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูป

ศักราชได้ ๑๒๔๕ ปีกำเม็ค เดือน ๓ เพง เมงวัน ๖ โทเต่าสี มูลสัตว์รา นางคำนวลจกทานไปหา แม่ผู้ชื่อนางคำหลี่ ขอข้าสัถธานางคำนวล

รูปแบบที่ 5

ภาพที่ 61 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 72 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

หมายเลขทะเบียน 191 พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏวันเดือนปี แต่ดูพุทธลักษณะแล้วน่าจะสร้างด้วยช่างที่มีความชำนาญหรืออาจจะเรียกว่าช่างหลวงก็ว่าได้เนื่องจากพระวรกายดูสมส่วน จัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สอง โดยพระอังสากว้าง บั้นพระองค์เล็ก สันนาภินายาวจรดพระนาภี ปลายเขี้ยวตะขาบ พระพักตร์เหลี่ยม พระกรรณกางใหญ่ พระเกศาขมวดเป็นก้นหอยป็นจากรักสมุก พระรัศมีเป็นเปลว แต่ฐานที่รองรับองค์พระพุทธรูปนั้นมีลักษณะเด่นกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นที่เคยเจอมา คือฐานป็นด้วยรักสมุก เป็นกลีบบัวหงาย คั่นด้วยลายจุดเม็ดไข่ปลา และลายดอกไม้ ซึ่งการทำฐานแบบนี้ประกอบกับลวดลายที่เป็นลายพื้นเมือง มักพบตามบ้านแท่นแก้วพระประธานตามวัดในจังหวัดลำปาง ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดไหลหิน วัดปงสนุก ซึ่งการทำฐานด้วยเทคนิคนี้มักจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมียายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

วัดทุ่งผึ่ง ตำบลทุ่งผึ่ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและประวัติความเป็นมา

วัดทุ่งผึ่ง ตั้งอยู่บ้านทุ่งผึ่ง หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งผึ่ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 1 ไร่ ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2430

พระพุทธรูปไม้	พระพุทธรูปไม้ที่พบ จำนวน	3	องค์
	ปางมารวิชัย	2	องค์
	ปางสมาธิ	1	องค์
	- ขัดสมาธิราบ	3	องค์
	- ขัดสมาธิเพชร	-	องค์
	- ไม่ปรากฏอายุบนฐานพระพุทธรูป-		

รูปแบบพระพุทธรูปไม้วัดทุ่งผึ่ง

กลุ่มพระพุทธรูปปางสมาธิ

รูปแบบที่ 1 กลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์

ภาพที่ 62 พระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ 63 พระพุทธรูปปางมารวิชัย(ด้านหลัง)

ลายเส้นที่ 73 พระพุทธรูปทรงเครื่องปางมารวิชัย

ลายเส้นที่ 74 (ด้านหลัง)

พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏ ปีที่สร้าง แต่ลักษณะเด่นของพระพุทธรูปองค์นี้ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์ พบภายในถ้ำเขาอาวาสโดยวางบนแท่นแก้ว ซึ่งลักษณะการสร้างนี้ในล้านนาพบอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ทั้งที่เป็นกลุ่มช่างล้านนา และกลุ่มสกุลช่างพะเยา แต่พระพุทธรูปองค์นี้น่าจะมีอายุไม่เก่าไปกว่า พุทธศตวรรษที่ 24 เนื่องจากสร้างด้วยไม้ และน่าจะอยู่คนละยุคสมัยและความแตกต่างในด้านพุทธลักษณะ ในเรื่องของการแสดงปางที่ในสมัยล้านนานั้นนิยมทำปางมารวิชัย แต่พระพุทธรูปองค์นี้ทำปางสมาธิ ซึ่งน่าจะสร้างในสมัยหลังแล้วเพราะการสร้างยังพระพุทธรูปในอดีตพบว่ามีกฎเกณฑ์ในการสร้าง แต่สมัยหลังผู้ถวายหรือช่างน่าจะกำหนดขึ้นเองโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานที่สร้างกันมาแต่ก็แตกต่างกันเล็กน้อย ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการสร้างพระพุทธรูปไม้ในยุคหลัง ส่วนเทคนิคการประดับตกแต่งนั้นจะทำเครื่องประดับด้วยการปั้นรักสมุก ซึ่งเป็นเทคนิคที่ชาวล้านนาในยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนชำนาญมาก พุทธลักษณะพระพุทธรูปองค์นี้ เปรียวบาง บั้นพระองค์เล็ก พระอังสาใหญ่ พระพักตร์รี พระโขนงโก่งเป็นสัน พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระกรรณยานใหญ่ ใต้กุณฑล (ตุ้มหู) ขนาดใหญ่ตามแบบกลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องล้านนา ใต้วงกุณฑลทรงกรวยหกลีบ แต่ทำหกลีบเป็นสันชัดเจนพุ่งตรงไปจุดศูนย์กลาง โดยยอดของมงกุฎเป็นรูปดอกบัวตูม พระเกศาสลักเป็นตารางทาด้วยรัก เทคนิคประดับตกแต่งคือลงรักทาชาดแล้วปิดทอง

บทที่ 5

วัสดุ เทคนิค รูปแบบ การสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา

ชนิดของไม้ที่นำมาสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา

อาณาจักรล้านนา มีพื้นที่ที่เป็นเทือกเขาสามในสี่ส่วน เป็นดินแดนแห่งไม้ใหญ่ไพรกว้าง และถึงแม้จะมีไม้ให้ใช้สอยอย่างไม่จำกัด แต่คนล้านนาก็มีความเชื่อมากมายเกี่ยวกับการนำไม้มาใช้งาน ต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่เชื่อกันว่ามีอารักษ์สถิตอยู่ ส่วนต้นไม้บางชนิด เช่น ต้นโพ ชาวล้านนาไม่กล้าตัดหรือรบกวน เพราะเป็นต้นไม้โพธิ์ของพระพุทธเจ้า และถ้าใครตัดทำลายจะเกิดอัปมงคลและเกิดอาเพศต่างๆ ตามมา

ภาพที่ 121 ต้นศรีมหาโพธิ์ ไม้มงคลชนิดหนึ่งที่นำมาสร้างพระเจ้าไม้

ต้นไม้บางต้นถึงแม้เป็นไม้มงคลแต่หากมีลักษณะหรือขึ้นในที่บางแห่ง จะกลายเป็นไม้ต้องห้าม อย่างเช่น การเลือกเสาปลูกเรือนของชาวล้านนาในอดีต มีหลักการเลือกดังนี้ ต้องหาไม้ทำเสามงคลและเสานางเป็นอันดับแรก และจะไม่นำไม้ที่แสดงว่าเป็นอวมงคลตามลักษณะดังต่อไปนี้มาใช้ ไม้ที่ลำต้นแผ่คางปลา ไม้ที่มีกิ่งนางขึ้นสองกิ่ง ไม้ที่มีน้ำย่อยออกที่ตาไม้หรือไหลซึมออกจากลำต้น ไม้ที่เคยถูกฟ้าผ่า ไม้ที่ขึ้นบนจอมปลวก ไม้ที่ขึ้นอยู่ใกล้แม่น้ำ ไม้ใจกลางกลวง ไม้ที่ตาย

แห้งเอง ไม่ปลายนหักไม่มีเครือเขาเถาวัลย์ขึ้นปก'และถึงแม้จะเลือกได้แล้วแต่ก่อนจะลงขวานแรก ต้องทำพิธีขอต่ออารักษ์เจ้าที่เจ้าแดนให้เรียบร้อยเสียก่อน และตอนโค่นจะต้องให้ลัมไปยังทิศทางที่เป็นมงคล แต่อย่างไรก็ตามหากหาไม้ไม่ได้จริงๆ ก็มีวิธีการทำให้ไม้นั้นเป็นไม้มงคลให้จนได้ โดยประกอบพิธีแก้เคล็ดหรือการสูตรถอน ส่วนความเชื่อเรื่องการนำไม้เก่ามาสร้างเรือนคนล้านนาจะไม่นำไม้จากเรือน 2 หลัง หรือไม้จากยุ้งข้าวมาสร้าง เพราะเชื่อกันจะทำให้ผู้อยู่อาศัยประสบเคราะห์กรรมต่างๆ การฝังเสามงคล เช่น เสาโอบ้าน เสาหลัก เมือง เมื่อถึงตอนฝังเสาก็ต้องมีใบไม้มาประกอบพิธีเพื่อให้เป็นมงคล เช่น หากจะฝังเสาวันอาทิตย์ก็ ใ้ใบไผ่รองกันหลุมและใ้ใบมะขามผูกเสา วันจันทร์ก็รองด้วยใบเคื่อเกลี้ยง ใ้ใบเคื่อปล่องผูกเสา เป็นต้น²

ชนิดของไม้มงคล

ไม้มงคล คือไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ถูกต้องตรงกับงาน และอีกลักษณะ คือไม้ที่มีนามอันมงคล เช่น ไม้สัก นอกจากที่จะเป็นไม้กันปลวกและเนื้อไม้เหนียวไม่เปราะเกินไป สามารถนำมาแกะสลักต่างๆ ได้ง่าย มีเนื้อลายที่สวยงามแล้ว คำว่าสัก ยังพ้องเสียงกับคำว่า ศักดิ์ ซึ่งถือเป็นนามมงคลอีกด้วย

ภาพที่ 122 ไม้สัก เป็นไม้อีกชนิดหนึ่งที่นิยมนำมาสร้างพระพุทธรูปไม้เนื่องจากแกะสลักง่าย ปลวกไม่กิน

¹ ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), 62.

² วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, พระเจ้าไม้ล้านนา (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2554), 62-65.

ไม้มงคล ในแต่ละท้องถิ่นก็มีความเชื่อที่ต่างกัน เช่นราชพฤกษ์ ซึ่งถือเป็นไม้มงคลของภาคกลาง นิยมนำมาสร้างเสาหลักเมืองหรือวัดอุ้มงคล แต่คนในล้านนาเรียกราชพฤกษ์ว่า ลมแล้ง บางแห่งไม่นิยมนำมาปลูกในบริเวณบ้าน ไม้มงคลอื่นๆ อาจจะมีชื่อที่เป็นมงคลป้องกันทุกท้องถิ่น เช่น ขนุน มะขาม มะยม ดังนั้นไม้มงคลจึงหมายถึง ไม้ที่มีเนื้อไม้ที่เหมาะสมสำหรับการใช้งาน กับ ไม้ที่มีนามอันพ้องชื่อกับความเป็นมงคล ไม้บางชนิดอาจจะไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขความเป็นมงคลดังกล่าวมา แต่หากเป็นไม้ที่นำมาตั้งเป็นชื่อนามเมือง ก็สามารถสถาปนาให้เป็นไม้มงคลได้โดยอัตโนมัติ เชียงใหม่ มีต้นยางเป็นไม้ประจำเมือง ไม้ประจำเมืองลำพูนคือจี่เหล็ก ส่วนเชียงรายไม้กาสะลองคำ เป็นต้น

ไม้ที่นำมาสร้าง

ชนิดของไม้ของที่นำมาสร้างพระพุทธรูปไม้อันล้านนานั้นผู้ศึกษาไม่ได้กระทำการศึกษาอย่างละเอียดเนื่องจากไม่มีความชำนาญในการดูลักษณะไม้ แต่จากการลงพื้นที่ที่ได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดกับปราชญ์พื้นบ้านหลายคนก็พบว่า ไม้ที่พบในการสร้างพระพุทธรูปนั้นส่วนมากจะทำด้วย ไม้ศรีมหาโพธิ์ ซึ่งมีความเบา ลักษณะการแตกของไม้เป็นเป็นฝอยทั้งบริเวณ นอกจากนี้จากการได้อรรถกัษณ์จารึกที่ฐานพระพุทธรูปไม้นิยามเขียนว่า “สลักขวัภพระพุทธรูปมหาสารูปเจ้า” นิยมให้ไม้มงคล ข้อความจารฐานพระพุทธรูปไม้องค์หนึ่งที่วัดบ้านเปียง ตำบลบ้านแม่อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวถึงไม้ที่นำมาสร้างพระพุทธรูปไว้ดังนี้

จุลศักราชได้ 1245 (ตัว) ปีกล่าเม็ด เดือน 5 เพ็ง เม็งวันจันทร์ ปฐมมูลสัทธาอายตัน เป็นเกล้า พร้าพร้อยด้วยภริยาถูกเต้า พ่อแม่พี่น้องผู้ซุคน ได้ริ้งสร้างยัง พุทธรูปเจ้าองค์ 1 แล้ว ด้วยไม้หนุน (ขนุน) ไม้ทัน (พุทรา) ไม้รัก ไม้ทึง (ไม้พลวง) ไม้สา ไม้สมสุก (โศก, อโศก) ไม้จันทร์ ไม้เท้าสลิ (ไม้ที่ใช้ค้ำคันโพง) สุทินน วด เมาทน านิพพาน ปรม ุสุข ุขอเอาสุข 3 ประการ มินิพพานเปี้ย ยอด แต่เทือะ (ได้ข้อมูลจาก ศรีเลา เกษพรหม, 2536)³ นอกจากนี้ไม้ที่ปรากฏตามคำจารึกดังกล่าวแล้ว ยังมีไม้ชนิดอื่นนำมาแกะสลักเช่น

ไม้สัก

พระพุทธรูปไม้เท่าที่สำรวจพบนิยามแกะจากไม้สักเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากชื่อที่เป็นมงคลแล้ว ยังเป็นไม้ที่แกะง่าย ทนผดทนปลวก พระพุทธรูปไม้องค์ขนาดใหญ่ เช่น พระพุทธรูปนเรศวรสักขัยไพริพินาศ วัดบุพพาราม อำเภอเมืองเชียงใหม่ พระประธานในพระวิหารช่างค่าน้อย

³ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, พระเจ้าไม้ล้านนา (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2554), 66.

และวัดท้าวคำวังที่อำเภอ หางดง จังหวัดเชียงใหม่ พระเจ้าพม่าไต้ 3 องค์ และพระเจ้าไม้ยืนขนาดใหญ่ที่นิยมทำจากไม้สักทั้งสิ้น

(123)

(124)

ภาพที่ 123 พระพุทธรูปเรศวรสักชัยไพรีพินาศ วัดบุพพาราม อำเภอเมืองเชียงใหม่ สร้างด้วยไม้สักขนาดใหญ่

ภาพที่ 124 พระเจ้าพม่าไต้ วัดพระธาตุศรีดอนคำ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ สร้างด้วยไม้สัก

ไม้สรี หรือไม้ศรี

ไม้สรี หรือไม้โพ ถือว่าเป็นไม้โพธิ์ของพระพุทธเจ้าโคตรมะ นิยมนำมาแกะเป็นพระพุทธรูป โดยเฉพาะกิ่งที่ยื่นไปทางทิศใต้หรือทิศตะวันตก ซึ่งเรียกว่าทักษิณาสาย และต้องเป็นกิ่งหักเองจึงจะถือเป็นไม้มงคล เพราะคนล้านนาเชื่อว่าผู้ใดตัดม้างหรือรานไม้สรี ก็เท่ากับม้างศาสนาของพระพุทธเจ้าจะไม่ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริยเมตไตรย

ข้อห้ามดังกล่าวนี้ ผู้ใดฝ่าฝืนจะยังไม่สบายใจแก่ผู้กระทำ ดังนั้นพระพุทธรูปที่แกะด้วยไม้สรี จึงพบน้อยมาก เนื่องจากไม้สรีเป็นไม้เนื้ออ่อนนุ่มง่าย โดยเฉพาะกิ่งที่แห้งคาต้น ก็ยิ่งผุพังเร็วขึ้น ซึ่งพระพุทธรูปไม้ที่แกะจากไม้สรีส่วนมากเป็นพระบัวเข็ม หรือพระอุปคุต ศิลปะมอญลงรักชาดหนาๆแล้วปิดทองทั้งองค์

ไม้เสลี่ยม หรือไม้สะเดา⁴

คนล้านนานิยมนำไม้เสลี่ยมมาสร้างพระพุทธรูป เพราะเชื่อกันว่าเป็นไม้โพธิ์ของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ และเป็นไม้ที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโคตรมะได้เคยมาจำพรรษาอยู่โคนต้นเสลี่ยมในพรรษาที่ 12 พระพุทธรูปไม้เสลี่ยมที่มีชื่อเสียง คือพระเจ้าไม้เสลี่ยมหวาน ที่วัดพระเจ้าเสลี่ยมหวาน อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน และอีกองค์หนึ่งเช่นเดียวกัน ที่วัดพระธาตุศรีจอมทองนอกจากนี้ยังมียังมีพระเจ้าไม้ กอเสลี่ยม อีกสององค์ ที่วัดกอเสลี่ยม อำเภอกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ *

ภาพที่ 125 วัดพระเจ้าเสลี่ยมหวาน อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2484

ไม้แก่นจันทร์ หรือไม้จันทน์หอม

พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์หรือไม้จันทน์หอมนี้พบน้อยมาก แต่ก็ยังปรากฏในกลุ่มจารึกในเมืองเชียงใหม่ วัดดอกคำกล่าวไว้ " จ.ศ. ๑๑๗๖(พ.ศ. ๒๓๕๗) ปี่จอ (ตาม) วิธีนับแบบกัมโพช (ตาม) ภาษาไทยว่าปีกาบเส็ด เดือนกัตติกา เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันศุกร์ (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันกำหมา ศรีทธาแสนเมืองมาเป็นผู้ต้นคิด สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ ทำด้วยแก่นไม้

⁴ วิลักษ์ ศรีป่าซาง, พระเจ้าไม้ล้านนา (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2554), 69.

* เป็นพระเจ้านั่งขัดสมาธิราบปางสมาธิ มี 2 องค์ ชาวบ้านกอเสลี่ยมนำไม้เสลี่ยมซึ่งเป็นต้นไม้ประจำหมู่บ้าน ให้ช่างชาวเชียงแสนแกะ เมื่อปี พ.ศ. 2514 และอีกองค์เป็นพระเจ้าอุมบาตร สูง 1 เมตร 50 เซนติเมตร สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2522

จันทร์ที่หอมมาก ร่วมกับภรรยาที่รัก(พร้อมทั้ง) ลูกชาย หญิง พ่อแม่พี่น้องทุกคน เพื่อเป็นที่ไหว้ และบูชาสำหรับมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย

ด้วยเดชบุญนี้ (ผู้) ข้าอยากได้สิ่งใด ขอให้สัมฤทธิ์ผลตามความต้องการปรารถนาทุกสิ่ง ทุกอย่าง ผู้ข้าขอถึงสุขทั้ง๓ชั้น มีนิพพานเจ้าเป็นชั้นสูงสุดเทอญ นิพพานปัจจุโยโหตุเมนิจุจ (ขอให้ เป็น) ดังนี้อย่าให้คลาดเลย”

(126)

(127)

ภาพที่ 126 พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์วัดดอกคำ

ภาพที่ 127 พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์วัดศรีโคมคำ

จารึกฐานพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์โคมคำ “ พุทธศักราช 2466 ตัวปีค่าไค้เดือน 6 เพง วัด 4 มูล สัทธา พ่อเจ้าหลวงประเทศอุดรทิศ เจ้าเป็นเกล้าพร้อมด้วยราชเทวี ปุตตา ปุตติ ชุผู้ชุกน ก็ได้บวช พระเจ้าไม้จันทร์ไว้คำฐศาสนา พระเจ้าตราบต่อเท่า 5000 พระวัสสา ขอเอาสิริช สุข 3 ประการมีนิ พาน เจ้ายอดแค่เทอะ ”

ความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์นี้ นอกจากเป็นไม้ที่หายากแล้ว ยังปรากฏตำนาน พระแก่นจันทร์ที่ยืนยงถึงความศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย และเชื่อกันว่ามีพระเจ้าไม้แก่นจันทร์แดง

⁵ สงวน โชติสุขรัตน์, ประชุมตำนานลานนาไทย (พระนคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์ , 2515), 68-88.

ประดิษฐานอยู่ในเจดีย์วัดบุพพาราม อำเภอเมืองเชียงใหม่ และยังเชื่อว่า พระแกนจันทน์องค์นี้เป็นองค์เดียวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลสร้างขึ้นเมื่อครั้งสมัยพุทธกาลอีกด้วย

ไม้กุ่ม

เป็นไม้ผลัดใบยืนต้นขนาดกลางสูง ๑๐-๒๕ เมตร ลักษณะคล้ายต้นก้ามปูแผ่พุ่มกว้าง เปลือกต้นสีเทามีรอยร้าวอากาศสีขาวอยู่ทั่วไปเนื้อไม้สีขาวปนเหลืองมีเนื้อละเอียด ซึ่งจากริกวัดดอกคำทะเบียน ๑๔๒ ได้กล่าวว่า จ.ศ. ๑๒๕๓(พ.ศ. ๒๔๓๔) ปีร่วงเหมา เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันจันทร์ข้าพเจ้าหนานโพธาและนางคำดิบ สร้างพระพุทธรูป(องค์นี้)ทำด้วยไม้กุ่ม (ข้าพเจ้าหนานโพธา)แกะสลัก(พระพุทธรูป) เอง (สร้าง)เพื่อคำบูชาศาสนา (ตราบ) ๕๐๐๐ วัสสา (ข้าพเจ้าสร้างพระพุทธรูป) ร่วมกับศรัทธาอุกหลานทุกคน สุกุมินวตเมทานิ^(๑๓๐) พุทธรูป อุปาสิกาทาน อรหุตสาวกทาน นิพพานปัจจุโยโหนตุเมนิจัม

ภาพที่ 128 พระพุทธรูป ไม้กุ่ม วัดดอกคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ไม้ไผ่

หมายถึงไม้ตระกูลไผ่ทุกชนิด อาจเป็นไม้สีสุก ไม้ซาง ไม้บงก็ได้ การสร้างพระเจ้าจากไม้ไผ่ มีวิธีทำเช่นเดียวกับเครื่องเงิน คือ ใช้ดอกसानเป็นโครงสร้างแล้วใช้รักหรือยางไม้ที่มีคุณสมบัติเดียวกัน ทาให้ทั่วก่อนลงรักปิดทอง พระเจ้าที่สร้างจากไม้ไผ่เท่าที่พบเห็นมักเป็นพระเจ้าไม้ศิลปะสกุลช่างไทจีนไทลื้อ ฉานหรือพม่า มีพุทธลักษณะ ที่มีขนาดใหญ่ขึ้นนิยมประดับกระจกสวยงาม ประดิษฐานตามวัดทั้งในตัวเมืองและเขตชนบทในเขตจังหวัดเชียงใหม่และประเทศพม่า แม้แต่ตามร้าน

ขายวัตถุโบราณในเมืองเชียงใหม่ก็พบจำนวนมากเช่นกัน เจ้าของร้านเล่าว่าพระพุทธรูปเหล่านี้ผ่าน มาทางอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และกระจายไปในทุกส่วน ทั้งเชียงใหม่ แม่สายเชียงราย ส่วนหนึ่ง ไปสู่ตลาดนัดกรุงเทพมหานคร ก่อนเดินทางไปสู่ทั่วทุกมุมโลก

อนึ่งการสร้างพระเจ้าตามวิธีดังกล่าวนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **พระชาโล** ในวงการค้าวัตถุ โบราณเรียกทับศัพท์ว่า Papier-mache สร้างโดยใช้ผ้าชุบน้ำรักพ rokok โครงไม้ไผ่ หรือหุ่นดินเหนียว หรือขี้เถ้า เมื่อพอกพองได้รูปร่างแล้วจึงแต่งด้วยมุกหรือสมุกที่ได้จากดินเหนียวแห้งบดละเอียด หรือผงใบลานผสมน้ำรัก ก่อนปิดทอง เมื่อแห้งดีแล้วจะเจาะรูเอาหุ่นดินออก ทำให้พระพุทธรูปมี น้ำหนักเบา

ภาพที่ 129 พระเจ้าอินทร์สาน ที่สานโครงสร้างด้วยไม้ไผ่ หรือหวาย ที่อำเภอท่าช้างเหล็ก ประเทศ พม่า

พระเจ้าไม้ไผ่ที่มีชื่อเสียงนาม พระเจ้าอินทร์สาน อายุประมาณ 700 ปี (องค์ แสงคำ, สัมภาษณ์ 12 กันยายน 2538)⁶ ซึ่งเชื่อกันว่าพระอินทร์เป็นผู้สานพระเจ้าองค์นี้ พุทธลักษณะประทับ นั่งปางชำนะมาร หน้าตักกว้างประมาณ 4 ศอก สานจากไม้ไผ่ทั้งองค์ ลงรักปิดทอง ประดิษฐานอยู่ที่วัดเมืองนุญ เขตเมืองขาก จังหวัดเชียงตุง ประเทศพม่า กล่าวกันว่าพระเจ้าไม้ไผ่องค์นี้มีความ ศักดิ์สิทธิ์มาก

⁶ วัลักษณ์ ศรีป่าซาง, พระเจ้าไม้ไผ่ล้านนา (เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2554), 73.

นอกจากไม้ที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังพบว่ามีไม้ชนิดอื่นๆอีก เช่น ไม้แก้ว (พิกุล) ไม้จำปา ไม้จำปี ไม้เดือปล่อง เตือเกลี้ยง ไม้ค้ำ (ไม้ที่ใช้ค้ำดันโพธิ์) ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้ซ้อ ไม้ขนุน พระเจ้าไม้พม่าบางองค์แกะจากไม้สน ถึงแม้เวลาจะผ่านมาหลายปียังมียางสนไหลซึมออกมา

คดีเกี่ยวกับไม้มงคลที่นำมาสร้างพระเจ้านั้น อาจเป็นไปได้ที่รับความเชื่อมาจากไม้โพธิ์ คือไม้ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ประทับตรัสธรรมไม้นั้นๆ เพื่อตรัสรู้ในตำนานมูลศาสนาจำนวนล้านนา⁷ ได้กล่าวถึงไม้มหาโพธิ์ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ไว้ มีไม้ต่างๆดังต่อไปนี้ ไม้กวาว (ทองกวาว) ไม้แคฝอย ไม้ไผ่ (อ่านไฮ คือต้นไทร มีอยู่หลายชนิด) ไม้สาละกัลยาณะ ไม้नावาน ไม้บุญนาค ไม้ชะล่อ ไม้หมากเกลือ ไม้เคือกา ไม้จวง ไม้สะเลียม ไม้ซางคำ ไม้ประเหียง ไม้จัมปา ไม้ฝาง ไม้กรรณิการ์ ไม้คู้ลาย ไม้มะขามป้อม ไม้ม่วงขาว ในส่วนพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์นั้นมีไม้มหาโพธิ์ดังนี้ พระพุทธเจ้ากกุสันธะ ไม้นิโครธ พระพุทธเจ้าโคตมะ ไม้โพ พระพุทธเจ้าศรีอริยะเมตไตรย ไม้नावานหรือไม้บุญนาค

มีพระเจ้าไม้บางองค์ที่สร้างจากไม้หลายชนิด เช่น พระเจ้าไม้บรรจดวงชาตา เรียก พระชาต้าว (ชาตา) ฐานทำจากไม้ขนุน องค์พระจากไม้มะเดื่อ และยอดพระเมาลี ทำจากไม้มะม่วงคำ (เป็นพระเจ้าชาตาของพ่อหนานอินสม ธิโน, เก็บข้อมูลเมื่อเดือนมีนาคม 2539)

อาจารย์นิยม สองสีโย นักปราชญ์ชาวน่าน (สัมภาษณ์ 22 กุมภาพันธ์ 2544) ได้กล่าวถึงไม้ที่ใช้สร้างพระสมฤทธิหรือพระชาต้าวว่า ใช้ไม้หลายชนิดประกอบกันเป็นองค์พระ ข้อมูลนี้ได้จากคัมภีร์ใบลานวัดไฟเหล็ก ต.ในเวียง อ.เมือง จ.น่าน เก็บความได้ดังนี้ เอาไม้เดือปล่องมาตากแห้งมาแกะเป็นองค์ เอาไม้พระญาขอมมาทำยอดเมาลี ไม้เท้าไม้ทันทำแขนขา ไม้แก้วไม้มาทำแขนซ้าย ไม้ขนุนทำเป็นแท่น อีกตำราหนึ่งเป็นเอกสารพิบสาของวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ต.ในเวียง อ.เมือง จ.น่าน กล่าวถึงไม้ที่สร้างพระสมฤทธิไว้ดังนี้ เอาไม้เท้า ไม้ขนุน ไม้บุญนาค ไม้มะมา ไม้ทันท ไม้สรี ไม้พระญาขอม แทนใช้ไม้เท้า องค์พระใช้ไม้ขนุน ใจใช้ไม้บุญนาค บ่าทั้งสองใช้ไม้แก้ว พระหัตถ์ขวาใช้ไม้มะมา พระหัตถ์ซ้ายใช้ไม้ทันท พระเศียรใช้ไม้สรี ยอดพระเมาลีใช้ไม้พระญาขอม⁸

ไม้ที่นำมาสร้างพระเจ้า คงไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ด้วยเห็นว่าไม้มีอยู่หลายชนิด และไม้นั้นก็เป็นไม้มงคลทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นนามมงคล หรือมงคลตามที่สามารถนำมาใช้งานได้อย่าง

⁷ บำเพ็ญ ะวิน (ปริวรรต), ตำนานมูลศาสนา ล้านนาล้านนา, (เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), 19-28.

⁸ นิยม สองสีโย, (ปริวรรต), พระชะตา, คัมภีร์ใบลานวัดไฟเหล็ก ตำบลในเมือง จังหวัดน่าน, และเอกสารพิบสา วัดพระธาตุช้างค้ำ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, เมื่อปี พ.ศ.2544 (ยังไม่ได้ตีพิมพ์)

เหมาะสม จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่านที่กล่าวพ้องกันว่า ใช้น้มนะอะไรก็ได้ ขอให้แกะง่าย เท่านั้น พระเจ้าไม้บางองค์ไม่สามารถบอกได้ว่าแกะจากไม้อะไร ส่วนในอานิสงส์การสร้างพระเจ้าที่ปรากฏในเอกสารคัมภีร์ไบเบิล ได้กล่าวถึงไม้ที่สร้างไว้อย่างกว้างๆ ว่าเป็น ลำไม้ และที่เจาะจงชื่อ ก็มีอยู่เพียงไม่กี่ชนิด จึงอาจกล่าวได้ว่าไม้ที่ใช้สร้างพระเจ้านั้น ขอให้เป็น ไม้มงคลและสามารถแกะเป็นสาวรูปพระเจ้าได้ง่ายก็พอ เพราะถ้าจุดประสงค์การสร้างดี ทุกอย่างก็เป็นมงคลทั้งสิ้น

เทคนิคการสร้างและประดับตกแต่งพระพุทธรูปไม้ล้านนา

เทคนิคการแกะสลัก

เทคนิคการสลักพระพุทธรูปไม้นั้นมีอยู่หลายเทคนิคโดยเทคนิคที่นิยมมากที่สุด คือ

1. สลักจากไม้ท่อนเดียว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นขนาดเล็กไปถึงใหญ่ และพบทั่วไปในกลุ่มล้านนาในยุคเมืองประเทศราชรัตนโกสินทร์ ถือได้ว่าเจตตั้งแต่ขนาด 1 นิ้ว จนถึง 280 เซนติเมตร

ภาพที่ 130 พระพุทธรูปไม้ วัดนาคหลวง

ภาพที่ 131 พระพุทธรูปไม้ วัดดอกคำ

2. สลักจากไม้สองชิ้น ชิ้นหนึ่งเป็นส่วนฐานอีกชิ้นเป็นส่วนพระวรกาย โดยเทคนิคนี้มักจะเจอในกลุ่มพระพุทธรูปไม้เมืองแพร่ เมืองน่าน ซึ่งมีเหตุผลบางประการในการสร้างคือ ภายใตฐานที่แยกกันนั้นน่าจะใส่พระธาตุซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า นอกเหนือจากการพุทธาภิเษกแล้วการใส่พระธาตุเข้าไปเพื่อเป็นการดักขันธ์การเป็นพระพุทธเจ้าก็เป็นได้ และนอกจากจะใส่พระธาตุลงไปแล้วพบว่ามิช้องเล็กเพื่อใส่ชะตาของผู้สร้างไว้โดยเขียนแผ่นทองแผ่นเงินใส่เข้าไปในนั้นเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาและสืบทอดชะตาของผู้ถ่ายทอดไปด้วย ดังตำนานตำราการสร้างพระพุทธรูปไม้ของล้านนา เมืองน่าน ,สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๘ (๒๕๔๐. หน้า

๔๒๔๕) กล่าวว่า “เอาแผ่นเงินหนัก ๑ บาท มาลงเป็นดวงชะตาของผู้สร้าง แล้วเสกด้วยคาถา “หัวใจพระเจ้า” ว่า พุทโธ โพเชยยะ มุตโต โมเจยยัง ตินโนโตเรยยัง เสก ๔ ครั้ง แล้วจารึกพุทธมงคลคาถาล้อมดวงชะตาแล้วลงคาถาผูกจิต เพื่อให้มีสติมั่นคงว่า เสติมิ สัตตะ นิมิตตัง อนุปันทิตวา สัตติมา ปนิมะนะทัฬหัง ยะธากัมเททัฬหัง จิตตะ มะมะ เขียนล้อมดวงชะตาแล้วเสก ๔ ครั้ง แล้วจึงม้วนแผ่นเงินดวงชะตาใส่ในโพรงช่องอกพระพุทธรูปให้อยู่ตรงบริเวณหัวใจหรือใต้ฐาน และอาจจะมียางอื่นใส่ด้วย เช่น แก้วแหวนเงินทองก็ยิ่งดี แล้วจึงปิดให้สนิท แล้วลงคาถา” หนังสือม้วนพระเจ้า” แล้วเอาคาถา โย สันนิสินโน ลงแวดแล้วจึงทาด้วยน้ำรัก แล้วจึงขัดแต่งให้เรียบ ลงรักปิดทอง เบิกบายพระพุทธรูปที่สร้างใหม่นั้นเพื่อเอาไว้บูชาเป็นพระประจำชะตา ก็จัดอุทิศเจริญอยู่ดีมีสุข มั่นทนพญา คฤหัสถ์ นักบวช ชายหญิงทั้งหลาย หากสร้างไว้ก็อุทิศเจริญแก่ตน ด้วยเดชสมบัติมั่นคง รุ่งเรือง เมื่อตายไปจักได้เกิดในสวรรค์ชั้นฟ้า และนิพพาน...”

(132)

(133)

(134)

ภาพที่ 132 วัดคัวะ (พุมมาลา) อำเภอท่าวังผา สร้างด้วยไม้สองชั้น ซึ่งเล็ก ๆ ด้านหลังใส่แผ่นชะตาของผู้สร้าง

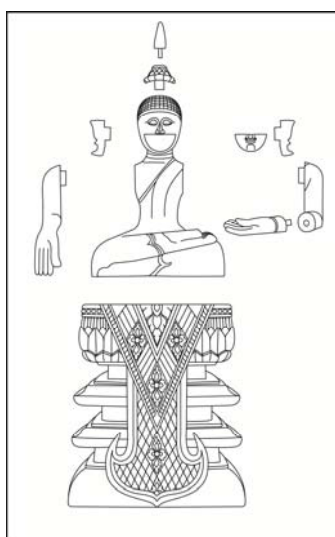
ภาพที่ 133-134 วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ปรากฏช่องใส่พระธาตุในสมัยครูบาศัญจนะ

3.สลักจากไม้หลายชิ้น เป็นเทคนิคที่พบในกลุ่มเมืองแพร่ เมืองน่าน ซึ่งเป็นเทคนิคที่มีความแตกต่างจากไปจากพระพุทธรูปทั่วไป คือ ต่อแขนสองข้าง ต่อนิ้ว ต่อฐาน ซึ่งเทคนิคนี้เรียกว่า แสนแส่ว เป็นเทคนิคที่พบทั่วไปในกลุ่มพระพุทธรูปสำริด ที่จะนำแต่ละชิ้นส่วนมาประกอบกัน แล้วใช้แส่วเป็นตัวยึดระหว่างพระวรกายกับชิ้นส่วนพระกร พระรัศมี พระโอษฐ์ ซึ่งเมื่อสังเกตุใกล้ๆแล้วจะพบว่ามีย่องรองการยึดติดอยู่ โดยตำนานการสร้างพระพุทธรูปเมืองน่านได้กล่าวว่าการ

สร้างพระพุทธรูปไม้ของจังหวัดน่านให้น่าไม้มงคลหลายชนิดมาแกะเป็นชิ้นส่วนต่าง ๆ ขององค์พระพุทธรูปแล้วนำมาประกอบรวมกันเป็นองค์พระพุทธรูปเรียกว่า “พระสมฤทธิ” ซึ่งมีความหมายว่า “พระที่ดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จ (สมฤทธิ) ในสิ่งที่ปรารถนา” เหตุที่พบว่าการสร้างพระพุทธรูปไม้แสนแส่วเลียนแบบเทคนิคสำคัญนั้นผู้ศึกษาได้สันนิษฐานได้ว่า 1. เพื่อสอดคล้องกับคำการสร้างที่กล่าวถึงการนำไม้หลายชนิดมาประกอบกัน ซึ่งไม้นี้แต่ละชนิดเป็นไม้มงคล เมื่อสร้างถวายไปแล้วอาจจะได้รับอานิสงส์มากกว่าการถวายจากไม้ชิ้นเดียวก็เป็นได้ 2. อาจจะสร้างเลียนแบบพระพุทธรูปสำริด ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าในอดีตการสร้างพระพุทธรูปสำริดนั้นเป็นเรื่องของชนชั้นสูงคนธรรมดาไม่สามารถสร้างได้แต่ต่อมาอาจเกิดการขาดทรัพยากรในการสร้างอีกทั้งยังขาดกำลังทรัพย์เหตุผลบางอย่างอีกหลายประการ ทำให้สร้างได้แค่พระพุทธรูปไม้ซึ่งเป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นประกอบกับมีช่างที่มีความชำนาญ โดยทำพระพุทธรูปเลียนแบบพระพุทธรูปสำริด โดยนำเอาชิ้นส่วนมาประกอบกัน และใช้เซาะในการยึดติด

(135)

(92)

(93)

ภาพที่ 135 พระพุทธรูปไม้แสนแส่ว วัดพระหลวง มีการแยกชิ้นส่วน พระกรสองข้าง พระกรรม
พระโอษฐ์ฐาน โดยมีเซาะเป็นตัวยึดติด

ลายเส้น 92 – 93 พระพุทธรูปแสนแส่ววัดพระหลวงพบว่าการต่อพระกรทั้งสองข้าง และฐาน
เท่านั้น

เทคนิคการลงรักปิดทองร่องชาติ

พระพุทธรูปไม้ในล้านนาส่วนมากมีการตกแต่งประดับประดาด้วยการลงรักปิดทองร่องชาติ ประดับกระจกสี แกะสลักลวดลาย แต่ส่วนมากนิยมลงรักปิดทองร่องชาติ บางองค์

อาจลงรักเพียงอย่างเดียว หรือลงรักแล้วก็ปิดทองคำเปลว การลงรักปิดทองคำเปลวชนิดนั้น แต่เดิมจะมีขั้นตอนอย่างไรไม่ปรากฏ จากการสอบถามจากผู้รู้บางท่านในปัจจุบันบอกขั้นตอนการทำดังนี้⁹

เมื่อแกะสลักพระพุทธรูปไม้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ถึงขั้นตอนการตกแต่งหรือขั้นตอนการจัดพระพุทธรูปให้เรียบโดยใช้ใบไม้ที่มีเนื้อหยาบในการขัด ซึ่งใบไม้ที่นำมาใช้ชนิดนั้นเท่าที่ทราบคือใบสักและใบหนอดเพราะว่าใบไม้ทั้งสองนั้นมีความหยาบซึ่งทำให้เมื่อขัดไปแล้วอาจทำให้วัตถุนั้นมีผิวเรียบ นาน้ำรักหรือยางรัก ที่ได้จากต้นรักซึ่งเป็นต้นไม้ตระกูลมะม่วง โดยมีเปลือกหนาซึ่งต้นไม้ชนิดนี้นั้นมักขึ้นทั่วไปในดินแดนล้านนา รวมทั้งพม่า เมื่อเราต้องการที่จะได้น้ำรักมาตกแต่งพระพุทธรูปนั้นจึงต้องมีการกรีดต้นรักให้ยางรักไหลออกมา ซึ่งครั้งแรกที่ไหลออกมาจากต้นนั้นจะเป็นสีขาว และเมื่อถูกอากาศนานเข้าก็จะกลายเป็นสีดำ ซึ่งคุณสมบัติของรักนั้นคือมีความเหนียวซึ่งทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศได้เป็นอย่างดี ป้องกันแมลงที่จะมากัดกินไม้ ช่วยเคลือบวัตถุให้มีความคงทนอยู่ได้นาน และช่วยประสานรอยแตกของไม้ ซึ่งเมื่อได้น้ำยางรักมาแล้วต้องนำยางรักมากรองเศษกิ่ง ไม้และเศษฝุ่นละอองออกก่อน หลังจากนั้นก็นำมาทาบนวัตถุที่ต้องการซึ่งการทานั้นจะทาที่ชั้นก็ได้แล้วแต่ความต้องการของแต่ละบุคคล บ้างทาหนึ่งชั้น บ้างทาสองชั้น บ้างทาสวมชั้นขึ้นไป

ใช้รักผสมกับชาด (คนล้านนาเรียกชาดว่า หาง) หรือใช้ชาดเพียงอย่างเดียว ชาดนั้นถือได้ว่าเป็นแร่ที่มีราคาค่อนข้างสูงและหายากมากในปัจจุบัน ซึ่งชาดเป็นเพียงแร่เดียวที่สามารถผสมกับรักได้ ซึ่งชาดนั้นจะให้สีแดงสด ซึ่งในการนำชาดมาตกแต่งนั้นมักจะนำมาทาองค์พระพุทธรูปในส่วนที่เป็นจีวร และฐานที่รองรับพระพุทธรูป

เมื่อชาดและรักแห้งสนิทแล้วถึงขั้นตอนการปิดทองลงบนองค์พระพุทธรูป โดยก่อนที่จะมีการปิดทองนั้นได้นำรักกับสมุก (สมุก คือ เถ้าที่ได้จากการเผาใบลาน ใบตอง กล้วยาหรืออื่น ๆ) ทาให้ทั่วองค์ ปล่อยให้แห้งแล้วขัดให้เรียบ เอรักผสมกับชาดลงอีกครั้งหนึ่งแล้วค่อยลงรักน้ำใส (ได้จากการกรองรักด้วยกระดาษสา) ทาทั้งไว้จนเกือบแห้ง จึงค่อยปิดทองคำเปลว ความงามความประณีตจึงอยู่ในส่วนของการลงรักปิดทองคำเปลว คือ นอกจากจะทำให้องค์พระสวยงามแล้วยังช่วยรักษาเนื้อไม้ให้ทนทานอีกด้วย

⁹ สายันต์ ไพรชาญจิตร์, รายงานการวิจัย การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2545), 17.

เทคนิคการประดับตกแต่งนั้นค่อนข้างมีหลายเทคนิคที่เหมือนกันและแตกต่างกันไป โดยเทคนิคที่นิยมมากคือ ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐานมีอยู่จำนวน 606 องค์ ปิดทองในส่วนองค์ฐาน ด้านหน้าปิดทอง ฐานด้านหลังทาสี 255 องค์ ปิดทองในส่วนองค์ฐานด้านหน้าปิดทอง ฐาน ด้านหลังทาสี 105 องค์ ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี 480 องค์ ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทา รัก 208 องค์ ทาสีอย่างเดียว 31 องค์ ปิดทองพระวรกายแต่จีวรทาสี 34 องค์ ทาสีทั้งองค์ ฐานทา รักสลัก 2 องค์ ปิดทองทั้งองค์สลัก 2 องค์ ทาสีในส่วนองค์ฐานปิดทอง 1 องค์ ทาสีทั้ง องค์ 1 องค์ ทาสีทับ 41 องค์ ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสีเหลือง 13 องค์ ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสี น้ำตาล 7 องค์ ทาสีทองส่วนจีวรฐานทาสี 3 องค์ ทาสีทองส่วนจีวรฐานทาสี 2 องค์ และไม่มีการ ลงรักปิดทอง 1 องค์

เทคนิคการปิดทองรองชาติในล้านนาพบว่ามียู่ 4 เทคนิค คือ 1. ลงรักปิดทองทั้งองค์ 2. ลงรักแล้วปิดทองในส่วนองค์ฐานทางชาดหรือทาสี 3. ทาสีทั้งองค์ 4. ปิดทองในส่วนพระ วรกาย จีวรทาสี

1. ลงรักปิดทองทั้งองค์

เป็นเทคนิคที่นิยมมากในล้านนา แสดงถึงฐานะทางสังคมของผู้ถวาย ซึ่งขั้นตอนการ ประดับตกแต่งนั้นมักจะทาสีลงไปก่อนแล้ว อาจจะมีการทาสีหรือปิดทองไปเลยก็ได้ ซึ่งการปิด ทองนั้นสันนิษฐานได้ว่าน่าขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์ของผู้ถวาย

ภาพที่ 136 เทคนิคลงรักปิดทอง วัดน้ำล้อม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

2. ลงรักแล้วปิดทองในส่วนองค์ฐานทางขาดหรือทาร์ก

เป็นเทคนิคที่พบได้ทั่วไปในล้านนาซึ่งขึ้นตอนเหมือนกับเทคนิคแรก คือ ลงรักปิดทองฐานทางด้วยชาด หรือลงรักปิดทอง ฐานทาด้วยรัก ซึ่งถือได้ว่าเทคนิคนี้ค่อนข้างที่จะมีการเล่นสีระหว่างสีทอง กับสีแดงของรัก และสีทองกับสีดำของรัก ในขณะเดียวกันก็มีการทำลวดลายติดบริเวณฐานที่เป็นรูปสาวก ลายพรรณพฤกษา ลายขาสิงห์กนก เพื่อให้เกิดความสวยงามในองค์พระปฏิมา

ภาพที่ 137 วัดดอกคำ อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 138 วัดป่าตันหลวง อำเภอแม่ทะ
จังหวัดลำปาง

3. ทารักทั้งองค์

เทคนิคนี้เจอน้อยมากในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ล้านนา เนื่องจากคงไม่เป็นที่นิยมมากนัก ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าผู้ถวายนั่นอาจจะไม่มีเงินทองและไม่มีฐานะทางสังคมเป็นจึงมีการการทำเพียงเท่านี้ แต่การถวายนั่นถึงแม้จะเป็นทองหรือไม่เป็นทอง ผู้ถวายก็จะได้รับอานิสงส์นับประการเหมือนกัน

ภาพที่ 139 ลงรักทั้งองค์ วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

4. ปิดทองในส่วนพระวรกาย จีวรทาสาด

เทคนิคนี้จะนิยมในกลุ่มเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน ซึ่งจะมีขั้นตอนในการทำคือ ลงรักทั้งองค์จนถึงฐาน ทาสาดทับ แล้วขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นทองในส่วนพระวรกาย พระหัตถ์ พระพักตร์ และพระบาท

ภาพที่ 140 ปิดทองในส่วนพระวรกาย จีวรทาสาด วัดลัวะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ลวดลายประดับตกแต่ง

ลวดลายประดับตกแต่งพระพุทธรูปไม้ล้านนานั้นถือได้ว่าค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะตัว และมีความหลากหลายในการทำ ลวดลายต่างๆที่ปรากฏบนฐานนั้นมีความแตกต่างกันไป แล้วแต่ความถนัดในแต่ละคน ซึ่งจากการสำรวจพบว่า มีอยู่หลายเทคนิคเช่น

1. เทคนิค รักสมุก คือนำเอารักไปผสมกับขี้เถ้าใบไม้ แล้วนำปั้น เราจะเรียกว่า “รักสมุก” ทำลวดลายกลีบบัวคว่ำบัวหงาย นิยมมากในกลุ่ม เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน น่าน ที่น่าจะเลียนแบบบัวฐานแท่นแก้วพระประธานในวิหารที่นิยมมากในยุคคลาสสิกในล้านนา นอกจากนั้นแล้วพบว่ามีการปั้นรักสมุกเป็นลายดอกไม้สี่กลีบ ลายเครือเถาตรงบริเวณสังขาริ ที่นิยมมากในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงตุงแต่ค่อนข้างจะพบน้อย แต่ก็ยังเป็นสิ่งยืนยันถึงความชำนาญในการสร้างสรรค์เป็นอย่างดี

ภาพที่ 141 วัดปงสนุกเหนือ

ภาพที่ 142 พระพุทธรูปทรงเครื่อง พิพิธภัณฑสถาน

2. เทคนิคลงรักปิดทอง เป็นเทคนิคที่นิยมอีกเทคนิคหนึ่งในล้านนา โดยการทารักบางๆในส่วนที่ต้องการให้ทองคำเปลวติดเพื่อให้เกิดภาพ แล้วนำแผ่นทองคำเปลวมาปิด ทิ้งไว้ให้ยางรักแห้ง แล้วขีดส่วนทองคำที่เกินมาออกมา ลวดลายก็จะปรากฏ โดยภาพที่ได้จากเทคนิคลงรักปิดทองมักมีรายละเอียดไม่มากนัก ส่วนใหญ่มักจะเป็นภาพโครงสร้างหลักๆ ๑ ซึ่งมักใช้เทคนิคการขยายลาย(ขูดลาย) คือเทคนิคที่ปิดทองลงไปก่อนแล้วใช้ของมีคมทำให้เป็นลวดลาย ซึ่งเทคนิคนี้จะพบในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ลำปาง โดยเฉพาะในกลุ่มอำเภอแม่ทะ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสืบเนื่องของงานช่างและความชำนาญในการทำ พบว่ามีการทำค่อนข้างประณีตสวยงาม

ภาพที่ 143 ภาพลงรักปิดทองตรงบริเวณฐานบัวคว่ำด้านล่าง เป็นรูปสาวก 3 องค์พนมมือคั่นด้วย ตะลาปัด โดยรอบองค์สาวกจะมีดอกไม้ติดลงมาเกือบเต็มพื้นที่

ภาพที่ 144

ลายเส้นที่ 94

เทคนิคลงรัก ทาชาด ปิดทอง เป็นรูปสาวก 2 องค์กำลังนั่งพนมมือถือดอกไม้อันพระพุทธรเจ้า ตรงกลางของสาวกทั้งสอง เป็นพานเครื่องสักการะล้านนาหรือเรียกว่าหมากสุมหมากเบ็ง ที่ชาวล้านนาในอดีตมักนิยมถวายให้กษัตริย์ชั้นสูงเพื่อแสดงถึงความเคารพอย่างสูง ส่วนด้านบนก่อนที่จะถึงองค์พระจะทำเป็นลายเมฆไหลที่แสดงถึงสวรรค์ชั้นฟ้าอันเป็นที่ประทับของพระพุทธรเจ้า

3.เทคนิคแกะสลัก เป็นเทคนิคที่พบได้ทั่วไปในกลุ่มฐานพระพุทธรูปรูปไม้ ซึ่งส่วนใหญ่จะสลักเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย ฐานผ้าทิพย์แบบรัตนโกสินทร์ ลายเครือเถา ลายกนกพบในกลุ่มพระพุทธรูปเมื่อน่าน และลายดอกไม้นี้ก็พบ

ภาพที่ 145 ลวดลายกนกหรือลายไทย

ลายเส้นที่ 95 ลวดลายกนกหรือลายไทย

ลายแกะสลักฐานฝ่าทิพย์ที่ชายทั้งสองข้างสลักเป็นลายกนกแบบภาคกลาง การสลักค่อนข้างละเอียดตั้งแต่ต้นถึงปลาย ซึ่งช่างน่าจะมีความชำนาญในการแกะสลัก พบที่วัดค้อ อำเภอบางบาล จังหวัดน่าน

ภาพที่ 146 ลายเครือเถา

ภาพที่ 147 ลายเครือเถา

ลักษณะการแกะลายนี้จะควักเอาส่วนที่ไม่เป็นลายลึกลงไป ปล่อยให้ส่วนที่มีลายนูนขึ้น ซึ่งมักจะสลักในส่วนฐานด้านหน้า ลายนี้เรียกว่าลายเครือเถา ที่มีลักษณะที่เป็นเถาที่เกี่ยวกัน ไปมาซึ่งใกล้เคียงกับลายพรรณพฤษยา

4.เทคนิคการประดับกระจกจีน (แก้วจีน) เทคนิคนี้พบว่ามักใช้ร่วมกับเทคนิคปั้นรักกระแหนะ โดยในขั้นตอนแรกจะนำกระจกจีนสีต่างๆมาตัดตามรูปร่างที่ต้องการ ซึ่งพบว่ามักจะประดับกระจกจีนในส่วนของเกสรดอกบัวและกลีบบัว ต่อจากนั้นใช้ยางรักประสานให้กระจกจีนติดกับผิวไม้ ในขั้นตอนที่สองเป็นเทคนิคปั้นรักกระแหนะโดยจะนำยางรักมาผสมกับผงของวัตถุที่ปนละเอียดคล้ายแป้ง ซึ่งเรียกรวมวิธีนี้ว่าสมุก จากนั้นก็นำรักกระแหนะมาปั้นประดับกระจกจีนเพื่อให้เกิดความสวยงามและเป็นการหุ้มขอบกระจกจีนไปด้วย โดยงานประดับกระจกจีนที่ฐานพระพุทธรูปไม้มักจะทำให้เกิดความแวววาว สะท้อนแสงเมื่อมีการนำสีหลากหลายมารวมกันย่อมเกิดความสวยงาม สันนิษฐานว่าการประดับกระจกจีนที่ฐานของพระพุทธรูป น่าจะหมายถึงแทนแก้ว ที่

ประดับประดาไปด้วยแก้วเจ็ดประการอันเป็นที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า¹⁰ซึ่งเทคนิคนี้มักพบในกลุ่มฐานพระพุทธรูปในกลุ่มลำปาง เชียงใหม่

ภาพที่ 148 การประดับกระจกจีน

ภาพที่ 149 การประดับกระจกจีน

เทคนิคการประดับกระจกจีนเป็นเทคนิคที่นิยมมากในกลุ่มฐานพระพุทธรูปใน จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน โดยจะติดกระจกจีนไว้ก่อนแล้วปั้นรักกระหนะเป็นกลับบัว

5.เทคนิคประดับแก้วโป่งข่าม (หินควอตซ์ใส) เป็นเทคนิคที่นำหินมีค่ามาประดับตกแต่ง โดยมักจะนำมาฝังบนพื้นผิวไม้โดยเจาะเป็นช่องเข้าไปแล้วนำหินควอตซ์ใสประดับลงไปซึ่งส่วนใหญ่จะพบตรงบริเวณฐานพระพุทธรูปมักจะเป็นเม็ดกลมๆอยู่ตรงกลางฐานพบในกลุ่มเชียงใหม่ ลำปาง และประดับตรงพระเมาลีหรือพระรัศมีเป็นเทคนิคที่มีลักษณะค่อนข้างเฉพาะตัวในกลุ่มอำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง และไม่เจอกลุ่มไหนในล้านนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะเด่นในเรื่องของเทคนิคและความนิยมในช้วงเวลานั้น

¹⁰ เมธี เมธาสิทธิ์ สุขสำเริง, รายงานการวิจัย ศิลปกรรมท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (เชียงใหม่ : ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), 55.

ภาพที่ 150 เทคนิคการประดับควอตซ์ ตรงพระรัศมี พบที่วัดป่าตัน ซึ่งจะมีการเจาะพระเศียรลงไป ก่อนแล้วนำแก้วใสใส่เข้าไปแล้วประสานด้วยยางรักทำให้วัสดุสองชิ้นนี้ติดกัน

การวิเคราะห์ จำแนก รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา

จากข้อมูลภาคสนามพบพระพุทธรูปไม้จำนวน 1989 องค์ ปางมารวิชัย 1825 องค์ ปางสมาธิ 29 องค์ ปางไสยาสน์ 25 ปางห้ามญาติ 11 องค์ ปางเปิดโลก 89 องค์ ปางรำพึง 1 องค์ ปางห้ามแก่นจันทร์ 6 องค์ ปางประธานอภัย 2 องค์ ปางห้ามสมุทร 1 องค์ ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการจำแนก รูปแบบพระพุทธรูปไม้ ตามอิทธิพลที่ปรากฏอยู่ในพุทธลักษณะที่ปรากฏในกลุ่มพระพุทธรูปที่สร้างด้วยวัสดุที่เป็นโลหะสำริด ไม้ และพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน โดยเปรียบเทียบกับกลุ่มพระพุทธรูปสำริดล้านนา (กลุ่มเชียงแสน) กลุ่มพระพุทธรูปของกลุ่มไทลื้อ กลุ่มพระพุทธรูปล้านช้าง กลุ่มพระพุทธรูปพม่า แบบมณฑลเศและกลุ่มอิทธิพลรัตนโกสินทร์ ที่ส่งอิทธิพลให้กับการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนาอย่างแพร่หลาย ซึ่งจำแนกได้ 8 กลุ่มอิทธิพลด้วยกันคือ

กลุ่มที่ 1 อิทธิพลพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์หนึ่ง

รูปแบบพระพุทธรูปไม้อิทธิพลพระสิงห์ล้านนา ที่สัมพันธ์กับพระสิงห์ที่เข้ามายังล้านนา¹¹ ที่ปรากฏบนพุทธปฏิมาที่สร้างด้วยวัสดุที่เป็นไม้ ที่วัดทรายมูลพม่า จังหวัดเชียงใหม่ (กลุ่มที่ 1.1) ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ถือว่าเป็นลักษณะลักษณะพิเศษที่ปรากฏในช่วงล้านนายุค “เจ้าเจ็ดตน” หลังจากทีรูปแบบพระสิงห์นี้ได้หายไปในช่วงที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ทำให้งานช่างได้ขาดการสืบเนื่อง แต่

¹¹ พระยาประชาภิจักรจักร, พงสาวดารโยนก (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2507), 344.

พระพุทธรูปองค์นี้เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าเป็นรูปแบบที่น่าจะตกค้างจากการที่อิทธิพลพระพุทธรูป
เชียงแสนสิงห์ 1 อยู่

มีพุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ครองจีวรห่มเฉียง พระวรกายอวบอ้วน พระ
อঙ্গาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก สันขาปฏิสน์เหนือพระถันปลายตัดตรง พระพักตร์กลมรีพระรัศมีเป็น
ดอกบัวตูมซึ่งลักษณะที่ใกล้เคียงกับศิลปะปาละผ่านมายังพุกาม¹² แต่เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่ม
พระพุทธรูปสิงห์ 1 สัริดก็พบว่า กลุ่มที่ทำด้วยไม้โดยภาพรวมแล้วเป็นรูปแบบที่นิยมในล้านนายุค
ต้น แต่ความแตกต่างของกลุ่มนี้ ที่ปรกติแล้วมักจะทำปางมารวิชัย สันขาปฏิสน์ปลายสันขาปฏิสน์เป็นจีวร
ตะขบ แต่พระพุทธรูปไม้จะเป็นปางสมาธิ สันขาปฏิสน์ปลายตัดตรง ซึ่งไม่พบในกลุ่มพระพุทธรูปสำริด
เลย สันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้สร้างด้วยช่างพื้นบ้าน ในช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ 24
เพราะว่าถ้าสร้างในยุคราชวงศ์มังรายแล้วพุทธลักษณะก็น่าจะมีลักษณะใกล้เคียงกับพระสำริด แต่เมื่อ
พิจารณาแล้วถึงแม้จะมีความใกล้เคียงกันแต่ลักษณะการแสดงปางนั้นค่อนข้างจะมีความแตกต่าง
ซึ่งจะไม่พบในกลุ่มพระพุทธรูปสำริดเลย

(96)

(151)

ลายเส้นที่ 96 วัดทรายมูลพม่า(ไม้)

ภาพที่ 151 พระพุทธรูปสำริดล้านนา ขุดพบที่เมืองเชียงแสน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน

อาจกล่าวได้ว่าอิทธิพลนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ตกค้างมาจากสมัยโบราณมากกว่าที่อาจจะไม่ได้
รับมาโดยตรง เนื่องจากพระพุทธรูปในกลุ่มมีขนาดการสืบเนื่องมานาน ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้สร้าง
น่าจะเคยเห็นหรือศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มพระสิงห์มาแล้ว แต่ช่างน่าจะยังไม่เข้าใจองค์ประกอบที่แท้จริง

¹² สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ : วิทยุไชยล้านนา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมือง

ทำให้พุทธลักษณะที่ออกมาในค่อนข้างจะมีความเป็นพื้นบ้าน ที่ผสมกับอิทธิพลพระสิงห์ในรูปของการนั่ง ขัดสมาธิเพชร

กลุ่มที่ 2 อิทธิพลพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สอง (กลุ่มอิทธิพลสุโขทัย)

พระพุทธรูปกลุ่มนี้ ได้แก่พระพุทธรูปที่แสดงลักษณะอิทธิพลศิลปะสุโขทัย ซึ่งเรียกว่า กลุ่ม เชียงแสนสิงห์ 2 โดยให้ข้อสังเกตที่แสดงออกมาเป็นพุทธลักษณะ ที่ประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระพักตร์รูปไข่ ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว และสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ปลายจีวรตะขาบ¹³ ถึงแม้ว่าเป็นงานที่ได้รับแรงบันดาลใจจากสายวิวัฒนาการกลุ่มอิทธิพลสุโขทัย¹⁴ ถึงแม้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปไม่ล้นน่านนั้นไม่อยู่ร่วมสมัยกับอิทธิพลสุโขทัย ที่เข้ามายังล้านนาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 19-20 แต่ก็ยังคงปรากฏอิทธิพลในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 พระพุทธรูปกลุ่มนี้เป็นรูปแบบที่แพร่หลายและเหลือหลักฐานมากที่สุดในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงแสนเท่าที่พบในขณะนี้ โดยมีจะเจอในกลุ่มพระพุทธรูปไม้กลุ่มลำปาง จะเห็นได้กว่ากลุ่มที่ 2.1, 2.2, 2.3

(97)

(152)

ลายเส้นที่ 97 พระพุทธรูปไม้วัดบ้านหลุก แบบที่ 2.6 (อิทธิพลสุโขทัย)

ภาพที่ 152 พระพุทธรูปสำริด วัดพระเจ้าหล้ามอ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

¹³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงแสน, วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับการงานโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2551), 176.

¹⁴ A.B. Griswold, **Dated Buddha Images**..., p. 41 . และ Jean Boisselier, **La Sculpture en Thaïlande**..., p.197.

เป็นรูปแบบที่ได้คัดลอกมาจากพระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง คือพระพักตร์ยังคงอวบอ้วน เกือบจะเป็นวงรี พระหนุเป็นปม แต่ พระเกศาเม็ดค่อนข้างใหญ่ แต่ก็ได้ผสมผสานความเป็น สุโขทัย ที่มีรัศมีเป็นเปลวปลายตัวสองครั้ง สังฆาฏียวจรดพระนาภี แต่สังเกตได้ว่าการครองจีวร นั้นมีการทำผิดตำแหน่ง เพราะโดยปกติแล้ว มักจะพาดผ่านบ่าซ้ายลงมาบนพระองค์ด้านขวา ถือได้ว่าผิดองค์ประกอบที่เจอเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่ปรากฏอิทธิพลสุโขทัย ที่แสดงให้เห็นถึงความที่ไม่เข้าใจองค์ที่มีมาก่อนหน้านั้นประกอบ ต่อมาใน กลุ่ม 2.4, 2.5, 2.6 ได้มี พัฒนาการพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์ กลายเป็นกลุ่มพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สองอย่างแท้แท้จริง ดังตัวอย่างพระพุทธรูปไม้วัด บ้านหลุก อำเภอมะเท จังหัดลำปาง กลุ่มที่ 2.6 ไม่ปรากฏปีที่สร้าง เมื่อเปรียบเทียบกับ พระพุทธรูปสำริด วัดพระเจ้าเหลื่อม (ภาพที่) แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลสุโขทัย อย่างแท้จริง คือ ประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานบัวเรียบมีการแกะสลักฐานด้านบนลายหน้ากระดาน เป็นกลีบบัวรอบฐาน ปางมารวิชัย พระวรกายผอมเพรียว พระอังสาผายไม่มาก บนพระองค์เล็ก ชาย สังฆาฏียวจรดพระนาภี พระศอเป็นริ้วสามเส้น พระพักตร์รีไข่ ไรพระศกวาดเป็นมุมแหลมเหนือ พระนลาฏ พระโขนงโก่ง พระเนตรเหลือมต่ำ พระนาสิกโค้งพระเนตรเหลือมต่ำ พระโอษฐ์ยิ้มหยัก เกือบเป็นเส้นตรง พระเกศาแหลม และพระรัศมีเป็นเปลวสูง ซึ่งเป็นแบบที่พบในกลุ่มพระพุทธรูป แบบสุโขทัย (หรือ กลุ่มเชียงแสนสิงห์สอง) ต่อมาพระพุทธรูปไม้ได้มีพัฒนาการที่เปลี่ยนจาก สุโขทัยกลายมาเป็นแบบที่ค่อนข้างจะมีลักษณะเฉพาะตัวมีความหลากหลายทางด้านรูปแบบ จะ เห็นได้ในกลุ่ม ที่ 2.7(วัดบ้านหลุก พ.ศ. 2382) ยังคงมีลักษณะเป็นแบบสุโขทัยอยู่ พระวรกายผอม เพรียว สังฆาฏียวจรดพระนาภี แต่พระพักตร์ พระหนุเป็นปม และพระรัศมีก็ยังคงผสมกันระหว่าง พระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์หนึ่ง กับเชียงแสนสิงห์สอง ทำให้พระพุทธรูปองค์นี้ค่อนข้างมีลักษณะที่ เฉพาะตัว

อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบของพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สอง ที่รับอิทธิพลสุโขทัย ที่พบ อยู่ในกลุ่มลำปางทั้งหมด ผู้ศึกษาสันนิษฐานได้ว่า กลุ่มพระพุทธรูปไม้ลำปางที่รับอิทธิพลการสร้าง มาจากพระพุทธรูปสำริดล้านนา ถึงแม้จารึกค่อนข้างที่จะกล่าวถึงอายุว่ามีอายุอยู่ในช่วงพุทธ ศตวรรษที่ 24 ที่ในช่วงนี้ไม่มีอิทธิพลจากสุโขทัยปรากฏในล้านนาเลย ทำให้เกิดการสันนิษฐานถึง การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปไม้ที่มีรูปแบบที่ใกล้เคียงกลุ่มพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์ 2 อยู่สอง ประการ คือ

1.ผู้สร้างอาจจะเคยเห็นพระพุทธรูปสำริดล้านนาแล้วจึงนำมาสร้าง เนื่องจากลำปาง ถึงแม้ว่าตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเมืองนี้ไม่ได้ร้างกลับมีคนอยู่ ทุกยุคทุกสมัย ถึงแม้ว่าจะมีการกวาด ต้องกลุ่มไทลื้อมาไว้ที่ อำเภอมะเท ในภายหลังก็ตาม แต่เมืองนี้ก็ยังคงรักษาภูมิปัญญาช่าง มี การสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ให้กับ วัดวาอารามอยู่เสมอ โดยเฉพาะกลุ่มวัดพระธาตุลำปาง ที่มีการ

สร้างพระพุทธรูป สำริดถวายให้กับวัดตลอดเวลา ซึ่งถือว่าลำปางยังคงมีช่างที่มีความชำนาญในเรื่องของการสร้างพระพุทธรูปสำริดอยู่

2.ผู้สร้างอาจจะเป็นช่างหล่อพระพุทธรูปสำริดมาก่อน เพราะว่าผู้ที่มีความชำนาญเท่านั้นจะสามารถผลิตงานออกมาให้มีพุทธลักษณะที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์ทั้งทางด้านรูปแบบ เนื่องจากมีความคล้ายคลึงกันกับพระพุทธรูปสำริดล้านนาที่รับอิทธิพลสุโขทัยเป็นอย่างมาก แต่เนื่องด้วยจากการขาดแคลนวัสดุที่เป็นโลหะ ไม้ก็น่าจะเป็นทางเลือกที่สำคัญที่ในการสร้างประกอบกับ ผสมผสานกับความเชื่อของอานิสงส์ที่สร้าง ที่จะได้รับน่านปการ มากกว่าพระพุทธรูปสำริด

ภาพที่ 153

ลายเส้นที่ 98

พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์วัดป่าตันหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง กลุ่มพระพุทธรูปเชียงแสน
สิงห์สอง อิทธิพลสุโขทัย แบบที่ 2.4

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าพระพุทธรูปในกลุ่มที่ 2 นี้ ช่างค่อนข้างจะมีความชำนาญในการสร้าง ซึ่งอาจจะเป็นช่างที่เคยหล่อสำริดมาก่อนก็ได้ แต่เมื่อบ้านเมืองอยู่ในสภาวะสงคราม โลหะก็ถือว่าเป็นวัสดุที่ค่อนข้างหายาก และต้องใช้กรรมวิธีการผลิตค่อนข้างซับซ้อน ไม้ก็ยังคงเป็นสิ่งที่อยู่รอบตัวแล้วเป็นทางเลือกที่จะนำมาสร้างแทนที่สำริด เนื่องจากมีความชำนาญในด้านการแกะสลักอยู่แล้ว

กลุ่มที่ 3 อิทธิพลพระเจ้าไทลื้อ

พระพุทธรูปกลุ่มนี้จัดได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะตัว และมีความใกล้เคียงกับกลุ่มพระพุทธรูปสายไทลื้อ โดยผู้ศึกษาได้เรียกรูปแบบกลุ่มนี้ว่า “อิทธิพลพระพุทธรูปไทลื้อ” เป็นกลุ่มอิทธิพลที่เจอในกลุ่มเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน ประเทศพม่า และในสิบสองปันนา เมื่อมีการเปรียบเทียบทำให้มีการจัดกลุ่มรูปแบบพระพุทธรูปไว้ในกลุ่มนี้ก็มีลักษณะร่วมกันคือ “ พระกรรมแผ่อกด้านข้างหรือกลุ่มหูทาง ” เหตุที่เจอพระพุทธรูปกลุ่มนี้แพร่หลายทั่วไปในล้านนา จะพบว่าใน “ยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” ได้มีการกวาดต้อนกลุ่มคนจากที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนในลุ่มแม่น้ำคง ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2341-2344 ต่อมาเริ่มตีเมืองเชียงตุงสำเร็จ จึงตัดกำลังพม่าที่โอบล้อมเมืองเชียงแสนลง ต่อมาได้ตีเมืองเชียงแสนสำเร็จใน ปี พ.ศ. 2347 ซึ่งเกิดจากความร่วมมือระหว่างกองทัพเมืองเชียงใหม่ ลำปาง เวียง จันทน์ กรุงเทพฯ ซึ่งกลุ่มคนในเมืองเชียงแสนได้มีการจัดสรรแบ่งคนกลุ่มเมืองเชียงแสน ให้กับเจ้าเมืองต่างๆ เมื่อชัยชนะที่เชียงแสน พระเจ้ากาวิละได้กวาดต้อนกลุ่มคนในเขตรัฐฉานตั้งแต่ ปี 2348 เมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลวย เมืองเชียงตุง เมืองขาง เมืองวะ เมืองหลวง เป็นการเทครัวลงมาครั้งใหญ่นับว่าได้รับพลเมืองอย่างมากมาย และครั้งสุดท้ายใน ปี พ.ศ. 2356 ได้กวาดต้อน เชียงตุง เมืองยอง¹⁵ และเมืองในเขตแม่น้ำคง ทำให้ล้านนาเริ่มมีความมั่นคงมากขึ้น

บทบาทการกวาดต้อนคนไม่ใช่มีในสมัยพระเจ้ากาวิละและกลุ่มเจ้าเจ็ดตน แม้ว่าพระเจ้ากาวิละจะเด่นชัดมาก แต่เมื่อพิจารณาถึงเขตล้านนาด้านตะวันออกในยุคนี้เมืองน่าน เมืองแพร่ก็มีบทบาทเช่นกัน โดยเฉพาะเมืองน่านได้พยายามสร้างผลงานในลักษณะแข่งขันกับเชียงใหม่ เพราะกลุ่มราชวงศ์น่าน “วงศ์เจ้าหลวงตั้น” ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกลุ่มสายราชวงศ์เจ็ดตน ดังนั้น แม้เจ้าเมืองน่านจะเข้าสวามิภักดิ์ภายหลังกลุ่มเจ้าเจ็ดตน แต่เมื่อสวามิภักดิ์แล้วก็ทุ่มเทช่วยทำสงครามขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงแสน ในพ.ศ.2347 และทำความชอบโดยกวาดต้อนชาวลื้อสิบสองปันนาเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองน่าน เมืองน่านจึงเป็นเมืองขึ้นอีกครั้งในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์¹⁶

จะเห็นได้ว่าล้านนาประกอบไปด้วยหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ประกอบเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น ไทใหญ่ ไทจีน ไทยอง และไทลื้อ ความหลากหลายนี้เองจะเห็นได้ว่า ในกลุ่มเมืองน่าน

¹⁵ สรัสวดี อ๋องสกุล, ปรีวรรค, อาณาจักรหลักคำ (หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา จากคัมภีร์ใบลานและพหุหนังสือ), 91-93.

¹⁶ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, 2539), 268.

มักจะพบพระพุทธรูปไม้ที่มีรูปแบบที่รับอิทธิพลไทลื้อเป็นจำนวนมาก ซึ่งลักษณะกลุ่มพระพุทธรูปไทลื้อมักมีรูปแบบดังนี้ คือ มีรูปแบบการประดับตกแต่งที่ไม่ตายตัว พระพักตร์กลมรี(ซึ่งอาจารย์วิถิพานิชพันธ์ ตั้งข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นหน้าของเด็ก หรือหน้าของสามเณร เนื่องจากการบวชในล้านนาให้ความสำคัญของการบวชลูกแก้วเป็นสำคัญ เชื่อว่าการบวชลูกแก้วเป็นการบวชที่บริสุทธิ์ เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปเพื่อถวายวัดก็จะนึกถึงหน้าลูกหลานที่บวชอยู่และเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์มากมาย) พระโขนงจะโค้งเล็กน้อย เสมือนจริง พระนาสิกเล็ก พระโอษฐ์เล็กทาสีแดงจากชาด พระรัศมีมีความหลากหลายมีลักษณะพิเศษที่ไม่เหมือนกลุ่มอื่น

ภาพที่ 154 กลุ่มพระพุทธรูปไม้ไทลื้อ วัดป่าสุค เมืองลา ประเทศพม่า

ภาพที่ 155 รูปหน้าเด็ก หรือ สามเณร ที่น่าจะเป็นแรงบันดาลใจในการสร้าง ในลักษณะพระพักตร์พระพุทธรูปในกลุ่มสายไทลื้อ

นอกจากนี้กลุ่มพระพักตร์พระพุทธรูปไทยลือนั้นย่อมแสดงให้เห็นถึง ลักษณะที่โดดเด่นของกลุ่มสกุลช่าง และสภาพแวดล้อม ที่เต็มไปด้วยธรรมชาติ ที่ปกคลุมไปด้วยหมอกหนาวเย็นไปทั้งปี สิ่งนี้ย่อมมีอิทธิพลต่อกลุ่มงานศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นแสดงออกมาทางด้านหน้าตา ซึ่งจะสังเกตได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปทางตอนเหนือ นั้น พระพักตร์อ้อม หน้ากลม อมยิ้ม ดังเช่นกลุ่มพระสิงห์ล้านนา กลุ่มพระพุทธรูปไทลื้อ หรือกลุ่มอยุธยาที่พระพุทธรูปพระพักตร์ค่อนข้างจะเป็นเหลี่ยมตามแบบเขมร พักตร์ค่อนข้างคุดันและคูมีอำนาจ ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการผสมผสานความเชื่อของศาสนาฮินดูจากเขมร ทำให้มีลักษณะค่อนข้าง เป็นไปแนวทางเดียวกันกับความเชื่อและสภาพแวดล้อม

ภาพที่ 156 พระพุทธรูปไม้แบบไทลื้อ เมืองมัว ประเทศพม่า ที่มีลักษณะพระกรรมกางออกด้านข้าง (หูกาง) พระพักตร์คล้ายเด็ก

กลุ่มพระพุทธรูปอิทธิพลไทลื้อที่พบในล้านนา ค่อนข้างหลากหลายและเจอบ่อยมาก ในกลุ่มเมืองแพร่ เมื่อน่าน โดยจัดกลุ่มได้เป็น 11 รูปแบบ ซึ่งแต่ละแบบมีลักษณะร่วมกัน คือ “พระกรรมกางออกด้านข้าง” ดังตัวอย่างพระพุทธรูปไม้ที่ วัดหนองบัว อำเภอท่าม่วง จังหวัดน่าน (แบบที่ 3.4) ที่ตั้งอยู่หน้าหน้าของพระประธาน เป็นศูนย์รวมของกลุ่มไทลื้อที่ได้ถูกกวาดต้อนมาจากสิบสองปันนา เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย บนฐานลูกแก้วก่อในฐานยกเกดัด ครองจีวรห่มเฉียง พระศอเป็นริ้วป่องชัดเจน (นิยมในกลุ่มไทลื้อ) พระพักตร์รี คล้ายเด็ก พระโขนงโค้งเล็กน้อยเสมือนจริง พระกรณยาน กางออกด้านข้างเป็นรูปตัวซี พระเศียรปั้นด้วยรัก พระอุษณิษะคล้ายลูกแก้ว พระรัศมีเป็นรูปดอกปลายแหลม และอิทธิพลไทลื้อ วัดพระหลวง อำเภอสอง

เม่น จังหวัดแพร่ (แบบที่ 3.7) เป็นที่ตั้งของกลุ่มเชียงแสนที่ถูกกวาดต้อนมายังเมืองแพร่และมาตั้งถิ่นฐาน อยู่ที่บ้านพระหลวงในปี พ.ศ. 2330 พุทธลักษณะพระพุทธรูปเกือบทุกองค์เป็นแบบอิทธิพล ไทลื้อ พระกรรมแผ่อก หรือหูกาง มีการขมวดพระกรรมทั้งที่เป็นรูปตัวซี และคล้ายกลีบบัว ถึงแม้ว่ากลุ่มคนเหล่านี้ไม่สามารถฟันธงได้ว่าเป็นกลุ่มไทขวน หรือ ไทลื้อ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการ รับรับอิทธิพลพระพุทธรูปไทลื้ออย่างเห็นได้ชัดเจน

แบบที่ 3.4

ลายเส้นที่ 99 วัดหนองบัว

แบบที่ 3.7

ลายเส้นที่ 100 วัดพระหลวง

รูปแบบที่ 3.5 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2428 จัดได้ว่าเป็นรูปแบบไทลื้อ สังเกตได้ว่าพระพุทธรูป องค์นี้เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ซึ่งเป็นลักษณะการนั่งที่นิยมในกลุ่มพระพุทธรูป เชียงแสนสิ่งหนึ่ง และกลุ่มพระพุทธรูปพม่า แบบมณฑลเลย ซึ่งสันนิษฐานว่าท่าประทับนั่งแบบนี้ น่าจะเลียนแบบพระพุทธรูปแบบพม่ามากกว่าเนื่องจากมีช่วงเวลาใกล้เคียงกันสัมพันธ์กันกับการ เข้ามาทำป่าไม้ของพม่ายังเมืองน่านและก็พบการสร้างพระพุทธรูปแบบพม่าขึ้นในช่วงระยะนี้ ทำให้รูปแบบได้ถ่ายทอดและส่งถึงกันได้ ถึงแม้ว่าการประทับนั่งน่าจะมีการเลียนแบบพระพุทธรูป พม่าแต่ก็ยังคงความเป็นลื้ออยู่ คือ ลักษณะพระพักตร์กลมรีคล้ายหน้าเด็ก พระกรรมใหญ่แผ่อก ด้านข้าง ส่วนด้านล่างได้ขานลงมาติดกับพระอังสา รูปแบบนี้มักพบในกลุ่มพระพุทธรูป แบบมณฑลเลย และองค์ประกอบสุดท้าย ในส่วนของพระรัศมีนั้นกลุ่มสายไทลื้อจะนิยมทำเป็น ทรงสูงขลุ่ยแบบเกินจริง จากการที่ได้เก็บข้อมูลภาคสนามทั้งในล้านนาและส่วนหนึ่งขอรัฐฉานก็ พบว่านิยมทำรัศมีสูงมากกว่าปกติ สิ่งนี้ย่อมเป็นที่ยืนยันได้ว่าไทลื้อค่อนข้างจะมีลักษณะ เฉพาะตัวตามรูปแบบสกุลช่าง

ภาพที่ 157 พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม

ลายเส้นที่ 101 พระพุทธรูปไม้วัดน้ำล้อม

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า พระพุทธรูปกลุ่มอิทธิพลไทลื้อ นั้นมีจุดเด่นตรงพระพักตร์ และพระกรรมที่กางออกมา และรัศมีสูงชูด ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มเท่านั้น โดยจะสังเกตได้ว่า กลุ่มที่นิยมทำนั้นจะเป็นกลุ่มไทลื้อเมืองน่าน เมืองแพร่ เมืองลำปาง และกลุ่มที่มาจากเมืองเชียงแสน ที่วัดพระหลวง ซึ่งคนกลุ่มต่าง ๆ นั้นน่าจะมีแนวคิดเดียวกัน เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปให้มีลักษณะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะตัว ถึงแม้ว่าในแต่ละพื้นที่อาจจะไม่ใช่ลื้อทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ถึงอิทธิพลที่มีต่องานช่างได้เป็นอย่างดี

กลุ่มที่ 4 อิทธิพลพระเจ้าล้านช้าง (เมืองหลวงพระบาง)

หลวงพระบางเป็นเมืองสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้าง¹⁷ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อ และมีความสายสัมพันธ์กับล้านนา โดยเฉพาะจังหวัดน่าน ที่ปรากฏขึ้นมานับตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งราชวงศ์สุโขทัยแล้ว นับตั้งแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ที่พระยาภูคาได้เคลื่อนย้ายผู้คนลงมาเมืองหลวงภูคา เข้ามาตั้งบ้านแปลงเมืองยังบริเวณเมืองย่างและเมืองบัวในเวลาต่อมา นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองน่านและล้านนา ช้างนั้นยังปรากฏอยู่เสมอตลอด ดังเช่นกรณีที่พระเจ้าฟ้ารุ่งลิขัยสงครามมายังเมืองน่านจนสวรรคต หรือในช่วงปี พ.ศ. 2101 เมื่อพม่าได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามายังล้านนา พระยาพลเทพฯ รัชชผู้ครอง

¹⁷ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, *ชื่นชมสถาปัตยกรรม วัดในหลวงพระบาง* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2548), 16.

เมืองน่านได้ลี้ภัยไปยังล้านช้างอีกทั้ง เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ ในปี พ.ศ. 2140 และเจ้าอุ่นเมือง ในปี พ.ศ. 2167 ผู้ครองนครน่านองค์ต่อมาก็ได้ลี้ภัยไปยังล้านช้างเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า นอกจากความสัมพันธ์ทางการเมืองและเครือญาติแล้ว ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและศาสนาย่อมมีความสัมพันธ์อยู่ไม่น้อยที่มีลักษณะร่วมกันสองวัฒนธรรม¹⁸

จะเห็นได้ว่าได้ปรากฏอิทธิพลล้านช้างบนองค์พระพุทธรูปไม้ คือพระพุทธรูปที่เลียนแบบพระบาง พระพุทธรูปที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองของอาณาจักรล้านช้างที่มีความเกี่ยวข้องกับช่วงก่อตั้งอาณาจักรในสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งที่กล่าวถึงพระมหาลี ได้อันเชิญศาสนา และพระบางมายังล้านช้าง ซึ่งพระบาง เป็นพระพุทธรูปสำคัญที่มีการเขียนตำนานซับซ้อน คล้ายกับตำนานพระแก้วมรกตหรือพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของชาวล้านนา เนื่องจากพระบางเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จึงมีการสร้างพระบางขึ้นหลายองค์ (รูป) และมีการสร้างพระพุทธรูปต่างยุคต่างสมัย ซึ่งล้วนแต่เรียกชื่อว่า “พระบาง” แทบทั้งสิ้น¹⁹ ลักษณะสำคัญของพระบาง คือเป็นพระพุทธรูปประทับยืนยกพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้างขึ้นแสดงปางประทานอภัย หรือเรียกภายหลังในไทยว่า “ปางห้ามสมุทร” จะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่านนั้น พบว่ามีการสร้างเลียนแบบพระบาง ซึ่งผู้สร้างนั้นเป็นเจ้าพญาเมืองเลน ที่ถูกกวาดต้อนมาไว้ยังเมืองน่าน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2377 ดังจารึกได้กล่าวว่า

“ จุลศักราชได้ 1196 ตัวเดือนยี่ ปอมสาสตร์ เพง เมงวัน 7 ปอมมูลลัทธิ เจ้าพญาเมืองเลน แลราชกัญญา ราชปุตตา ราชปุตติ นัตตา นัตติ กุมมาระกุมาริ เวสยาวัฏฐ์ตนช้องค้ำได้สร้างพุทธรูป เจ้าองค์นี้ไว้ไว้หัวแลบุ่ดีหลินพพาน ปรม์ สุขข ”

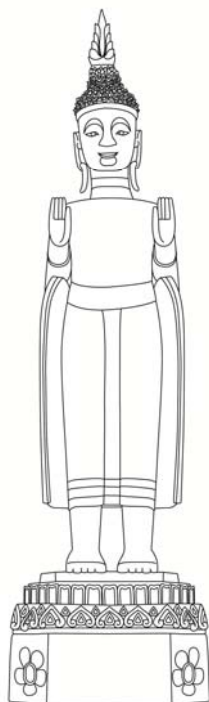
พุทธลักษณะพระพุทธรูปไม้ที่เลียนแบบพระบางนั้นเป็นบางประทับยืน ยกพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้าง แสดงปางห้ามสมุทร สบงประกอบไปด้วยรัดประคด จีบหน้านาง พระศอกเป็นริ้วสองเส้นเป็นปล้อง พระพักตร์เหลี่ยม พระโขนงโค้ง พระเนตรมองตรงพระนาสิกแฉ้ม พระหูเป็นปม พระกรรมเป็นรูปตัวซี พระเกศาเป็นหนามขนุน พระรัศมีเป็นกลีบบัวบัวที่ซ้อนขึ้นไปเป็นใบเล็กๆ เมื่อ

¹⁸ เขียวราชย์ อักษรดิษฐ์ และคณะ, *ลวดลายพุทธศิลป์น่าน* (เชียงใหม่ : บริษัท สันติภาพแฟลคพรีนท์จำกัด, 2551), 69-70.

¹⁹ ศักดิ์ชาย สายสิงห์, *รายงานการวิจัย พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบพัฒนาการและความเชื่อของคนไทย, ศิลปะสมัยล้านช้างที่พบในประเทศไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 -23* (กรุงเทพฯ ฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2551), 11.

เปรียบเทียบกับพระบาง องค์ปัจจุบันพบว่าพุทธลักษณะคล้ายคลึงกันมาก แต่พบว่ามีแตกต่างจากพระบางในส่วนที่เป็นพระเศียร เนื่องจากพระบางนั้นจะเป็นชฎามงกุฎทรงเครื่อง แต่พระพุทธรูปองค์นี้กลับทำเป็นพระเศียรที่ปั้นด้วยรัก และรัศมีแบบพระพุทธรูปโดยทั่วไป ซึ่งเป็นลักษณะช่างพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี เนื่องจากในกลุ่มเมื่อนานเมืองหลวงพระบางไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง จะไม่นิยมสวมทำเป็นมงกุฎครอบ แต่จะทำเป็น พระเศียรและพระรัศมี แต่พระวรกายยังเป็นเครื่องอยู่ (ดูพระพุทธรูปไม้ทรงเครื่องวัดวัดใหม่สุวรรณนพมาราม เมืองหลวงพระบาง)

อาจกล่าวได้ว่าพระบางนั้นเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่สมัยโบราณ จึงมีการสร้างเลียนแบบเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอาณาจักรข้างเคียงไม่ว่าจะเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 1-3 ที่มีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิ แสดงปางห้ามสมุทร(แบบพระบาง) และกลุ่มเมื่อนานที่แม้กระทั่งพระพุทธรูปไม้ ที่เจ้าเมืองเลนได้สร้างเลียนแบบขึ้น ซึ่งคติการสร้างพระพุทธรูปที่สำคัญไม่มีเฉพาะพระบางเท่านั้น แต่ยังคงพบว่าการสร้างเลียนแบบพระพุทธรูปหินล้านนา และพระมหามัณเฑียร ของพม่า เป็นต้น

(102)

(158)

ลายเส้นที่ 102 (เลียนแบบพระบาง) พระบาง ประดิษฐานอยู่ในพระราชวังหลวง เมืองหลวงพระบาง
ภาพที่ 158 พระบาง พระพุทธรูปสำคัญ เมืองหลวงพระบาง

นอกจากพระบางแล้วยังพบว่ามีการทำพระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราช โดยต้นกำเนิดของพระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราชนี้นิยมในสร้างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ปราภูลักษณ์สำคัญว่ามีการสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชการที่ 1 ได้แก่ พระพุทธจุลจักร และพระพุทธรูปจักรพรรดิ ที่รัชการที่ 1 สร้างขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่พระบิดาและเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลในพระองค์²⁰ พระพุทธรูปทรงเครื่องด้นอย่างพระมหจักรพรรดิทั้ง 2 องค์นี้ มีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากพระพุทธรูปแบบเดียวกันที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ทั้งลักษณะการแสดงปาง การทรงเครื่อง และลักษณะการประดับตกแต่ง จึงอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องในรัชกาลที่ 1 น่าจะเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญในการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิในสมัยรัชกาลที่ 3²¹

ลักษณะศิลปกรรมของพระพุทธรูปทรงเครื่องเครื่องด้นอย่างพระมหจักรพรรดิ เป็นพระพุทธรูปยืน ยกพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้างขึ้นแสดงปางประทานอภัย(ปางห้ามสมุทร) ทรงเครื่องแบบมหจักรพรรดิ คือ ทรงชฎามงกุฎ แะกอบด้วยกรรเจียกจร ทรงกรองศอ มีทับทรวง พารุรัต ทองกร แหวนรอบ ปะวะหล่ำ พระขำมรงค์ทุกนิ้วพระหัตถ์ แสดงครองการจีวรไว้ด้านในมีทั้งกลุ่มที่ห่มเฉียงและห่มคลุม มีเครื่องประดับจีวรอีกชั้นหนึ่ง ประกอบด้วยสายรัดองค์ประดับปั้นเหน่งรูปดอกไม้และมีสุวรรณกระดอบห้อยอยู่ การนุ่งสบงจีบหน้านาง มีเจียรระบาดและชายไหวชายแครงซ้อนกัน 3 ชั้นที่พระบาททรงทองพระบาท และฉลองพระบาทเชิงงอน

โดยอิทธิพลพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบรัตนโกสินทร์ น่าจะส่งอิทธิพลให้กับอาณาจักรล้านช้าง ในสมัยรัชกาล 1-3 อาณาจักรล้านช้างได้ขึ้นตรงต่อกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะ

²⁰ ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, พระพุทธรูปปฏิมาในพระบรมมหาราชวัง (กรุงเทพฯ : สำนักกราชเลขาธิการ, 2535), 23-28.

²¹ ศักดิ์ชาย สายสิงห์, รายงานการวิจัย พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบพัฒนาการและความเชื่อของคนไทย, ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2551),

เมืองหลวงพระบางถือได้ว่ามีความใกล้ชิดอย่างมากกับเจ้านายหรือเชื้อพระวงศ์ได้เข้ามาอยู่ในราชสำนักไทย ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะได้รับประเพณีแนวความคิดการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องไปจากรัตนโกสินทร์ โดยตรง ดังเช่นพระพุทธรูปทรงเครื่องต้นอย่างจักรพรรดิราชที่เป็นสำริด อันเชิญไปจากกรุงเทพฯ เช่นองค์ที่ประดิษฐานคู่ด้านหน้าพระประธานในอุโบสถ วัดวิชุลเมืองหลวงพระบาง หรือองค์หนึ่งในวิหารวัดใหม่สุวรรณภูมาราม เมืองหลวงพระบาง ซึ่งพระพุทธรูปเหล่านี้จะเป็นต้นแบบสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปองค์อื่นๆ ส่วนใหญ่ประดิษฐานเป็นจำนวนมากตามวัดสำคัญในเมืองหลวงพระบาง เช่นพระวิหาร และโรงราชรถ วัดเชียงทองและในวิหารวัดวิชุล ที่มีทั้งพระพุทธรูปทรงเครื่องที่มีทั้งปางประธานอภัยและปางเปิดโลก ซึ่งรูปแบบทรงเครื่องปางเปิดโลกนี้น่าจะส่งอิทธิพลให้กับพระพุทธรูปไม้ทรงเครื่องจักรพรรดิราชในเมืองน่าน²² ดังเช่นกลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องเครื่องต้นอย่างกับจักรพรรดิราช ปางเปิดโลก แบบที่ 4.2 ประดิษฐานอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน (หอคำเมืองน่าน) ลักษณะสำคัญเป็นพระพุทธรูปยืนมีสัดส่วนค่อนข้างสูง แสดงให้เห็นลักษณะเป็นช่างหลวง ซึ่งปรกติแล้วการแสดงปางน่าจะเป็นปางห้ามสมุทรที่สืบเนื่องมาจาก “พระบาง” แต่พระพุทธรูปองค์นี้แสดงปางเปิดโลกที่นิยมสร้างอยู่แล้ว ซึ่งจะพบทั่วไปในกลุ่มล้านช้างและล้านนาเสมอ และคงจะเจอไปตลอดในสองกลุ่มวัฒนธรรมนี้

พุทธลักษณะที่สำคัญของพระพุทธรูป คือ สูงเพรียว พระพักตร์รียาว ลักษณะพระพักตร์เป็นแบบพื้นเมือง เช่น พระพักตร์รี พระโขนงโค้งปลายโค้งลง พระโอษฐ์เล็กแถม ทรงขลุ่ยมงกุฎ และประกอบด้วยกรรเจียกจร ทรงกรองศอ มีทับทรวง พาหุรัด ทองกร แหวนรอบ ปะวะหล้า พระขมรงค์ทุกนิ้วพระหัตถ์ แสดงครองการจีวรห่มคลุม ประกอบด้วยสายรัดองค์ประดับปั้นแต่งรูปดอกไม้มียุวรรณกระดุมห้อยอยู่ การนุ่งสบงจีบหน้านาง มีเจียรบาดและชายไหวชายแครงซ้อนกัน 2 ชั้นที่พระบาททรงทองพระบาท และฉลองพระบาทเชิงงอน ประทับยืนบนฐานบัวแปดเหลี่ยม และพระพุทธรูปทรงเครื่อง แบบที่ 4.3 วัดมหาโพธิ์ มีองค์ประกอบค่อนข้างคล้ายคลึงกัน แต่

²² ศักดิ์ชาย สายสิงห์, รายงานการวิจัย พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบพัฒนาการและความเชื่อของคนไทย, ศิลปะสมัยล้านช้างที่พบในประเทศไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 -23 (กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2551) หน้า 62.

แตกต่างกันตรงที่ พระพุทธรูปองค์นี้เครื่องประดับเกิดจากการแกะสลักทั้งหมด ส่วนองค์ในพิพิธภัณฑ์ ประดับด้วยการปั้นรัก มีชายไหวชั้นเดียว และพระบาทไม่ได้สวมฉลองพระบาทเชิงงอน ซึ่งถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปแบบช่างพื้นบ้านโดยแท้จริง

(159)

ภาพที่ 159 พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราช ปางเปิดโลกวัด เชียงทอง เมืองหลวงพระบาง

(160)

ภาพที่ 160 พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดใหม่สุวรรณนพุมาราม เมืองหลวงพระบาง

อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์ที่พบใน เมืองน่าน น่าจะเป็นรูปแบบที่รับมาจากเมืองหลวงพระบางมากกว่าที่จะรับมาจากรัตน โกสินทร์โดยตรง เพราะว่าเมืองหลวงพระบางนั้นมีสายสัมพันธ์อันดีกับกรุงเทพฯ อิทธิพลพระพุทธรูปทรงเครื่องก็ถูกส่งเข้ามายังล้านช้าง ซึ่งจะพบว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องที่ถูกอัญเชิญมา และสร้างขึ้นเองโดยช่างในเมืองหลวงพระบาง โดยรูปแบบได้คลี่คลายจากปางห้ามสมุทร มาเป็นปางประทับยืนเปิดโลก ซึ่งเป็นลักษณะพื้นถิ่นที่นิยมมานานแล้ว เป็นไปได้ว่าเมืองน่านมีพื้นที่ติดต่อกับเมืองหลวงพระบาง การไปมาหาสู่ค่อนข้างง่ายกว่าที่จะได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพฯ โดยตรง ซึ่งเป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องเหล่านี้ได้รับอิทธิพล พระพุทธรูปทรงเครื่องแบบรัตน โกสินทร์ผ่านทางเมืองหลวงพระบางก็เป็นได้

ภาพที่ 161 พระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์

ลายเส้นที่ 103

แบบที่ 4.2 พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราช อิทธิพลรัตนโกสินทร์ ผ่านเมืองหลวงพระบาง

นอกจากพระพุทธรูปทรงเครื่องแล้วก็ยังพบว่าพระพุทธรูปอื่นที่ปรากฏอยู่ที่วัด พญา วัด แบบที่ 4.4 ที่ค่อนข้างปรากฏอยู่ในรูปของชายจีวรคือ มีลักษณะครองจีวรห่มเฉียง จีวรยาวลง ด้านล่างของจีวรด้านล่างตกลงแล้ววัดขึ้น ไก่ตรงปลายวัดลงด้านล่างเล็กน้อยคล้ายหางปลา ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบแล้วพบว่ามีความคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก พิพิธภัณฑ หอแก้ว เมืองจันทะบุลี กำแพงนครเวียงจันทร์ พระไชยเชษฐาธิราชที่ 3 (เจ้าสิริบุญสาร) ให้หล่อขึ้นเมื่อ จ.ศ. 1117 หรือ พ.ศ. 2298²³ แต่ก็มี ความแตกต่างกันคือ พระพุทธรูปสำริด จะครองจีวรห่มคลุม มี รัตประคด สบงจีบหน้านาง ซึ่งถือได้ว่าพระพุทธรูปประทับยืนวัดพญาวัดนี้น่าจะสร้างด้วยช่าง พื้นบ้านมากกว่าที่จะลอกเลียนแบบมาจากศิลปะลาว เพราะว่าไม่องค์ประกอบใดเลยที่สอดคล้องกับ

²³ สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ลำดับกษัตริย์ลาว (กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2545), 237.

พระพุทธรูปสำริด แต่มีอยู่องค์ประกอบเดียวคือ ปลายจีวรทั้งสองข้าง ตัวคอด้านนอกแล้วสะบัดขึ้นเป็นรูปหางปลาเท่านั้น

สุดท้ายนี้อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปไม้ประทับยืนปางห้ามสมุทร ในเมืองน่าน ได้สร้างขึ้นเลียนแบบพระบาง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองของอาณาจักรล้านช้าง ส่วนพระพุทธรูปทรงเครื่องนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลรัตนโกสินทร์ผ่านเมืองหลวงพระบาง เนื่องจากรูปแบบนั้นคล้ายคลึงกันกับกลุ่มพระพุทธรูปไม้ที่วัดวิสุท เมืองหลวงพระบาง

กลุ่มที่ 5 อิทธิพลพระเจ้าไม้พม่า (แบบมณฑล)

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าล้านนาได้เสียเอกราชให้แก่พม่า ใน พ.ศ. 2101 เป็นความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของประวัติศาสตร์ กินเวลาถึง 200 ปี บ้านเมืองในช่วงเวลานั้นเกิดความวุ่นวายมีสงครามกลางเมืองเกิดขึ้นตลอดเวลา ทำให้พระพุทธศาสนาขาดการทำนุบำรุงเกิดการเสื่อมสภาพกาลเวลา ถึงแม้ว่าพม่าจะปกครองล้านนาเป็นระยะเวลานาน และไม่พบงานพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับพม่าเลย ซึ่งงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพมานั้นมักพบในสมัยที่ ชาวอังกฤษได้เข้ามาติดต่อค้าขายในล้านนาดังกล่าวแล้ว ได้มี ชาวมอญ ชาวพม่า ในบังคับอังกฤษก็เริ่มเข้ามาดำเนินธุรกิจป่าไม้ ในปี พ.ศ. 2383 ซึ่งปรากฏหลักฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 มีมอญพม่าชาวเมืองมะละแหม่ง เริ่มเข้ามาตัดไม้ในป่าหลายเขตในเมืองตาก เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน อำนาจสิทธิ์เด็ดขาดในการให้สัมปทานมีเจ้าเมืองประเทศราชแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบทุนนิยมที่เริ่มต้นขึ้นในล้านนา ต่อมาเมื่ออังกฤษได้ทำสงครามกับพม่าในครั้งที่ 2 อังกฤษได้ครอบครองดินแดนพม่าตอนล่าง ทำให้อิทธิพลของอังกฤษขยายออกมาไกลยังดินแดนล้านนามากยิ่งขึ้น ปรากฏว่ามีชาวพม่าในบังคับของอังกฤษเดินทางเข้ามาทำป่าไม้เป็นจำนวนมาก เป็นผลทำให้ธุรกิจป่าไม้ทั้งดินแดนมอญและล้านนาเป็นจำนวนมาก

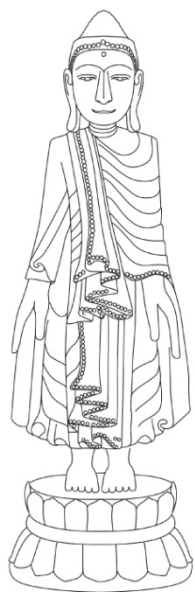
เนื่องจากการเติบโตทางด้านธุรกิจ ทำให้คนในบังคับอังกฤษ ทั้งไทใหญ่ พม่า ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในล้านนา เพื่อทำป่าไม้ ธุรกิจนี้สร้างความร่ำรวยเป็นอย่างมาก คนกลุ่มนี้ได้มีการสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา สร้างวัดแบบไทใหญ่ และแบบพม่าเพื่อเป็นวัดประจำตระกูล ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ซึ่งจะพบว่ามีการสร้างวัดวาอารามทั่วทั้งล้านนา ปัจจุบันยังคงเหลือให้ศึกษาเกี่ยวกับพม่าในล้านนา และประเด็นที่สำคัญในการกำหนดรูปแบบพระพุทธรูปพม่าที่ปรากฏในล้านนานั้นมักจะเป็นพระพุทธรูปแบบมณฑล ที่มักสร้างด้วยทองเหลือง ไม้ไผ่สาน ด้านในใช้ผ้าหุบกติดโดยทั่วซึ่งเรียกว่าพระเจ้าชาโลซึ่งนิยมมากในกลุ่มพระพุทธรูปพม่าในยุคนี้ โดยพุทธลักษณะ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ที่สืบเนื่องมาจากสมัยพุกาม ปางมาร

วิชัย นิ้วพระหัตถ์เสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง เป็นริ้วขนาดใหญ่ โดยครองผ้าผาดจากด้านบนลงล่าง แล้วม้วนขึ้นบ่าด้านซ้ายทำผ้าเป็นริ้ว พับจีบสลับกันจากเล็กถึงใหญ่ พระพักตร์กลมรี พระโขนงเล็ก เห็นความหนาชัดเจน พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกค่อนข้างโค้ง พระโอษฐ์เล็ก พระกรณขนาด ใหญ่กางออกยานจิตติพระอังสา ขอบข้างในของพระกรณทำเป็นเส้นซ้อนหลายชั้น ขอบของ พระเศวตถูกคาดด้วยรัดเกล้าคล้ายกับมงกุฏ พระอุษณิษะนูนสูง อย่างเห็นด้วยชัด และที่สำคัญไม่ นิยมทำรัศมีเหมือนพระพุทธรูปกลุ่มอื่นๆในประเทศไทย นี่คือนิยามพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพล จากพระพุทธรูปพม่า แบบมณฑลพะเยา

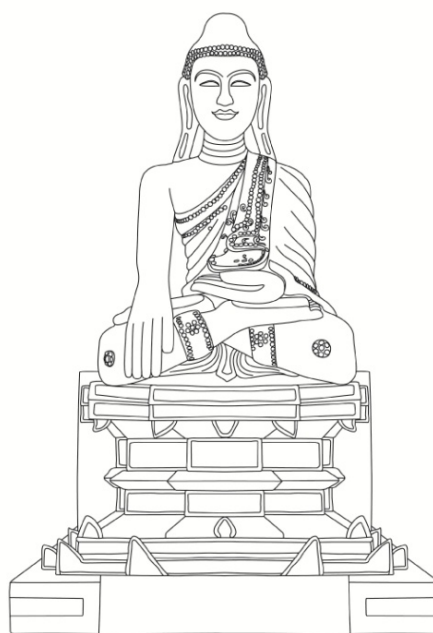

ภาพที่ 162 พระพุทธรูปแบบมณฑลพะเยา วัดศรีชุม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

นอกจากพระพุทธรูปไม้ไผ่สานแล้ว ยังพบว่าพระพุทธรูปไม้ในกลุ่มเมืองน่าน วัดท่าล้อ ที่ ปรากฏอิทธิพลพม่า (แบบมณฑลพะเยา) อยู่ 2 องค์ แบบประทับยืน แบบที่ 5.1 และแบบประทับ นั่ง แบบที่ 5.2 ที่พบน้อยมากในล้านนา ซึ่งพุทธลักษณะเมื่อเปรียบเทียบกับ พระพุทธรูปพม่าวัดศรีชุม นั้นมีความคล้ายคลึงกันมาก ไม่ว่าจะเป็นประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย ครองจีวรเป็นริ้ว เสมือนจริง ประดับตกแต่งด้วยกระจกเกรียบ แก้วอังวะ ทั้งขอบจีวร สังฆาฏิ ตรงสบงใกล้เคียงกับข้อ พระบาท พระศอเป็นริ้วชัดเจน พระพักตร์รี พระกรณยาวจรดพระอังสา ไวรพระศกทำเหมือนรัดเกล้าคล้ายกับมงกุฏ อุษณิษะนูนขึ้นเห็นได้ชัด

ลายเส้นที่ 104

ลายเส้นที่ 105

พระพุทธรูปประทับยืนเปิดโลก สกุลช่างพม่า แบบมณฑลเลย วัดท่าล้อ เมืองน่าน

นอกจากเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งแล้วยังพบว่านิยมทำปางประทับยืนอีกด้วย ซึ่งรูปแบบนี้เป็นพระพุทธรูปปางประทับยืนเปิดโลก 3 โลก คือ โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ โลกนรกบาดาล ซึ่งทั้งพม่า ล้านนา และลาว มีความเชื่อนี้มานานแล้ว และนิยมสร้างกันมากตั้งแต่ในอดีต พุทธลักษณะจะประทับยืน พระกรสองข้าง อยู่ขนานพระวรกายในลักษณะกางออก ครองจีวรห่มคลุมเป็นริ้วเสมือนจริง พระพักตร์รี พระกรรมไหญ่ยานจรดพระอังสา พระอุษณิษะหนุนขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งรูปแบบพม่าที่ปรากฏกลในล้านนา

อาจกล่าวสรุปได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปแบบมณฑลเลย ได้ปรากฏในล้านนาในช่วงที่อังกฤษเข้ามาทำป่าไม้ คนในบังคับอังกฤษ จะเป็น พม่าและไทใหญ่ จากการที่ทำป่าไม้ สร้างความมั่งคั่งให้กับกลุ่มคนเหล่านี้มากมายมหาศาล เนื่องจากที่เป็นพุทธศาสนิกชนเหมือนกัน ชาวพม่าก็ได้สร้างวัด สร้างพระพุทธรูป ตามที่ภูมิลำเนาที่เคยอยู่ หรือศิลปกรรมที่เป็นแบบพม่าโดยตรง ประดับด้วยแก้วอั้งวะเพื่อความสวยงามตามคตินิยม เป็นการสร้างบุญสร้างกุศลให้แก่ตัวเองและวงศ์ตระกูล

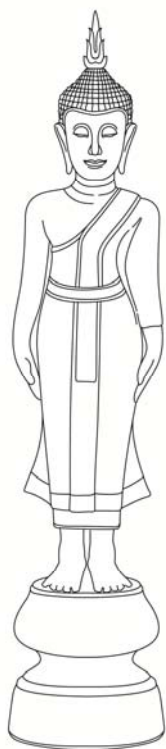
กลุ่มที่ 6 อิทธิพลพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์

จากที่ลำนาคเป็นเมืองประเทศราชของอาณาจักรสยาม ในปี พ.ศ. 2317 เมื่อผู้นำท้องถิ่นเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี จนถึงราว พ.ศ. 2442 ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จัดตั้งการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล “มณฑลพายัพ” จึงยกเลิกฐานะเมืองประเทศราชลง เมืองต่างๆในลำนามีฐานะเป็นเมืองประเทศราชอาณาจักรสยาม ดำรงสถานะเป็นรัฐบาลท้องถิ่นปกครองตามแบบจารีตลำนานา เพราะความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทำให้ราชอาณาจักรสยามถือว่าดินแดนลำนานาเป็นเมืองต่างชาติต่างภาษา รัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯให้เจ้าเมืองลำนานาเป็น “เจ้าประเทศราช” ซึ่งพบว่าในช่วงแรกนี้อิทธิพลทางศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบรัตนโกสินทร์ไม่ปรากฏอยู่ในลำนานาเลย เนื่องจากให้อิสระในการปกครองตนเอง ต่อมาเมื่อถึงในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ยกเลิกเมืองประเทศราชลงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครอง และเรื่องของสถาบันสงฆ์ในลำนานา พ.ศ. 2445มีการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ให้เป็นเอกภาพ มีแบบแผนเดียวกัน โดยยกเลิกจารีตสงฆ์ดั้งเดิมท้องถิ่น²⁴ ทำให้อิทธิพลศิลปรัตนโกสินทร์เริ่มเข้ามามีบทบาทในลำนานา ต่อมาเมื่อลำนานาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นผลมาจากการสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือ ทางรถไฟสายเหนือเริ่มสร้างหลังจากเกิดกบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445 และสร้างต่อมาถึงลำปาง พ.ศ. 2459²⁵ และถึงปลายทางที่เชียงใหม่ พ.ศ. 2464 เนื่องจากการสร้างเส้นทางคมนาคมทำให้มีการติดต่อค้าขายกับกรุงเทพฯนั้นไปมาอย่างสะดวกสบาย ซึ่งช่วงนี้ได้ปรากฏงานศิลปกรรมแบบรัตนโกสินทร์ในลำนานาไม่ว่าจะเป็นหน้าบันวิหาร และพระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์ จากการสำรวจพบว่า ปรากฏอิทธิพลรัตนโกสินทร์ บนองค์พระปฏิมาหรือพระพุทธรูปแล้ว จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกนั้นได้ปรากฏในรูปของการครองจีวร แบบที่ 6.2 วัดทรายมูลเมือง อำเภอกาฬสินธุ์ ปรากฏว่าสร้างขึ้น ปี จ.ศ. 1285 พ.ศ. 2466 ซึ่งถือว่าลักษณะการแสดงปางของพระพุทธรูปยังคงเป็นแบบพื้นเมืองดั้งเดิมอยู่คือปางประทับยืนเปิดโลก แต่การเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏอยู่บนองค์พระจากที่ลำนานามักครองจีวรคลุมและห่มเฉียง สวมผ้าเล็กยาวจรดพระนาภี แต่รูปแบบนี้ได้เปลี่ยนเป็นพระพักตร์นั่งอย่างหุ่น หรือคูแล้วเขี้ยวไว้ พระวรกายเพียวบาง พระพักตร์เรียวยาว ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว สวมผ้าเป็นแผ่นหนาใหญ่อยู่กึ่งกลางพระวรกาย มีรัดประคดและจีบหน้านาง แนวเส้นของสวมผ้าและ

²⁴ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ลำนานา (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539), 414.

²⁵ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ลำนานา (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539), 474.

ขนาดของผ้าจีบหน้านางเป็นแนวตรงกัน ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสได้เป็นผู้สร้าง²⁶ (ดูภาพลายเส้นที่ วัดทรายมูลเมือง)

ลายเส้นที่ 106 แบบที่ 6.2

ลายเส้นที่ 107 แบบที่ 6.1

พระพุทธรูปอิกองค์ ที่ค่อนข้างชัดเจนในการรับอิทธิพลพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ 3 แบบที่ 6.1 วัดดอกเอื้อง สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2475 แสดงอิริยาบถปางรำพึง ต้นกำเนิดปางนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้สร้าง พระพุทธรูป 40 ปาง และอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปประจำวันเกิด คือ วันอาทิตย์ ปางถวายเนตร วันจันทร์ ปางห้ามญาติ วันอังคาร ปางไสยาสน์ วันพุธกลางวันปางอุ้มบาตร วันพฤหัสบดีปางป่าเลไลยก์ วันพฤหัสบดีปางสมาธิ วันศุกร์ ปางรำพึง และวันเสาร์ ปางนาคปรก หนึ่งในแปดปางนี้ปรากฏว่า พระพุทธรูปไม้ที่พบในล้านนา พบว่ามีการทำอยู่เพียงองค์เดียว “แสดงปางรำพึง” พบที่จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น ซึ่งศรัทธาได้สร้างถวายงานฉลองพระวิหารวัดดอกเอื้อง ดังจารึกได้กล่าวว่า “ศรัทธานางเกียกคำ ไชย

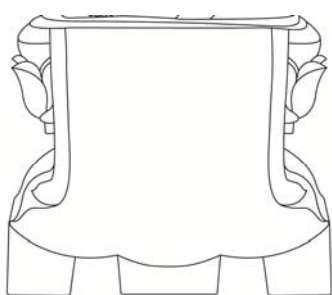
²⁶ เสาวณิต วิงวอน บรรณาธิการ, ตำราพระพุทธรูปปางต่างๆ ตามมติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (กรุงเทพฯ : คณะสงฆ์วัดเชตุพน จัตุพิมพ์, 2550), 206 -208.

คำมา และลูกถวาย (พระพุทธรูปองค์นี้ไว้ที่) วัดดอกเอื้อง เชียงใหม่ เมื่อ วันที่ ๑๘/๓/๒๕๖๕ ใน (โอกาสที่มี) งานฉลองพระวิหาร” พระพุทธรูปองค์นี้แสดงปางรำพึง เป็นพระประจำวันศุกร์ ตันนิษฐานได้ว่าผู้ถวายอาจจะเกิดวันนี้เลยก็เป็นได้เพราะว่า อิทธิพลแบบภาคกลางที่เข้ามายัง ล้านนา ก่อนข้างที่จะแพร่หลายมาก อีกทั้งพระพุทธรูปปางนี้มีความแตกต่างจากการแสดงปาง พระพุทธรูปโดยทั่วไป จึงไม่แปลกที่จะมีการรับของใหม่เพื่อสะท้อนให้เห็นสถานะทางสังคม และและคามมีรสนิยมที่ภาคกลางได้ส่งอิทธิพลให้

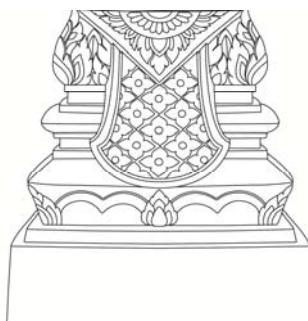
พุทธลักษณะ “ปางรำพึง” พระอิริยาบถประทับยืน พระหัตถ์ทั้ง 2 ยกขึ้นประทับที่พระ อูระ พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย แสดงพระอิริยาบถรำพึง ประทับยืนบนฐานบัววงกลม ลักษณะ การครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิเป็นแผ่นหนา ใหญ่อยู่กึ่งกลางพระวรกาย มีรัดประคดและจีบหน้า นาง แนวเส้นของสังฆาฏิและขนาดของผ้าจีบหน้านางเป็นแนวตรงกัน ผ้าจีวรปล่อยชายตกลงมา ด้านข้างทั้งสองผ้าจีวรพลิ้ว สะบัดซิกแซกคล้ายกับพระพุทธรูปในสมัยพุกาม ส่วนพระพักตร์ รัยว นิ่งอย่างหุ่น หรือดูแล้วเยาว์วัย พระวรกายทึบตัน พระ ขมวดพระเกศาเล็กเป็นตาราง พระรัศมีเป็น เปลวที่เป็นกลีบซ้อนชั้นขึ้นไป อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปองค์แรกเท่าที่พบ ในขณะ ที่รับอิทธิพลรัตน โกสินทร์ชัดเจนมากเนื่องจากเป็นพระประจำวันที่เกิดขึ้นสมัยรัชกาลที่ 3

นอกจากการแสดงปางแบบรัตนโกสินทร์ที่พบในล้านนาแล้ว ยังพบว่ารูปแบบ อิทธิพลที่รัตนโกสินทร์ ที่ได้ส่งอิทธิมาให้กับพระพุทธรูปไม้อันนาในรูปแบบของฐาน ซึ่งฐานที่ พบเป็นจำนวนมากในกลุ่มพระพุทธรูปในช่วงระยะเวลานี้ คือ กลุ่มฐานผ้าทิพย์ รูปแบบของผ้าทิพย์ มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แล้วรูปแบบนี้ได้ส่งให้ล้านนา ตั้งแต่สมัยที่ พม่าปกครองล้านนาในปี พ.ศ. 2274 และมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งในช่วงที่ ล้านนาเป็นเมืองประเทศราชอาณาจักรสยามก็พบว่ารูปแบบฐานนั้นมีความนิยมมากขึ้นจนพบได้ ทั่วไปในล้านนา ซึ่งลักษณะฐานผ้าทิพย์ จะมีทั้งที่สลักง่าย ๆ และยากขึ้นตามความชำนาญของช่าง โดยจะเป็นผ้าที่รองรับองค์พระพุทธรูป ตกลงมาเป็นผ้ารูป สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม หรือเป็นรูป สมอเรือบ้าง ซึ่งรูปทรงที่แตกต่างกันย่อมสะท้อนให้เห็นการไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวในการทำ ถึงแม้ พระพุทธรูปไม้อันนาจะเป็นฐานผ้าทิพย์ แต่องค์พระพุทธรูปก็ยังคงมีความเป็นพื้นถิ่นสูง สิ่งนี้ย่อมแสดง ให้เห็นถึง การยอมรับอิทธิพลภาคกลางมีอยู่บ้างแต่ไม่มากเท่าที่ควร ถือได้ว่าฐานผ้าทิพย์เป็น

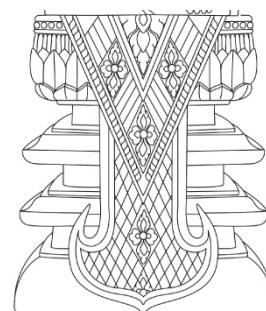
อิทธิพลที่เข้ามาใหม่ มีความสวยงามและทันสมัย นั่นก็แสดงถึงผู้ที่สร้างถวายเป็นเครื่องบริวารนิยมน ในการปรับเปลี่ยนแบบฐานพระพุทธรูป จากที่เป็น ฐานเรียบ ฐานบัว ที่พบทั่วไป กลายมาเป็นฐานผ้า ทิพย์ที่มีทั้งฐานบัวและฐานขาสิงห์ ที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงงานช่างค่อนข้างชัดเจน

ลายเส้นที่ 108 พ.ศ. 2247

ลายเส้นที่ 109 พ.ศ. 2379

ลายเส้นที่ 110 พ.ศ. 2408

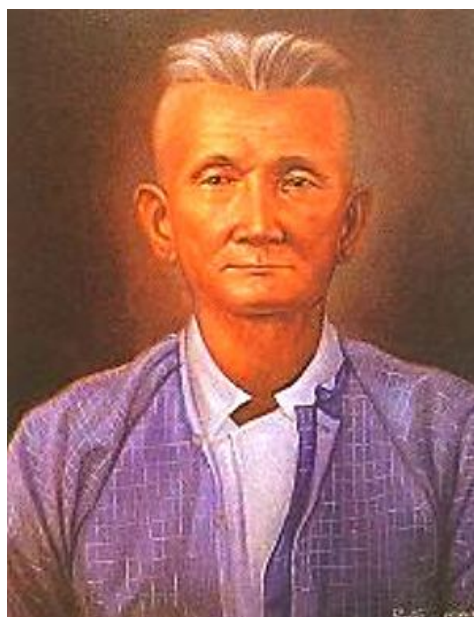
ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าอิทธิพลรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏในล้านน้านั้นค่อนข้าง พบน้อยมากถึงแม้จะตกเป็นเมืองประเทศราชของอาณาจักรสยามก็ตาม ซึ่งพบว่ามีพระพุทธรูป ประจำวันเกิด “ปางรำพึง” เพียงองค์เดียวเท่านั้น ที่แสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลพระพุทธรูป ประจำวันเกิด ในสมัยรัชกาลที่ 3 ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสได้เป็นผู้สร้าง นอกนั้นยังพบว่ารูปแบบการครองจีวร สังฆาฏิหนาใหญ่เป็นแนวเดียวกันกับจีพห้านาง ซึ่งเป็นแบบเฉพาะที่พบในพระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์ซึ่งส่วนใหญ่จะพบในกลุ่มพระพุทธรูป ประทับยืนแทบทั้งสิ้น

กลุ่มที่ 7 อิทธิพลลักษณะพื้นถิ่น

การจัดรูปแบบพระพุทธรูปไม่ในกลุ่มนี้ มาจากเหตุผลที่ผู้ศึกษาได้เห็นว่า มีความแตกต่างไปจากกลุ่มอื่นที่ ไม่เหมือนกลุ่มพระสิงห์ กลุ่มล้านช้าง กลุ่มไทลื้อ กลุ่มพม่า และกลุ่ม รัตนโกสินทร์ ถือได้ว่ากลุ่มนี้เป็นลักษณะพื้นถิ่นอย่างแท้จริง โดยกลุ่มนี้จะประกอบไปด้วยช่าง ราชภัฏและช่างหลวง ขึ้นอยู่กับความชำนาญของช่างผู้สร้าง โดยกลุ่มนี้เรื่องการถวายนั้นเหมือนกับ กลุ่มอื่นทั่วไป แต่ข้อแตกต่างของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ ก็คือการมีลักษณะพื้นเมืองสูง ดังจะเห็น พระพุทธรูปแบบที่ 7.1 วัดพันเตา สร้างในปี พ.ศ. 2415 ซึ่งสร้างขึ้นโดย เจ้าผู้ครองเจ้าเมือง เชียงใหม่ ดังจารึกได้กล่าวว่า “ จุลศักราช ๑๒๓๔ (พ.ศ. ๒๔๑๕)ปีเต่าสัน เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับ แบบ) มอญ วัน ๕(วันพฤหัสบดี) (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันดับเป้า_มหาศักราชพระเจ้าชีวิต’ผู้เป็น ดันคิด พร้อมทั้งราชเทวีแม่เจ้าคำแผ่นและราชบุตร แม่เจ้าบัวทิพย์เป็นประธาน ร่วมกับพี่น้อง

ลูกหลานเหลนของท่านทุกคน จัดทำพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปองค์นี้ แล้วถวายไว้ที่วิหารวัดพันเตานี้ อุทิศกุศลให้พระเจ้าชีวิต พระบิดาให้ราชเทวี พระมารดาของแม่เจ้าคำแผ่น และให้พี่น้องที่พินาศไปสู่โลกหน้า เพื่อให้ทุกๆคน ได้เสวยผลบุญเทอญ”²⁷

จากการตรวจสอบในช่วงเวลาแล้วพบว่าผู้ที่สร้างถวาย คือ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ ถวายให้กับ พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยพระพุทธรูปองค์นี้สร้างด้วยช่างหลวง ที่มีการทำพระเศาที่เป็นารปั้นรักสมุกเป็นรูปก้นหอยขนาดใหญ่ที่เห็นได้ชัดเจน พระรัศมีเป็นเปลว แต่พระพักตร์นั้นมีลักษณะเป็นพื้นถิ่น ซึ่ง ดร. ฮัลส์ เพนซ์ ได้สันนิษฐานได้ว่าเป็นลักษณะพระพักตร์ของ พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ ซึ่งเมื่อนำภาพเหล่านั้นมาเปรียบเทียบแล้วก็พบว่ามิลักษณะใบหน้าที่คล้ายคลึงกันมาก โดยพระเจ้าองค์นี้น่าจะแสดงถึงความเชื่อ พุทธราชา ที่กษัตริย์ทรงทศพิศราชธรรม ซึ่งปรากฏในนามของกษัตริย์ ในล้านนา ว่า “พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าทั้งปวง” อีกความหมายหนึ่งเป็นไปได้ว่าการที่จะสร้างอะไรให้นึกถึงตัวเองเสมอ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ถวายให้แก่ญาติที่ล่วงลับไป เพื่ออธิษฐานจะได้ไปสู่พระนิพพานเหมือนกับการถวายพระพุทธรูปองค์นี้ก็เป็นได้

ลายเส้นที่ 111 แบบที่ 7.1

ภาพที่ 163 พระพักตร์พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์

²⁷ ฮัลส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 140.

นอกจากนี้มีการสร้างพระพุทธรูปที่เลียนแบบกลุ่มพระพุทธรูปสำคัญของเมืองน่าน ซึ่งสร้างเลียนแบบพระพุทธรูปวิหารจตุรมุขวัดภูมินทร์ แบบที่ 7.6 ผู้สร้างครุบาทัญจนมหาเถร วัดสูงเม่น สร้างยังเมืองน่าน ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึง ครุบาทัญจนจะได้เดินทางไปยังเมืองน่านเพื่อชักชวนให้ เจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้าหลวงเมืองน่านไว้สำหรับหรับเมือง ดังจารึกได้กล่าวว่า “...ถึง จ.ศ. 1125 ตัวปีก่าไ้ ท่านก็เบิกบายของพระราชทรัพย์ออกสร้างเขียนธรรมเทศนาแถมต่อไป มีดั่งจักแจ้งต่อไปนี้แล คือ มหาเวส จบับไหเหล้ากับ 1 รวมท่านได้สร้างธรรมครั้งถ้วน 3 นี้ นับเป็นคัมภีร์มี 189 คัมภีร์ นับเป็นผูกมี 1251 ผูก...” ซึ่งครุบาทัญจนน่าจะสร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์ในการมาเมืองน่านในครั้งนี้ พุทธลักษณะลักษณะกลุ่มพระพุทธรูปนี้เป็นแบบพื้นบ้าน แสดงปางมารวิชัย 3 องค์ แต่อีกองค์หนึ่งเป็นประพุทธรูปปางสมาธิ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มพระพุทธรูป 4 องค์ ที่วัดภูมินทร์ ที่เป็นปางมารวิชัยทั้งหมด ซึ่งผู้สร้างน่าจะมีเหตุผลบางประการในการสร้างพระพุทธรูปในลักษณะนี้ สันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปทั้งสององค์ เป็นรูปอดีตพุทธเจ้าที่ประกอบไปด้วย พระกกุสันธะ พระโกนาคมน พระกัสสปะ และพระสมณะโคดม

ภาพที่ 164 พระพุทธรูปไม้ วัดสูงเม่น

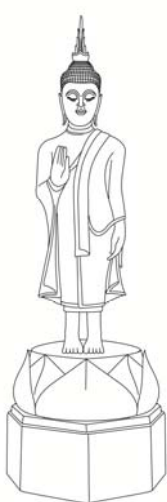
ภาพที่ 165 พระพุทธรูป วิหารจตุรมุขวัดภูมินทร์

นอกจากกลุ่มอดีตพุทธ แล้วยังพบว่ามียกุ่มพระพุทธรูปที่นิยมใน เมือง เชียงใหม่ เมือง ลำพูน คือกลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน (ดูแบบที่ 7.7 กลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน 2419) ดังจารึกได้กว้างถึงการสร้างไว้ว่า

“ จ.ศ. ๑๒๓๘ ปีรวายใจ เดือน ๕ เพ็ญ(ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันจันทร์ มหาศักราชเจ้าจัน หอม ผู้เป็นต้นคิด เป็นประธาน สร้างพระพุทธรูป (๔ องค์) เป็นพระพุทธรูปไม้อันทั้ง๔ อิริยาบถคือ นั่ง นอน ยืน เดิน สร้าง) ร่วมกับราชบุตรราชบุตรและบริวาร ชาวหอชาวโรง ทุกคน และถวายไว้ในพระพุทธศาสนา (เพื่อค้ำชูศาสนาตราบ) ๕๐๐๐ วัสสา และเพื่อเป็นที่ไหว้และบูชา สำหรับคนและเทวดา ขอให้ (บุญที่เกิดจากการสร้างพระพุทธรูป) เป็นคุณธรรมติดตามต่อกันไป และให้เป็นเครื่องนำ ค้ำชู (ข้าพเจ้า) ในภพนี้และภพหน้า จนบรรลุถึงนิพพานเทอญ สุตินนวัตเม ทาน นิพพานปัจจุโยโหตุเมนิจุจ ”

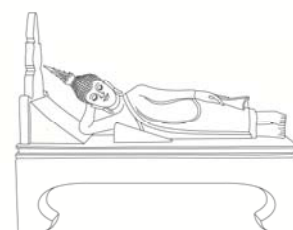
ลายเส้นที่ 112

ลายเส้นที่ 113

ลายเส้นที่ 114

ลายเส้นที่ 115

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ เป็นแบบสกุลช่างหลวง ที่มีการสลักค่อนข้างละเอียด จัดเป็นลักษณะช่างพื้นถิ่นค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะตัวไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ทำสังฆาฏิขนาดใหญ่ สังฆาฏิทับซ้อนกันสองชั้น พระพักตร์รี พระโขนงโก่ง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระเกศาตักเป็นตารางถี่ยิบ พระอุษณิษะนูนขึ้น พระรัศมีมีลักษณะเป็นกลีบตั้งคดหล่น

จากต่ำขึ้นไปหาสูง ส่วนพระพุทธรูปปางลีลา ที่อยู่ในพระอิริยาบถ ยกพระหัตถ์อยู่ในระดับอกทำท่าเคลื่อนไหว การครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิซ้อนสองชั้นยาวเลยพระนาภีลงไป และปลายจีวรที่ตกลงไปได้คลี่ออกด้านข้างเป็นรูปหางปลา ซึ่งการครองจีวรในลักษณะนี้ถือได้ไม่เหมือนกับพระพุทธรูปไม้กลุ่มใดที่กล่าวมาในหัวข้อที่ผ่านมาถือว่าเป็นลักษณะเด่นของ อิทธิพลสกุลช่างพื้นถิ่น ซึ่งการทำพระพุทธรูปสี่อิริยาบถนั้นปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย²⁸แล้ว แต่พบว่าล้านนาไม่นิยมสร้างถวาย เนื่องจากในช่วงนั้นล้านนานิยมทำพระพุทธรูปมากกว่า และต่อมาพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ ได้ปรากฏในล้านนา รูปของพระพุทธรูปไม้ซึ่งคตินี้น่าจะไม่ได้มาจากสุโขทัย เนื่องจากสุโขทัยได้ล่มสลายไปนานแล้ว อาจจะเป็นความเชื่อของกลุ่มที่ศรัทธา พระภิกษุฝ่ายอรัญวาสี ที่เน้นการบำเพ็ญ ศีล ภาวนา และวิปัสสนากรรมฐาน ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ จึงสะท้อนให้เห็นคตินิยม ของฝ่ายอรัญวาสี ที่ใช้พระพุทธรูปมาเหล่านี้นี้ประกอบการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ในมหาสติปัฏฐานสูตร พระสูตรที่ ๕ ของ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ตอนที่ว่าด้วยกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดังที่ได้กล่าวว่า

1. ภิกษุเมื่อเดินอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า “เราเดินอยู่”
2. เมื่อยืนอยู่ย่อมรู้ชัดว่า “เรายืนอยู่”
3. เมื่อนั่งอยู่ย่อมรู้ชัดว่า “เรานั่งอยู่”
4. เมื่อนอนอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า “เรานอนอยู่” เธอตั้งกายด้วยอาการอย่างไร ย่อมรู้ถึงกายด้วยอาการอย่างนั้น

สุดท้ายนี้อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปไม้ในกลุ่มที่ 7 จัดได้ว่ามีลักษณะเป็นช่างพื้นถิ่น ที่ค่อนข้างชัดเจน มีอิสระสูงในการสร้างรูปแบบต่างแล้วแต่ความถนัด ยังเป็นผลทำให้รูปแบบที่ออกมามีความหลายตามจินตนาการของช่างมากกว่าที่จะทำตามกฎเกณฑ์เหมือนกับพระพุทธรูปสำริดที่ต้องมีกระบวนการมากกว่า การสร้างพระพุทธรูปในกลุ่มนี้ สร้างเพื่อเป็นการตอบสนองของการถวายทานของผู้ที่เจตนาในความเชื่อเรื่องการทำบุญ ซึ่งยุคนี้พระพุทธรูปน่าจะเป็นที่ต้องการของพุทธศาสนิกชนที่ต้องการถวายตามประเพณีสำคัญในแต่ละเดือน ขั้นตอนการสร้างจึงไม่อะไรมาก ถึงแม้พระพุทธรูปจะสวยงาม หรือไม่สวยงามตามหลักเกณฑ์ที่มีมาก่อน แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงการทำบุญให้กับพระพุทธรูปศาสนาถือว่าเป็นบุญอันสูงสุดแล้ว

²⁸ สันติ เล็กสุขุม , ศิลปะสุโขทัย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2549), 88-89

กลุ่มที่ 8 อิทธิพลพระเจ้าไม้ล้ม

การจัดกลุ่มพระพุทธรูปกลุ่มนี้ผู้ศึกษา ได้ทำการเก็บข้อมูล ที่วัดพระธาตุศรีดอนคำ อำเภอลองจังหวัด แพร่ ซึ่งพบพระพุทธรูปองค์หนึ่งตั้งอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน ชาวบ้านเรียกว่า “พระเจ้าพรีไต้” มีขนาดสูงพร้อมฐาน 146 เซนติเมตร หน้าตักกว้าง 33 เซนติเมตร ฐานสูง 35 เซนติเมตร ถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะแตกต่างจากกลุ่มพระพุทธรูปไม้ที่พบโดยทั่วไปในล้านนา คือ ลักษณะที่คล้ายกับการสลักด้วยพรีไต้ ซึ่งพระพุทธรูปกลุ่มนี้จะมีอยู่ 5 องค์ แต่มีอยู่สามองค์ได้ถูกอันเชิญไปที่ไร่แม่ ฟ้าหลวง วัดหลวง เมืองแพร่ และอยู่ในมือเอกชนอีกหนึ่งองค์ไม่ทราบว่ายู่ที่ไหน แต่ในปัจจุบันเหลืออยู่ในวัดพระธาตุศรีดอนคำ 2 องค์ สันนิษฐานได้น่าจะเป็นกลุ่มของอดีตพุทธ ความเชื่อเรื่องพระเจ้า 5 พระองค์ องค์พระประธานในปัจจุบันก็น่าจะเป็น พระพุทธเจ้าโคตรมะ ในภัทรกัปนี้ (ปัจจุบันพุทธเจ้า หรือเจ้าชายสิทธัตถะ) จากการสอบถามชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑสถาน ถึงเรื่องรูปแบบทางศิลปะก็ให้ความความเป็น “พระเจ้าไม้ลื้อ” เนื่องจากมีรูปแบบที่เรียกว่า กลุ่ม “พระกรรมดั่งแผ่อกด้านข้าง” ซึ่งนิยมมากในกลุ่มไทลื้อ แต่เมื่อได้เก็บข้อมูลภาคสนามและสืบค้นข้อมูลการเข้ามาอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆก็พบว่า ก่อนที่เจ้าหลวงเมืองลำปาง จะแบ่งชาวเชียงแสนมาไว้ที่บ้านห้วยฮ้อหรือที่วัดพระธาตุศรีดอนคำในปัจจุบันนั้น มีกลุ่มชนดั้งเดิมอาศัยอยู่บริเวณนี้มาก่อน คือ “กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ” ซึ่งคนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ใกล้บ่อเหล็กลองที่ทำหน้าดูแลบ่อเล็ก และเป็นผู้เช่นว่าบ่อเหล็กในทุกปี ๆ เจ้าหลวงเมืองลำปางก็จะเป็นผู้เข้ามาทำพิธี ซึ่งปัจจุบันยังพบกุ่มกลางน้ำ ที่บ้านนาตุ้ม อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสิ่งนี้เองทำให้ผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า “พระเจ้าพรีไต้” เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นด้วย ชาวลัวะที่อยู่อาศัยมาก่อนแล้ว เพราะว่าถ้ากลุ่มชาวเชียงแสนที่อพยพที่เข้ามาทีหลังได้สร้างพระเจ้าพรีไต้ไว้ ผู้ศึกษาก็ต้องพบว่าพระพุทธรูปไม้ที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถานหลายร้อยองค์ ไม่มีองค์ไหนที่มีพุทธลักษณะเหมือนกับพระเจ้าพรีไต้เลย

จากการลงพื้นที่ในแถบรัฐฉาน ตั้งแต่สมัยเรียนปริญญาตรีจนถึงปริญญา ทำให้ผู้ศึกษาได้เจองานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนามากมาย และมีกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจคือกลุ่ม “ชาติพันธุ์ลัวะ” ก่อนข้างหลายกลุ่ม ซึ่งกลุ่มที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบได้นั้นจะเป็นกลุ่มวัดบ้านแสน เมืองเชียงตุง ที่สร้างด้วยไม้ทั้งองค์ วัดหนองหลวง วัดหนองหลวง ที่ก่ออิฐถือปูน โดยพุทธลักษณะนั้นค่อนข้างจะมีลักษณะเฉพาะตัว และจะมีการทำซ้ำๆกัน โดยพุทธลักษณะนั้นพระวรกายทึบตัน ครอบงำห่มเฉียง พระอุระนูนให้เห็นเป็นสัน พระศอกเป็นปล้องชัดเจน พระพักตร์สี่เหลี่ยม ตรงบริเวณคางมักตัดตรงไปทำให้แลดูพระพักตร์สี่เหลี่ยมค่อนข้างชัดเจน พระขนิมโก่งหนาเป็นรูปปีกกา ต่อกับพระนาสิกแบบ พระโอษฐ์ค่อนข้างใหญ่ พระกรรมดั่งกางออกแต่ไม่ขนานใบหน้าเท่ากับ

ไทลื้อ พระโอรสคู่กับพระหนู พระเกศาขมวดเป็นก้นหอย พระรัศมี เป็นเปลวและทรงกรวย
ลักษณะดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพระเจ้าไม่วะที่พบในเมืองเชียง และเมือง
ลา

ภาพที่ 166 วัดบ้านแสน เมืองเชียงตุง

ภาพที่ 167 วัดหนองหลวง เมืองลา

ภาพที่ 168 เจ้าอาวาสวัดบ้านแสน (ชาวลัวะ)

ภาพที่ 169 ข้าวัด (ชาวลัวะ)

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับหน้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ สามารถสันนิษฐานได้ว่าลักษณะ
พระพักตร์ของพระพุทธรูปไม้ในกลุ่มนี้นั้นน่าจะสร้างตามลักษณะหน้าตาของกลุ่มที่สร้างเพราะ ว่า
รูปแบบพระพุทธรูปไม่ว่าในประเทศไทย ประเทศพม่ามักจะสร้างพระพุทธรูปในอุดมคติของตัวเอง
คือ กลุ่มชาติพันธุ์มืหน่ายังเิงพระพักตร์ของพระพุทธรูปก็จะแสดงออกมาตามนั้น ถือว่า

พระพุทธรูปในกลุ่มนี้ค่อนข้างที่จะมีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนพระพุทธรูปกลุ่มอื่น ซึ่งผู้ศึกษาเรียกว่ากลุ่ม “พระเจ้าไม้ลัวะ”

และมาถึงกลุ่มพระเจ้าพริ้งโด้ วัดศรีดอนคำ ซึ่งแต่เดิมนั้น ว่าเป็นพระเจ้าไม้ลื้อ แต่จากการศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มพระเจ้าไม้ในพื้นที่ต่างๆพบว่าไม่เจอพระพุทธรูปกลุ่มนี้ในพระพุทธรูปไทลื้อเลย แต่รูปแบบนี้กลับไปเจอ ในกลุ่มพระเจ้าไม้ลัวะ ที่วัดบ้านแสน วัดหนองหลวง ประเทศพม่า ที่มีลักษณะ พระวรกายทึบตัน พระอุระนูนขึ้นเป็นสันชัดเจน พระศอกเป็นปล้อง พระพักตร์สี่เหลี่ยมได้คางตัดตรงแลดูพระพักตร์สี่เหลี่ยมอย่างชัดเจน พระโขนงเป็นเส้นหนาต่อกันเป็นรูปปีกกาต่อจนถึงพระนาสิกที่แบน พระโอษฐ์เจียบขริมโดยติดกับพระหนุ พระกรรมกางเกือบขนานกับไบหน้า พระเกศาเป็นก้นหอยทำจากไม้หลายชิ้น นำมาเสียบพระเศียร พระรัศมีเป็นแบบพิเศษ ที่ลักษณะจะสูงชะลูด โคนของพระรัศมี มีการทำลายก้นหอยเป็นรูปสามเหลี่ยมนูนขึ้นรอบพระรัศมี แต่ส่วนบนคล้ายกับกลีบบัวที่ซ้อนกันขึ้นไปคล้ายเปลวไฟ

ภาพที่ 170 วัดบ้านแสน เชียงตุง

ภาพที่ 171 วัดศรีดอนคำ อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า “พระเจ้าไม้ลัวะ” หรือพระเจ้าพริ้งโด้ ถือได้ว่าเป็นรูปแบบสกุลช่างใหม่ที่ผู้ศึกษาได้สันนิษฐานขึ้นบนพื้นฐาน ทางด้านเอกสารทางประวัติศาสตร์และการเทียบเคียงกับ กลุ่มพระเจ้าไม้ลัวะ ในกลุ่มชุมชนลัวะใน รัฐฉาน ประเทศพม่า ผลปรากฏว่า พระพุทธรูปเหล่านี้มีพุทธลักษณะที่คล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก และไม่พบรูปแบบนี้ในกลุ่มอื่น

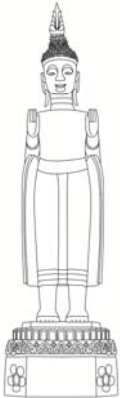
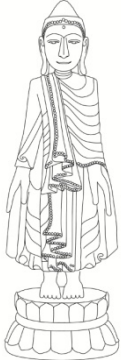
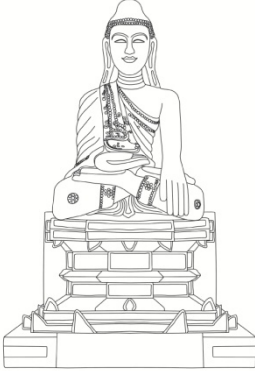
ตารางที่ 1 รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา

กลุ่มที่	รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา
1 อิทธิพลพระพุทธรูป เชียงแสน (กลุ่มพระ สิงห์)	แบบที่ 1.1 วัดทรายมูลพม่า
2 อิทธิพลพระพุทธรูป เชียงแสน (กลุ่มอิทธิพล สุโขทัย)	แบบที่ 2.1 วัดป่าตัน แบบที่ 2.2 วัดปงสนุก พ.ศ. 2384 แบบที่ 2.3 วัดน้ำโจ้
	แบบที่ 2.4 วัดป่าตัน แบบที่ 2.5 วัดบ้านหลุก แบบที่ 2.6 วัดบ้าน
	แบบที่ 2.7 วัดบ้านหลุก พ.ศ. 2382 แบบที่ 2.8 วัดปงสนุก

ตารางที่ 1 รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา (ต่อ)

กลุ่มที่	รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา		
3 อิทธิพลพระพุทธรูปไทลื้อ	แบบที่ 3.1 วัดชนะไพร่ 	แบบที่ 3.2 วัดชนะไพร่ 	แบบที่ 3.3 วัดชนะไพร่
	แบบที่ 3.4 วัดหนองบัว 	แบบที่ 3.5 วัดน้ำล้อม พ.ศ. 2428 	แบบที่ 3.6 วัดก๊วะ
	แบบที่ 3.7 วัดพระหลวง 	แบบที่ 3.8 วัดพระหลวง พ.ศ.2369 	แบบที่ 3.9 วัดทุ่งคา
	แบบที่ 3.10 วัดพระหลวง พ.ศ.2380 	แบบที่ 3.11 วัดพระหลวง พ.ศ.2408 	

ตารางที่ 1 รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา (ต่อ)

กลุ่มที่	รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา
4 อิทธิพลพระพุทธรูป ล้านช้าง (เมืองหลวง พระบาง)	แบบที่ 4.1 วัดน้ำล้อม พ.ศ. 2377 แบบที่ 4.2 พิชัยกันท์ แบบที่ 4.3 วัดมหาโพธิ์
	แบบที่ 4.4 วัดพญาวัด
5 อิทธิพลพระพุทธรูป ไม้พม่า (แบบมณฑล)	แบบที่ 5.1 วัดท่าล้อ แบบที่ 5.2 วัดท่าล้อ

ตารางที่ 1 รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา (ต่อ)

กลุ่มที่	รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา
6 อิทธิพลพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์	แบบที่ 6.1 วัดดอกเอื้อง พ.ศ. 2475 แบบที่ 6.2 วัดทรายมูลเมือง 2466
7 อิทธิพลลักษณะพื้นถิ่น	แบบที่ 7.1 วัดพันเตา พ.ศ. 2415 แบบที่ 7.2 วัดบ้านหลุก แบบที่ 7.3 วัดแสงดาว
	แบบที่ 7.4 วัดเชียงฮิน พ.ศ. 2375 แบบที่ 7.5 วัดสูงเม่น แบบที่ 7.6 วัดสงเม่น
	แบบที่ 7.7 วัดหมื่นล้าน กลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ ขึ้น เค้น นั่ง นอน พ.ศ. 2443

ตารางที่ 1 รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา (ต่อ)

กลุ่มที่	รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา
8 อิทธิพลพระเจ้าไม่วะ	แบบที่ 8.1

รูปแบบพระรัศมีพระพุทธรูปไม้ล้านนา

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าพระพุทธรูปไม้ในล้านนา ในช่วง 300 ปี ที่ผ่านมานั้นมีการสร้างถวายให้กัณฑ์วัดในพื้นที่ต่างๆเป็นจำนวนมาก เนื่องจากช่างที่สร้างสรรค์น่าจะมีจำนวนมาก และมีอิสระสูงในการทำงานช่าง จึงไม่มีแบบแผนเหมือนกับกลุ่มพระพุทธรูปสำริดในสมัยราชวงศ์มังราย จึงทำให้องค์ประกอบบางส่วนมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะ พระรัศมี ที่อยู่เหนืออุษณิษะขึ้นไป โดยปกติแล้วในกลุ่มพระพุทธรูปสำริดในล้านนาพบไม่กี่รูปแบบ ซึ่งจะมี รัศมีเป็นดอกบัวตูม (พบในกลุ่มพระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง) รัศมีเป็นเปลวไฟ (พบในกลุ่มพระพุทธรูปสิงห์สอง) เป็นอิทธิพลแบบสุโขทัย แต่ในกลุ่มพระพุทธรูปที่ทำจากไม้จัดได้ว่าเป็นรูปแบบสกุลช่างพื้นบ้าน ไม่มีกฎเกณฑ์ในการประดับตกแต่งที่ตายตัว ที่จะมีทั้ง ช่างราษฎร์ ช่างหลวง ที่มีหลากหลายรูปแบบที่นอกเหนือจาก รัศมีดอกบัวตูม รัศมีเป็นเปลว ความหลากหลายเหล่านี้สิ่งให้เห็นถึงความ เป็นช่างพื้นบ้าน การเป็นนักออกแบบที่ดี สร้างตามจินตนาของช่างเองก็เป็นได้โดยผู้ศึกษาได้ จำแนกรูปแบบตามพัฒนาการของพระรัศมี ซึ่งมีอยู่ 5 แบบ คือ

แบบที่ 1 เป็นรัศมีที่เป็นแบบรัศมีของพระพุทธรูปไม้จริงๆ จะเห็นว่ารูปแบบที่ 1.1 นั้นเป็นรัศมีที่เป็นทรงกรวยกลมคล้ายคอกขวิด ถือได้ว่าเป็นรูปแบบง่ายของการทำรัศมี ต่อมารัศมีพระพุทธรูปไม้ค่อยคลี่คลายกลายเป็นเหลี่ยม โดยทำเป็นกลีบกลมๆเรียงกัน แบบที่ 1.2 แต่ยังไม่กล้าทำเหลี่ยมเท่าไรนักเนื่องจากจะเห็นว่ารัศมีส่วนยอดนั้นยังไม่ได้ทำเป็นเหลี่ยม รูปนี้ถือได้ว่าเป็นวิวัฒนาการแรกเริ่มของการทำรัศมีแบบง่ายที่สุดของทำรัศมีของพระพุทธรูปไม้

แบบที่ 2 จัดได้ว่าเป็นกลุ่มเดียวกับรัศมีในแบบที่ 1 แต่กลุ่มที่สองนี้ได้คลี่คลายจากทรงกรวย กลายเป็นทรงเป็นเหลี่ยมซึ่งช่างได้กล้าเปลี่ยนแปลงรูปแบบ จากกลมมาเป็นทรงกรวยเหลี่ยม ทรงเหลี่ยมในช่วงแรกจะเห็นว่าจะมีลักษณะใหญ่เตี้ยไม่มีการตกแต่งมากเท่าที่ควร แบบที่ 2.1 ซึ่งต่อมาได้รูปแบบนี้ได้ทำให้สูงขึ้นเริ่มเพรียวกว่าเดิมเล็กน้อย แบบที่ 2.2 แต่ต่อมาได้คลี่คลายเป็นรัศมีที่เพรียวสูงคล้ายกับใบหอก แบบที่ 2.3 ซึ่งถือได้ว่าช่างเริ่มที่จะมีความชำนาญและกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบรัศมีให้มีลักษณะที่มีความละเอียดมากขึ้น ซึ่งจะเป็นชัดเจนในรูปแบบที่ 3

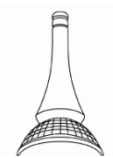
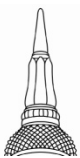
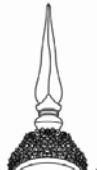
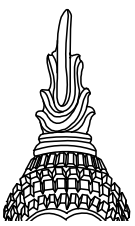
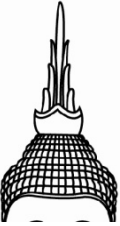
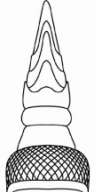
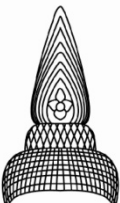
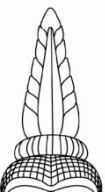
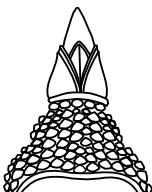
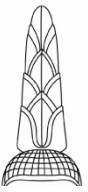
แบบที่ 3 จัดได้ว่าเป็นรัศมีที่เลียนแบบพระพุทธรูปสำริด เป็นรัศมีที่พัฒนาการมาจากรัศมี แบบที่ 1-2 จากแบบง่าย กลับลายมเป็นการเพิงลูกเล่นและรายละเอียดลงไป อาจเป็นผลมาจากความชำนาญของช่าง จะเห็นได้ว่ารัศมีแบบที่ 3.1 3.2 นั้นจะเป็นรัศมีเปลวไปปลายสะบัดขึ้นคล้ายกับเปลวเพลิงขึ้นไปซึ่งเปรียบเทียบกับกลุ่มรัศมีพระพุทธรูปสำริด วัดพระเจ้าหล้าม อ.หางดง จังหวัดเชียงใหม่ หน้า 166 ต่อมารัศมีได้คลี่คลาย เป็นรัศมีคล้ายกลีบบัวซ้อนกันขึ้นไปสองม้วนแล้วแหกออกด้านข้างแบบที่ 3.3 ซึ่งเปรียบเทียบกับรัศมีพระพุทธรูปสำริด วัดบ้านแซวเชียงแสน หน้า 250 ที่มีรัศมีใกล้เคียงกันแต่ในกลุ่มสำริดจะมีความละเอียดกว่า

แบบที่ 4 จัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มที่เลียนแบบพระพุทธรูปสำริด ในแบบที่ 3 แต่ได้คลี่คลายจากเปลวไฟกลายมาเป็นกลีบบัวที่ซ้อนกันหลายชั้น จะเห็นได้ว่าแบบที่ 4.1 4.3 เหมือนกับรัศมีที่เป็นสำริดมาก โดยดูจากแบบที่ 4.1 จะเห็นได้ว่าเป็นกลีบบัวได้ซ้อนชั้นขึ้นไปหลายชั้นทำให้รัศมีเป็นเส้นขนาดเล็กลงคล้ายกับรัศมีสำริด จากวัดปรางสนุก เมืองเชียงแสน หน้า 219 แบบที่ 4.3 เป็นแบบที่มีรัศมีเป็นกลีบเป็นเส้นเล็กๆที่ตั้งขึ้น ซ้อนกันอยู่ 4 เส้นทำให้รัศมีสูงขึ้นคล้ายกับรูปสามเหลี่ยมผอมสูงชะลูด ต่อมารัศมีได้เปลี่ยนเป็นกลีบบัวเล็กซ้อนกันขึ้นไป แบบที่ 4.2 4.7 ทำให้รัศมีด้านข้างทั้งสองข้างคล้ายกับใบไม้เล็กๆที่เรียงตัวไปเป็นรูปสามเหลี่ยมโดยมีใ้้อยู่ตรงกลาง ต่อมาทั้งรูปแบบที่ 4.4 4.5 4.6 4.8 ได้ทำกลีบบัวให้มีขนาดใหญ่ขึ้น บ้างก็แหวกกลีบบัวออกด้านข้างซ้อนกันเป็นรูปสามเหลี่ยมกลับหัวแบบ 4.4 บ้างก็หันกลีบที่แหวกพลิกกลับชนกันเป็นรูปสามเหลี่ยมปลายแหลมตั้งขึ้นด้านบน แบบที่ 4.5 และแบบที่ 4.9 คล้ายกับฟักข้าวโพดที่อ้วนสูงเป็นกลีบบัวที่ค่อนข้างใหญ่ซ้อนกันขึ้นไปแบบห่างทำให้ลักษณะรัศมีนี้ค่อนข้างจะมีความพิเศษกลีบรัศมีกลีบบัวแบบอื่น

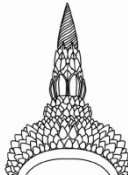
แบบที่ 5 จัดได้ว่ารูปแบบรัศมีกลุ่มนี้เป็น รัศมีลักษณะที่ค่อนข้างพิเศษ ที่ไม่เหมือนกับกับทุกแบบที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งรูปแบบรัศมีเป็นกลุ่มรัศมีพระพุทธรูปไม้ในกลุ่มไทลื้อ ที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถาน แบบที่ 5.1 มีลักษณะเป็นทรงสูงคล้ายกลับเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมแบบศิลปะล้านช้าง แต่รูปทรงได้ผอมเพรียว และสูง ซึ่งรองรับด้วยกลีบบัวซ้อนสองชั้น ส่วนยอดของรัศมีเป็นลูกแก้ว ซึ่งแบบนี้ไม่พบในกลุ่มรัศมีพระพุทธรูปไม้ล้านนาเลย และแบบที่ 5.2 จัดได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษอีกแบบหนึ่งซึ่งชั้นแรกตรงโคนรัศมีจะล้อมรอบด้วยกลีบบัว โดยซ้อนระหว่างกลีบด้วยใบไม้ขึ้นไปสามชั้นจนถึงส่วนยอดที่เป็นบัวสายที่ยึดขึ้นเล็กน้อยซึ่งได้ทำลายเป็นเกรียวม้วนหมุนขึ้นไปจนถึงยอด

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่ารูปแบบรัศมีพระพุทธรูปไม้ล้านนานั้นค่อนข้างที่จะมีความหลากหลายความละเอียดของรัศมีเนื่องจากไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวในการกำหนดรูปแบบศิลปะ ซึ่งขึ้นอยู่กับความชำนาญของช่างในการแกะสลักในแต่ละคนหรือจินตนาการของช่าง ซึ่ง เป็นไปได้ว่า กลุ่มช่างไหนที่มีการทำพระรัศมีแบบง่ายๆช่างจะมีความชำนาญน้อย หรือช่างอาจจะทำอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองการถวายของเจ้าสัทราชจึงทำให้รูปแบบที่ออกมาเป็นแบบเรียบง่ายแต่ก็ได้อันติสงส์เท่าเดิมเหมือนกับกลุ่มที่ทำละเอียด แต่ถ้ากลุ่มไหนมีการทำรัศมีที่ละเอียด หรืออุปถัมภ์ด้วยเจ้าแล้วพระพุทธรูปองค์นั้นจะมีความสวยงามเนื่องจากสร้างขึ้นด้วยช่างที่ชำนาญเข้าใจในองค์ประกอบที่ได้จัดวางและถือได้ว่าเป็นหน้าเป็นของผู้อวยว่าเป็นชนชั้นสูงหรือเป็นคนที่ค่อนข้างมีฐานะทางสังคมก็เป็นได้

ตารางที่ 2 รูปแบบ พระรัศมี พระพุทธรูปไม้ในล้านนา

แบบที่	รูปแบบ พระรัศมี พระพุทธรูปไม้ในล้านนา			
1	1.1 	1.2 		
2	2.1 	2.2 	2.3 	
3	3.1 	3.2 	3.3 	
4	4.1 	4.2 	4.3 	4.4
	4.5 	4.6 	4.7 	4.8
	4.9 			

ตารางที่ 2 รูปแบบ พระรัศมี พระพุทธรูปไม้ในล้านนา (ต่อ)

แบบที่	รูปแบบ พระรัศมี พระพุทธรูปไม้ในล้านนา			
5	5.1		5.2	

รูปแบบฐานพระพุทธรูปไม้ล้านนา

รูปแบบฐานพระพุทธรูปไม้ นั้นมีหลากหลาย ในจำนวนพระพุทธรูปทั้งหมด 1989 องค์ แบ่งเป็นฐานเรียบ 1317 องค์ ฐานบัว 388 องค์ ฐานผ้าทิพย์ 46 องค์ ฐานลายพรรณพฤษ 3 องค์ ฐานหน้ากระดาน 17 องค์ ฐานแปดเหลี่ยม 3 องค์ ฐานสี่เหลี่ยมช่องกระจก 2 ฐานขาสิงห์ 2 องค์ ฐานกลมลายข้าวหลามตัด 1 องค์ ฐานหน้ากระดาน 6 เหลี่ยม 18 องค์ และฐานหาย 7 องค์ ทั้งหมดนี้สามารถ แบ่งออกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

แบบที่ 1 จัดได้ว่าเป็นแบบที่พบมากที่สุด ในบรรดาฐานทั้งหมด โดยฐานด้านหน้านั้นจะเป็นฐานเรียบ เหตุทำให้ฐานแบบนี้เป็นที่นิยมมากในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ เนื่องจากฐานเรียบนั้นใช้เป็นที่จารอักขระอักษรธรรมล้านนา บอกถึงคำวัตถุประสงค์ในการสร้างเป็นสำคัญ จึงทำให้ต้องใช้พื้นที่ในการจารค่อนข้างมาก ซึ่งรูปแบบฐานในกลุ่มนี้มีหลายรูปแบบโดยเริ่มจากแบบที่ 1.1 เป็นฐานที่เป็นสี่เหลี่ยมแต่ได้มีการเซาะเหลี่ยมออกกลายเป็นฐานแปดเหลี่ยม แต่ละเหลี่ยมนั้นไม่เท่ากัน รูปแบบนี้น่าจะพัฒนามาจากฐานสี่เหลี่ยมแล้วตัดทอนบางส่วนเพื่อให้ดูไม่แข็งกระด้าง ต่อมาแบบที่ 1.2 ฐานได้พัฒนามาอีก ได้มีการแกะสลักกลีบบัวเล็กๆบนขอบด้านบนแล้วมีการทำเป็นลายบ้างหรือลายสามเหลี่ยมด้านขอบฐานด้านบนเป็นลายเกสรดอกไม้ผสมผสานลายกนกแบบภาคกลาง ต่อมารูปแบบฐานได้เปลี่ยนแปลงไปอีกรูปแบบหนึ่งตามอิทธิพลที่ส่งให้คือฐานที่เป็นฐานขาสิงห์ แบบที่ 1.3 1.4 รูปแบบฐานอย่างนี้สามารถเปรียบเทียบกับได้กับกลุ่มฐานพระพุทธรูปตำริด ปูนปั้น สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ นอกเหนือจากการแกะสลักบนฐานเรียบแล้วยังพบว่ามีประดับตกแต่งฐานตามเทคนิคที่ตนเองถนัด คือการลงรักเปิดทอง รูปแบบที่ 1.5 เป็นลายดอกไม้สี่กลีบ แต่ละมุมของฐานจะเป็นลายในกรอบสามเหลี่ยม และได้มีการปั้นรักกระหนะติดฐานอีกด้วย

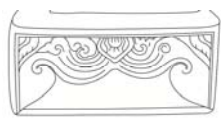
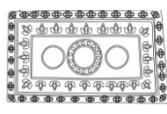
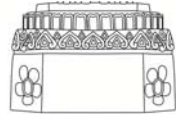
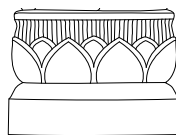
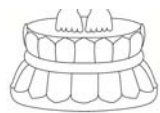
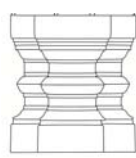
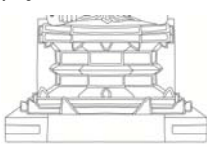
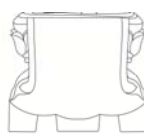
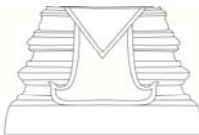
แบบที่ 2 เป็นแบบที่คลี่คลายมาจากฐานที่เป็นวงกลมโดยรูปแบบแรกๆนั้นมักจะทำฐานด้านล่างเป็นหน้ากระดาน แบบที่ 2.1 ไม่มีเส้นลวดคั่น ถัดไปเป็นกลีบบัวขนาดใหญ่ที่หงายขึ้น ไม่มีการตกแต่งรายละเอียดตรงกลีบบัว ต่อมารูปแบบฐานได้พัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง คือทำฐาน

หน้ากระดานเป็นแปดเหลี่ยม แบบที่ 1.2 แต่ก็ยังมีการทำกลีบบัวเพิ่มมาอีในแบบที่ 2.3 โดยเริ่มมีการค้นด้วยเส้นลวดค่อนข้างชัดเจน ต่อมาฐานก็ได้เริ่มมีท้องไม้ แบบที่ 2.4 ฐานเริ่มจะเป็นบัวคว่ำบัวหงายแต่ยังไม่มีการแกะสลัก จะชัดเจนขึ้นในแบบที่ 2.5 2.6 ที่สลักเป็นบัวคว่ำบัวหงายที่ขึ้นด้วยลูกแก้ว ต่อมาฐานก็กลายมาเป็นฐานบัวหรือปัทมที่เป็นฐานสี่เหลี่ยม ที่ค้นด้วยลูกแก้วออกไล่ชัดเจนแล้วพัฒนามาเป็นที่ย่อมุมเพื่อให้ฐานคูมิมิติไม่แข็งกระด้าง แบบที่ 2.9 จนสุดท้ายได้มีการประดับตกแต่งมากขึ้นมีการติดกระจกตรงฐานให้แก้วความสวยงามตามเชื่อเรื่องพระพุทธรูปจะประทับอยู่บนแท่นแก้ว

แบบที่ 3 เป็นแบบที่รับอิทธิพลของอยุธยา – รัตนโกสินทร์ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามก็พบฐานผ้าทิพย์ที่เก่าที่สุดในล้านานี้จะมีอายุอยู่ประมาณ พ.ศ. 2247 ที่วัดแก้ว อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เป็นรูปแบบฐานผ้าทิพย์แรกในล้านนา แบบที่ 3.1 แบบแรกนี้ได้ทำแบบง่ายๆซึ่งแบบนี้น่าจะคลี่คลายมาจากฐานเรียบ แต่ได้ทำปลายผ้าที่ตกลงมาด้านล่างให้วัดแหว่งเป็นผ้า แต่ไม่มีการแกะสลักลายละเอียดเพิ่มเติมเนื่องจากฐานในช่วงแรกๆนั้นนิยมวางเว้นที่ไว้เป็นที่จารึกอักขระล้านนา ต่อมาฐานได้พัฒนาขึ้นมาอีกแบบหนึ่งที่ผ้าจะมีขนาดเล็กลง ปลายตัวขึ้นบนคล้ายหางปลาบนผ้าที่เป็นหางปลาจะทำเป็นรูปสามเหลี่ยมซ้อนกันอีกที แบบที่ 3.2 ฐานแบบนี้จะคลี่คลายอย่างเห็นได้ชัดในแบบที่ 3.3 3.4 ที่ผ้าทิพย์ค่อยๆเล็กลงแล้วยาวขึ้นปลายผ้าขึ้นคล้ายกับรูปสมอหรือมีการแกะสลักค่อนข้างละเอียด และสุดท้ายก็ค่อยเล็กลงลดทอนผ้าให้สั้น มีการทำฐานสิงห์แบบอยุธยา และรัตนโกสินทร์ดูแบบที่ 3.5 นอกจากนี้ยังพบว่ามีการทำฐานผ้าทิพย์ที่นำเอาลายกนกมาแกะสลักประกอบ แบบที่ 3.7 ซึ่งลายกนกจะเป็นรูปสามเหลี่ยมขนานปลายผ้าทิพย์ที่เป็นสามเหลี่ยมห้อยลงมา

แบบที่ 4 เป็นฐานแบบพิเศษที่ไม่เหมือนกลุ่มฐานอื่นๆที่พบ จะเห็นได้ว่าแบบที่ 4.1 เป็นฐานแกะสลักเป็นรูปบุคคลในลักษณะแบกฐานหรือแบกพระพุทธรูปที่ประทับนั่งอยู่บนฐาน ซึ่งไม่ทราบถึงวัตถุประสงค์ ของการทำที่แน่ชัด แต่อาจจะหมายถึงการคำชูศาสนาก็เป็นได้ และฐานแบบที่ 4.2 ถือได้ว่ามีความพิเศษอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ทำเป็นบันไดทางเดินขึ้น จากการวิเคราะห์ในองค์ประกอบของฐาน ที่ด้านบนเป็นพระพุทธรูปปางลีลา และปางประทับยืนเปิดโลก ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เมื่อนำมาพิจารณารวมกันก็พอที่จะสันนิษฐานได้ว่า น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวพุทธประวัติตอน พระพุทธองค์เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ตารางที่ 3 รูปแบบฐาน พระเจ้าไม้ในล้านนา

แบบที่	รูปแบบฐาน พระเจ้าไม้ในล้านนา			
1	1.1 	1.2 	1.3 (พ.ศ. 2366) 	1.4
	1.5 	1.6 (พ.ศ. 2375) 	1.7 (พ.ศ. 2377) 	
2	2.1 	2.2 	2.3 	2.4
	2.5 	2.6 (พ.ศ. 2428) 	2.7 	2.8
	2.9 	2.10 		
3	3.1 (พ.ศ. 2247) 	3.2 	3.3 	3.4 (พ.ศ. 2408)
	3.5 (พ.ศ. 2379) 	3.6 	3.7 	

ตารางที่ 3 รูปแบบฐาน พระเจ้าไม้ในล้านนา (ต่อ)

รูปแบบ	รูปแบบฐาน พระเจ้าไม้ในล้านนา			
4	4.1	4.2		
				

สรุป

รูปแบบ เทคนิคการประดับตกแต่ง พระพุทธรูปไม้ล้านนา

จังหวัดเชียงใหม่ - จำนวนพระพุทธรูปไม้ที่ใช้ในการศึกษาเป็นจำนวนทั้งสิ้น 164 องค์
(ข้อมูลจากหนังสือ “คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่” ของ อันส์ เพนซ์)

อายุ/สมัย

เก่าสุด พ.ศ. 2326 (วัดดอกคำ)

ใหม่สุด พ.ศ. 2512 (วัดทรายมูลเมือง)

การแสดงปาง

1. ปางมารวิชัย	105	องค์
2. ปางสมาธิ	14	องค์
3. ปางไสยาสน์	7	องค์
4. ปางห้ามญาติ	11	องค์
5. ปางประทับยืนเปิดโลก	20	องค์
6. ปางรำพึง	1	องค์
7. ปางห้ามแก่นจันทร์	6	องค์

หมายเหตุ - นิยมถวายพระพุทธรูปเป็นกลุ่ม คือ กลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน

รูปแบบอิทธิทางศิลปะ

1. กลุ่มอิทธิพลพระสิงห์
2. กลุ่มอิทธิพลพระพุทธรูปไทเขิน

3. กลุ่มอิทธิพลพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์
4. กลุ่มลักษณะพื้นถิ่น

จังหวัดลำพูน - จำนวนพระพุทธรูปไม้ที่ใช้ในการศึกษาเป็นจำนวนทั้งสิ้น 146 องค์
อายุ/สมัย

เก่าสุด พ.ศ.

ใหม่สุด พ.ศ.

การแสดงผล

1. ปางมารวิชัย	116	องค์
2. ปางประทับยืนเปิดโลก	27	องค์
3. ปางไสยาสน์	3	องค์

หมายเหตุ - นิยมถวายพระพุทธรูปเป็นกลุ่ม คือ กลุ่มพระพุทธรูปพร้อมกับสาวก
รูปแบบอิทธิทางศิลปะ

1. กลุ่มอิทธิพลพระพุทธรูปไทเขิน
2. กลุ่มอิทธิพลไทลื้อ
3. กลุ่มอิทธิพลพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์
4. กลุ่มลักษณะพื้นถิ่น

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	80	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	51	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก	14	องค์
4. ทาร์กอย่างเดียว	1	องค์

* หมายเหตุ เทคนิคมีอยู่ 2 แบบ คือ 1. ลงรัก- ทาสาด- ปิดทอง 2. ลงรักแล้วปิดทอง
ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	117	องค์
2. ฐานบัว	4	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	1	องค์
4. ฐานฐานเรียบ 6 เหลี่ยม	18	องค์
5. ฐานหน้ากระดาน	3	องค์

จังหวัดลำปาง- จำนวนพระพุทธรูปไม้ที่ใช้ในการศึกษาเป็นจำนวนทั้งสิ้น 722 องค์
อายุ/สมัย

เก่าสุด พ.ศ. 2305 (วัดปงสนุกและวัดป่าตัน)
ใหม่สุด พ.ศ. 2489 (วัดป่าจำ)

การแสดงผล

1. ปางมารวิชัย	711	องค์
2. ปางประทับยืนเปิดโลก	6	องค์
3. ปางไสยาสน์	3	องค์
4. ปางประทานอภัย	2	องค์

หมายเหตุ - นิยมถวายพระพุทธรูปเป็นกลุ่ม คือ กลุ่มพระพุทธรูปพร้อมกับสาวก
รูปแบบอิทธิทางศิลปะ

1. กลุ่มอิทธิพลพระสิงห์
2. กลุ่มอิทธิพลพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์
3. กลุ่มลักษณะพื้นถิ่น
4. กลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่อง
5. กลุ่มอิทธิพลพม่า

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	281	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	268	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก	105	องค์
4. ทาร์กอย่างเดียว	12	องค์
5. ปิดทองพระวรกายแต่จีวรทาสี	22	องค์
6. ทาสีทองส่วนจีวร ฐานทาร์ก	3	องค์
7. ทาสีทองส่วนจีวร ฐานทาสี	2	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายกลีบบัว	86	องค์
2. ลายคำ	21	องค์
3. ลายแกะสลักผ้าทิพย์	3	องค์
4. ลายแกะสลัก	10	องค์
5. ปั้นรักสมุก	1	องค์

6. เขียนลายด้วยชาด	1	องค์
7. ลายประดับด้วยแก้วเงิน	8	องค์
8. ลายกาบ	1	องค์
9. ลายกนก	1	องค์
10. ฐานประดับแก้วโป่งข่าม	3	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	518	องค์
2. ฐานบัว	176	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	6	องค์
4. ฐานขาสิงห์	1	องค์
5. ฐานกลมลายข้าวหลามตัด	1	องค์
6. ฐานหน้ากระดาน	6	องค์
7. ฐานหน้ากระดานซ้อนชั้น	1	องค์
8. ฐานหาย	6	องค์

จังหวัดแพร่ - จำนวนพระพุทธรูปไม่ที่ใช้ในการศึกษาเป็นจำนวนทั้งสิ้น 223 องค์

อายุ/สมัย

เก่าสุด พ.ศ. 2301 (วัดพระหลวง)

ใหม่สุด พ.ศ. 2480 (วัดพระหลวง)

การแสดงปาง

1. ปางมารวิชัย	223	องค์

หมายเหตุ - นิยมถวายพระพุทธรูปเป็นกลุ่ม คือ กลุ่มพระพุทธรูปพร้อมกับสาวกรูปแบบอิทธิทางศิลปะ

1. กลุ่มอิทธิพลพระสิงห์
2. กลุ่มอิทธิพลไทลื้อเมืองเชียงแสน
3. กลุ่มอิทธิพลรัตนโกสินทร์
4. กลุ่มลักษณะพื้นถิ่น

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	137	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	77	องค์

3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาร์ก	4	องค์
4. ทาร์กอย่างเดียว	3	องค์
5. ปิดทองพระวรกายแต่จีวรทาชาด	1	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายกลีบบัว	2	องค์
2. ลายคำ	2	องค์
3. ลายแกะสลัก	19	องค์
4. เขียนลายด้วยชาด	1	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	207	องค์
2. ฐานบัว	3	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	3	องค์
4. ฐานชาลิ่งห์	1	องค์

เทคนิคการสร้างพระเจ้าไม้

1. เทคนิคแสนแส่ว	2	องค์

จังหวัดน่าน - จำนวนพระพุทธรูปไม้ที่ใช้ในการศึกษาเป็นจำนวนทั้งสิ้น 662 องค์

อายุ/สมัย

เก่าสุด พ.ศ. 2247 (วัดคั่วะ)
ใหม่สุด พ.ศ. 2473 (วัดแก้วนาท่อ)

การแสดงปาง

1. ปางมารวิชัย	598	องค์
2. ปางประทับยืนเปิดโลก	36	องค์
3. ปางไสยาสน์	12	องค์
4. ปางห้ามสมุทร	1	องค์
5. ปางสมาธิ	15	องค์

หมายเหตุ - นิยมถวายพระพุทธรูปเป็นกลุ่ม คือ กลุ่มพระพุทธรูปพร้อมกับสาวก

รูปแบบอิทธิทางศิลปะ

1. กลุ่มอิทธิพลไทลื้อ เชียงแสน เมืองเลน ลือท่าวังผา ลือเมืองน่าน และหลวงพระบาง

2. กลุ่มอิทธิพลพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์
3. กลุ่มลักษณะพื้นถิ่น
4. กลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์
5. กลุ่มอิทธิพลพม่า

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐาน	87	องค์
2. ปิดทองส่วนองค์ฐานด้านหน้าปิดทองหลังทาชาด	255	องค์
3. ปิดทองส่วนองค์ฐานด้านหน้าปิดทองหลังทารัก	105	องค์
4. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาชาด	67	องค์
5. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทารัก	79	องค์
6. ทารักอย่างเดียว	13	องค์
7. ปิดทองพระวรกายแต่จีวรทาชาด	9	องค์
8. ทารักทั้งองค์ ฐานทารักสลับชาด	2	องค์
9. ปิดทองทั้งองค์ ฐานทารักสลับชาด	2	องค์
10. ทาสีทับ	41	องค์
11. ทารักในส่วนองค์ ฐานปิดทอง	1	องค์
12. ไม่มีการลงรักปิดทอง	1	องค์

ลวดลายประดับตกแต่ง

1. ลายแกะสลักกลีบบัว	111	องค์
2. ลายคำ	20	องค์
3. ลายแกะสลักผ้าทิพย์	25	องค์
4. ลายแกะสลักก้านขด	1	องค์
5. ลายแกะสลักลายพรรณพฤกษา	2	องค์
6. ลายช่องกระจก	1	องค์
7. ปั้นรักสมุก	1	องค์
8. ลายประดับด้วยแก้วจีน	1	องค์
9. ลายกนก	1	องค์
10. ลายเขียนด้วยสี	1	องค์
11. ลายวงกลมล้อมรอบด้วยใบไม้	1	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	415	องค์
2. ฐานบัว	194	องค์
3. ฐานผ้าทิพย์	36	องค์
4. ฐานลายพรรณพฤษยา	3	องค์
5. ฐานหน้ากระดาน	6	องค์
6. ฐานหน้ากระดานซ้อนชั้น	1	องค์
7. ฐานแปดเหลี่ยม	3	องค์
8. ฐานสี่เหลี่ยมช่องกระจก	2	องค์
9. มณฑปปราสาท	1	องค์
10. ฐานหาย	1	องค์

เทคนิคการสร้างพระเจ้าไม้

1. เทคนิคแสนสวย	2	องค์

จังหวัดพะเยาจำนวนพระพุทธรูปไม้ที่ใช้ในการศึกษาเป็นจำนวนทั้งสิ้น	34	องค์

อายุ/สมัย

เก่าสุด	พ.ศ. 2408 (วัดศรี โคมคำ) 010
ใหม่สุด	พ.ศ. 2510 (วัดศรี โคมคำ) 002

การแสดงปาง

1. ปางมารวิชัย	34	องค์

รูปแบบอิทธิทางศิลปะ

1. กลุ่มอิทธิพลไทลื้อ
2. กลุ่มลักษณะพื้นถิ่น

เทคนิคการประดับตกแต่ง

1. ปิดทองทั้งองค์	9	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสาด	2	องค์
3. ปิดทองในส่วนพระวรกายจิวรทาสาด	2	องค์
4. ทารักทั้งองค์	1	องค์
5. ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสีเหลือง	11	องค์

6. ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสีน้ำตาล	7	องค์
ลวดลายประดับตกแต่ง		
1. ลายแกะสลักฐานบัว	7	องค์
ลักษณะฐานพระพุทธรูป		
1. ฐานเรียบ	26	องค์
2. ฐานบัว	7	องค์
จังหวัดเชียงรายจำนวนพระพุทธรูปไม้ที่ใช้ในการศึกษาเป็นจำนวนทั้งสิ้น	38	องค์
อายุ/สมัย		
เก่าสุด พ.ศ. 2458 (วัดฝางต้น) 006		
ใหม่สุด พ.ศ. 2468 (วัดฝางต้น) 021		
การแต่งปาง		
1. ปางมารวิชัย	38	องค์
รูปแบบอิทธิทางศิลปะ		
1. กลุ่มอิทธิพลไทลื้อ		
2. กลุ่มลักษณะพื้นถิ่น		
เทคนิคการประดับตกแต่ง		
1. ปิดทองทั้งองค์	12	องค์
2. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	15	องค์
3. ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี	6	องค์
4. ทาสีทั้งองค์	1	องค์
5. ทาสีทั้งองค์	1	องค์
6. ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสีเหลือง	3	องค์
ลวดลายประดับตกแต่ง		
1. ลายแกะสลักฐานบัว	4	องค์
2. ลายคำรูปสัตว์	2	องค์
3. ลายเขียนสีรูปดอกไม้สีกลีบ	1	องค์
4. ลายเขียนด้วยชาด	3	องค์
5. ลายประดับกระจก	2	องค์

ลักษณะฐานพระพุทธรูป

1. ฐานเรียบ	34	องค์
2. ฐานบัว	4	องค์

อาจกล่าวโดยสรุปว่าจากข้อมูลที่ทำการศึกษาได้กล่าวถึงรูปแบบ เทคนิค และการประดับตกแต่ง ของพระพุทธรูปไม้ล้านนาพบว่าจำนวนตัวอย่างที่นำมาศึกษามีอยู่จำนวน 1989 องค์ จาก 7 จังหวัดภาคเหนือ โดยมีอายุเก่าแก่ที่สุดประมาณ 307 ปี ในปีพ.ศ. 2247 พบที่วัดคั่วะ อำเภอกำแพงแสนจังหวัดนครปฐมถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่เจอในขณะนี้ และพบกลุ่มพระพุทธรูปที่ใหม่ที่สุดประมาณ 42 ปี ในปี พ.ศ. 2512 การสร้างพระพุทธรูปถวายให้กับพระพุทธรูปศาสนาได้เริ่มหายไปจากคติที่สืบทอดกันมาแต่เดิมซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของสถาบันสงฆ์ในล้านนาในช่วงเวลานี้ โดยน่าจะเริ่มจากการเข้ามาอิทธิพลของสถาบันสงฆ์ของภาคกลางที่เข้ามาอิทธิพลในสถาบันสงฆ์ในล้านนา ประกอบกับการยกเลิกการใช้อักษรธรรมล้านนา ตั้งแต่ยุคสมัยรัชการที่ 5 ไปจนถึงในยุคของ หลวงพิบูลสงครามได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีที่ยาวนาน เกิดการสร้างชาติในเรื่องของความเป็นไทย ทุกคนต้องใช้ภาษาเดียวกัน อักษรเดียว ซึ่งสิ่งนี้อาจจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเรื่องของศาสนาในล้านนาเป็นอย่างมากซึ่งผู้ศึกษาจะได้กล่าวต่อไปในบทวิเคราะห์

รูปแบบของพระพุทธรูปไม้ในล้านนานั้น สามารถจำแนกได้หลายกลุ่มสกุลช่างทั้งที่เป็นแบบช่างราษฎร์ ช่างหลวง ที่มีความหลากหลายมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ซึ่งประกอบได้ด้วยกลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัย 1825 องค์ ปางสมาธิ 29 องค์ ปางไสยาสน์ 25 องค์ ปางห้ามญาติ 11 องค์ ปางเปิดโลก 89 องค์ ปางรำพึง 1 องค์ ปางห้ามแค้นจันทร์ 6 องค์ ปางประทานอภัย 2 องค์ ปางห้ามสมุทร 1 และสามารถจำแนกได้ 7 กลุ่มด้วยกันคือ 1. กลุ่มอิทธิพลพระพุทธรูปเชียงแสน สิ่งหนึ่ง 2.กลุ่มอิทธิพลพระพุทธรูปเชียงแสนสิ่งสอง 3.กลุ่มอิทธิพลพระเจ้าไทลื้อ 4.กลุ่มอิทธิพลพระเจ้าล้านช้าง 5. กลุ่มอิทธิพลพระเจ้าพม่า 6. กลุ่มอิทธิพลพระเจ้ารัตนโกสินทร์ 7. กลุ่มลักษณะช่างพื้นถิ่น 8. กลุ่มอิทธิพลพระเจ้าลาวะ

เทคนิคการประดับตกแต่งนั้นค่อนข้างมีหลายเทคนิคที่เหมือนกันและแตกต่างกันไป โดยเทคนิคที่นิยมมากคือ ปิดทองทั้งองค์จนถึงฐานมีอยู่จำนวน 606 องค์ ปิดทองในส่วนองค์ฐาน ด้านหน้าปิดทอง ฐานด้านหลังทาสี 255 องค์ ปิดทองในส่วนองค์ฐานด้านหน้าปิดทอง ฐานด้านหลังทาสี 105 องค์ ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี 480 องค์ ปิดทองในส่วนองค์แต่ฐานทาสี 208 องค์ ทาสีอย่างเดียว 31 องค์ ปิดทองพระวรกายแต่จีวรทาสี 34 องค์ ทาสีทั้งองค์

ฐานทาร์กสลับชาด 2 องค์ ปิดทองทั้งองค์สลับชาด 2 องค์ ทาร์กในส่วนองค์ฐานปิดทอง 1 องค์ ทาชาดทั้งองค์ 1 องค์ ทาสีทับ 41 องค์ ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสีเหลือง 13 องค์ ทาสีพระวรกายสีขาว จีวรสีน้ำตาล 7 องค์ ทาสีทองส่วนจีวรฐานทาร์ก 3 องค์ ทาสีทองส่วนจีวรฐานทาชาด 2 องค์ และไม่มีการลงรักปิดทอง 1 องค์

ลวดลายประดับตกแต่งนั้นมักจะไม่ค่อยนิยมเนื่องจากจากฐานที่รองรับนั้นมักจะมีการจารึกคำถวาย แต่ก็ยังพบว่ามีการทำลวดลายค่อนข้างหลากหลายอยู่ โดยเฉพาะลายแกะสลักกลีบบัวหรือฐานบัวทั้งฐานด้านหน้าและด้านหลังมีจำนวนทั้งสิ้น 210 องค์ ลายคำ 45 องค์ ลายแกะสลักผ้าทิพย์ 47 องค์ ลายแกะสลัก 11 องค์ ลายปั้นรักสมุก 2 องค์ ลายเขียนด้วยชาด 2 องค์ ลายประดับด้วยกระจกจีน 9 องค์ ลายกาบ 1 องค์ ลายกนก 2 องค์ ลายประดับด้วยแก้วโป่งขาม 3 องค์ ลายก้านขด 1 องค์ ลายพรรณพฤกษา 2 องค์ ลายช่องกระจก 1 องค์ ลายเขียนสี 2 องค์ ลายวงกลมล้อมรอบด้วยใบไม้ 1 องค์ และลายประดับกระจก 2 องค์

ลักษณะฐานของพระพุทธรูปไม้นั้นมักจะมีการจารึกบริเวณฐานด้านหน้า และด้านหลัง ทำให้ช่างนิยมทำฐานด้านหน้า ด้านหลังเรียบ หรือด้านหลังเป็นฐานบัว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปเจ้าที่ประทับนั่งบนฐานปัทม(ฐานบัว) นอกจากฐานบัวแล้วยังพบว่ามีฐานรองรับพระพุทธรูปไม้ค่อนข้างที่จะมีความหลากหลายตามที่ช่างได้จินตนาการสร้างสรรค์ขึ้นตามความงามที่เคยพบเห็น ซึ่งจะมีการจำแนกฐานดังต่อไปนี้ ฐานด้านหน้าเรียบ 1317 องค์ ฐานบัว 389 องค์ ฐานผ้าทิพย์ 46 องค์ ฐานลวดลายพรรณพฤกษา 2 องค์ ฐานหน้ากระดาน 15 องค์ ฐานหน้ากระดานซ้อนชั้น 2 องค์ ฐานแปดเหลี่ยม 3 องค์ ฐานสี่เหลี่ยมช่องกระจก 2 องค์ ฐานขาสิงห์ 2 องค์ ฐานกลมลาย ข้าวหลามตัด 1 องค์ ฐานหน้ากระดานหกเหลี่ยม 18 องค์ และฐานที่หลุดหายไป 6 องค์

ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปในล้านนาจากข้อมูลทางด้านจารึกที่เก่าสุดในปี พ.ศ. 2247 เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2522 การสร้างพระพุทธรูปไม้ได้ค่อยลดความนิยมลง ทำให้รูปแบบงานช่างชาดการสืบเนื่องจนทำให้องค์ความรู้นั้นได้สูญหายไป แต่หลักฐานที่มีอยู่ก็เป็นสิ่งที่สามารถยืนยันได้ว่าความหลากหลายทางด้านรูปแบบของพระพุทธรูปไม้นั้นค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะที่สามารถจำแนกให้เห็นถึงอิทธิพลทางศิลปะที่ปรากฏอยู่ในตัวองค์พระพุทธรูปทำให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ค่อนข้างมาความหลากหลายจนทำให้เกิดการผสมผสานอย่างมากมายในส่วนเทคนิคการประดับตกแต่งจากการข้อมูลสถิติพบว่าเทคนิคนี้ในล้านนามีความใกล้เคียงกันเนื่องจากวัตถุดิบที่นำมาสร้าง เป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติยางรักที่ให้สีดำ และแร่สีแดง(ชาด) วัสดุสองอย่างนี้สามารถผสมกันได้เท่านั้น สีอื่นไม่สามารถผสมกันได้จึงทำให้พื้นสีที่ปรากฏในองค์

พระพุทธรูปนั้นมียู่สองสี คือสีแดง กับสีดำ เพิ่มเติมโดยการปิดทองลงบนองค์พระอาจจะมีการปิดทั้งองค์จนถึงฐาน หรือปิดส่วนองค์ แต่ฐานทางรัก หรือชาดก็ได้ขึ้นอยู่กำลังทรัพย์ของผู้สร้าง ถวาย บางครั้งพบว่ามีการปิดทองทั้งองค์จนถึงฐานด้านหน้าเพื่อเน้นจารึกการถวายให้ชัดเจนแต่ฐานด้านหลังชาด หรือรัก ซึ่งมักจะพบในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ใน จังหวัดน่าน หรือบางทีก็พบว่ามีการทารักทั้งองค์ ชาดทั้งองค์ สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงผู้ถวายอาจจะไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะนำทองมาติด แต่การการถวายก็ย่อมได้อานิสงส์เท่ากับคนอื่นที่ถวาย ส่วนการประดับตกแต่งนั้นก็จะเป็นเทคนิคที่พบทั่วไปในงานพุทธศิลป์ที่ปรากฏอยู่ตามวัดต่างๆ ในล้านนา โดยสิ่งลักษณะบางประการที่ช่างชำนาญ และเห็นว่ามีควมสวยงามมาประดับตรงฐาน ไม่ว่าจะเป็นลายบัว ลายคำ ลายกนก ลายช่องกระจก ลายการขด ลายที่ประดับกลีบดอกด้วยแก้วเงิน ซึ่งเป็นเทคนิคที่เจอในส่วนหน้าบัน วิหาร ถูกนำมาทำเป็นกลีบดอกบัวบนฐานรองรับองค์พระ ที่สามารถตีความได้ว่า แทนแก้ว (แทนที่ประดับไปด้วยแก้วหลากสี) และลายปั้นด้วยรักสมุกซึ่งเป็นที่ปรากฏอยู่แล้วในลวดลายปูนปั้น ในล้านนาก็ได้มีการนำมาปั้นเป็นรูปกลีบบัวว่าบัวหงายขนาดใหญ่ คล้ายกับแทนแก้วพระประธานวัดแบบล้านนาในยุคคลาสสิกก็ว่าได้ เทคนิคสุดท้ายที่นิยมในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง คือการนำหินควอตซ์(แก้วโปงขาม) ใส นำมาประดับตรงฐานเป็นเม็ดกลมๆ รอบฐาน หรือเรียงแถวเดียวกันสามเม็ด และพบว่ามีการนำแร่ชนิดนี้ทำเป็นพระรัศมีที่เห็นชัดเจน คือกลุ่มพระพุทธรูปอำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง และจังหวัดเชียงใหม่ที่วัดดอกคำ ในส่วนฐานรองรับองค์พระพุทธรูปส่วนมากมักจะทำฐานด้านหน้าเรียบที่มีมากถึง 1317 องค์ เนื่องจากการจารึกอักษรธรรมล้านนาถึงวัดอุประสงค์ในการสร้างถวาย จารึกได้กล่าวถึงวัน เดือน ปี ชื่อศักราช และวัดอุประสงค์ในการถวาย ทำให้มีการทำฐานด้านหน้าให้เรียบรองรับการจารจารึกลงไป ลงลงมา จะทำเป็นฐานปัทม์แต่ก็พบว่ามีการจารึกบริเวณฐานหน้ากระดานบริเวณพื้นที่ว่าง นอกจากนี้ก็มีการรับอิทธิพลภายนอกคือการทำฐานแบบนิยมในศิลปะอยุธยา-รัตนโกสินทร์ เป็นฐานผ้าทิพย์ที่เก่าสุดในปี พ.ศ. 2247 ฐานชาลียงที่นิยมในสมัยอยุธยาตอนปลายไปจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ นอกจากรูปแบบฐานที่กล่าวมาข้างต้นก็จะมีฐานอีกหลายลาย ไม่ว่าจะเป็นฐานหน้ากระดานซ้อนชั้นกันขึ้นไปหลายชั้น ฐานแปดเหลี่ยม ฐานช่องกระจกแบบจีน และฐานวงกลมทำเป็นลายสามเหลี่ยมหยักเป็นรูปฟันปลารอบฐานมีการนำแก้วเงิน(กระจกเงิน) ประดับตรงกรอบสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดโดยตัวประสานระหว่างแก้วกับไม้ก็น่าจะเป็นยางไม้ หรือยางรักในการเชื่อมต่อ เนื่องจากยังปรากฏในส่วนที่แก้วเงินหลุดออกมา อาจกล่าวสรุปได้ว่าจากที่ล้านนาในยุคฟื้นฟูได้เทครัวจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้งานพุทธศิลป์มีความหลากหลายตามกลุ่มคนที่สร้างทั้งที่มีความชำนาญและไม่ชำนาญแต่สิ่งนี้ก็สามารถยืนยันของสกุลช่างใหม่ที่เกิดขึ้นมาแทนที่สกุลช่างในยุค

ราชวงศ์มังรายที่นิยมสร้างพระพุทธรูปด้วยพระพุทธรูปสำริด กลับกลายมาเป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่สร้างด้วยวัสดุที่ทำด้วยไม้เป็นจำนวนมากในห้วงเวลา 200 ปีที่ผ่านมา ผู้ศึกษาจึงจัดได้ว่าศิลปะในยุคนี้เรียกว่า “ศิลปะล้านนายุคฟื้นฟู”

บทที่ 6

คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา

การเก็บรวบรวมข้อมูลคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนาผู้ศึกษาได้เริ่มเก็บข้อมูลจาก จังหวัดเชียงใหม่ก่อนเนื่องจากเป็นเมืองศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย จนกระทั่งในสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ต่อด้วยจังหวัดลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และเชียงราย ผู้ศึกษาจะกำหนดพื้นที่ในการศึกษาแบ่งเขตการปกครองในปัจจุบัน คือแบ่งเป็นจังหวัด ตามที่ พระพุทธรูปไม้ปรากฏเพื่อง่ายต่อการศึกษาเรื่องราวของการสร้างในแต่ละพื้นที่

ภาพที่ 172 พระพุทธรูปไม้วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ในการศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปไม้จากจารึกตรงบริเวณฐานรองรับองค์พระ ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลถอดจารึกอักษรธรรมล้านนา โดยผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านภาษามา ช่วยในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งจำนวนจารึกที่พบบนฐานพระพุทธรูปไม้ ใน 7 จังหวัดภาคเหนือ มี จำนวนทั้งหมด 661 องค์ จังหวัดเชียงใหม่ 29 องค์ จังหวัดลำพูน 95 องค์ จังหวัดลำปาง 208 องค์ จังหวัดแพร่ 202 องค์ จังหวัดน่าน 75 องค์ จังหวัดพะเยา 30 องค์ และจังหวัดเชียงราย 22 องค์ ซึ่ง ผู้วิจัยได้วิธีสุ่มตัวอย่างโดยการเลือกจารึกที่มีความแตกต่างจากจารึกอื่นเป็นตัวแทนในแต่ละ ช่วงเวลา 50 ปี เพื่อผู้ศึกษาจะได้จำแนกข้อมูลในแต่ละพื้นที่ว่ามีความเหมือนและแตกต่างกัน

อย่างไรแล้วศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปไม้จากจารึกที่เก็บตัวอย่างทั้งหมดเพื่อที่จะได้ทราบวัตถุประสงค์ของการสร้างของคนในอดีต ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

ลักษณะการจารึกที่ปรากฏบนฐานพระพุทธรูปไม้

พระพุทธรูปไม้ในล้านนาส่วนมากมีจารึกที่ฐาน บอกคำปรารภของผู้สร้าง ระบุวันเดือนปีที่สร้างซึ่งจารึกดังกล่าวเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาประวัติของพระพุทธรูปตลอดจนมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในห้วงเวลาแห่งการสร้างพระพุทธรูปไม้นั้น

การจารึกข้อความที่ฐานพระเจ้าไม้มีอยู่ 2 วิธี คือ วิธีแรก เมื่อเตรียมพื้นผิวที่ฐานไว้จนเรียบดีแล้วก็ลงรัก ลงชาด ปิดทองใช้หมึกที่มีสีติดกับสีทอง เช่น สีดำ น้ำตาลหรือแดงเข้ม เขียนข้อความตามที่ต้องการ วิธีการดังกล่าวนี้หมึกมักจะลบเลือนง่าย ซึ่งวิธีการนี้พบไม่มากนัก

อีกวิธีการหนึ่ง ใช้เหล็กจาร (เหล็กที่จารคัมภีร์ใบลาน) จารึกข้อความบนพื้นผิวที่เตรียมไว้ วิธีการนี้จะได้อักษรคมชัดมาก เพราะสีคำของรักหรือสีแดงของชาดที่อยู่ลึกลงไปจะติดกับสีทองของทองคำเปลวที่ปิดอยู่ส่วนนอกสุดของพื้นผิว แต่การจารบนฐานพระพุทธรูปบางองค์ที่ในขณะที่รักและชาดยังไม่แห้งสนิท รักและชาดจะไหลลบร่องที่จารึก ทำให้ตัวอักษรลบเลือนได้เช่นกัน

การจารึกข้อความ ถ้าเตรียมพื้นผิวฐานพระเจ้าไม้ไว้โดยรอบก็จะจารึกตามเนื้อทั้งหมด โดยเริ่มต้นที่มุมบนสุดด้านขวาของฐานแล้วเขียนเวียนไปโดยรอบเป็นวงกลม เมื่อบรรจบตรงจุดเริ่มต้นก็จะเลื่อนลงมาอีกบรรทัดหนึ่งจนจบข้อความ แต่ถ้าเตรียมพื้นผิวเฉพาะด้านหน้าก็จะจารึกเฉพาะในพื้นที่ที่เตรียมไว้ โดยเริ่มจารึกตั้งแต่มุมบนสุดด้านขวาเช่นเดียวกัน บางองค์ตกแต่งฐานะเป็นชั้นเป็นเชิง ปิดกระจกหรือลวดลายอื่น ๆ อย่างพระเจ้าไม้ลือหรือพม่า ก็จะเตรียมพื้นที่จารึกไว้ที่ฐานด้านหลังความยาวของเนื้อหาที่จารึก ขนาดตัวอักษรกำหนดให้เหมาะสมกับขนาดขององค์พระ ฐานพระเจ้าไม้ส่วนมากจึงไม่นิยมตกแต่งประดับประดา เพราะจะทำให้เสียพื้นที่จารึกข้อความ อักษรที่ใช้จารึกข้อความที่พบมากที่สุดคือ อักษรธรรมล้านนา หรือ ตัวเมือง ซึ่งบางท่านเรียกว่า ตัวธรรมพระเจ้า นอกจากนี้ยังพบอักษรไทจีนที่ใช้ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศพม่า อักษรลื้อเก่าที่ใช้ในกลุ่มไทลื้อ และอักษรไทยใหญ่ที่ใช้ในกลุ่มไทใหญ่

คำจารึกที่ฐานพระเจ้าไม้ ส่วนมากมีใจความเหมือนกัน หรือคล้ายกัน คล้ายกับเป็นขนบการจารึก กล่าวคือ มักมีข้อความบอกวันเดือนปีที่สร้าง เจ้าศรัทธา หรือ นามผู้สร้าง พร้อมคณะสิ่งที่สร้าง เจตนารมณ์การสร้าง คำปรารภของผู้สร้าง และคำบาลี ซึ่งมักจะเรียงลำดับในทำนองเดียวกันเสมอ เช่น

“ จุลศักราชได้ ๑๒๕๒ ตัว ปลีกดสงว เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ พร่ำว่าได้ เมงวัน ๒ ยามกอง
งาย ปถมมูลสัทธา หมายมีน้อยสมเปนเกล้าพร้อมภริยาอุกเต้าชุกน ก็ได้สั่งพุทธรูปพิมพ์สาธูปเจ้า
องค์ ๑ เพื่อว่าจักทานไว้คำฐาสนา ๕๐๐ พระวัสสา แล ขอให้อายุได้สุข ๓ ประการอันมีนิพพานเปนย
อดแต่เทอะ นิพพานัง ปรมัง สุขัง ”

ระเบียบวิธีการจารึก

1. ตัวอักษร อักษรที่นิยมใช้ในการจารึกบนฐานพระเจ้าไผ่ นั้นทั้งหมดเป็นอักษรธรรม
ล้านนาเป็นจำนวน 661 องค์
2. ภาษาที่นิยมใช้ในการจารึกส่วนใหญ่เป็นภาษาไทยขวนหรือภาษาไทยถิ่นเหนือ และ
ภาษาไทยขวนควบคู่ไปกับภาษาบาลี
3. ลำดับในการจารึก การเรียงลำดับของเนื้อหาจารึกบนฐานพระเจ้าไผ่ สามารถแบ่งได้
เป็น 3 ตอนคือ ตอนแรกกล่าวถึงวัน เดือนปี ในการสร้าง ตอนที่สองกล่าวถึงเจ้าศรัทธาผู้ถวาย ตอน
ที่สามประกาศเจตนารมณ์ในการถวายว่าปรารถนาอะไรในการถวาย ดังตัวอย่างเช่น ปรารถนาเพื่อ
นำพาไปอยู่พระนิพาน และปรารถนาให้เกิดเป็นพระอรหันต์ในสำนักพระศรีอริย์ คำขอต่าง ๆ นั้น
ล้วนแล้วแต่ต้องการพบแต่สิ่งดี ๆ รวมไปถึงอุทิศผลบุญให้แก่ผู้ล่วงลับและผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่

การอ่านอักขระที่จารึก

ความยากของการอ่านจารึกพระเจ้าไผ่ เกิดจากอักขระที่จารไม่ชัดเจน ลบเลือนหรือ
ชำรุดเสียหายไป แต่เนื่องจากถ้อยคำจารึกมักซ้ำกัน บางคำที่ลบเลือนจึงเดาได้ เช่น จุลศักราช
หมายมี สัทธา , สุข 3 ประการ, เมืองฟ้า, นิพพาน เป็นต้น ถ้าตัวเลขบางตัวในปีจุลศักราชหายไป
ต้องอาศัยการเทียบเคียงกับตารางคำนวณหนไท ของอาจารย์ ทวี สว่างปัญญางกูร ส่วนข้อความที่
ไม่สามารถเดาได้ก็คงเป็นชื่อบุคคลหรือเจตนาการสร้างเพราะมีลักษณะเฉพาะราย มีบ้างที่อ่านได้
บางข้อความ ถ้าอักขระชัดเจนก็อาจจะอ่านจบในเวลาอันสั้น หากมีที่ลบเลือนหรือคราบสกปรกต่าง
ปิดทับตัวอักขระ ก็ต้องขจัดคราบออกเสียก่อน โดยใช้แปรงขัดฟัน ออกหรือคราบสกปรกปกฝังแน่น
จะใช้แอลกอฮอล์ผสมกับน้ำ ครึ่งต่อครึ่งแล้วใช้สำลีชุบแล้วเช็ดออกจะเห็นตัวอักขระชัดเจนขึ้น การ
อ่านอักขระมักจะอ่านข้างบนลงมาข้างล่าง หรือถ้าเป็นฐานหน้ากระดานทั้งที่เป็นวงกลมและครึ่ง
วงกลมให้อ่านจากด้านซ้ายขององค์พระวนมาทางด้านขวา¹

¹ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, พระเจ้าไผ่ล้านนา, (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2554), 112.

ภาพที่ 173 การอ่านอักขระที่จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ โดยผู้ที่มีคำชำนาญในตัวอักษรธรรม
ล้านนา อาจารย์ภูเดช แสนสา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คำจารึกฐานพระพุทธรูปไม้

คำจารึกฐานพระเจ้าไม้ส่วนมาก มีใจความเหมือนกันหรือคล้ายๆกัน ซึ่งเป็นชนบของการจารึก กล่าวคือ มีข้อความเรียงลำดับตามนี้ วัน เดือน ปีที่สร้าง เจ้าสัทธาหรือนามผู้สร้างพร้อมคณะ สิ่งที่สร้าง เจตนาการสร้าง คำปรารณาของผู้สร้าง และคำบาลี บางองค์อาจมีเพียงตอนใดตอนหนึ่ง เช่น มีแต่ปีที่สร้าง หรือนามผู้สร้าง เป็นต้น ตัวอย่างคำจารึกฐานพระเจ้าไม้องค์หนึ่ง อาจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง ปิรวรรตเมื่อ พ.ศ. 2547 ที่ร้านย่านตลาดไนบาร์ซ่า ได้ข้อความดังนี้

“สักราชได้ 1238 ตัว (พ.ศ. 2419) ปลีสนา ขอมภิไธ ไทภาสว่าปลีรวยไ้ เดือนยี่เป็ง
เมงวัน 4 ไทกดเมัด ปถมมูลสัทธาหมายมี ทูอินทปัญญาเป็นเกล้าพร้อมกัด้วยแม่และน้องชู้ตนคัมา
ได้สร้างยังพิทพาพุทธรูปเจ้าองค์ 1 ตั้งอยู่ในศาสนาพระโคตรมะตราบเท้า 5000 พระวัสสา คำมกคำ
ปรารณาแห่งนี้ ขอเอาสุข 3 ประการ สุขอันมีในชั้นฟ้า และเมืองคนอันมีเนรพานเป็นยอด นิพ
พาน ปรมฺ สุข”

หรือ

“จุลสักราชได้ 1292 ตัว (พ.ศ. 2473) ปลีกดสง่า เดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำ พรว่าได้ เมงวัน 2 ยาม
กองหงาย ปถมมูลสัทธาหมายมีน้อยสมเป็นเกล้าพร้อมภริยาลูกเต้าชู้ตน ก็ได้สร้างยังพุทธรูปพิมพา

สารูปเจ้าองค์ 1 เพื่อจักทานไว้คำฐาสนา 5000 พระวัสสา และขอหื้อได้สุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอดแต่เทอะ นิพพาน บรมสุข” (พระเจ้าไม้หน้าตัก 7 นิ้ว วัดหนองเจดีย์ อ. ป่าซาง จ.ลำพูน อาจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซางปรึวรตเมื่อ พ.ศ. 2539)

บอกวันเดือนปีที่สร้าง

ส่วนมากจะขึ้นด้วยปีจุลศักราช นิยมจารึกว่า จุลศักราชได้, ศักราชได้, จุฬศักราช, จุลศกพะทะ ตามด้วย ตัวเลขปี (ตัวเลขปีจุลศักราช บวก 1181 จะเป็นปีพุทธศักราช) ชื่อปีหนไท ชื่อเดือน หรือ ลำดับ เอน (เช่น เดือน 4 เดือน 5 การนับเดือนจะเร็วกว่าภาคกลาง 2 เดือน) บอกวัน ใช้การนับแบบมอญ เช่น เมงวัน ตามด้วย ตัวเลขลำดับวัน เช่น วัน 1 คือวันอาทิตย์ จนถึงวัน 7 คือวันเสาร์ ตามด้วย วันไท ไทรวายลี (มีบางองค์บอกเวลา ฤกษ์ยามการสร้าง) ดังตัวอย่าง

“ศักราชได้ 1256 ตัว (พ.ศ. 2437) ปกติบสง้า เดือน 6 เพ็ง เม็งวัน 1 ไทรวายลี ฤกษ์ได้ 10 ตัว มูลสัทธา พี่น้อยตาวัก (?) เป็นเกล้า ภริยาถูกเต้าญาติการพี่น้องพ่อแม่ชู้ตนได้สร้างยังพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้คำฐาสนาตราบต่อเท้า 5000 พระวัสสา ขอหื้อเป็นผลานิสงส์แก่ผู้ข้าทั้งหลาย นิพพาน บรมสุข....(พระเจ้าไม้แก่นจันทร์หน้าตัก 3 นิ้ว คุณชงชัยระมิงค์วงศ์มอบให้ อาจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง เมื่อ 16 เมษายน 2540)

และบางองค์บอกปี พุทธศักราชนับถอยหลัง ตัวอย่างพระเจ้าไม้องค์หนึ่งที่วัดพันเตา อ. เมือง จ.เชียงใหม่ อาจารย์ฮันส์ เพนธ์ ปรึวรตไว้ดังนี้

“อดีตศาสนาคลาล่วงแล้วได้ 2415 พระวัสสา ปลาย 6 เดือน ปลาย 15 วัน นับแต่วันนี้ คินหลัง อนาคตศาสนาจักมาพายหน้า 2584 พระวัสสา ปลาย 5 เดือน ปลาย 15 วัน นับแต่วันพริกไฟ” (พระพุทธรูปศาสนาผ่านมาแล้ว 2415 ปี 6 เดือน 15 วัน นับแต่นี้คือหลังในอนาคตพระพุทธศาสนาจะมีอีก 2584 พระวัสสา 5 เดือน 15 วัน นับตั้งแต่พริกไฟไป)

วันเดือนปีที่สร้างปรากฏบนฐานพระเจ้าไม้เหล่านี้ น่าจะเป็นวันที่ถวายพระเจ้าไว้กับศาสนา มากกว่าเป็นวันที่เริ่มแกะสลักหรือวันที่แกะทั้งชิ้น เพราะส่วนมากที่ปรากฏมักจะเป็นวันเดือนเพ็ญหรือวันขึ้น 15 ค่ำ ซึ่งเป็นวันศีล และที่ปรากฏซ้ำมากที่สุดคือเดือนยี่เป็ง (วันเพ็ญเดือน 12) เป็นวันที่ชาวล้านนาานิยมทำบุญถวายทานพระเจ้าไม้กันมาก หากผู้สร้างต้องการได้รับอานิสงส์มากก็จะสร้างพระเจ้าไม้ให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียว เรียกว่าพระเจ้าทันใจ ผู้จารึกวันเดือนปี ก็จะบอกว่า สร้างเสร็จภายในวันเดียว บางองค์ก็บอกเวลาสร้างอย่างละเอียด เช่น

“ปีเต่าลี เดือน 6 เพ็ง เมงวัน 5 ไทยกาบเสด คีถิ 15 ตัว นาที คีถิ 26 ตัว ฤกษ์ 10 ตัวนาที ฤกษ์ 49 ตัว...”

บอกนามผู้สร้างพร้อมคณะ

การบอกนามผู้สร้างพระเจ้าไม้เพื่อถวายไว้แก่พระศาสนา นิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า ปถมมุลลัทธิ หมายถึงผู้ที่เป็นคนคิด ผู้ที่เป็นประธานในการสร้าง บางองค์ก็อาจจะใช้คำว่า มุลลัทธิ หรือลัทธิ จากนั้นจะลำดับคณะศรัทธาที่มีส่วนร่วมในการสร้าง หรือเป็นเจ้าของลัทธิในการสร้างหรือร่วมกันถวาย จะใช้คำว่าพร้อมด้วย หรือพร้อมไปด้วย ตามด้วยนามสามัญหีที่บอกชื่อเลขก็มี ตัวอย่างเช่น

“ปถมมุลลัทธิหมายถึง อ้ายคำอ้าย เป็นเกล้า (ต้นคิด) พร้อมด้วยภริยาลูกเต้า พ่อแม่พี่น้องชุน” (ทุกคน) (อาจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง อ่านที่ไร่แม่ฟ้าหลวง มีนาคม 2542)

หรือ

“ปถมมุลลัทธิผู้เข้าทั้งหลาย ทั้งภายใน (เหล่าภิกษุทั้งหลาย) แลภายนอก (เหล่าชาวบ้านทั้งหลาย) วันตกวันออกคอกได้แลหนเหนือภายในมี” (อาจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง อ่านกันยายน 2539)

การบ่งบอกชื่อนามผู้สร้างหรือนามประธานการสร้าง น่าจะหมายถึงผู้นำพระพุทธรูปไม้มาถวายมากกว่าจะเป็นนามของผู้แกะ และอาจจะเป็นไปได้ที่ผู้แกะกับผู้ถวาย รวมทั้งผู้จารข้อความ เป็นคนๆเดียวกัน หรืออาจต่างคนกัน แต่สิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าคือ ในชุมชนนั้นมีสกลหรือช่างแกะคนเดียวกัน แต่มีนามผู้สร้างต่างกัน ซึ่งอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะแกะเองหรือว่าจ้างให้ผู้อื่นแกะแล้วนำไปถวายวัด ก็เชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์เท่ากัน

บอกสิ่งที่สร้าง

ข้อความที่จารึกถัดมาจากวันเดือนปีที่สร้างและนามผู้สร้าง คือสิ่งที่ได้สร้าง คำจารึกส่วนมากจะใช้คำว่า ได้สร้างพุทธรูปเจ้าองค์นี้ หรือ ได้สร้างพุทธรูปเจ้าองค์ 1 หรือหลายองค์ เช่น ได้สร้างยังพุทธรูปเจ้ารับบาตร แลห้ามมาร หรือได้ริ้งสร้างพุทธรูป อริยาทัง 4 กับพระเจ้า 7 ประการ เป็นต้น²

นอกจากการสร้างแล้ว บางองค์ยังกล่าวถึงการบวชพระเจ้า หรือการพุทธาภิเษกอีกด้วย คือหลังจากการสร้างเสร็จก็จะทำพิธีถวายพระเจ้าให้กับวัด เรียกว่าการอบรมสมโภช พิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นการสถาปนาวัตถูปพระพุทธรูปให้มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จารึกได้กล่าวว่า

² อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2519), 123.

“จ.ศ. ๑๑๖๓ ปีรวงเร้า เดือนยี่เพ็ญ **มีการทำพิธีพุทธาภิเษก** พุทธรูปเจ้าองค์นี้ ณ วัดช่างดอกคำ ปู่ทิพย์พร้อมทั้งภรรยา ชื่อนางจ้อยและลูกๆทุกคน สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ ขอ(ผลบุญที่เกิดจากการสร้างพระพุทธรูป) จงเป็นเครื่องนำ (ข้าพเจ้าทั้งหลาย) ไปสู่นิพพาน”³

เช่นเดียวกับการอุปสมบท การบรรพชาภิเษกสามเณร การบวชพระเจ้านี้กล่าวกันว่าถ้าครอบครัวใดไม่มีบุตรได้บวชเรียน ก็บวชพระเจ้าไม้แทน เชื่อจะได้รับอานิสงส์เช่นเดียวกัน⁴

บอกเจตนาในการสร้าง

เจตนาการสร้าง หมายถึงจุดมุ่งหมายหลักของการถวายพระเจ้าไม้องค์ใดองค์หนึ่ง บางองค์มีเจตนาสร้างหลายประการ เช่นสร้างถวายไว้เพื่อถวาย ณ วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อร่วมฉลองถาวรวัตถุโดยบอกชื่อวัดกำกับไว้ ดังจารึกได้กล่าวว่า

“สกกราชได้ 1172 ตัวปีกดสง่า เดือน 5 เพง ปถมมุลลัทธิทาทามยมีขนานมหาวันแลนางคำหล้า ชายปติกาทั้ง 2 เปนประธานแก้ปิตตามารดา ได้สร้างยังพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้เพื่อหื้อเทวดาทรงหลายไพนานตราบ 5000 พระวสาแท้ดีหลี นิพพาน ปโยโฮตุ เมนิจ ฐว ฐว แก่ข้าแต่ทออะ **เบิกพระวิหารแล**” (อาจารย์ภูเดช แสนสา ผู้ปริวรรต)

หรือ

“ข้าศรัทธาอุบาสก อ้ายกาง เป็นผู้ต้นคิดสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ เพื่อคำฐาศาสนา ณ วัดเชียงยืนนี้ ในปีมะโรง ตามวิธีนับแบบเขมร (ตาม) ภาษาไทยว่า ปีเต้าสี่ จัลดักราช ๑๑๕๔ มีการทำพิธีเบิกบายฉลองพระพุทธรูปและทำบุญสลากภัต⁵ เสร็จหมดเมื่อ วันเพ็ญเดือน ๔ (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันเมืองไค้ (สร้างพระพุทธรูปองค์นี้) เพื่อคำฐาศาสนาตราบ ๕๐๐๐ พระวัสสา ผู้ข้าขอให้เห็นผลบุญอุดหนุนสืบๆต่อไป ตราบถึงโลกุตตรธรรม ๕ ชั้น มีนิพพานเป็นขั้นสูงสุดเทอญ”⁵

³ อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2519), 111.

⁴ วิลัษณ์ ศรีป่าซาง, พระเจ้าไม้ล้านนา (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2554), 123.

⁵ อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2519), 127.

หรือเพื่อศาสนาให้ถึงห้าพันพระวัสสา เพื่อให้เป็นที่กราบไว้ของมนุษย์และเทวดา หรือเพื่ออุทิศแก่ผู้เสียชีวิตไปแล้ว หรือที่สร้างเพื่อต่ออายุก็มี เช่น พระเจ้าไม้มืดหนึ่งในพิพิทธภัณฑ์สถานวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ประดิษฐานอยู่บนแท่นที่สร้างคล้ายกับชั้นบันไดเรียงไว้เป็นลำดับ สร้างเพื่อต่ออายุของเจ้าเมืองลำพูน โดยสร้างเป็นองค์เล็กนับจำนวนเกินกว่าอายุตอนที่ถวายหนึ่งองค์

บอกคำปรารณาของผู้สร้าง

คำปรารณา หรือ คำผาณะ คือความมุ่งหวังที่ผู้สร้างพระเจ้าไม้มืดปรารณาจะได้ หรือจะให้เป็นไปในอนาคต หลังจากผู้สร้างหรือผู้ถวายนั้นเสียชีวิตแล้วจะขอรับผลบุญหรืออานิสงส์นั้น คำปรารณาจะเขียนต่อจากเจตนาการสร้าง มีใจความสำคัญคือ ขอให้ได้พบความสุขและเป็นความสุข 3 ประการ ดังคำว่า “ขอหื้อได้สุข 3 ประการ อันมีนิพพานเป็นยอด” สุขสามประการดังกล่าวคือ สุขอันได้พบในเมืองคน หรือสุขขณะยังดำรงชีวิตอยู่ สุขอันได้พบในสวรรค์เมืองฟ้า หรือเสวยสุขหลังความตาย และสุขอันได้ถึงนิพพาน บางองค์ก็จารึกปรารณาอื่นๆเช่น

“ด้วยเดชบุญกุศลส่วนบุญเยื้อง (เรื่อง) นี้ मैंนข้าคิดกระนิง (คิดคำนึง) ดังฤกษ์ดีขอหื้ออุ้งหื้ออุดมสัมฤทธิ์แก่ข้า ดังคำมักคำปรารณายเยื้องหุประการ ผู้ข้าขอเอาสุข 3 ประการมีนิพพานเป็นยอดแต่เทอะ”

“ขอหื้อเป็นผลอานิสงส์บรมปรารถนียะตราเบ็งโลกุตตรธัมมเจ้า 9 ประการ มีนิพพานเป็นยอดแก่ผู้ข้าแท้ดีหลีแด่”

“ขอเป็นประจัย (ปัจจัย) ต่อรอดเมืองฟ้าแลนิพพานเจ้าเทอะ”

“ขอมีผลอันกว้างขวางแลมีประหยาปัญญา (มีสติปัญญาดี) เหมือนแม่น้ำทั้ง 5 และสุข 3 ประการมีนิพพานเป็นยอดแต่เทอะ”

คำบาลีปิดท้าย

คำบาลีหรือคาถาบาลีปิดท้ายคำจารึกฐานพระเจ้าไม้มืดมีใจความเช่นเดียวกับคำปรารณาของผู้สร้าง การจบด้วยคำบาลีเหมือนเป็นคำเน้นย้ำให้ คำมัก คำปรารณา นั้นเกิดขึ้นจริงในอนาคต คำบาลีที่เขียนต่อจากคำปรารณามีปรากฏดังนี้

“นิพพาน ปจโย โหตุ เม นิจจ” (ขอให้อานิสงส์การสร้างพระนี้จึงเป็นปัจจัยแก่พระนิพพานให้แก่ข้าพเจ้าเถิด)

“สุทินน วต เม ทาน” (ทานอันข้าพเจ้าได้ถวายไว้ดีแล้ว)

“นิพพาน ปรม สุข” (พระนิพพานนี้ให้ความบรมสุข)

“นิจอ จุวั จุวั นิพพานํ ปรมํ สุขํ” (นิพพานอันเป็นบรมสุขอยู่เป็นนิตย์)

การสร้างและ วันเดือน ปี ที่นิยมถวาย พระพุทธรูปไม้ล้านนา

พระพุทธรูป ถือเป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงแม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้วก็ตาม คนล้านนาก็มีความเชื่อ และปฏิบัติต่อพระพุทธรูปเหมือนพระองค์ยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ เช่นทุกเช้าเมื่อปลงไฟข้าวเสร็จ ก่อนที่สมาชิกคนใดในครอบครัวจะเอาข้าวสุกไปกิน เจ้าเรือนจะถวายข้าวและน้ำแด่พระเจ้าเสียก่อน โดยปั้นข้าวก้อนเล็กๆ ใส่ถ้วย พร้อมกับน้ำ นำไปถวายที่หิ้งพระเจ้า แล้วกล่าวคำถวาย อิมัง สุปะพะยัญชนะ สัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปุเชมิ ฯ จะปฏิบัติเช่นนี้อยู่ประจำ ถึงแม้ที่หิ้งพระเจ้าจะไม่ มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ก็ตาม* ในการทำบุญพิธีมงคลต่างๆ นิยมนำถาดอาหารใส่ทั้งเครื่องคาวหวานอันประกอบด้วยข้าว อาหาร ขนม ผลไม้ ใส่ถาดเล็กบ้างใหญ่บ้างหรือจัดเป็นสำรับขันโตกนำไปถวายพระพุทธรูปเรียกข้าวบูชานี้ว่า **ข้าวพระพุทธรเจ้า**⁶

เมื่อพระพุทธรูปคือตัวแทนของพระองค์ ดังนั้นการจะสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาสักองค์หนึ่ง จึงต้องมีขั้นตอนและพิธีกรรมประกอบการสร้างมากมาย กล่าวคือ นอกจากจะต้องมี **มอ** หรือมาตรการวัดขนาดให้ได้พระพุทธรุติระสมสัดส่วนแล้ว พิธีกรรมประกอบอื่นๆ ก็เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามขนบของการสร้างในส่วนมาตรการสร้างพระเจ้านั้นคัมภีร์ไบลานของวัดแม่คำ อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย กล่าวไว้ว่า

“...ครั้งจะสร้างยังพระพุทธรูปเจ้า หื้อเสมอตั้งเมื่อพระองค์ยังทรงมานั่งอันหื้อแทก (กำหนด, วัดระยะ) แต่หัวเข้าทั้ง ๒ หากัน กว้างเท่าใดเอามาหักเป็น ๔ ส่วน เอาส่วนหนึ่งแทกแต่นั่งขึ้นถึงสายคือ แต่สายคือขึ้นถึงอก แต่อกถึงคาง แต่คางถึงดินผม ปล้องแขนแต่เค้าแร (รักแร้) ถึงศอกข้างในเท่าหน้า แต่ศอกถึงข้อมือเท่าหน้า แต่ข้อมือถึงปลายนิ้วเท่าหน้า นิ้วมียาวครึ่งหน้า ข้อมือหัก ๓ ฝ่ามือกว้างเท่าครึ่ง หน้าผากพาดกว้างครึ่งหน้า ปล้องขาปล้องแข้ง (แข้ง) เท่าหน้า ฝ่าตีนเท่าหน้า นิ้ว ตีนเอาน้ำหัก ๓ เอาหนึ่ง หักนิ้วเป็น ๒ เป็นข้อตีน แต่มถึงจอมบ่าเท่าหน้าแหล (ไหล่) กว้าง ๒ หน้าเอาน้ำหัก ๔ ทุม (ทึง) ๑ เป็นหว่างนมทั้ง ๒ เอาน้ำหัก ๓ เอาหนึ่งเป็นปาก เป็นตายาว เป็นหน้าผาก คุ่มตานันหื้อกลมดั่งกลีบว้าวสุกราช หน่วยตาหื้อเหลี่ยม (แหลม) ดังกลีบหอมเทียม (กระเทียม) คิวก่อ (โก่ง) ดังธนูอินทร์ หูยาวเท่าหน้า ปลาหูเพียง (ระดับ) คิวทือะ หน้าพระหื้อเป็น ๓ ส่วน คือเป็นดั่งจำไทย (?) เป็นดั่งหน้าขอม เป็นดั่งหน้าโจรนั่นแล ส่วนหนึ่งหน้าไถยนั้นเป็นดั่ง

⁶ มณี พะยอมยงค์ และคณะ, **เครื่องสักการะล้านนา**, (เชียงใหม่ : ศ.ทรัพย์ การพิมพ์,

หน้าพระญาจักรนั้นแลหน้า ๓ จำพวกมาชุมนุมกัน จึงได้ชื่อว่าราชสิงหะ ลักษณะพระเจ้าแล...”⁷
 นอกจากมาตรการสร้างดังกล่าวแล้ว ในส่วนวันที่ควรลงมือสร้าง ในเอกสารคัมภีร์โบราณอีกฉบับ
 หนึ่งได้กล่าวถึงวันแรกสร้างไว้ดังนี้

- ...เดือนใดก็ดีออก (ขึ้น) ๑ ค่ำแรม ๑ ค่ำดีแท้ แล แม้นผู้ซังคั่น้อมเข้ามา แล
- ออก ๒ ค่ำแรม ๒ ค่ำบดี มารช่างมาร้อง แล (มักมีเรื่องที่ไม่ดีเกิดขึ้น)
- ออก ๓ ค่ำแรม ๓ ค่ำ อยู่สวัสดิ มีโชคลาภ แล
- ออก ๔ ค่ำแรม ๔ ค่ำ บดี มีโชคทุกข์ แล
- ออก ๕ ค่ำแรม ๕ ค่ำ สร้างพระพุทธรูปฟ้าจักผ่าและผดเถียงกันบดี
- ออก ๖ ค่ำแรม ๖ ค่ำ บดี แล
- ออก ค่ำแรม ๗ ค่ำ ดีทุกประการ แล
- ออก ๘ ค่ำแรม ๘ ค่ำ จักร้อนใจ บดี แล
- ออก ๙ ค่ำแรม ๙ ค่ำ บดี ศัตรูฆ่ามาหิงสา วัดช่างห่าง
- ออก ๑๐ ค่ำแรม ๑๐ ค่ำ อยู่สวัสดิ แล
- ออก ๑๑ ค่ำแรม ๑๑ ค่ำ บดีช่างฆ่าฟันกันตาย แล
- ออก ๑๒ ค่ำแรม ๑๒ ค่ำ บดี แล
- ออก ๑๓ ค่ำแรม ๑๓ ค่ำ บดี แล
- ออก ๑๔ ค่ำ บดีแท้ แล
- ออก ๑๕ ค่ำแรม ๑๕ ค่ำ ดีเต็มทีแท้แลนา...”⁸

ส่วนเดือนที่ควรสร้างพระพุทธรูปนั้น ในตำราของล้านนาได้กำหนดไว้ดังนี้

- เดือนเกียง/เจียง คือเดือน ๑๑ ของภาคกลาง ถ้าตรงกับขึ้น ๑, ๔, ๗, และ ๑๔ ค่ำจักได้ช้าง
 ม้าวัวควาย จำทำให้ข้าทาสหญิงชาย ท้าวพระยา เสนาอำมาตย์ ขุนนางและคนทั้งหลาย
 รักชอบ
- เดือนยี่ (เดือน ๑๒) มีเดชะฤทธิ ประจัญข้าศึกศัตรูทั้งปวง จะอยู่ดีมีลาภมากนัก
- เดือน ๓ (เดือนอ้าย) ไฟจะไหม้ ผู้คนจะผดเถียงกัน สัตว์ร้ายก็จะเกิดชุกชุม

⁷ ศรีเลา เกษพรหม (ปวิรรต), พิธีกรรมและมาตรการส่วนการก่อพระพุทธรูป (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529), 9- 10.

⁸ ศรีเลา เกษพรหม, พิธีกรรมและมาตรการส่วนการก่อพระพุทธรูป, ปวิรรตจากพับสา
 วัดสุทธศรี อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529), 16.

- เดือน ๔ (เดือนยี่) คนและเทวดาทั้งหลายจะรักชอบมากและทำให้เกิดข้าวของเงินทองเป็นจำนวนมาก
- เดือน ๕ (เดือน ๓) จักเกิดอันตราย เกิดการทะเลาะวิวาทกัน ข้าวของเงินทองจะสูญหาย เกิดถ้อยเกิดความมากนัก
- เดือน ๖ (เดือน ๔) จักเจริญ ได้ลาภยศ ได้สมบัติเป็นที่เคารพนับถือแก่คนทั่วไป
- เดือน ๗ (เดือน ๕) ครอบครัวยากลำบาก จักได้พรากรที่อยู่ เป็นทุกข์ ด้วยข้างของ โจร มักเบียดเบียน หาความสุขไม่ได้
- เดือน ๘ (เดือน ๖) จักมีความอุดมจำเริญใจ อยู่เย็นเป็นสุข จักมีข้างของเงินทอง มีเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งหลาย
- เดือน ๙ (เดือน ๗) จักเป็นทุกข์ยากเข็ญใจ หาผู้อุปถัมภ์ช่วยเหลือไม่ได้
- เดือน ๑๐-๑๑ (เดือน ๘-๙) จักเกิดถ้อยความมีความเดือนเนื้อร้อนใจ ไม่ขาด เกิดทุกข์เกิดภัย
- เดือน ๑๒ (เดือน ๑๐) จักมีข้างของเงินทอง อุดมเจริญใจทุกอย่าง จักสมหวังทุกอย่าง^๙

ในเอกสารคัมภีร์ใบลานเท่าที่สำรวจพบไม่ได้กล่าวเจาะจงกำหนดเวลาวันแรกสร้างหรือบอกมาตราส่วนการสร้างพระเจ้าไม้ มาตราสร้างและวันแรกสร้างพระเจ้างดกล่าว น่าจะเป็นการสร้างพระประธานหรือพระพุทธรูปโลหะสำคัญๆ ที่มีขนาดใหญ่ ส่วนพระเจ้าไม้นั้น ถ้าเป็นองค์หน้าดักขนาดใหญ่ ก็คาดว่าจะเป็นการใช้วัดขนาดตามวิธีที่กล่าวมา แต่ถ้าเป็นองค์เล็กๆ คงอาศัยความชำนาญของช่างผู้แกะหรือของ สล่า คือแกะได้เลยโดยไม่ต้องคำนวณมาตราส่วนให้ยุ่งยาก ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้พระเจ้าไม้ส่วนมากมีสัดส่วนที่ไม่ลงตัว ส่วนวันแรกสร้างนั้น ก็น่าจะนับเอาวันที่ถวายพระเจ้าไว้กับวัดซึ่งเรียกว่าวันอบรมสมโภชพระเจ้า

ตามคำจารึกส่วนมากมักเป็นเดือนยี่เพ็ง (วันเพ็ญเดือน ๑๒) จารึกได้กล่าวว่า “ จ.ศ. ๑๒๕๓ ปีร่วงเหมา เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันจันทร์ข้าพเจ้าหนานโพธาและนางคำคิบ สร้างพระพุทธรูป(องค์นี้)ทำด้วยไม้กุม (ข้าพเจ้าหนานโพธา)แกะสลัก(พระพุทธรูป) เอง (สร้าง)เพื่อคำชูศาสนา (ตราบ) ๕๐๐๐ วัสสา (ข้าพเจ้าสร้างพระพุทธรูป) ร่วมกับศรัทธาอุกหลานทุกคน สุกุมนวตเมทาน์ พุทธรูป อุปาสิกา ทาน์ อรหนตสาวกทาน์ นิพพานปัจจุโย โหนตุเมนิจจ ”

^๙ อุดม รุ่งเรืองศรี, “เดือนที่ควรสร้างพระพุทธรูป” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย

ภาคเหนือ เล่ม ๘ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542) , 4289

เดือนเกียงเป้ง (วันเพ็ญเดือน 11) จารึกได้กล่าวว่า “จุลศักราชได้ 1179 ตัวปีเมืองเป้า เดือนเกียงเป้ง วัน 2 ไทยกาบสันมูลสัทธานางจินแลลูกเต้าพี่น้องชุนได้สร้างยังพุทธรูปเจ้าไว้ ไหว้แลบูชาไปพายขอจ่งเปนส่วนบุญแก่เจ้าแต่เดอะ อรหันตา มคญาน ทินัน นิพพาน ปจโยโหตุ นิจ ฐว ฐว แต่เดอะ แม้นตนมั่ง ปรารถนาผู้เข้าฉันมีจักขอหื้อถึงสุข 3 ประการ”
และเดือน 2 4 5 6 7 8 เป้ง

นอกจากนี้ยังพบว่านอกจากเดือน ต่างที่ได้กล่าวมา ยังพบว่า นิยมถวายพระพุทธรูปในงานประเพณี และงานเฉลิมฉลอง วันสำคัญของวัดวาอารามอีกด้วย

งานฉลองเจดีย์ และวิหาร

อาจจะกล่าวได้ว่า การถวายในงาน ทำบุญใหญ่ หรืองานฉลอง พระวิหาร และพระเจดีย์ ที่สร้างขึ้นใหม่ หรือได้รับการบูรณะต่อเติม เมื่อเสร็จแล้วก็จะมีการเฉลิมฉลอง และถวายสิ่งของ ต่างต่างโดยเฉพาะพระพุทธรูปไม้ให้กับพระพุทธรูศาสนา เพื่อต่ออายุศาสนาครบ 5000 ปี และถือโอกาสในช่วงเวลานี้อบรมสมโภชพระพุทธรูปไปในเวลาเดียวกัน ซึ่งจะพบว่าการถวายในงานนี้จะมีจำนวนมากและซ้ำๆ กัน ดังพบจารึกที่ชัดเจนใน กลุ่มวัดพญาวัด ที่ในปี พ.ศ. 2353 ที่กล่าวถึง การเบิกพระวิหาร หรือการสร้างพระวิหารเสร็จเรียบร้อย ด้วยการทำพิธีเบิกหรือการทำให้เป็นวัด “ศกกราชชะได้ 1172 ตัวปถิกฐสง่า ปถมมูลสัทธาหมายมี ร้อยอุสสา แลนางแก้วชา ยาคิกา ทั้ง 2 เปนประธานแก่พ่อแม่พี่น้อง ยาคิกาวงสาชุนกได้สร้างพุทธรูปพิมพารูปเจ้าองค์นี้ ไว้หื้อเปนที่ไหว้แลบูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลายแท้ดีหลี นิพพะนะ ปัจโย คหตุโน นิจจ ฐว ฐว ดังนี้ดีหลี เบิกพระวิหารพญาวัด แล”

กลุ่มจังหวัดเชียงใหม่ ก็ยังคงกล่าวถึงการถวายในงานฉลองวิหารเจดีย์ “ศรัทธานางเกียง คำ ไชยคำเมา และลูกถวาย (พระพุทธรูปองค์นี้ไว้ที่) วัดดอกเอื้อง เชียงใหม่ เมื่อ วันที่ 18/3/2475 ใน(โอกาสที่มี) งานฉลองพระวิหาร”

“ทำพิธีพุทธาภิเษก (พระพุทธรูปองค์นี้) และถวายไว้ที่วัดศรีเกิด เมื่อ (มีงาน) ฉลองวิหารและเจดีย์ใน ปีพ.ศ 2463”

งานสลากภัต

กินสลากเป็นประเพณีการทำบุญกินกันไปหาญาติผู้ล่วงลับ โดยถวายถ้วยสลากผ่านผู้ทรงศีล และเป็นการทำบุญเพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นการแสดงออกถึงความเสียสละและความสามัคคีของคนในชุมชน เมื่อกำหนดวันกินสลากแล้วจะบอกบุญไปยังหัววัดต่างๆ ที่ใกล้เคียง และชาวบ้านมาร่วมงานบุญ บ้างขายข้าวขายผลิตผลทางการเกษตร จัดเตรียมตัดเสื้อผ้าใหม่ ซื่อข้าวของ

เอาไม้ไผ่มาจักเป็นดอกसानก้วยสลาก ในวันก่อนวันงานเรียกว่า วันดาสลาก จะมีการทำขนม ข้าวปลาอาหารเป็นห่อๆ ผลไม้สำหรับบรรจุลงในก้วยสลาก ซึ่งจะมีก้วยสลากน้อย ก้วยโชคสำหรับจับเส้นสลาก และกัณฑ์สลากหลวงเป็นกัณฑ์จุดสำหรับถวายวัด งานกั้นก้วยสลากเป็นงานใหญ่ หัวใจของงานมุ่งเน้นไปที่ “ทานบารมี” สิ่งของที่เป็นไทยทานจึงพิถีพิถันเป็นรูปธรรมในความเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค สวยงามในภาพของที่ควรให้ทาน และบางถิ่นอาจมีการจัดขบวนแห่ให้ดูยิ่งใหญ่ เพื่อเสริมส่งศรัทธาธรรมให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น

ภาพที่ 174 งานกั้นสลาก วัดพระธาตุหริภุญไชย วัดอุประสงค์ คือเรื่องทานบารมี อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และเป็นปัจจัยน้อมนำไปเกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรย

ชาวล้านนาเชื่อว่าต้นสลากเป็นต้นกัลปพฤกษ์ ที่จะมีของห้อยอยู่มากมาย ซึ่งเชื่อว่าถ้าใครถวายแล้วจักได้ไปเกิดในยุคพระศรีอริย์ ซึ่งชาวล้านนาจึงมีการถวายสิ่งของมากมายให้กับวัด โดยเฉพาะพระพุทธรูปไม้ ก็ยังปรากฏว่าได้ถวายเช่นกัน ซึ่งถือว่าการให้ทานอีกอย่างหนึ่งเป็นการทำบุญที่ก่อให้เกิดผลทางจิตใจในระดับสูงขึ้นวิธีหนึ่ง แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการหาอุบายที่จะฝึกคนให้รู้จักการให้ โดยไม่มีสิ่งแอบแฝงเพราะการเตรียมก้วยสลากเจ้าของจะไม่ทราบวก้วยสลากนี้จะถวายพระรูปใด จึงเป็นการทำบุญ ทำทานที่บริสุทธิ์ใจอย่างยิ่ง จึงเป็นประเพณีที่ควรอนุรักษ์และปฏิบัติสืบทอดต่อไป

ซึ่งผู้ศึกษาได้สันนิษฐานว่า การถวายพระพุทธรูปไม้ หัวใจสำคัญอยู่กับเรื่องของทานบารมี ประกอบกับการค้าศาสนาตราบ 5000 พระวัสสา ตลอดจนปรารภนาให้ศาสนาเป็นที่ยึด

เหนียวจิตใจของพุทธศาสนิกชนไปตลอดถึงยุคพระศรีอริยเมตไตรย ดังจารึกได้กล่าวถึงการถวายพระพุทธรูปในงานสลากภัต ว่า

“ข้าศรัทธาอุบาสก อ้ายกาง เป็นผู้ต้นคิดสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ เพื่อคำบูชา ณ วัดเชียงยืนนี้ ในปีมะโรง ตามวิธีนับแบบเขมร (ตาม) ภาษาไทยว่า ปีเต่าสี่ จัลศักราช ๑๑๕๔ มีการทำพิธีเบิกบาย ฉลองพระพุทธรูปและทำบุญสลากภัต เสร็จหมดเมื่อ วันเพ็ญเดือน ๔ (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันเมืองไค้ (สร้างพระพุทธรูปองค์นี้) เพื่อคำบูชาศานตราบ ๕๐๐๐ พระวัสสา ผู้ข้าขอให้เห็นผลบุญอุดหนุนสืบๆต่อไป ครอบถึงโลกุตตรธรรม ๕ ชั้น มินิพพานเป็นขั้นสูงสุดเทอญ”

งานประเพณีมัสการพระพุทธรูปที่สำคัญ

การถวายพระพุทธรูปในงานประเพณีที่สำคัญนั้น ได้รับความนิยมของพุทธศาสนิกชนชาวล้านนาเป็นส่วนมาก เนื่องจากจากเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญในระดับเมือง เมื่อถึงงานประเพณีทุกคนจากทั่วทุกสารทิศได้เข้ามาสักการะเป็นประจำทุกปี ประกอบกับมีการถวายสิ่งของมากมายในงานบุญในครั้งนี้โดยเฉพาะพระพุทธรูปไม้กนิยมถวายในช่วงนี้ด้วย จากการสืบค้นข้อมูลเอกสารประเพณีของวัดต่างๆพบว่าที่ วัดศรีโคมคำจังหวัดพะเยา มีพระพุทธรูปที่สำคัญ คือพระเจ้าตนหลวงที่เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย ทำให้พระพุทธรูปองค์นี้เป็นที่สักการะของกลุ่มคนทั่วไปในล้านนา ซึ่งประเพณีในการนมัสการพระเจ้าตนหลวงนี้อยู่ในเดือนแปดเป็ง ซึ่งทราบกันดีว่าเป็นวันวิสาขบูชา¹⁰ เป็นวันคล้ายวัน ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ ของพระพุทธเจ้า¹¹ ดังจารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้วัดศรีโคมคำได้กล่าวว่า

“จุลศักราชได้ 1306 เดือนแปดเป็ง เมฆวัน 6 หมายมีสัทธา นางฟองจัน ก็ได้บวช พระเจ้าองค์นี้ไว้คำบูชาศานตราบ 5000 พระวัสสา สุทินน อุตตม ทาน นิพาน”

ดังนั้นการถวายพระพุทธรูปไม้ในช่วงเดือนนี้ ถือได้ว่าเป็นงานสำคัญและเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การถวายพระพุทธรูปเสมือนว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ความเชื่อในเรื่องทานบารมี การสะสมบุญ และ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ครอบทั่ว 5000 ปี

¹⁰สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, วันสำคัญ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2537), 93.

¹¹ พระครูโสภณปริยัติสุธี, แปดเป็ง ประเพณีมัสการ พระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา (พะเยา : นครนิวส์การพิมพ์ พะเยา, 2548), 49.

พระพุทธรูปไม้ประจำชะตา

ในคัมภีร์ใบลานฉบับเดียวกันมีข้อความอยู่ตอนหนึ่ง บอกมาตราส่วนการสร้าง พระเจ้าไม้ชะตา และรายละเอียดอื่นๆ แต่ไม่ได้บอกกำหนดวันแรกสร้างดังความต่อไปนี้

...ที่จักกล่าวอุปเทศอันจักสร้างแปลงยังพุทธรูปเจ้า หื้ออูมิจำเรณูแลอยู่ดีมีสุข และมีข้าวของสัมปตติมั่งคั่ง และมีโชคลาภยศศักดิ์จำเรณูอยู่ดีมีสุข มีดังนี้แล แม้ที่ว่าพระญาณฤทธิสแล่นักบวชญิงชายทั้งหลาย บุคคล ผู้ใดใครหื้ออูมิจำเรณูแก่ตนตัวด้วยตะชะ ยัสสะศรีสมบัติมั่นคงรุ่งเรืองปัจจุบันหัน (เห็น) ต่อหน้าก็ดีแล หื้อมีเครื่องบูชาไม้ข้าวตอกดอกไม้ไผ่บูชาเอา(ทำพิธีพลีเอา) ไม้เตี๋ยป้องกัน (ขอกับ) เทวดาคนรักษา ไม้เตี๋ยป้องกันด้วยคำปรารณามากแห่งตน แล้วเอามาตากแห้งไว้ แล้วสลักแปลงเป็นพระพุทธรูปแล้วลงโขงชะตา (ของผู้สร้าง) ใส่ในแผ่นเงินแล้วหื้อเอาคาถาหัวใจพระเจ้าสุรูป (เสก) เรือนชะตานันว่า พุทธ โธ โพธิยะมุตโต โมเจยยัง ดินโนโตเรยยัง ดังนี้ ๓ ที แล้วลงพุทธมั่งคะละคาถาแวดแล้ว สุรูป ๓ ทีแล้วเอาหน่วย (ลูก) หมากรเตี๋ยป้องกันตากแห้งไว้แล้วเอามารองแทนที่นั้งพระเจ้า แล้วขุดพับ (ม้วน) แผ่นเงินอันลงโขงชะตานันเข้าใส่ไว้กลงพระเจ้า (โพรงข้างในองค์พระ) หื้อทัด (ตรง) หัวอกพุทธรูปเจ้าแล้วหื้อฝังด้วยเครื่องอบรมแล้วใส่หื้อมันดีแล้ว เอาไม้มะม่วงพระญาขอมมาแปลง (ทำ) เป็นจิก (ยอด) โมลิตติคปลายบน แล้งเอาไม้ขุ่นมาแปลงเป็นแท่นแล้วเอาไม้ทัน (ไม้พุทรา) เป็นแขนขวา ไม้หมาเป็นแขนซ้าย แล้วเอาแผ่นเงินอันลงโขงชะตานันน้ำหนักพอบาทแล้ว เอาคาถาหนึ่งจิมมะขันพระเจ้าปูหนึ่งนั้นลงแต่งดังนี้ แล้วเอาคาถาโยสันนิสิโน ๑ ลงแวด แล้วฝังด้วย (น้ำ) รักหื้อมัน แล้วขัดสีหื้อดีแล้วทาร์กใส่คำ (ปิดทองคำเปลว) หื้องามแล้วตัวเรา (ผู้สร้าง) เกิดวันใดหื้อไพนิมนตร์เอาพระสงฆ์เจ้าหื้อพอ ๕ คนแล่นักกล่าวนั้น แควนดี (ยังดี) แลแล้วหื้อสรงอบรมด้วยเครื่องบูชาทั้งหลายมีรูปเทียนอันหอมทั้งหลายด้วยสังจะการวะครบยา (เคารพ) แล้วนิมนต์พระสงฆ์เจ้าสวดมหามังคะละเบิกบายแล้วเอาไว้ให้บูชาเป็นพระเจ้าชะตาหากจักสมฤทธิดังคำมั่นคำปรารณาในภวปัจจุบันหัน (เห็น) ต่อหน้า นี้แล อันหนึ่งก็จักเป็นบุญในภวภายหน้าคือเมืองฟ้าและนิพพาน บ่อย่าชะแล...¹²

¹² ศรีเลา เกษพรหม, พิธีกรรมและมาตราส่วนการก่อพระพุทธรูป, ปรึวรรตจากคัมภีร์

ใบลานวัดแม่คำ ต.บ้านท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529), 11-12.

ภาพที่ 175 พระเจ้าไม้สาริด วัดเหมืองคู่อำม จังหวัดเชียงใหม่

อีกตำราหนึ่งกล่าวถึงการสร้างพระสัมฤทธิ์ คำว่าพระสัมฤทธิ์เป็นชื่อเรียกขานพระเจ้าไม้ประเภทหนึ่ง ที่สร้างจากไม้หลายชนิด นำมาประกอบกันและใช้สลักไม้ชิ้นส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน จากต้นฉับใบลาน วัดไผ่เหลือง ต.โนนเวียง อ.เมือง จ.น่าน เป็นผู้ปริวรรต (ได้ข้อมูลเมื่อ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔) อาจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซางเป็นผู้ชำระมีเนื้อหาดังนี้

“จักสร้างพระสัมฤทธิ์ ด้วยดั่งความประสงค์งไฟมั่งคั่งอันหื้อไปบูชาเอาไม้เคื้อปอง มาไว้อย่าตากแดดไว้หื้อเปลือกแห้งแล้ว ขวกเป็นพระพุทธรูปเจ้าแล้วเอาไม้พระญาณมาแปลงจิก โมลี แล้วเอาไม้เท้า ไม้ทันทมาแปลงแขนขวา เอาไม้แก้ว ไม้มา มาแปลงแขนซ้าย เอาไม้หนุนมาแปลง แทนแล้วหื้อลงขงชาตาแห่งเจ้าลัทธิผู้สร้างนั้น ไล่แผ่นเงินคี่ดี แผ่นคำคี่ดีแล้วข่าลงพุท โรโพไธยัง รัมโมโพไธยัง สักโมโมไธยัง ตินโมตาไธยัง ดั่งนี้แวดแล้ว ข่าลงคาถามัจฉิตว่า สัตติมามัตติ มาสัตติ วิมานัง อะนุ พันธะตะวาสะติ วิมานังทะพังยะถา ถัมภะทะพังจิตตัง มะมะดั่งนี้ แวด ๓ รอบแล้วพัน เสียหื้อดีแล้วลงพุท โรมั่งกะละมัมภูโต แวดแล้ว เอาใส่ไว้ทำดอก แล้วข่าเอาแผ่นเงินคี่ดี ทองคี่ดี ลง คาถาหนึ่งจำมะขัน ว่าดั่งนี้ สุกขุ จะมะวาอุกัง สะมฐาเสส สะสังกะยังวิกัสสะ อธิวิวิธยา ปาฏิหาริ ยังอิทัง จัมมะขันทัง ปุณณะกะกะวา อะทิสฺวานะ เตชะนะ ถัพเพ อันตะรายาอะเสสะโต ดั่งนี้แล้วข่า ลง โยสันนิสิโน แวดแล้วเอารองแทน พระแก้วถมด้วยมุกกรักฝุ่นแก้วเงินคำ ไกสอรดอกไม้ ใส่รัก ติดคำดีแล้ว เราเกิดวันใดหื้อเบิกบานวันนั้น ของทานเราก็ตามเจตนาและหื้อมีเบี้ยหมั้นหมากหมั้น พลุยา อันแล ๘ ห่อ แห้วเทียนใหญ่ ๔ คู่ เทียนน้อย ๘ คู่ น้ำดัน หม้อ สาค หมอน กล้วยเครือ พร้าว

เครือ ข้าวเปลือก ข้าวสาร แก้วแหวนเงินคำ พร้อมแล้วเกิดวันใดอภิเษกวันนั้นเทอะ คำปรารธนามร
นั้นใดคือปรารธนาเอาเทอะหากจักสมฤทธิชะแล ท่านเหย”

ส่วนอีกตำราหนึ่งจากพิพิธตำราการสร้างพระสมฤทธิ ฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร
ต.ในเวียง อ.เมือง จ.น่าน โดยผู้บรรณาธิการเดิม มีใจความดังนี้

“ บุคคลผู้มีสิทธิ์จักสร้างแปลงพุทธรูปเจ้าสมฤทธินั้น หื้อเอาไม้เท้า ไม้หนุน ไม้
บุหนาค ไม้มะมา ไม้ทั้น ไม้สรี ไม้พระญาณยอ มาประสมกัน คือว่า แทนไม้เท้า ตัวไม้หนุน ใจไม้บุญ
นาค บ่าทั้ง ๒ ไม้แก้ว พระหัตถ์ซ้ายไม้มะมา พระหัตถ์ขวาไม้ทั้น พระเศียรไม้สรี พระพิ ไม้พระญา
ยอ สร้างเสร็จแล้วอบรมสมโภช ไว้เป็นที่ไหว้สักการะบูชาแก่คนและเทวดาเพื่อสืบศาสนาดังอันจัก
สมคำปรารธนาแห่งท่านผู้ประการเหมือนชื่อพระพุทธรูปนั้นแล...”

คำจารึกฐานพระเจ้าไม้สมฤทธิอีกองค์ อาจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง เมื่อวันที่ ๒๔
เมษายน ๒๕๕๐ สมบัติของอาจารย์ณัฐพล โอจรัสพร เป็นพระเจ้าไม้ปางชำนะมารหน้าตักกว้าง ๕
นิ้วลงรักลงชาด ปิดทองคำเปลวฐานบัวรอบ มีคำจารึกอักษรธรรมล้านนารอบฐาน ๖ บรรทัด
ข้อความภาษาล้านนา ๔ บรรทัด คำบาลีอักษรล้านนา ๒ บรรทัด ความเป็นดังนี้

“ จุลศักราชได้ ๑๒๔๗ ตัว (พ.ศ.๒๔๒๘) ประกาศสภ (สัปตศก) ไทยยกเป็นคำไยว่า
ปีดับเร้า เดือน ๕ เมืองเชียงใหม่ เพิ่งเม็งครุ วัน ๕ ไทยกดเร้า (เดือน ๕ เหนือวันพฤหัสบดี) คติ ๑๕
ตัว นาที คติ ๒๖ ตัว ราช ปุสยะฤกษ์ได้ ๕ ตัว แลปถมะสมณะศรีทธา หมายถึงตนตัวธูอภิไชแก้วกิริ
ได้สร้างจ้างเพิ่นจลัก (สลัก ขวักพุทธรูปมหาสารูปเจ้าองค์ คุ่มนังนี้แล้วด้วยไม้ต่างๆ นานา คือว่า
(มือ) ซ้ายไม้มา ขวาไม้ทั้น หัวไม้จันจิกไม้ดอกแก้ว หูไม้เคื่องป้อง แทนไม้เท้า อาน (เต้า) ตัวไม้หนุน
แล แล้วก็มี มรูปผาราชะ รัช (ผงสมุก ?) ไปอามาทา ติดด้วยรัก หางอยาง อยา คำแดง สร้างแสง
เรืองเรื่อ ก็เพื่อจักบวชเข้าอบรมเป็นทานกับพระมหาวีรหารวัดเหมืองดู่ท่าข้ามนี้ ไว้กับตนตัวหัวคิง
แห่งข้าอภิไชนี้ไปพายหน้า ขอหื้อพุทธรูปมหาสารูปเจ้าองค์นี้ นำเอาตนตัวผู้ข้าหื้อได้เิงสุข ๓
ประการ มีนิพนพานเจ้าเป็นยอด ครอบต่อเท้า (เต้า) รอดจอดเสี่ยง ๕๐๐๐ พระวัสสา อย่าได้คลาดคลา
จิมแดเทอะ ”¹³

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า นอกเหนือ จากการสร้างพระพุทธรูปที่ถวายในเดือน เกียงเป็ง ยี่
เป็น งานฉลองพระวิหาร เจดีย์ งานนมัสการพระพุทธรูปที่สำคัญแล้ว ยังพบตำราที่ไม่กล่าวถึงวัน
ถวาย แต่ได้กล่าวถึง การสร้างพระพุทธรูปประจำชะตาของผู้สร้างพระพุทธรูปไม้ เพื่อเกื้อหนุนผู้
ถวายนั่นมีบุญบารมี มีลาภยศบรรดาศักดิ์ ตลอดจนมีอายุขัยที่ยืนยาวก็เป็นได้

¹³ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, พระเจ้าไม้ล้านนา (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2554), 100.

บอกนามผู้สร้างถวายเป็น

นามของผู้ถวายนั้น ปรากฏอยู่ถัดไปจาก วัน เดือน ปี ที่ถวายเป็น การปริวรรตอักษรธรรมล้านนาในแต่ละจังหวัดพบว่า มีบุคคลที่ถวายเป็นทุกชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นปกครอง กษัตริย์ ขุนนาง ชาวบ้าน และพระสงฆ์ ที่แสดงให้เห็นถึงความความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการสร้างทุกชนชั้น โดยเฉพาะ กลุ่มที่เป็นชาวบ้านมักจะเจอการถวายเป็นนั้นมากที่สุด ซึ่งจารึกได้กล่าวได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มชนชั้นกษัตริย์และเจ้า

กลุ่มเมืองเชียงใหม่

วัดพันเตา “ จุลศักราช ๑๒๓๔ (พ.ศ. ๒๔๑๕) ปีเต่าสัน เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วัน ๕ (วันพฤหัสบดี) (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันดับเป่า มหาศรัทธาพระเจ้าชีวิต ผู้เป็น ต้นคิด พร้อมทั้งราชเทวีแม่เจ้าคำแผ่นและราชบุตร แม่เจ้าบัวทิพย์เป็นประธาน ร่วมกับพี่น้อง ลูกหลานเหลนของท่านทุกคน จัดทำพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปองค์นี้ แล้วถวายเป็นที่วิหารวัดพันเตา นี้ อุทิศกุศลให้พระเจ้าชีวิต พระบิดา^(๑๒๒) ให้ราชเทวี พระมารดาของแม่เจ้าคำแผ่น และให้พี่น้องที่พิราลัยไปสู่โลกหน้า เพื่อให้ทุกคนได้เสวยผลบุญเทอญ”¹⁴

กลุ่มเมืองลำปาง

วัดปงสนุก “ สกกราชได้ ๑๒๓๔ พ.ศ. 2415 ตัวปีเต่าสัน เดือนยี่เพง เมงวัน ๖ ไทรวาย ยี่ มุลลัทธิ เจ้าพิมพิสาร เปนเจ้าภริยา ลูกเต้าผู้ชู้คน ได้สร้างพุทธรูปองค์นี้ไว้เป็นที่ไว้และบูชาแก่ หมูคนแลเทวดา ขอให้อเป็น หิตวิะสุข ๓ ประการ มินิพพานเป็นยอด แค่นั้น ”

วัดป่าตัน “ สกราชได้ 1125 (พ.ศ. 2306) ตัวปีลิคับเปลา มูรสาธาเจ้าน้อยมมปญญา เปนเกล้าภริยา ลูกเต้าชู้คน ได้สร้างพุทธรูปไว้ยี่สาสนา 5000 ภาสสา ขอเอาสุก 3 ปรกานมินิพพานเจ้า ”

”

¹⁴ สันต์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (คณะกรรมการจัดพิมพ์ เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 140.

กลุ่มเมื่อน่าน

วัดน้ำล้อม “ จุลสกราชได้ 1196 (พ.ศ.2377) ตัว เดือนยี่ ปถมศาสตร์ เพงเมงวัน 7 ปถม มหามูลสัทธา เจ้าพญาเมืองเลนแลราชกัญญา ราชปุตติ นัตตา นัตติ กุมมาระกุมารี เวสยาวังกุลชู้ ตนช้องค์ ได้สร้างพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้ไว้ใหญ่แลบูชาแก่คนแลเทวดาคีหลี นิพพาน ปรม สุกข์ ”

วัดน้ำล้อม “ จุลสักระพะได้ 1187 ตัวปีเมืองใจ เดือนแปดออกคำ เจ้าปถมมุลสัทธา เจ้าพญาสิริสิทธิไชยมสาแลนางคำแก้ว แลนายอชิตะวงสา แลนางเกียงคำ แลพี่น้องยังผู้ 1 ชื่อว่านาง คำเพียงใจ ผู้ 1 ชื่อว่า นางทนแก้ว ได้สร้างพุทธรูปไว้ไว้โศกะพุทธรศาสนา ทราย 5000 พระวัสสา แท้ คีหลีนิพพาน ปจจ โยโหตุ ”

วัดพระธาตุแซ่แห่ง “ (พระ)พุทธรูปองค์นี้ พ่อเจ้าฟ้าหลวง สร้าง ไว้หื้อเป็นที่ไว้สา สักการบูชา แห่งคนและเทวดาทั้งหลาย ไปนานทราย 5000 พระวรรษา แล นิพพานปจจ โย โหตุ ”

กลุ่มเมืองพะเยา

วัดศรีโคมคำ “ พุทธสักราชได้ 2466 ตัวปีคำไค้ เดือน 6 เพง เมงวัน 4 มุลสัทธา พ่อเจ้า หลวงประเทศอุดรทิศ เจ้าเปนเกล้าพร้อมด้วยราชเทวี ปุตตา ปุตติ ชู้ผู้ชู้คน คีได้บวชพระเจ้าไม้จัน ไว้คำศาสนาพระเจ้าทราย 5000 พระวัสสา ขอเอาศิริ สุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอดแต่เทอะ ”

กลุ่มเมืองแพร่

วัดพระหลวง “ นามจตุ จุลสักราชได้ 1251 (พ.ศ. 2432) ตัวลล สหกัม โทสขอมพิสัย สรเค็จเข้ามาใน กิตติคามาสะ ปุชนกุลรวิไทยไทภาสาว่าปีกคเป่า เดือนกิตติกาเพง คือว่า เดือนยี่เพง เมงวัน 5 ไทเมืองไค้ เปนปัจฉิมยาม แลปถมมุลสัทธาพญาสิทธิมงคล พร้อมกับด้วยภริยา ผู้ชื่อว่า นางวันดี ปุตตา บุติ ลูกเต้าชู้ตน ได้สร้างแล้วพุทธรูปเจ้าด้วยไม้ 7 เยี่ยงนี้ไว้ เปนที่ไว้ใหญ่แลบูชาแก่คน แลเทวดาทั้งหลายแต่เทอะ อรหันตา มคคญาณ นิพานปจจ โยโหนตุโน เมตตย พุทธสนธิแก อนาต นิจ นิพาน ปรม สุกข์ ”

กลุ่มเมืองลำปาง

วัดปงสนุก “ จุลสักราชได้ ๑๒๓๓ ตัวปีลัว้งเม็ค เดือนยี่เพง วัน ๗ ไทว่าลัว้งเม็ค มุล สัทธา ท้าวโองการ แลย่าแดง แลนางบัวคำ ได้สร้างพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้ไว้ใหญ่แก่คนแลเทวดาทั้ง หลาย ข้าขอหื้อข้าโลกิยะ โลกุตตระเจ้าแล้ว ข้าขอเอาสุข ๑ ประการ มีมหานรพานเจ้าเป็นยอดแต่ เทอะ ”

วัดปงสนุก “ สกราชได้ ๑๒๓๒ ตัวปีกคสว่า เดือนยี่เพงวัน ๑ ไทเป็กสัน มุลสัทธาปู่ แส่นพรหม เปนเค้าลูกเค้าหลาน คีได้สร้างยังพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้ไว้ใหญ่แลบูชาแก่คนแลเทวดาทั้ง หลาย ขอเน่เป็นโลกิยะ โลกุตตระ สุข มคผลนิพานเจ้า พายหน้าแต่เทอะ ”

กลุ่มชาวบ้าน

วัดคิ้วะ “ จุลศักราชได้ 1193 (พ.ศ.2374) ตัว ปลีรวงเหมา อ้ายสละ ได้สร้างพุทธรูปองค์นี้ไว้เป็นที่ไหว้แก่คนแลเทวดาทั้งหลายตราบ 5 พันวัสสาแท้ดีหลี สุดดินนัง วัดตเมทานัง อรหันต้ามัคคณามัง หิตาพะวะโย โหตุโนนิจัง ”

วัดพญาวัด “ จุลศกพทะ 1172 (พ.ศ.2353) ตัวปีกตสง้า เดือน 5 เพง ปณมุลลัทธา หมายมี ใหม่ ขัตติยะแลนากำพิน ชายปติกา ทั้ง 2 เปนประธานแลพ่อแม่ยาติกาพี่น้อง ชุตนได้สร้างพุทธรูปเจ้าองค์นี้เพื่อเป็นที่ไหว้สักการะบูชา แก่ตนแลเทวดาทั้งหลาย ไพนานตราบ 5000 พระวัสสา แท้ดีหลี นิพพาน ปจโย โหตุ เม นิจุจ วั รุวั แก่ข้าแค่ทอะ

กลุ่มพระสงฆ์

วัดปกสนุก “ สกราชได้ ๑๒๔๕(พ.ศ. 2430) ตัวปีเมืองไค้ เดือนยี่เพงวันจันทร์ สักราข้า ทอโนไชย พงสนุกเป็นกับ ด้วยนางบุญปั่น แลนางหลงได้สร้างยังพุทธรูปเจ้าขอหื้อดั่งคำปรารณาข้าจึงแต่”.

วัดช้างแต้ม “ จ.ศ.1158 (พ.ศ. 2339) ปีราวสี่ เดือน๖ขึ้น๓ค่ำ วัน๓ (วันอังคาร) (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันกำเหมา ศรัทธาพระสงฆ์และฆราวาส ๗๔เป็นต้นคิด ฝ่ายพระสงฆ์มีพระภิกษุเทวินและลูกศิษย์ทุกคน ฝ่ายฆราวาสมีปู้ร้อยอ้ายและย่าใจ สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ เพื่อคำชูศาสนา ขอ (ผลบุญที่เกิดจากการสร้างพระพุทธรูป) จงเป็นเครื่องนำผู้เข้าไปสู่นิพพานเจ้าเทอญ”

การถวายพระพุทธรูปไม้มียู่ทุกชนชั้นตั้งแต่ กษัตริย์ เจ้า ขุนนาง ชาวบ้าน แม้กระทั่งพระสงฆ์ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มพระพุทธรูปในสมัยราชวงศ์มังรายนั้นส่วนมากผู้ถวายเกือบทั้งหมดจะเป็นกษัตริย์และขุนนาง ข้อความจารึก กล่าวถึงการคำชูศาสนาตราบ 5000 ปี แต่ในช่วงล้านนาในยุคเจ้าเจ็ดตนได้นิยมสร้างพระพุทธรูปไม้มันขึ้นมาแทนที่พระพุทธรูปสำริด มีผู้นับถือทุกชนชั้น คำจารึกค่อนข้างที่จะมีความหลากหลาย ใครจะสร้างถวายก็ได้ขึ้นอยู่ตามกำลังศรัทธา จึงทำให้พระพุทธรูปไม้นิยมเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่า ในกลุ่ม กษัตริย์ เจ้า ขุนนาง วัตถุประสงค์หลักคือการคำชูศาสนาตราบ 5000 ปี อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย ตลอดจนปรารณาสุข 3 ประการมีนิพพานเป็นยอด คือสุขที่เมืองมนุษย์ สุขที่เมืองสวรรค์ และสุขแห่งเมืองพระนิพพาน ส่วนชาวบ้าน พระสงฆ์ ปรากฏว่ามีวัตถุประสงค์เหมือนกัน อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าการถวายพระพุทธรูปไม้มันของทุกชนชั้น มีกรอบแนวคิดแบบเดียวกันทั้งหมด อาจจะเป็นกรอบแนวคิดของคนสมัยโบราณที่สืบทอดกันมา จากปู่ ย่า ตา ยาย หลาน เหลน โหล่น ประกอบกับในยุคนี้เป็นยุคที่ทุกคนมีอิสระที่จะสร้างเพื่อจะสืบทอดศาสนาให้คงอยู่ ฉะนั้นจึงส่งผลทำให้ รูปแบบ และคติการสร้างในยุคนี้มีความหลากหลายอย่างเห็นได้ชัด

บอกเจตนาในการสร้าง

เจตนาในการสร้าง นั้นหมายถึง จุดมุ่งหมายหลักของการสร้างพระพุทธรูปไม้อองค์หนึ่ง บางองค์มีเจตนาหลายประการ เช่นสร้างถวาย ณ วัดใดวัดหนึ่งเพื่อร่วมฉลองถาวรวัตถุ โดยบอกเจตนาไว้ดังนี้

1. ถวายเพื่อค้ำชูศาสนา ครอบ 5000 ปี

ตามความเชื่อที่ว่า พุทธศาสนาในยุคของพระพุทธเจ้าสมณะโคตมในภัทรกัลป์นี้ จะมีอายุยาวถึง ๕๐๐๐ ปี โดยหลังจากนั้นจะเปลี่ยนเป็นยุคของพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ ซึ่งองค์นั้นก็คือ พระพุทธเจ้าศรีอริยะเมตไตรย ดังตัวอย่างจารึกหมายเลข 117 166 วัดปรางสนุก วัดหมื่นล้าน ที่มีการกล่าวถึงการถวายเพื่อค้ำชูพระพุทธศาสนา

“ จุลศักราชได้ 1199 ตัวปีเมือง เป้า เดือน 7 เป็ง เม็งวัน ๒ ไท ดับไส้ มหามูลสัทธา พุ เจ้าอิทจักรกั เป็นเค้าแลพ่อแม่พี่น้อง ชุผู้ชุกน ได้สร้างไว้ค้ำชูโชติกะศาสนา ๕ พันพระวัสสา แท้ดีหลี นิพพาน ปจโย โหนตุโน เมตเตยยนตติเก อนาคเต นิจุจ ชุว่าอย่าควาดแท้ดีหลี ”

“ มงกุฎ จ.ศ. ๑๒๖๒ (พ.ศ. ๒๔๔๓) ปีกดไข่ เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วัน ๔ (วันพุธ) (ตามวิธีนับแบบ) ไทย วันกาบสัน (พระพุทธศาสนา) ผ่านมาแล้ว ๒๔๔๓ พระวัสสา ๕ เดือน และ ๑๕ วัน ในอนาคต (พระพุทธศาสนา)จะมีอีก ๒๕๕๖ พระวัสสา ๖ เดือน และ ๑๕ วัน ฤกษ์ที่๒มหาศักราชเจ้าสุริยวงศาและภรรยาเจ้าสุคันธา ผู้เป็นต้นคิด สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์ (นี้) ร่วมกับลูกทุกคน เพื่อค้ำชูศาสนา ครอบ ๕๐๐๐พระวัสสา สุกินนวดเมทาน์พุทธรูป นิพพานปจโย โหนตุเมนิจ ”¹⁵

แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนนั้นได้แสดงความเคารพความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยพบว่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันได้มีการถวายสิ่งของ โบราณวัตถุ และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยงถึง ๕๐๐๐ ปี ซึ่งถ้าพุทธศาสนิกชนไม่ให้ความสำคัญเรื่องนี้แล้ว พระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมหายลงไปที่สุดในเพราะพุทธศาสนิกชนเชื่อว่าภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปเมื่อประมาณ ๒๐๐๐ ปีแล้ว ศาสนาจะค่อยเสื่อมลงไปเรื่อย ซึ่งต่อไปในภายภาคหน้าอาจจะทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมมนุษย์ไม่มีศีลมีธรรม เนื่องจากขาดศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยพระเจ้าติโลกราชนั้นพระพุทธศาสนาได้ครอบ ๒๐๐๐ ปี ในปีนี้เชื่อว่าพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้นจะเสื่อมสลายไปในที่สุดมนุษย์ทุกคนจะไม่มีพระธรรมคำสอนเป็นที่ยึดเหนี่ยวและขัดเกลาจิตใจ

¹⁵ อันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), 159.

ของมนุษย์ พระองค์จึงให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก โดยสนับสนุนให้มีการคัดลอกคัมภีร์ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก จึงเกิดการสังคายนาพระไตรปิฎก ขึ้นครั้งแรกของประเทศไทยที่วัดมหาโพธิ์ ธารามหรือวัดเจ็ดยอด นอกจากนี้ยังมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเป็นจำนวนมากเพื่อค้ำชูพระพุทธศาสนา ฉะนั้นคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นประชาชนทั่วไปในล้านนาจึงต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยการทำนุบำรุงศาสนาไม่ว่าจะเป็นการดูแลรักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และอุทิศถวายพระพุทธรูปไม้เพื่อให้ค้ำชูศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป¹⁶

2. ถวายเพื่อเป็นที่ไว้บูชาแก่คน และ เทวดาทั้งหลาย

นอกจากที่พุทธศาสนิกชนจะให้การเคารพบูชาพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งคนในล้านนาให้ความสำคัญในการยอมรับนับถือนั้นก็คือเทวดา อารักษ์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง ตั้งแต่พระองค์ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ตลอดจนกระทั่งอิทธิพลทางพุทธศาสนาที่แผ่ขยายจากอินเดียให้กับดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะในดินแดนทางตอนเหนือของประเทศไทย ในอาณาจักรล้านนา ซึ่งก่อนหน้านั้นประชาชนชาวล้านนานั้นนับถือเทพารักษ์ เทวดาท้องถิ่นที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จะปกป้องคุ้มครองให้ประชาชนในล้านนาให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง เมื่ออิทธิพลทางพุทธศาสนาได้เข้ามา เป็นเหตุทำให้ความเชื่อทั้งสอง ระหว่างพุทธศาสนากับการนับถือผี ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้จะพัฒนาไปพร้อมกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยแยกออกจากกันไม่ได้ ฉะนั้นจารึกที่ปรากฏบนฐานพระพุทธรูปที่กล่าวถึงการบูชาเทวดาบนสวรรค์และถวายพระพุทธรูปเพื่อให้เทวดาเพื่อสักการะ ซึ่งสิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญแก่เทพยดาหรือเทวดา โดยเทพต่างๆ เหล่านี้จะคอยปกป้องดูแลและรักษาให้ประชาชนนั้นให้อยู่ดีมีสุข รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ซึ่งแสดงให้เห็นว่านอกจากพระพุทธรูปจะเป็นที่สักการบูชาของมนุษย์แล้ว พระพุทธรูปยังเป็นที่สักการบูชาของหมู่เทวดาด้วย ดังจารึก เลข ทะเบียน 176 143 วัดพญาวัด วัดปงสนุก ได้กล่าวไว้ว่า

¹⁶ ศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์, การศึกษาพระพุทธรูปไม้ วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (เชียงใหม่ : รายงานการศึกษาวิจัย ในวิชา สัมมนาโบราณคดีล้านนา – ล้านช้าง สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551), 52.

“ ศักราชได้ 1172 (พ.ศ. 2353) ศรีราชา ปฐมมุลสัทธาหมายมี ใหม่ ทิพพะ แลนางจัน เป็นประธาน ปิตา มารดา ยาคิกาวงสา ชุตน ได้สร้างยังพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้(เป็นที่)ไหว้บูชาแก่คน แลเทวดาทั้งหลาย แท้ดีหลี นิพพานะ ปัจจโย โหตุเม ตุเตยย สันติเก อนาคเต นิจจัง ชูวัง ชูวัง ดังนี้แล ”

“ ศักราชได้ 1234 (พ.ศ. 2415) ตัวปีเต่าสัน เดือนยี่เพง เมงวัน 6 ไทรวายยี่ มุลสัทธาพระ ปัญญาพ่อแม่พี่น้องผู้ผู้คน ได้สร้างพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้ เป็นที่ไหว้และบูชา แก่หมู่คนและเทวดา ทั้งหลาย ขอหือเป็น หิตวิระสุข 3ประการ มีนิพพานเป็นยอดแต่เทอะ ”

3. ถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญไปหา พ่อแม่ พี่น้อง หรือสัตว์เลี้ยงที่ล่วงลับไปแล้ว

สื่อให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องโลกหน้า ที่เชื่อว่ามนุษย์ และสัตว์ที่ตายไป จะได้ไปอยู่ใน ภพภูมิต่างๆ ตามกุศลผลบุญที่เคยทำมา โดยความเชื่อนี้ปรากฏมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ที่มีการฝังสิ่งของให้แก่ผู้ล่วงลับไปใช้ในภพภูมิข้างหน้า ส่วนใน สมัยประวัติศาสตร์เมื่อมีการนับถือพระพุทธศาสนา ได้มีการทำบุญเพื่อที่จะส่งผลบุญไปให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยหวังว่าผลบุญนั้นจะส่งให้พวกเขาทั้งหลายได้ไปสู่ภพภูมิที่สูงยิ่งขึ้นไป ซึ่งจะยังถึงความเป็นสุขมากยิ่งขึ้น ดังปรากฏในคำให้พรของพระสงฆ์ทั่วไปที่กล่าวว่า

“...หือพ้นจากที่ทุกข์ หือ ได้ถึงที่สุขที่ดี.... เมื่อไปถึงยามเช้าก็ขอหือเป็นข้าวงาย ไปถึง เมื่อยามขวาย หือกับเป็นแผ่นเสื้อแลแผ่นผ้า ไปถึงเมื่ออุณบุญนหือกลับกลายเป็นสะเปาคำล่ำประเสริฐ นำไปเกิดยังเมืองฟ้าเมืองสวรรค์...”¹⁷

ดังตัวอย่างคำจารึกที่กล่าวถึงการอุทิศส่วนกุศลไปหาผู้ตาย เช่นจารึกฐานพระพุทธรูป วัดพันเตา ที่เจ้ามหาชีวิต(พระเจ้าอินทรวชิยานนท์) ได้อุทิศให้แก่เจ้ากาวิโรสุริยวงศ์ (เจ้าชีวิตอ้าว) หลังจากทีพระองค์สิ้นพระชนม์ ว่า

“ จุลศักราช ๑๒๓๔ (พ.ศ. ๒๔๑๕) ปีเต่าสัน เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วัน ๕(วันพฤษหัตถ์) (ตามวิธีนับแบบ) ไทยวันดับเป้า มหาศักราชพระเจ้าชีวิต’ผู้เป็นต้นคิด พร้อมทั้ง ราชเทวีแม่เจ้าคำแผ่นและราชบุตร แม่เจ้าบัวทิพย์เป็นประธาน ร่วมกับพี่น้องลูกหลานเหลนของ ท่านทุกๆคน จัดทำพิธีพุทธภิเษกพระพุทธรูปองค์นี้ แล้วถวายไว้ที่วิหารวัดพันเตานี้ อุทิศกุศลให้

¹⁷ วีรศักดิ์ ของเดิม, รายงานการวิจัย ศิลปกรรมท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ในเขต

พระเจ้าชีวิต พระบิดาให้ราชเทวี พระมารดาของแม่เจ้าคำแผ่น และให้พี่น้องที่พราลัยไปสู่โลกหน้า เพื่อให้ทุกๆ องค์ ได้เสวยผลบุญเทอญ”¹⁸

และจารึกที่กล่าวถึงการอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลไปให้สัตว์เลี้ยง แสดงให้เห็นถึงความ เป็นสังคมเกษตรกรรม ที่ชาวนาใช้ควายไถนาช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เป็นอาหารเลี้ยงชีพ มนุษย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างคนและสัตว์ได้เป็นอย่างดี ดังจารึกฐานพระพุทธรูป วัดป่าจำ ทะเบียน 018 ดังข้อความว่า

“ พระพุทธรูปองค์นี้ อ้ายอินถากับด้วยภริยาลูกเต้า หลานเหลน ชุ่ผู้ชุน แด่เทอะ ได้ สร้างปลือกอสี สักกราชได้ 1242 ตัว นายอินถาได้สร้างถวายเป็น... นามบุญไปหาควายผู้เผือกจิมแล ”

4. ถวายเพื่อเป็นพระพุทธรูปดวงชะตา

เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุดวงชะตา เรียกว่า พระชาตา โดยสร้างจากใช้ไม้ หลายชนิดประกอบกันเป็นองค์พระ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากคัมภีร์ใบลาน จากวัดไผ่เหลือง ตำบลในเวียง อ.เมืองน่าน จ.น่าน กล่าวว่า “เอาไม้เคื่องปล่องมาตากแห้งมาแกะเป็นองค์เอาไม้พระญาณมาทำ ยอดเมาลี ไม้เท้าไม้ทันทำแขนขวา ไม้แก้วไม้มาทำแขนซ้าย ไม้ขนุนทำเป็นแท่น ”

อีกตำราหนึ่งเป็นเอกสารพิสดารของวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ต.ในเวียง อ.เมือง จ. น่าน กล่าวถึงไม้ที่สร้างพระสมฤทธิไว้ดังนี้

“เอาไม้เท้า ไม้ขนุน ไม้ขนุนาค ไม้มะมา ไม้ทันท ไม้สรี ไม้พระญาณยอ แท่นใช้ไม้เท้า องค์พระใช้ไม้ขนุน ใจใช้ไม้ขนุนาค บ่าทั้งสองใช้ไม้แก้วพระหัตถ์ขวาใช้ไม้มะมา พระหัตถ์ซ้ายใช้ ไม้ทันท พระเศียรใช้ไม้สรี ยอดพระเมาลีใช้ไม้พระญาณยอ ”¹⁹

และข้อความจารึกใต้ฐานพระพุทธรูปไม้ที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามได้กล่าวถึง การสร้างพระพุทธรูปดวงชะตาไว้ว่า

เลขทะเบียน 89 วัดดวงดี “จ.ศ. ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๓๕๕) ปีระวาศี เดือน ๑๐ ขึ้น๙ค่ำ วัน ๔ (วันพุธ) สร้าง (พระพุทธรูปองค์นี้เป็น) พระชะตาเจ้า (ของ)เจ้ามหาพรหม การสร้างและการทำ พิธีพุทธาภิเษก (พระพุทธรูป)ทุกอย่างทำเสร็จภายใน๑วัน

¹⁸ ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการ จัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนัก, 2519), 140.

¹⁹ นิยม สอนสีโย, (ปริวรรต), พระชะตา, คัมภีร์ใบลานวัดไผ่เหลือง ตำบลในเมือง จังหวัดน่าน, และเอกสารพิสดาร วัดพระธาตุช้างค้ำ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, เมื่อปี พ.ศ.2544 (ยังไม่ได้ตีพิมพ์)

เลขทะเบียน 056 วัดบ้านหลุก (ลำพูน) “ สัทธายาคำแพง เป็นพระเจ้าชาตาไว้คำชู
ศาสนา 5 พระวัสสาตามความปรารถนาชูเยี่ยงหมู่ปฐวี สุทนิ้ง อตะม ทาน นิพาน ปถ.โยโทน.ตุโน
นิจิง”

ผู้ที่สร้าง พระพุทธรูปประจำหะดานั้นเชื่อว่า ไม่ว่าจะเป็น ท้าวพญา ฤๅษณ์ นักรบ
และชายหญิงทั้งหลาย เมื่อสร้างแล้วจะมีความเจริญรุ่งเรือง มีเดชสมบัติมั่งคั่ง อายุยืนนาน หาก
แม่นได้ตายไปจักไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ตลอดจนถึงพระนิพาน

5. ถวายเพื่อแก้บน

ถือได้ว่าเป็นข้อสนับสนุนได้อย่างดียิ่ง ที่จะนำมาใช้กับคำกล่าวที่ว่า การนับถือ
พระพุทธศาสนาในล้านนานั้น เป็นการผสมผสาน ระหว่างพุทธกับผี เนื่องจากสังคมล้านนาในสมัย
โบราณได้นับถือผีก่อนที่ศาสนาจะเข้ามามีบทบาทต่อสังคมการเมือง จนทำให้ศาสนาได้
เจริญรุ่งเรือง จึงเห็นได้ชัดว่า ชาวล้านนานิยมมีการติดสินบนหรือ บนบานสานกล่าวมาตลอด โดย
จะเห็นได้ว่าหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่มีการปฏิบัติแบบนี้เพื่อบูชาพระพุทธเจ้า แต่จะพบ
ในกลุ่มที่มีความเชื่อเรื่องผีสาวเทวดาเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการนับถือผีควบคู่ไปกับ
พระพุทธศาสนาในดินแดนแถบนี้ ดังปรากฏในคำจารึกในกลุ่มพระพุทธรูปใน วัดป่าจำ เลข
ทะเบียน 061 ว่า

“ ปถมะมูลละสัทธา หมายมีนายเรือน เคียดอ้ายเป็นเกล้า พร้อมกับด้วยพ่อแม่ชื่อว่า พ่อมา
แลแม่คำ ได้บวชพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้คำชูโกฎะพุทธรูปศาสนา 5 พันพระวัสสา เพื่อผู้ข้าได้บวชไว้ ขอ
หื้อแล้วคำบลดวนั้นแต่ทอระ สร้างเมื่อ จุลศักราช 1308 ปีระสายเสต เดือนยี่เพ็ง เม็งวันสุกแล

บอกคำปรารถนาของผู้สร้าง

1. ปรารถนาเพื่อขอไปเกิดเป็นพระอรหันต์ ในยุคพระศรีอาริย์

ความเชื่อเรื่อง พระศรีอาริย์เมตไตรยปรากฏ จากพระไตรปิฎกเล่มที่ 11 พระ
สุตตันตปิฎก เล่ม 3 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค จักกวัตติสูตรซึ่งเป็นพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา
นิกายเถรวาท เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 องค์สุดท้ายแห่งภัทรกัปนี้ ภายหลังหลังจากที่ศาสนา
ของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า สิ้นสุดไปในปี พ.ศ. 5000 พระศรีอาริย์เมตไตรย จะมาเป็น
พระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง มาในอนาคต โดยเชื่อกันว่าโลกนี้ จะมีความสงบสุข และพระศาสนาจะมี
ความรุ่งเรืองกว่า พระศาสนาของพระพุทธเจ้าในองค์ปัจจุบันนี้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าจะมีพระ
อริยบุคคลมากกว่า และประชาชนจะมีความสุขอย่างยิ่ง คือจะไม่มีเรื่องร้อนใจเลย ทุกคนพอใจใน
ความเป็นอยู่ ไม่มีการเบียดเบียน ตอนนอนไม่ต้องปิดประตูก็ได้ บ้านเลขไม่ต้องทำประตูก็ได้ เรื่อง
คนร้าย หรือขโมยก็ไม่ต้องกลัว แล้วก็คนจะเป็นคนดีเหมือนกันหมด ไม่มีคนพาล จนกระทั่งลงจาก

บ้าน ก็ไม่มีใครจำได้ว่าใครเป็นใคร เพราะมันดีเหมือนกันหมด มันสุภาพเหมือนกันหมด มันสวยเหมือนกันหมด จนเมื่อกลับเข้าบ้าน จึงจะจำได้ว่า นี่คือภรรยาของเรา นี่คือสามีของเรา นี่คือลูกของเรา และต้องการอะไรก็ได้ มันมีต้นไม้พิเศษที่เรียกว่า ต้นกล้วยพฤกษ์ อยู่ทุกทิศ อยากได้อะไรก็ไปขอที่ต้นไม้ จะสะดวกสบาย แม้แต่การคมนาคม การไปการมา จนว่าน้ำในแม่น้ำนั้น จะไหลลงข้างหนึ่ง จะไหลขึ้นข้างหนึ่ง เพื่อจะสะดวกต่อการใช้เรือ สรุปว่าไม่มีความทุกข์ อยู่กันเป็นผาสุก ไม่มีอันตราย ทุกอย่างได้อย่างใจ

ความเชื่อจะได้ไปเกิดในยุคนี้ พังเทศมหาชาติ การให้ทานทุกชนิด ศีล การรักษาศีลให้บริสุทธิ์และการภาวนา คือไปปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ สิ่งนี้เป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าจะนำผู้ปฏิบัติทั้งหลายได้ไปเกิดในยุคพระศรีอริย์ ดังปรากฏจารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ล้านนาเป็นจำนวนมากที่ได้กล่าวถึงการขอไปเกิดเป็นพระอรหันต์ ในยุคพระศรีอริย์เมตไตรย ดังจารึกได้กล่าวว่า

“ จุลศักราชได้ 1259 อุตระคุเข้ามาในเดือนยี่เป็ง เม็งวัน 3 สัทธาปุณยัตน เป็นเกล้าติดกับด้วยน้อยนั้นทาสา ภริยาถูกเต้าพี่น้องผู้ชู้คน ก็ได้สร้างยังพุทธรูปเจ้าองค์ 1 ขอเป็นปราใจอรหันตาในสำนักพระเจ้าอาริยะเมตไตรย แก่ผู้ข้าทั้งหลาย นิพพานัง ประมัง สุขัง นิจจัง แต่เทอะ ”

และจารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ เลขทะเบียน 119 พ.ศ. 2432 ก็กล่าวถึงการขอไปเกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอริย์ ตรงคำบาลีปิดท้ายของจารึกฐานพระพุทธรูปไม้

“ นามจุจุ จุลศักราชได้ 1251 ดังฉลุ สห กัม โทษขอมพิไลย สระเด็จเข้ามาในกิตติคามาสะ ปุณนมครุวาฬไกองไท ภาสาว่าปีกักเป้า เดือน กิตติกา เพง คือว่าเดือนยี่เพงเมงวัน 5 ไทเมืองไค้เปนปัจฉิมยามแล ปถมมูลสัทธา พญาสิทธิมงคล พร้อมกับด้วยภริยา ผู้ชื่อว่านางวันดี ปุตตาแลปุตติ ลูกเต้าชู้ตน ได้สร้างแล้วพุทธรูปเจ้าแล้วด้วยไม้ 1 นี้ไว้เปนที่ไหว้แลบูชาเกคนแลเทวดาทังหลายแต่เทอะ อรหันตา มคฺคญาณ นิพานปัจจุโยโหนตุ ในเมตยพุทธสนฺติเก อนาเด นิจ นิพพานัง ปรมสุขัง ”

สิ่งนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงการฝังรากลึกและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในล้านนา ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธ จึงเป็นแรงผลักดันทำให้เกิด ความเลื่อมใส ศรัทธา และเชื่อมั่นในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่งปรารถนาอยากเป็นพระอรหันต์ผู้ซึ่งได้ละทิ้งกิเลสทั้งหลายทั้งปวงและเข้าใจหลักธรรมที่พุทธองค์ทรงสั่งสอน และสิ่งปรารถนาสูงสุดที่ทุกคนเชื่อว่ามีเมื่อมีการสะสมบุญมากนั้นจะได้ไปเกิดได้ยุคพระศรีอริย์

2. ปรารถนาเพื่อไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า และพระนิพพาน

แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวล้านนา ที่มีความเชื่อว่าการทำบุญที่ว่าด้วยเรื่องของ “ทานบารมี” แล้วกุศลผลบุญที่ได้กระทำมา ได้นำพาตนเองไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นฟ้า เป็นดินแดนที่พบแต่ความสุข กาย สุขใจ ไม่เป็นทุกข์เหมือนเกิดมาเป็นมนุษย์และสัตว์บนโลกมนุษย์ที่มี

แต่ความยุ่งยากวุ่นวาย และเมื่อทำบุญมาก ผลบุญยิ่งมากก็จะน้อมนำไปสู่พระนิพพาน จะได้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เสวยสุขอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธ ดังปรากฏในคำจารึก ฐานพระพุทธรูปไม้วัดป่าต้นหลวง เลขทะเบียน 052 กล่าวว่

“ จุฬศกกราชไค 1260 (พ.ศ. 2441) ตัวปลีเป็กเส็ด เดือนยี่ เมงวัน 7 ไท คับเปลา ปถมมูลศรัทธาหมายมียาหรือ่นคำ แลนางบัวคว เป็นเกล้าลูกเตาทั้งมวลผู้ซุคนคองจิดไพกัณบวคพुरुปองคันี้ไว้คำกับศาสนา พระเจ้า ขอปเปนปรใจไปหน้าในเมือ่งฟ้าแลเมือ่งคน มีนิพพานเจ้าเป็นยอดแท้แต่เทอะ จดาโรอิทธิสาโท สมมาสมพุทโธ วิริยทปปาโท สมมาสมพุทโธจิตตทปปาโท สมมาสมพุทโธวิมสิทปปา สมมาสมพุทโธ นิพพานปัจจโย โหตุโนนิจ ”

3. ประรณาสุข 3 ประการมีนิพพานเป็นยอด

สิ่งที่มนุษย์ปรารถนาที่สุด คือความสุขไม่ว่าจะเป็น กษัตริย์ ขุนนาง ชาวบ้านทั่วไปล้วนเกิดมาพร้อมกับความทุกข์และสุขในการดำรงชีวิต บ้างก็มีชีวิตที่มีความสุข บ้างก็มีทุกข์ในการใช้ชีวิต มีปัญหาต่างๆเข้ามารุมล้อมหลายด้าน แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นที่พึงพอใจเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนคือ วัด ซึ่งสิ่งนี้ล้วนเป็นตัวขัดเกล่าจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้รู้จักการทำดี มีศีลมีธรรม และสอนในเรื่องของการให้ “ทาน” เชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์น้านปการชีวิตมีความสุขกายสบายใจ และผู้ให้ทานก็ปรารถนาสิ่งนี้เป็นการตอบแทน จะเห็นได้ว่าจารึกที่ฐานพระพุทธรูปไม้ เกือบทุกองค์ที่การปรารถนา สุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอด ซึ่งหมายถึง สุขบนโลกมนุษย์ สุขบนโลกสวรรค์(เป็นที่อยู่ของเทพยดา และโลกแห่งพระนิพพานคำว่า "นิพพาน" เป็นคำที่ใช้กันในปรัชญาหลายระบบในอินเดีย โดยใช้ในความหมายของความหลุดพ้น แต่การอธิบายเกี่ยวกับสภาวะของนิพพานนั้นแตกต่างกันออกไป ในปรัชญาอุปนิษัตเชื่อว่า นิพพานหรือ โมกษะ คือการที่อาตมมันย่อยหรือชีวาดมันเข้ารวมเป็นเอกภาพกับพรหมัน แต่ในพระพุทธศาสนาอธิบายว่า นิพพานคือการหลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา ซึ่งแสดงออกในรูปของโลภะ โทสะ และโมหะ มิได้หมายความว่า เป็นการหลุดพ้นของอิตตาหรือตัวตนในโลกนี้ ไปสู่สภาวะของนิพพานเช่นเดียวกับคำสอนอุปนิษัต แต่หมายถึงความดับสนิทแห่งความร่าร้อนและเครื่องผูกพันร้อยรัดทั้งปวง ซึ่งเรียกว่าเป็นความทุกข์²⁰ ซึ่งจารึกในล้านนามักกล่าวถึงการไปสู่พระนิพพานเสมอ ดังจารึกฐานพระพุทธรูปวัดพระหลวง วัดดอกคำ เลขทะเบียน 055 50

²⁰ เสถียร โพธิ์นันทะ. ธรรมวิดิญาณกับนิพพานญาณ และหลักสุญญตา (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2526) , 46.

“ ปณมุลัทธาทาหมายมีน้อยยานะ เป็นเค้าแลกริยาอุกเค้าผู้ตนก็เป็นมุลัทธาทา ข้าขอเอา
สุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอด แปนสมพารข้าไปแก้ไปกล้ายังหนเทียวไปวัฏฏสงสาร คังอันคอดี
ข้าขอให้อุคคสมสิทธิ ชูอันแดเทอะ ”

“ ด้วยเหตุบุญนี้ (ผู้) ข้าอยากได้สิ่งใด ขอให้สัมฤทธิ์ผลตามความต้องการปรารถนาทุก
สิ่ง ทุกอย่าง ผู้ข้าขอถึงสุขทั้ง๓ชั้น มีนิพพานเจ้าเป็นขั้นสูงสุดเทอญ นิพพานปัจจุโยโหตุเมนิจ
(ขอให้เป็น) คังนีอย่าให้กลาเลย ”

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า นิพพานคือจุดสูงสุดที่ชาวพุทธทั้งหลายต้องการไปถึง คือการที่
พระพุทธองค์สอนให้มนุษย์ทั้งหลายปฏิบัติจนหลุดพ้นจากวัฏสงสาร โดยไม่มีการกลับมาเวียนว่าย
ตายเกิดอีก ทำให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ การที่ใครจะไปถึงนิพพานได้ไม่ใช่ของง่าย ต้องไปด้วย
ตนเอง จะให้ผู้อื่นมาช่วยเหลือไม่ได้ แม้ว่าพุทธศาสนาทางมหายานว่ามีทางลัดที่องค์พุทธะและ
พระโพธิสัตว์ต่างๆจะสามารถช่วยเหลือให้คนพ้นทุกข์ได้ คงเป็นเพียงช่องทางเสริมสร้างกำลังใจแก่
คนส่วนหนึ่งเท่านั้น การไปสู่พระนิพพานของมนุษย์นั้นค่อนข้างทำได้ยาก ผู้ที่จะหลุดพ้นได้นั้น
ต้อง ต้องตัดอวิชชา ตัณหา ซึ่งแสดงออกในรูปของโลภะ โทสะ และโมหะจึงจะไปถึงจุดมุ่งหมายที่
ไปปรารถนาไว้ จึงทำให้การถวายเป็นสังฆบูชาให้กับพระพุทธศาสนาเป็นที่นิยมมาก ไม่ว่าจะเป็น
พระพุทธรูปไม้ ที่มกจirikอักษรธรรมล้านนา กล่าวถึง นิพพาน เสมอ สันนิษฐานได้ว่า ความเชื่อใน
เรื่องของการให้ทานนั้นเป็นอานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ ดังที่ชาดกที่กล่าวถึงพระเวสสันดรเกี่ยวเรื่องของการ
ให้ทานบารมี จนในอีกชาติหนึ่งได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเนื่องจากผลบุญที่สะสมไว้
แต่ชาติปางก่อน จนเมื่ออาณาจักรต่างได้รับพระพุทธศาสนาจากอินเดียผ่านมายังลังการและจาก
ลังกาได้แผ่ขยายไปตามเมืองต่างในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงทำให้พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อเรื่อง
ของการสะสมบุญมากขึ้นเรื่อยๆ สิ่งนี้จะเป็นแรงผลักดัน หรือตัวช่วยให้ตัวเองได้หลุดพ้นจาก
กิเลสตัณหา จนสุดท้ายอานิสงส์ที่ได้สร้างไว้ ก็จะอยู่ในโลกของพระนิพพาน ที่หลุดพ้นจากการ
เวียนว่ายตายเกิด

4. ปรารถนามีปัญญาคุณแม่น้ำทั้ง 5

เมื่อย้อนอดีตไปสู่สังคมบรรพกาลแล้วเราจะพบว่า “น้ำ” เป็นปัจจัยสำคัญที่มนุษย์
คุ้นเคยและจำเป็นต่อการดำรงชีวิต นับเนื่องตั้งแต่การปฏิสนธิแล้วก่อเกิดเป็นสรีระของคนเราต่างก็
มีน้ำเป็น สิ่งหล่อเลี้ยงให้เติบโตใหญ่จวบจนกระทั่งการดับสูญ น้ำก็ยังมิบทบาทหน้าที่อยู่เสมอ เมื่อน้ำ

มีความสำคัญดังนี้แล้วสำหรับในทางคติความเชื่อของลัทธิศาสนาต่างๆ ในสังคมทั้งตะวันตกและตะวันออก ดังเราจะพบว่าแต่ละแหล่งอารยธรรมสำคัญของโลกนั้นก็ให้ความสำคัญกับสายน้ำน้อยหนึ่งก็เปรียบเสมือนสายน้ำเหล่านั้นเป็นดังสายโลหิตที่หล่อเลี้ยงชีวิต และสรรพสิ่งของบ้านเมือง อารยธรรมอินเดียก็เป็นอีกแห่งหนึ่งของโลก ที่มีการให้ความสำคัญต่อสายน้ำอย่างสูงยิ่ง โดยนอกจากจะถือว่า “น้ำ” เป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตแล้ว น้ำยังมีบทบาทและความหมายในเชิงปรัชญา ศาสนาลัทธิศาสนาและประเพณีพิธีกรรมต่างๆ อีกด้วย เกือบแทบทุกวาระโอกาส นับตั้งแต่เกิดจนตายในวัฒนธรรมอินเดียโดยเฉพาะที่นับถือลัทธิศาสนาพราหมณ์ ฮินดู เราจะพบว่าในคติความเชื่อที่ว่าด้วยเรื่องน้ำ หรือแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์สำคัญของอินเดียนั้นประกอบไปด้วย 5 สายสำคัญ อันได้แก่ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู และมहि ซึ่งเรียกรวมกันว่า “ปัญจมหานที” ที่ใช้สำหรับนำมาประกอบในพิธีบรมราชาภิเษกของกษัตริย์แห่งชมพูทวีปมานับ ตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณกาล ซึ่งยังได้ส่งอิทธิพลแนวความคิดและคติความเชื่อดังกล่าวนี้ เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิในแถบบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออุษาคเนย์ โดยเฉพาะแม่น้ำคงคาแล้ว ถือได้ว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของโลกที่ชนชาวอินเดียด้วยที่เชื่อ กันว่าเป็นสายน้ำที่มีต้นกำเนิดมาจากสรวงสวรรค์ ที่ไหลลงมาหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ อีกทั้งใช้สำหรับชำระมลทินได้ด้วยการอาบน้ำชำระร่างกาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของผู้นับถือลัทธิพราหมณ์ฮินดู เมื่ออารยธรรมจากชมพูทวีปได้กระจายเข้ามาสู่ดินแดนอุษาคเนย์ พิธีกรรมต่างๆ ก็ได้มีการยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ถึงแม้ว่าดินแดนเหล่านี้มิได้ตั้งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 5 สายสำคัญ หากแต่ก็ได้มีการกำหนดสมมุติเอาแหล่งน้ำอื่นๆ ในท้องถิ่นมาเป็นสัญลักษณ์ แทน “ปัญจมหานที” ในชมพูทวีป ไม่ว่าดินแดนเหล่านี้ตั้งอยู่เป็นแคว้นแคว้นอาณาจักรใหญ่น้อยต่างๆ อาทิ พม่า เขมร สยาม ล้านนา ลีปสองปันนา และล้านช้าง ต่างก็ได้ยึดถือปฏิบัติเรื่องคติความเชื่อเรื่อง “น้ำ” มาจากวัฒนธรรมอินเดียเช่นเดียวกันทั้งสิ้น

สำหรับพิธีสำคัญในการใช้น้ำ เพื่อการชำระหรือการยกระดับสถานภาพของผู้คนในสังคมตะวันออกแล้ว พิธีกรรมดังกล่าวการเราจะใช้น้ำสะอาดบริสุทธิ์เจือด้วยเครื่องหอมบางอย่าง แล้วเข้าสู่พิธีการทางลัทธิความเชื่อด้านมนตราอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการสร้างพลาณาภาพให้เกิดแก่น้ำนั้น หากเป็นพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ฮินดูก็จะเรียกว่า “น้ำเทพมนตร์” หมายถึงน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยฤทธานุภาพจากเทพยดาองค์สำคัญต่างๆ แต่หากเป็นพิธีทางพุทธศาสนาแล้วก็จะเรียกว่า “น้ำพุทธมนตร์” โดยมีความบริสุทธิ์และทรงด้วยพลาณาภาพจากพระพุทธคุณอันวิเศษที่พระสงฆ์ได้ สวด

เจริญคาถาเอาไว้ จากนั้นจึงถึงขั้นตอนของพิธีการรดน้ำต่อสิ่งของหรือผู้ที่เข้าประกอบ พิธีกรรม ก็ได้มีลักษณะของการรดน้ำดังกล่าวนี้หลายลักษณะ เป็นต้นว่าการประพรมด้วยการทำให้น้ำนั้น ไพรยปรายเป็นละอองทั่วทั้งบริเวณ พิธีให้เกิดความเป็นสิริมงคล การสถาปนาบุคคลสำคัญให้มี สถานภาพสูงขึ้น โดยเฉพาะในสถาบันกษัตริย์และศาสนาแล้ว การสร้งน้ำด้วยการใช้น้ำรดต่อบุคคล นั้นๆ เป็นสิ่งสำคัญในการที่จะเป็นสิ่งที่สร้างความชอบธรรมและยอมรับในสถานภาพใหม่ที่ ได้รับ นั้นอย่างเป็นทางการ ดังในเอกสารโบราณในสุวรรณภูมิจะเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “การสร้งน้ำมูรธาภิเษก” หรือ “พิธีอาบองค์สร้งเกศ” ของกษัตริย์ที่ได้เข้าสู่พิธีการขึ้นครองราชย์ด้วยการรดน้ำ ศักดิ์สิทธิ์ ที่สมมุติว่าเป็นน้ำจากปัญจมหานทีแห่งชมพูทวีป นอกจากนี้การรดน้ำต่อสิ่งเคารพใน พุทธศาสนาเป็นต้นว่า พระสงฆ์ พระพุทธรูปตลอดจนพระบรมธาตุที่พุทธศาสนิกชนให้ความ เคารพนับถือ ก็จะใช้น้ำบริสุทธิ์เจือด้วยเครื่องหอมต่างๆ สำหรับรดสร้งต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น เกิด เป็นประเพณีพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาอย่างกว้างขวางและยาวนานใน ท้องถิ่น อีกทั้งเกิดงาน ประณีตศิลป์ที่เนื่องในพิธีกรรมดังกล่าวดังเช่น “รางรดสร้ง” หรือ “รางสวดสร้ง” ในวัฒนธรรมไท ลาวทั้งที่พบในวัฒนธรรมล้านนาและล้านช้าง ที่เรามักจะพบเห็นได้ในช่วงโอกาสงานบุญประเพณี สงกรานต์อันเป็นประเพณีสำคัญ ที่เกี่ยวกับน้ำ ที่มีการใช้น้ำสรงสรงบุคคลและสิ่งของให้เกิดความ เป็นสิริมงคลด้วยความเคารพ เลื่อมใส โดยได้เกิดการสร้างสรรคจากจินตนาการของผู้คนในท้องถิ่น ให้เป็นรูปแบบของงาน ศิลปกรรม ที่ทรงคุณค่าและมีความหมายสูงส่ง ในเชิงสัญลักษณ์ทางปรัชญา ความเชื่อในศาสนา โดยเฉพาะสัญลักษณ์รูปนาคมักถูกใช้ในการออกแบบของรางน้ำสำหรับรดสร้ง ในพิธี สำคัญ ซึ่งนับเป็นการใช้รูปทรงและ โครงสร้างทางทัศนศิลป์มาเป็นส่วนสำคัญในการสร้าง สรรคงานสำหรับหน้าที่ใช้สอยอย่างแยบยล²¹

ดังจารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้วัดหมื่นล้าน เลขทะเบียน 171 ที่กล่าวถึงแม่น้ำทั้ง 5 ใน เรื่องของการปรารธนามีปัญญาเหมือนแม่น้ำทั้ง 5

“ จ.ศ. 1266 (พ.ศ. ๒๔๔๗) ปีกาบสี่เดือน 6 เพ็ญ(ตามวิธีนับแบบ) มอญ วันจันทร์ ศรัทธา นายบัวผัด ผู้เป็นต้นคิดเป็นประธานสร้างพระพุทธรูปเจ้า(องค์นี้)ร่วมกับพี่น้อง จัดทำพิธีพุทธาภิเษก

²¹ เชียรชาย อักษรศิษฐ, น้ำสรง : พิธีอาบองค์สร้งเกศ, ใน วารสาร am Filed under: the-art-journal, (24 มิถุนายน, 2010)

และถวายไว้ที่วัดหมื่นล้าน ขอให้มียผลบุญติดตามติดต่อกุทุกๆชาติ ขอให้มียปัญหาเหมือนแม่น้ำทั้ง 5 และขอให้ถึงสุข 3 ชั้น มีนิพพานเป็นขั้นสูงสุดเทอญ ”

จากที่จารึกได้กล่าวมาข้างต้น อาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งที่ปรารถนามียปัญหาเหมือนแม่น้ำทั้ง 5 สายนั้น ผู้ศึกษาได้สันนิษฐานจากข้อมูลที่ได้ค้นคว้ามาทั้งเอกสารและจารึก ว่าแม่น้ำทั้ง 5 สาย นั้นน่าจะเป็นแม่น้ำที่มีต้นกำเนิดจากอินเดีย ที่ประกอบไปด้วย แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู และ มหิ ซึ่งเรียกรวมกันว่า “ปัญจมหานที” ซึ่งพุทธศาสนิกชนเชื่อว่าแม่น้ำเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลานุภาพที่ใช้ในพิธีบรมราชาภิเษกษัตริย์จะขึ้นครองราช ชำระมลทินออกจากร่างกาย และสามารถยกระดับบุคคลให้มีสถานะสูงขึ้น จะเห็นได้ว่าน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 5 สายนั้นค่อนข้างที่จะมีความสำคัญอย่างมากตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชน และน้ำก็เสมือนปัญหาที่แพร่กระจายไปทุกที่ คอยหล่อเลี้ยงเพื่อให้มนุษย์ปรับตัวดำรงชีวิตอยู่ และมีพัฒนาการที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรอบกาย ดังที่จารึกได้กล่าวไว้ว่าปรารถนามียปัญหาที่กว้างไกลดุจแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 5 สายนี้

5.ปรารถนาให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าลักษณะภูมิประเทศในล้านนานั้นเต็มไปด้วยป่าไม้ สัตว์ป่า แมลงต่างๆค่อนข้างชุกชุม ซึ่งเป็นปัญหาอย่างมากในการดำรงชีวิตของคนในอดีต ซึ่งในสมัยก่อน ยังไม่มีความก้าวหน้าทางการแพทย์การรักษาก็จะเป็นไปตามมีตามเกิด เวลาเจ็บป่วยแบบไม่มากเท่าไรก็สามารถรักษาได้ แต่เมื่อเจ็บป่วยมากหรือเป็นไข้ป่าแล้วต้องใช้เวลารักษาหรืออาจจะรักษาไม่ได้เลย ดังตัวอย่าง เมื่อครั้งเชียงใหม่ไปรบเมืองเชียงตุง ในการเดินทางนั้นค่อนข้างลำบากเนื่องจากพื้นที่เต็มไปด้วยป่าไม้ บ้างก็ไม่สบายเนื่องจากเป็นไข้ป่า จึงเป็นผลทำให้ต้องเลิกทัพกลับมายังมาตุภูมิเดิม เนื่องจากทนกับการเจ็บไข้ได้ป่วยเสมอ จะเห็นได้ว่าการรักษาผู้ป่วยในสมัยโบราณต้องใช้ผู้ที่มีความชำนาญเป็นพิเศษในการรักษา เมื่อรักษาได้ก็จะหาย แต่เมื่อรักษาไม่ได้ก็จะหาที่พึ่งทางใจ คือเรื่องของกรบถานสานกล่าว ถ้ากลุ่มชาติพันธุ์ไหนนับถือผีก็จะมีการเซ่นสังเวยด้วยสัตว์ต่างๆเพื่อให้ผีเหล่านั้นช่วยเหลือให้หายเจ็บป่วย แต่เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ไหนนับถือพระพุทธศาสนาแล้วย่อมใช้พระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งสุดท้าย ดังจารึกวัดบ้านหลุก เลขทะเบียน 007 ได้กล่าวว่า

“ บ้านหลุก 077 สกราชได้ 1242 (พ.ศ. 2423) ตัว กางสี่เดือน 6 ออก 8 เมงวัน 3 โทรวัง เป็งปกมุลสัทธาหนานมี เทพดา นางแก้ว ใจทาน เปงเค้า พร้อมกับด้วยยาติทาวงสาธุตน ได้ทาน พุทธรูป 9 องค์ถวาย ขอหื้อเปนผลบุญของลูกหลานขอหื้อพ้นจากไข้เปนอันตราย ขอหื้อได้นิพพานแต่เทอะ ”

และจารีกวดป่าจำ ทะเบียน 110 ได้กล่าวถึงการขอให้หายจากโรคพยาธิ ดังจารึกได้กล่าวว่า

“ พุทธรูปองค์นี้หมายมีทูนานอินเป็นเกล้าติดกับด้วยพ้อพี่น้องผู้ชุน ได้สร้างพุทธรูปองค์นี้ ปลัดับไคส์ สกพทไค 1236 (พ.ศ.2417) ตัว ข้าขอหื้อหาย พยาธิ โรค ”

ตารางที่ 4 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดเชียงใหม่

ปีที่สร้าง จ.ศ./ พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ ถวาย	ผู้ถวาย
1145/2326	1	คำฐาสนา ทราย 5000 ปี	เดือนยี่เพ็ญ	ขุนนาง
1158/2339	1	คำฐาสนา เป็นปัจจัยน้อมนำไปสู่พระนิพพาน	-	พระสงฆ์
1163/2344	1	เป็นปัจจัยน้อมนำไปสู่พระนิพพาน	เดือนยี่เพ็ญ	ชาวบ้าน
1176/2357	1	เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนและเทวดา ปรารณาสุข 3 ประการ		ขุนนาง
1194/2375	1	คำฐาสนา ทราย 5000 ปี น้อมนำไปสู่พระนิพพาน	ทำบุญสลากภัตร	ชาวบ้าน
1201/2382	1	เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนและเทวดา ปรารณาสุข 3 ประการ	-	เจ้านางโน ชา
1218/2399	1	พระชะตาเจ้ามหาพรหม ทำเสร็จภายใน 1 วัน	วันที่ 10, 7 คำ วันพุทธ	เจ้า มหาพรหม
1234/2415	1	อุทิศส่วนกุศลให้พระเจ้าชีวิต พระบิดา ให้ราชเทวี พระมารดาของเจ้าแผ่นดิน	เดือนยี่เพ็ญ	พระเจ้าชีวิต และราชเทวี เจ้าแผ่นดิน
1238/2419	1	คำฐาสนาทราย 5000 ปี เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแล เทวดา คำฐาตนเองทุกชาติ จนบรรลุพระนิพพาน	เดือนยี่เพ็ญ	เจ้าจันทร์ หอม
1241/2422	1	คำฐาสนาทราย 5000 ปี เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแล เทวดา ปรารณาสุข 3 ประการ	เดือนยี่เพ็ญ	ชาวบ้าน
1241/2423	1	คำฐาสนาทราย 5000 ปี	เดือนยี่เพ็ญ	ชาวบ้าน
1252/2433	1	คำฐาสนา	เดือน 2 เพ็ญ	เจ้าสุริยะ กับ นาทิพย์โส ตา
1253/2434	1	คำฐาสนาทราย 5000 ปี เป็นปัจจัยน้อมนำไปสู่ พระนิพพาน	เดือนยี่เพ็ญ	ชาวบ้าน

ตารางที่ 5 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดเชียงใหม่

ปีที่สร้าง จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ ถวาย	ผู้ถวาย
1262/244 3	1	ค้าศาสนาตราบ 5000 ปี เป็นปัจจัยน้อมนำไปสู่ พระนิพพาน	เดือนยี่เพ็ญ	เจ้าสุริยวงศา และเจ้าสุคต ทา
1266/244 7	1	ขอให้อนุญศลดติดต่อกันทุกๆชาติ มีปัญหาเหมือน แม่น้ำทั้ง 5 ประการนาสุข 3 ประการ มีนิพพานเป็น ยอด	เดือน 6 เพ็ญ	ชาวบ้าน (นาย บัวผัด)
1282/246 3	2	พุทธานิเชก ศรีเกิด	งานฉลองวิหาร เจดีย์	-
		ค้าศาสนา และอุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดามารดา	เดือน 9 เพ็ญ	เจ้าแก้ววิเศษ บุญสูง และ นางเกียงคำ
1285/246 6	3	-	เดือน 2 ขึ้น 15 ค่ำ วัน 5	แม่ขอดแก้ว
1287/246 8	1	สร้างพระพุทธรูป 5 อริยาบถ และพระพุทธรูปอีก 7 ปาง	เดือน 6 เพ็ญ	พระภิกษุ ปัญญา อธิการ วัดสำเภา
1294/247 5	1	งานฉลองพระวิหาร วัดดอกเอื้อง	งานฉลองพระ วิหาร	นางเกียงคำไซ คำเมา
1331/251 2	1	สร้างพระพุทธรูปไว้ในศาสนา	เดือน ก.พ. 2512	นางไส สิทธิ จันทร์

สรุปพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปในจังหวัดเชียงใหม่

อาจกล่าวได้ว่าจารีการการสร้างพระพุทธรูปไม้ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ นั้นเก่าสุดมีอายุอยู่ในช่วง พ.ศ.2326 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ พระเจ้ากาวิละ ได้ย้ายผู้คนที่ตั้งมั่นอยู่เวียงป่าซาง กลับมาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ตามเดิมเนื่องจากบ้านเมืองเริ่มเป็นปึกแผ่น ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาจากทางตอนเหนือได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ทั้งในและนอกเมืองยังเป็นผลทำให้ให้มีการฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาขึ้นมาอีกครั้ง มีการสร้างถาวรวัตถุ โบราณวัตถุถวายให้กับวัดเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะพระพุทธรูปไม้ที่พบได้ทั่วไปตามวัดต่างๆ ที่สร้างขึ้นโดยเจ้านาย และชาวบ้าน จะถวายพระพุทธรูป

องค์เดียว และเป็นกลุ่มคือกลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถที่พบมาในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงใหม่ โดยได้
 ฐานพระพุทธรูปมีการจารึกวัตถุประสงค์ที่สร้าง ที่กล่าวถึงเก่าสุดคือ การค้าชูพระพุทธรูปศาสนาตราบ
 5000 ปี ปรรณาสุขสามประการมีนิพพานเป็นยอด ปรรณามีปัญญาคุณแม่น้ำทั้ง 5 อุทิศส่วนกุศล
 ให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนวันเวลาที่ถวายนั้นส่วนใหญ่จะเป็นเดือนยี่เพ็ญหรือเดือนยี่เป็ง “มงคล
 วุฒ^(๑๓๓) จ.ศ. ๑๒๖๒ ปีกดไข่ เดือนยี่เพ็ญ (ตามวิธีนับแบบ) มอญ วัน ๔ (วันพุธ) (ตามวิธีนับแบบ)
 ไทย วันกาบสัน (พระพุทธรูปศาสนา) ผ่านมาแล้ว ๒๔๔๓ พระวัสสา ๕ เดือน และ ๑๕ วัน ในอนาคต
 (พระพุทธรูปศาสนา)จะมีอีก ๒๕๕๖ พระวัสสา ๖ เดือน และ ๑๕ วัน ฤกษ์ที่๒มหาศักราชเจ้าสุริยวงศา
 และภรรยาเจ้าสุคันธา ผู้เป็นต้นคิด สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์ (นี้) ร่วมกับลูกทุกคน เพื่อค้าชูศาสนา
 ตราบ ๕๐๐๐พระวัสสา สุกินนวดเมทาน์พุทธรูป^(๑๓๔) นิพพานปัจจุโยโหตุเมนิจจ” ซึ่งเป็นช่วงออก
 พรหมชาว์เริ่มตั้งท้องชาวบ้านเริ่มทำบุญเนื่องจากผลผลิตเริ่มเติบโตทุกคนมีความสุขและว่างเว้น
 จากการทำงานอีกทั้งจะมีประเพณีตั้งธรรมหลวงในเดือนยี่ จึงนิยมถวายเป็นช่วงนี้เพราะจะได้มี
 การพุทธานิเทศได้รับบุญกุศลจากการเทศมหาชาติที่หัวใจสำคัญกล่าวถึงอานิสงส์ในเรื่องของทาน
 บารมี และผู้ที่ถวายเป็นช่วงนี้ก็จะได้รับอานิสงส์นานปีประการ และนอกจากนี้ยังนิยมถวายเป็น
 งานประเพณีที่สำคัญของวัดวาวารามไม่ว่าจะเป็นงานฉลองการสร้างวิหารเจดีย์ งานสลากภัตร
 (งานกินสลาก) ดังจารึกได้กล่าวว่า “ศักราชนางเกียงคำ ไชยคำมา และลูกถวายเป็น (พระพุทธรูปองค์นี้
 ไว้ที่) วัดดอกเอื้อง เชียงใหม่ เมื่อ วันที่ ๑๘/๓/๒๔๗๕ ใน(โอกาสที่มี) งานฉลองพระวิหาร” ซึ่ง
 สันนิษฐานได้ว่าถวายนั้นจะนิยมในการประเพณีที่สำคัญของวัดเนื่องงานบุญทุกอย่างชาว
 ล้านนานิยมถวายเป็นของให้กับพระพุทธรูป โดยเฉพาะถวายเป็นพระพุทธรูปไม้อันเป็นช่วงเวลาที่
 วัดจะได้มีการ พุทธาภิเษกหรือเบิกเนตรพระเจ้า คือการทำให้เป็นพระพุทธรูปเจ้า เนื่องจากการถวายเป็น
 นั้นถือว่าพระพุทธรูปที่สร้างยังไม่มีพุทธาภิเษกถือว่ายังไม่ใช่พระพุทธรูปเจ้า วันที่สำคัญอีกวันที่
 นิยมถวายเป็นงานทานสลากภัตรเป็นประเพณีที่มีการเชื่อมโยงเกี่ยวกับเรื่องทานบารมี เพื่อเป็นปัจจัย
 ไปสู่พระนิพพานแล้วน้อมนำไปเกิดในยุคพระศรีอริย์เมไศรยที่เป็นยุคพระพุทธรูปเจ้าองค์ที่ 5 ที่จะ
 เกิดขึ้นเมื่อศาสนาของพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ครบ 5000 ปี และวันที่ถวายนอกเหนือจากที่ได้กล่าวมานั้น
 จะมีเดือน 2 เพ็ญ 6 เพ็ญ 9 เพ็ญ ซึ่งเป็นช่วงฤดูหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตชาวบ้านนิยมจัดงานประเพณี
 สำคัญต่างๆไม่ว่าจะเป็นงานปอยหลวง งานฉลอง วิหารเจดีย์ โดยเชื่อมโยงเกี่ยวกับเรื่องทานบารมีที่
 มีการถวายเป็นของให้กับวัดวาวารามเพื่อสืบทอดพระพุทธรูปศาสนาต่อไป

ตารางที่ 6 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดลำพูน

ปีที่สร้าง จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ ถวาย	ผู้ถวาย
1181/236 4	2	ไม่ปรากฏวัตถุประสงค์ในการสร้าง	-	ชาวบ้าน
1185/238 6	1	ค้าศาสนาตราบ 5000 ปี	เดือนยี่	อ้ายเกียง
1200/238 1	1	เป็นไหว้แก้ตน และญาติทั้งหลาย	เดือนยี่	หนานมี
1234/241 5	1	ถวายเป็นทาน	ออก 8 คำ	น้อยไชยสาธุ
1242/242 3	1	ขอหื้อพ้นจากการเจ็บป่วย		
1258/243 9	1	เป็นปัจจัยไปสู่พระนิพพาน	-	ปู่หนานมโน
1258/243 9	1	ค้าศาสนาขอหื้อเป็นนาบุญแก่พระโพธิสัตว์	เดือน 5 เป็ง	หนานอภิไชย
1281/246 2	1	เป็นปัจจัยค้าหื้อตัวเอง	เดือน 5 เป็ง	ทู่เจ้า อ้นไชย วัดประดู่ป่า เป็นเค้า
1197/247 8	1	-	-	แสนพิมพ์सार
-	1	ขอสุข 3 ประการ ขอมิปัญญาเลิขมวลาด	-	หนานมี พระนันไชย
-	1	พระเจ้า ชะตา 069	-	ย่ำคำแพง

สรุปพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปในจังหวัดลำพูน

พัฒนาการกลุ่มพระพุทธรูปเท่าที่พบในขณะนี้เป็นกลุ่ม วัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมีพระพุทธรูปที่อายุเก่าที่สุด ในมี จ. ศ. 1181 หรือ พ.ศ. 2364 ไม่มีการจารึกวัตถุประสงค์ในการสร้าง แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2386 จารึกได้กล่าวถึงการค้าศาสนาตราบ 5000 ปี เป็นที่ไหว้บูชาแก้ตนและเทวดาทั้งหลาย บรรณานาหื้อหายโรคภัยไข้เจ็บ ดังจารึกเลข

ทะเบียน 007 “ **สกราชได้ 1242 (พ.ศ. 2423) ตัว กางสี่เดือน 6 ออก 8 เมงวัน 3 โทวัง เป็งปกมุล**
ลัทธิหนานมี เทพดา นางแก้ว ใจทาน เปงเค้า พร้อมกับด้วยยาดิทางสาธุตน ได้ทานพุทธรูป 9
องค์ถวาย ขอหื้อเป็นผลบุญของลูกหลานขอหื้อพ้นจากไข้เป็นสันธ ขอหื้อได้นิพานแต่เทอะ ” เป็น
 ปัจจัยน้อมนำไปสู่พระนิพพาน ตลอดจนคำชูศาสนาให้เป็นนาบุญแก่พระโพธิสัตว์ (พระศรีอารีย
 เมตไตรย) และปรารธนา สุข 3 ประการ คือสุข บนโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ โลกแห่งพระนิพพาน
 ตลอดจนปรารถนาที่จะมีปัญญาเฉี่ยวฉลาด ดังจารึกเลขทะเบียน 069 ได้กล่าวไว้ว่า “ **สมณลัทธิ**
หนานมี พระนันทไชย ได้สร้างพุทธรูปองค์นี้เป็นทาน ขอหื้อได้เปงสุข 3 ประการ แลนิพานเจ้าเปนย
อด อย่าได้คาดคตา แท้จึง นักเทอะด้วยเตชะทานพุทธรูปองค์นี้ ขอหื้อผู้นี้มีประญาเสลียวฉลาด แท้
อิมินา พุทธรูป ทาน นิพพาน ปัจจะโนโหตุ นิจจิง รุวัง รุวัง นักเทอะ” ซึ่งคล้ายกับกลุ่มจารึกใน
 จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2447 ที่ปรารธนามีปัญญาคูจแม่ น้ำทั้ง 5 นอกจากนี้พระพุทธรูปที่ไม่มี
 จารึกวัน เดือน ปี นั้นก็ได้กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปประจำชะตา เพื่อสืบทอดอายุ และเป็นสิริ
 มงคลแก่ผู้สร้าง ดังจารึกเลขทะเบียน 056 ได้กล่าวว่า “ **ลัทธิยาคำแพง เป็นพระเจ้าชาตาไว้คำชู**
ศาสนา 5 พนพะวัสสาตามความปรารธนาชู้เยี่ยงชู้ปรทวิ สุทนินัง อตะม ทาน นิพาน ปถ.โยโทน.ตุ
โนนิจิง ” จารึกในคัมภีร์ใบลานใน จังหวัดน่าน ได้กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปประจำชะตา ว่า
 ใครได้สร้างจะมีความเจริญรุ่งเรือง มีเดชะมีสมบัติอันมั่งคั่ง และมีอายุที่ยาวนาน
 จากจารึกที่กล่าวมาข้างต้นนั้นผู้ที่ถวายช่วยเหลือจะเป็น ชาวบ้าน มีทั้งหนาน(ผู้ผ่านการอุปสมบท)
 น้อย(ผู้ผ่านการบวชเณร) ชุนนาง ที่เรียกว่า แสน เป็นตำแหน่งชุนนางที่มีผู้อยู่ได้บังคับบัญชาใน
 ระดับหมื่น อยู่ 10 นายซึ่งเป็นตำแหน่งที่ตกค้างมาตั้งแต่ต้นล้านนาสวามิภักดิ์กับสยาม และสุดท้าย
 เป็นกลุ่ม พระสงฆ์ นามว่าเจ้าอินทไชย วัดประตูปา และพระอินทไชย

ส่วนเดือนที่ถวายพระพุทธรูปไม้นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเดือน ยี่ (พฤษภาคม) เป็น
 ประเพณีนิยมทั่วไปในล้านนาที่พบส่วนมากในเดือน ยี่(เป็ง) นอกจากนี้ยังพบว่ายังมีการถวายใน
 เดือน 2 , 5 เป็ง และออก 8 คำ ดังจารึกได้กล่าวถึงวันที่ถวายไว้ว่า “ **สกราชได้ 1230 (พ.ศ. 2411)**
ตัว เดือนยี่ เพนเมง วัน 7 โทกคยี้ ปกมุลลัทธิ หนานมี อ้ายสม เปนเค้า ได้เอาหื้อพระพุทธรูปเปน
ทานไว้คำชูศาสนา 5000 พระวัสสา แล ” สุดท้ายนี้อาจกล่าวได้ว่าการสร้างพระพุทธรูป
 ไม้นั้นในจังหวัดลำพูนนั้น มักจะถวายทุกชนชั้น ไม่ว่าจะเป็น ชุนนาง ชาวบ้านและพระสงฆ์ก็นิยม
 ถวายกันทั้งนั้น ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปไม้นั้นใครจะสร้างก็ได้ขึ้นอยู่กับความศรัทธาของผู้สร้าง

ตารางที่ 7 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดลำปาง

ปีที่สร้าง จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ ถวาย	ผู้ถวาย
1121/230 2	1	อุทิศส่วนกุศล ครุบาอาจารย์ พ่อแม่ และเป็นปัจจัย ให้ได้เป็นพระอรหันต์	9 เป้ง	หน้อยอาริน
1124/230 5	2	ถวายให้กับศาสนา	-	หนานนันทา
		ถวายไว้ค้ำชูพระพุทธศาสนา	-	เท้าเดชะกับ ภริยา
1125/230 6	8	ค้ำชูศาสนาครบ 5000 ปี รอดไปถึงโลกุตระและ ไปสู่พระนิพพาน	-	-
		ค้ำชูศาสนาครบ 5000 ปี ขอสุข 3 ประการ	-	เจ้าน้อยธรรม ปัญญา
1136/231 7	1	สร้างพระพุทธรูปไว้กับศาสนา	-	ปู่ตัน
1173/235 4	1	ปรารถนาไปเกิดในยุคพระศรีอริย์	ปี ลวง เม็ด	นางมวล
1182/236 3	2	ค้ำชูศาสนาครบ 5000 ปี	ปีกตลี เดือน 12	ย่าจันแพง
1199/238 0	1	ค้ำชูศาสนาครบ 5000 ปี	ปีเมืองเป้าเดือน 7 เป้ง	ตุ้เจ้าอินทจักร
1200/238 2	3	เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลายครบ 5000 ปี ของสุข 3 ประการมีนิพพานเป็นยอด	ปีกตลี ไคลี่	อ้ายตัน
1203/238 4	2	ขอสุข 3 ประการ	เดือนยี่เป้ง	-
		ขอเป็นปัจจัยแก่โลกียะ โลกุตร มีนิพพานเป็นยอดแต่ เทอะ	เดือน 5 เป้ง	หนานนา
1210/239 1	1	เป็นปัจจัยไปสู่พระนิพพาน	เดือนยี่เป้ง	หนานศรีวิ ไชย
1211/239 2	3	ค้ำชูศาสนาครบ 5000 ปี	เดือนยี่เป้ง	นางคำ
		เป็นปัจจัยไปสู่พระนิพพาน	เดือนยี่เป้ง	อ้ายอุสสา

ตารางที่ 8 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดลำปาง

ปีที่สร้าง จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ ถวาย	ผู้ถวาย
1216/239 7	1	เป็นปัจจัยเพื่อให้เกิดเป็นพระอรหันต์	ปีกาบยี่	หน้อยลี
1220/240 1	1	คำฐพระพุทธรูปศาสนาตราบ 5000 ปี จุ่งน้อมนำไปสู่ เมืองฟ้าและนิพพาน	เดือนยี่เป็ง	หนาสูริยะ
1225/240 6	16	สร้างพระพุทธรูป 3 องค์ บวชในวัดบ้านหลุก ถวาย หลังสร้างวิหารใหม่เสร็จ	เดือน 6 เป็ง	อ้ายเหลียม
		เป็นที่ไหว้แก้คนแลเทวดาทั้งหลาย	เดือนยี่เป็ง	นายสิงแก้ว
		ปรารถนาสิ่งใดขอให้สมหวังทุกประการ	ปีเก่าไคล้	หนานสุ้นทา
1232/241 3	1	เป็นที่ไหว้บูชาแก้คนแลเทวดา ขอพระนิพพาน ร่วมกับพระศรีอาริย์เมไศรยในภพภาคหน้า	เดือนยี่เป็ง	หนานอภิไชย
1237/241 8	1	อุทิศส่วนกุศล ให้ลูกที่ล่วงลับไปแล้ว	ปีดับไคล้	ย่ายอด
1251/243 2	1	เป็นปัจจัยไปสู่พระนิพพาน เกิดเป็นพระอรหันต์ ในยุคพระศรีอาริย์เมไศรย	เดือนยี่เป็ง	ตุ้กันทวงค์
1267/244 8	1	คำฐพระพุทธรูปศาสนา และอุทิศส่วนกุศลแด่ผู้ ล่วงลับไปแล้ว	เดือนยี่เป็ง	หนานขัตติยะ
1236/241 7	1	ขอให้อภัยจากโรคภัยไข้เจ็บ	ปลีดับไคล้	หนานอิน
	2	เป็นที่ไหว้แก้คนแลเทวดาทั้งหลาย	-	อ้ายแสน
1242/242 3	1	ทานไปหาถวายผู้เฝือก	ปีกตลี	นายอินตา
1259/244 0	1	ปรารถนาเป็นพระอรหันต์ในสำนักพระศรีอาริย์ เมไศรย		
1261/244 2	1	เป็นปัจจัยไปสู่พระนิพพาน	เดือนยี่เป็ง	หนานไชยอา งาน
1271/245 2	1	ขอสุข 3 ประการ	เดือน 4 เป็ง	หนานอินทะ
1305/248 6	1	คำฐพระพุทธรูปศาสนาตราบ 5000 ปี ขอสุข 3 ประการ	เดือนเป็ง	หน้อยเนรต

สรุปพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปในจังหวัดลำปาง

อาจกล่าวได้ว่าจารึกการสร้างพระพุทธรูปไม้ในเขตจังหวัดลำปางนั้นเก่าสุดมีอายุอยู่ในช่วง พ.ศ. 2302 ถือได้ว่าเป็นช่วงที่ลำปางอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่า ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการอยู่อาศัยในพื้นที่ตรงนี้มาตลอด มีการสร้างพระพุทธรูปไม้อย่างต่อเนื่องไปจนถึง ปี พ.ศ. 2489 จากการอ่านจารึกใต้ฐานพระพุทธรูปที่เก่าที่สุดกล่าวถึง ปีพ.ศ.2302 กล่าวถึงการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นครูบาอาจารย์ พ่อ แม่ พี่น้อง ปู่ย่า ตายาย และสัตว์เลี้ยงทั้งหลาย ดังจารึกได้กล่าวว่า “วปจ อายุ จ.ศ.1242 พ.ศ.2423 พุทธรูปองค์นี้ อ้ายอินถากับด้วยพริยาลูกเต้าหลานเหลนขุผู้ซุคนแคะอะ ได้สร้างปลีกดสี สกกราชได้ 1242 ตัว นายอินถาได้สร้างถวาย...นาบูรไปหาควายผู้เผือกจิมแล” เพื่ออานิสงส์ที่ได้จะนำพาผู้ที่ล่วงลับเหล่านี้ไปเกิดในภพภูมิต่างๆที่สุขสบายถวายเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาครบ 5000 ปี ถวายเพื่อเป็นที่ไหว้บูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลายปรารถนาไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์เมไตรย ปรารถนาเกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอาริย์ ดังจารึกได้กล่าวว่า “ซุพสกกราชไค 1259 อุดรดูเข้ามาในเคือริยเพงเมงวัน 3 สทราปูนายตัน เปนเกล้าติดกับควนยอนนทาสาธ ภริยาลูกเต้าพี่น้องขุผู้ซุคนคอได้สร้างพุทธรูปเจ้าองค์ 1 ขอบนปราใจอรหนตาในสำนักพรเจ้าอริยเมตไตยย แก่ผู้ข้าทั้งหลาย นิพพาน์ ปรมม์ สุขข์ นิจจ์ แคะอะ” ปรารถนาขอให้อายจากโรคภัยไข้เจ็บ ถวายเพื่อแก้บนในสิ่งตนเองได้เคยให้สัตย์สัญญาไว้ ตลอดจนถึงปรารถนาสุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอด

วันเวลาที่ใช้ในการถวายนั้นพบว่ามักจะนิยมถวายพระพุทธรูปในวันออกพรรษาตลอดจนก่อนเข้าพรรษาซึ่งเป็นช่วงที่ข้าวเริ่มตั้งท้องตลอดจนถึงช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นช่วงเวลาของการทำบุญครั้งใหญ่ตลอดหน้าแล้ง ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวไม่ว่าจะเป็น ขุนนาง ชาวบ้านก็มักจะทำบุญตลอดไม่ว่าจะเป็นการถวายสิ่งของให้กับวัดวาอาราม สร้างวัด บูรณะวัดเพื่อเป็นการถว้บูชาพระพุทธศาสนาครบ 5000 ปีตามความเชื่อของคนในสมัยโบราณ ซึ่งจากการถอดจารึกใต้ฐานพระพุทธรูปไม้ ส่วนใหญ่พบว่ามักจะถวายเดือนยี่เป็งหรือในช่วง ตุลาคม- พฤศจิกายน “วปจ อายุ จ.ศ. 1269 (พ.ศ. 2450) สกพทได้ 1269 ตัวปีมแมสนากัมโพชชอมภิงไทยภาษาวาปีเมืองเมท เคือริยเพง สทราปูคำเปนเกล้าภริยาลูกเต้าขุผู้ซุคน นิพพานัง ปรมมิงสุขขัง” ซึ่งสอดคล้องกับประเพณีตั้งธรรมหลวงที่กล่าวถึงเรื่องการให้ทานของพระเวสสันดรดังจารึกได้กล่าวว่า และนอกจากนี้ยังพบว่านิยมถวายใน เดือน 4 เป็ง 7 เป็ง 9 เป็ง แต่ไม่มากเท่าเดือนยี่เป็ง แต่เมื่อเช็กดูเวลาแล้วพบว่าเดือนเหล่านี้อยู่ในช่วงออกพรรษจนถึงก่อนเข้าพรรษาทั้งสิ้น

ตารางที่ 9 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดแพร่

ปีที่สร้าง จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ ถวาย	ผู้ถวาย
1120/230 1	1	คำขุศาสนา	ปีเกิดเมืง เดือน แปดเป็ง	อ้ายเต็ม
1209/230 9	1	อุทิศส่วนกุศลให้พ่อผู้ล่วงลับไปแล้วตลอดจนไป รอดถึงพระนิพพาน	ปีเมืองเมืง	หน้อย อุปละ
1179/230 6	3	เป็นที่ไหว้บูชา ขอเป็นส่วนบุญส่วนกุศลแก่ข้าและ ครอบครัวตลอดถึง สุข 3 ประการ	เดือนเก็งเป็ง	สวามุเจ้าอริย ภิกขุ
	1	เป็นปัจจัยไปจนถึงเป็นพระอรหันต์	เดือนเก็งเป็ง	นางเป็งและ สามี
	1	คำขุศาสนา	เดือนเก็งเป็ง	นางซ้อนและ สามี
1187/236 8	11	ถวายเพื่อเป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย	เดือนเก็งเป็ง	-
1188/236 9	1	คำขุศาสนาตราบ 5000 ปี	เดือนเก็งเป็ง	ปู่ขนานขินา
	12	ถวายเพื่อเป็นที่ไหว้แก่คนแลเทวดาทั้งหลาย ตราบ 5000 ปี	เดือนเก็งเป็ง	-
1210/239 1	1	ถวายเพื่อบุญกุศลจะคำจุนไปในภายภาคหน้า	เดือนเก็งเป็ง	ขนานอภิชะ
1211/239 2	4	คำขุศาสนาตราบ 5000 ปี	เดือนเก็งเป็ง	-
	2	ถวายเป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย	เดือนเก็งเป็ง	ปู่เท้าเกสนา
1251/243 2	1	ถวายเป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย ตลอด จนถึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์จนถึงพระนิพพาน	เดือนยี่เป็ง	พญาสิทธิ มงคล
1263/244 4	1	ขอสุข 3 ประการ	เดือนยี่เป็ง	อ้ายคำมี
1288/246 9	1	คำขุศาสนา	เดือน 4 เป็ง	ขนานทิพพละ
1299/248 0	1	-	เดือน 6 เป็ง	-

สรุปพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปในจังหวัดแพร่

อาจกล่าวได้ว่าจารึกการสร้างพระพุทธรูปไม้ในเขตจังหวัดแพร่ นั้นเก่าสุดมีจำนวน 1 องค์ พบว่ามีอายุอยู่ในช่วง พ.ศ.2301 มีอายุเก่าถึง 253 ปี เป็นช่วงเวลาที่เมืองแพร่ยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่า ที่แสดงให้เห็นว่าคนในชนแห่งนี้ได้มีการอยู่อาศัยมาตลอดก่อนที่จะมีการกวาดต้อนกลุ่มชาวเชียงแสน กลุ่มไทลื้อเข้ามากระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมืองแพร่ ซึ่งในจำนวนนี้จะพบอยู่ที่วัดพระธาตุศรีดอนคำ(พระธาตุห้วยอ้อ) อำเภอลอง วัดพระหลวง วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น พบว่าเป็นกลุ่มที่นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อถวายเป็นทานเป็นจำนวนมากที่ยังคงเหลือให้เห็นจากปัจจุบัน และการสร้างพระพุทธรูปไม้ได้ค่อยลดจำนวนลงในปี พ.ศ.2480 จากการถอดจารึกได้ฐานพระพุทธรูปพบจารึกที่เก่าสุดในปี พ.ศ.2301 ทำให้ทราบถึงคติการสร้างพระพุทธรูปถวายในกลุ่มเมืองแพร่ ที่ยังคงกล่าวถึงการถวายเพื่อศาสนาตราบ 5000 ปี ดังจารึกได้กล่าวว่า “**สกราชได้ 1120 ตัวปีกัณเมิด เดือน 8 เพง มูลสัทธาอายเตม ภริยาชื่อว่า นางแก้วได้สร้างไว้ศาสนา**” ถวายเพื่อเป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วดังจารึกได้กล่าวว่า “**จุลสักราชได้ 1209 ตัวปีเมืองเมิด ปถมมูลสัทธา น้อยอุปละ บังเกิดสัทธาญาณโยคยั้งจั้งจักได้สร้างแปงยังพุทธรูป องค์ 1 มาพุทธาภิเสกใจ เพื่อจักอุทิศไปหาพ่อผู้ 1 อันจุติไปสู่ปรโลกพายหน้า ชื่อว่า ปู่ใหม่ ย่าวิชัย ขอนาบุญนี้ไปโปรดถึงแดเทอะ นิพพาน ปจโย โหตุ นิจ**” ถวายเพื่อปรารถนาเกิดเป็นพระอรหันต์ในภายหน้าดังจารึกได้กล่าวว่า “ **สักราชได้ 1179 ตัวปีเมืองเป้า เดือนเจียงเพงวัน 1 ไทกบสันปถมมูล สัทธา นางเพงแล สามิกะแลแม่ผู้เฒ่าแลพี่น้องลูกเต้าชุนตน ได้สร้างพุทธรูปองค์ จ่งเปนส่วนบุญแก่ผู้ ข้างทั้งหลายรอด อรหันตา มัคคญาณ วิทยน์ นิพพาน ปจโยคหนตุเมตเตยโย.....”** และขอบุญกุศลที่ได้จากการให้ทานคอยคำจุนตัวเองทุกชาติ

วันเดือนปีที่ถวายนั้นในกลุ่มเมืองแพร่ ที่วัดพระหลวง วัดสูงเม่น พบว่า มักจะถวายเดือนเจียงเป้งเป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่ พ.ศ.2301-2432 ตรงกับเดือนตุลาคม เป็นช่วงออกพรรษาดังจารึกได้กล่าวว่า “**จุลสักราชได้ 1188 ตัวปีรวายเสด เดือนเจียงเพง เมงวัน 3 ไทดับเมิดฤกษ์ 3 ตัว ชื่อ จำโง เจราฤกษ์ แลปถมมูลสัทธาตน น้อยสุนันทะ คได้หายังพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้ให้แลบูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย ขอหื้อเปนผละนาบุญแก่ข้าแลพ่อแม่พี่น้องน้องชุนคน ดีหลีเตอะ อรหันตามคญาณ นิพพาน ปจโยโหตุ อนาคต นิจจ ฐว ฐว จิมแล**”แต่ก็ยังพบว่าการถวายเดือนยี่เป้งด้วยแต่ไม่มาก และต่อมามาตั้งแต่ 2432-2480 นิยมถวายในเดือนยี่ เดือน 8 เป้ง เดือน 4 เป้ง ซึ่งเป็นช่วงออกพรรษาแทบทั้งสิ้น ถือได้ว่าวันนี้นี้ถาวยนั้นคงจะเป็นประเพณีนิยมของคนสมัยโบราณ

ตารางที่ 10 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดน่าน

ปีที่สร้าง จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ ถวาย	ผู้ถวาย
1066/224 7	3	กล่าวถึงแค่เพียง วันเดือนปี และนามผู้ถวาย	ปีกาบสี	อ้ายขุม แสน อินทร์
1120/230 1	2	กล่าวถึงแค่เพียง วันเดือนปี และนามผู้ถวาย	ปีเป็กสัน เดือน 6 เป็ง	ทุเจ้าอินทะ
1167/234 8	1	คำบูชาสนาตราบ 5000 ปี	เดือน 12 เป็ง	ชินนุตต ตน ชื่อภูวิน อุบาสกหนาน วาง อุบาสิกา นางเทพพะงา
1169/235 0	1	เป็นที่ไหว้บูชาแก่นแลเทวดาทั้งหลายตราบ 5000 ปี	ปีเมืองเล่า	หนานสีไชย และนายปุกคำ
1172/235 3	18	เป็นปัจจัยไปสู่พระนิพพาน	ปีกตสง่า	ข่านุดด์
		คำบูชาสนาตราบ 5000 ปี	เบิกพระวิหาร วัดพญาวัด	ใหม่ขัตติยะ เจ้าไชเทพ ร้อยอุสสา
1173/235 4	2	คำบูชาสนาตราบ 5000 ปี	เดือน 6 แรม แปดค่ำ	อ้ายพอน นาง ทิพย์
1185/236 6	3	เป็นที่ไหว้บูชาแก่นแลเทวดาทั้งหลาย	ปีกตเม็ดเดือน 8 เป็ง	อ้ายกำ พ่อตู้ กัญจนะ

ตารางที่ 11 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดน่าน

ปีที่สร้าง จ.ศ. / พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงคิการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ถวาย	ผู้ถวาย
1189/2370	1	คำฐาสนาตราบ 5000 ปี ตลอดจนเป็นปัจจัยไปสู่พระนิพพาน	ปีเมืองใจ เดือน 8 ออกคำ	เจ้าพญาสรสิทธิไชยวงสา
1196/2377	1	เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย	เดือนยี่	เจ้าพญาเมืองเลน
1210/2391	1	เป็นปัจจัยหื้อถึงสวรรค์ชั้นฟ้าและพระนิพพาน	ปีเป็กสัน เดือน 6 ออก 10 เป็ง	ตุ้คันธิยะ
1230/2411	1	ทานไว้เป็นปัจจัยในภายภาคหน้า	ปีเป็กสี	ทุกคดีย
1248/2429	1	ปรารณาสุข 3 ประการมีนิพพานเป็นยอด	ปีรวยเส็ด เดือน 6 เป็ง	นางพิมพา
1271/2452	1	คำฐาพระศาสนาตราบ 5000 ปี	เดือน 6 เป็ง	น้อยสาน

สรุปพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน

อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่านถือได้ว่าเก่าที่สุดเท่าที่พบในล้านนา ในขณะนี้ ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2247 ตรงกับสมัยที่เมืองน่านตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ซึ่งมีอายุเก่าถึง 300 ปี พบถึง 3 องค์ ที่วัดคัวะ อำเภอท่าวังผา จากการสอบถามของชาวบ้านพบว่ากลุ่มคนบ้านนี้อยู่อาศัยกันมาเป็นระยะเวลาที่นานและไม่ใช้คนกลุ่มใหม่ที่ถูกวาดต้อนขึ้นมา แต่เป็นกลุ่มดั้งเดิมที่อยู่อาศัยมาตลอด ซึ่งรูปแบบกลุ่มนี้ค่อนข้างที่จะเป็นกลุ่มพื้นบ้านชัดเจนคือ จะไม่มีลายละเอียดมากพระพักตร์คู่คั่น พระวรกายอ้วนเตี้ยเป็นส่วนใหญ่ ส่วนพัฒนาการทางด้านจารึกในกลุ่มจังหวัดน่านนั้นไม่ปรากฏวัตถุประสงค์ของผู้สร้าง เพียงแต่เขียน วัน เดือน ปี และนามของผู้ถวายเท่านั้น แต่ต่อมาตั้งแต่ช่วงเวลา พ.ศ. 2301 เป็นต้นมาจะพบว่ามักจะบอกเจตนาในการสร้างคือการคำฐาสนาตราบ 5000 ปี เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย เป็นปัจจัยให้ถึงสวรรค์ชั้นฟ้าแลพระนิพพาน และบอกสิ่งที่ปรารณา คือสุข 3 ประการมีนิพพานเป็นยอด ส่วนผู้ถวายจะมีทั้ง

ชาวบ้าน และเจ้านาย เช่น เจ้าพญาเมืองเลน เจ้าพญาสรีทริไชยวงศา เจ้าไชยเทพ ร้อยอุสตา เป็นต้น

วันเดือนปีที่ถวาย นั้น เดือนยี่เป็ง เดือน 6 เป็ง 10 เป็ง 12 เป็ง อาจกล่าวได้ว่า เดือนที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นวันที่พระจันทร์เต็มดวงและเป็นวันศีลทั้งนั้น ซึ่งอาจจะเป็นพระที่พุทธศาสนิกชนนั้นได้ทำบุญถวายทาน เพื่อที่จะได้อานิสงส์น่านับการ

ตารางที่ 12 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดพะเยา

ปีที่สร้าง จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ ถวาย	ผู้ถวาย
1227/240 8	1	บอกเจตนาในการสร้างพระพุทธรูป	8 เป็ง	แสนแก้ว
1252/243 3	1	ไม่มีถึงวัตถุประสงค์	-	อ้ายบุญมา
1284/246 5	1	คำชูศาสนาพระเจ้าโคตรมะ ขอสุขสามประการมีนิ พายเป็นยอด	8 เป็ง	ลุงหนานสุด
1285/246 6	1	คำชูศาสนาตราบ 5000 ปี	6 เป็ง	พ่อเจ้าหลวง ประเทศอุดร ทิศ
1300/248 1	1	คำชูศาสนาตราบ 5000 ปี	8 เป็ง	ตุ้เจ้าอินทะ
1308/248 9	7	คำชูศาสนาตราบ 5000 ปี	8 เป็ง	ชาวบ้าน
1329/251 0	1	คำชูศาสนาตราบ 5000 ปี	8 เป็ง	พระธรรม ปัญญา

สรุปพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดพะเยา

อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดพะเยา ที่พบศรีโคมค่านั้นจะอยู่ในช่วงที่เก่าที่สุดเท่าที่พบในขณะนี้ มีอายุอยู่ใน พ.ศ. 2408 หลังจากที่ เจ้าหลวงมawangส์ได้กลับไปฟื้นฟูเมือง

พะเยาขึ้นมาใหม่เนื่องจากเมืองพะเยาล้างมานานในราวปี พ.ศ. 2386²² จารึกไม่กล่าวถึงถึงวัตถุประสงค์ในการสร้าง แต่ต่อมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2433 – 2510 ส่วนมากมักจะถวายเพื่อคำชูศาสนา ตราบ 5000 ปีทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนนี้มีกรอบแนวคิดเดียวไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย ในส่วนของ วันเดือนปีที่ถวาย เกือบทั้งหมดนั้นมักจะถวายเดือน 8 เป็ง ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการค้นคว้าหาหลักฐานจากตำนานวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยาพบว่า เดือนนี้ตรงกับประเพณี ไหว้สาป่าละมี พระเจ้าตนหลวง คือวันเพ็ญเดือน 8 เหนือ หรือเดือน พฤษภาคม ซึ่งถือเป็นวันที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือวันวิสาขบูชา เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า²³ ซึ่งถือได้ว่าคนในชุมชนนี้ให้ความสำคัญกับงานประเพณีนี้เป็นอย่างมาก เพราะเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญ เดือนแปดเป็งจึงถือได้ว่าเป็นวันสำคัญในการที่จะถวายพระพุทธรูป ไม่เพื่อทำการพุทธาภิเษก หรือบวชพระเจ้าไปพร้อมกับประเพณีที่จะทำการเบิกเนตรพระเจ้าตนหลวงในทุกๆปี เพื่อเป็นการตอกย้ำการคำชูศาสนาไปตราบ 5000 พระวัสสา

ตารางที่ 13 แสดงพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา กลุ่มจังหวัดเชียงราย

ปีที่สร้าง จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา	วัน เดือน ปี ที่ ถวาย	ผู้ถวาย
1251/243 2	1	คำชูศาสนาตราบ 5000 ปี	ยี่เป็ง	น้อยอุด
1277/ 2458	4	คำชูศาสนาตราบ 5000 ปี	6 เป็ง	เจ้าหนาทพ
1287/246 8	1	ไม่มีการจารึก	-	สัทธาครูบา เทพิน

²² วรลัญจก์ บุญสุรัตน์และคณะ, ปกสนุก คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ อี ที พับลิชชิ่ง, 2550), 20.

²³ พระครูโสภณปริยัติสุธี, แปดเป็งประเพณีมัสการพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา, (พะเยา : นครนิวส์การพิมพ์, 2551), 47-49.

อาจกล่าวได้ว่าการจารึกที่ฐานพระพุทธรูปไม้แถบอำเภอพานนั้นแทบจะไม่มีการบอกวัตถุประสงค์ในการสร้างเลย บอกแต่เพียงชื่อเจ้าศรัทธาเท่านั้น ซึ่งสันนิษฐานได้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกผู้ถวายไม่ปรารถนาของเจตนาในการสร้าง เพื่อให้ศาสนานั้นยังคงอยู่ต่อไปเท่านั้น ประเด็นที่สอง ชาวบ้านอาจจะไม่รู้หนังสือหรือผู้จารนั้นไม่มีความรู้ในการจารึกลงไปเพราะว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นอื่นแล้วมักจะจารึกวัตถุประสงค์ค่อนข้างยาว แต่ในกลุ่มอำเภอพานกลับเขียน เพียงแต่ชื่อผู้ถวายเท่านั้น แต่ก็ยังพบว่ามีการเขียนวันเดือนปี ชื่อผู้ถวายและวัตถุประสงค์มีอยู่ 5 องค์เท่านั้น ที่เก่าสุดในช่วง ปี พ.ศ. 2432 ใหม่สุด พ.ศ.2468 วัตถุประสงค์ของการถวายคือ ปรารถนาเพื่อค้าชูศาสนาตราบ 5000 ปี ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเดียวกับกลุ่มเมืองพะเยาที่วัดศรีโคมคำ ที่นิยมคติแบบนี้ทุกองค์ที่ถวาย เนื่องจากพื้นที่อำเภอพานและอำเภอเมืองพะเยาติดต่อกันซึ่งอาจจะทำให้แนวคิดนี้ได้ส่งถึงกันก็เป็นได้ ส่วนวัน เดือน ปีที่ถวาย นั้นมีอยู่ 2 เดือน คือ เดือนยี่เป็ง และ เดือน 6 เป็ง ซึ่งตรงกับวันศีล หรือวันพระที่พุทธศาสนิกชนนิยมไปทำบุญเข้าวัดวาอารามเพื่อให้ศาสนาได้คงอยู่ต่อไป

สรุปพัฒนาการคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา

พัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนาอาจจะกล่าวได้ว่า มีการกล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา ในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึง การสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้แก่นจันทร์ ของพญาเมืองแก้ว แสดงให้เห็นถึงความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย แต่หลักฐานทางด้านโบราณคดีพบว่ายังไม่เก่าไปกว่าปี พ.ศ. 2247 พบที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ยังพบที่มีการสร้างพระพุทธรูปไม้ได้มีการสร้างอย่างต่อเนื่องในช่วงปี พ.ศ. 2290 วัดนาซาว ตำบลนาซาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัด แสดงให้เห็นถึงการอยู่อย่างต่อเนื่องของกลุ่มคนในจังหวัดน่าน โดยกลุ่มนี้ค่อนข้างที่จะมีความแตกต่างกับกลุ่มจังหวัดอื่นๆในเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน พะเยา เชียงราย ที่แทบจะไม่เจอเลย แต่ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ได้รับความนิยมมากในช่วงปีตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2317 ที่ล้านนาได้ ฟื้นฟูมานับ ขั้วได้พม่าออกจากศูนย์กลางที่เชียงใหม่ ซึ่งบ้านเมืองในขณะนั้นรกร้างว่างเปล่า เจ้าเจ็ดตน ได้นำกำลังขึ้นไปกวาดต้อนผู้คนจากกลุ่มแม่น้ำคง กลุ่มเมืองเชียงตุง เมืองยอง เมืองเลน เมืองพยาก และกลุ่มลื้อแถบเมืองสิบสองปันนา ช่วงนี้ได้เกิดการสร้างพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาแทนที่ กลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่นิยมในสมัยราชวงศ์มังราย ต่อมาล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าถึง 200 ปี ทำให้บ้านเมืองตกอยู่ในสภาวะสงครามกลางเมือง ผู้คนล้มหายตายจาก และหลบหนีเข้าป่าเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลทำให้งานช่างทางพระพุทธรูปศาสนาเริ่มเสื่อมลงเนื่องจากภาวะสงครามอันยาวนานทำให้งานช่างขาดการสืบเนื่องจนในที่สุดการสร้างพระพุทธรูปสำริดจึงไม่เป็นที่นิยม

ต่อมาล้านนาได้ปลดเอกราชพม่า ผู้คนกลุ่มใหม่ได้เข้ามาตั้งรกราก ได้เกิดการสร้างวัด วาอารามขึ้นเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และได้มีการพระพุทธรูปถวายทานให้กับวัดเป็นจำนวนมากมายเพื่อหวังว่าอันสงฆ์จะนำพามนุษย์ได้ไปเกิดยังโลกสวรรค์ชั้นฟ้า ไปจนถึงพระนิพพาน ซึ่งพระพุทธรูปในยุคนี้ ได้สร้างด้วยไม้ ถือได้ว่าเป็นสกุลช่างใหม่ที่เข้ามาแทนที่กลุ่มพระพุทธรูปสำริด ที่นิยมมาก่อนหน้านั้น เหตุที่นิยมสร้างพระพุทธรูปไม้แทนพระพุทธรูปสำริดนั้นมีอยู่ 3 ปัจจัย คือ

1. งานช่างขาดการสืบเนื่อง เป็นผลมาจากสงครามกลางเมืองตั้งแต่ที่พม่าเข้าปกครอง ล้านนาถึง 200 ปี สถาบันกษัตริย์เริ่มสั่นคลอน มีการเปลี่ยนของชั้นปกครองจากเป็นกษัตริย์กลายมาเป็นขุนนาง ที่พม่าได้แต่งตั้งขึ้น ทำให้เกิดความวุ่นวายเป็นอย่างมาก ยังเป็นทำให้กษัตริย์ สถาบัน สงฆ์ และส่งผลทำให้ผู้คน รวมถึงกลุ่มช่างได้หลบหนีเข้าป่า บ้างก็ถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่อื่นๆ ทำให้ งานพุทธศิลป์ในช่วงนี้ได้ลดความนิยมลงจนทำให้การสานต่องานช่างเริ่มขาดการสร้างสรรค์ จนในที่สุดภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ขาดหายไป เนื่องจากขาดการอุปถัมภ์โดยชนชั้นปกครอง

2. ล้านนาในยุคราชวงศ์เจ็ดตนนั้น บ้านเมืองกำลังฟื้นฟูจากพม่า มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่มาก บ้านเมืองรกร้าง จึงจำเป็นต้องใช้วิธี “เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” คือ กวาดต้อนผู้คนจากทางตอนเหนือ จากไทใหญ่ เชียงตุง เมืองยอง และกลุ่มลื้อแถบสิบสองปันนา เข้ามาไว้ยังล้านนาโดยกระจาย กลุ่มคนเหล่านี้ให้กับกลุ่มเจ้าเมืองต่างๆที่ได้ไปช่วยกวาดต้อนในครั้งนี้ โดยการกวาดต้อนผู้คนไม่ได้ทำ เพียงครั้งเดียวแต่ทำหลายครั้งจนเมืองต่างๆในแถบทางตอนเหนือที่รกร้างว่างเปล่าไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยการกวาดต้อนดังกล่าวส่งผลทำให้ล้านนาเริ่มมีความมั่นคง ผู้คนจากที่ต่างๆ มีตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน บุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตร บูรณะบ้านเมือง และวัด จึงทำให้การสร้างพระพุทธรูปถวายให้กับวัดในช่วงระยะเวลานี้นั้นค่อนข้างน้อย และถ้าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วย สำริดแล้วถือว่าแทบจะไม่พบเลย อีกทั้ง โลหะที่เป็นสำริดค่อนข้างจะหายากเนื่องจากบ้านเมือง กำลังจะฟื้นฟูเนื่องจากภัยสงครามและสงครามก็ยังจะไม่จบเนื่องจากพม่าพยายามจะตีเอาเมือง เชียงใหม่คืนตลอดเวลา ซึ่งเชื่อได้ว่าบ้านเมืองในยุคนี้ย่อมให้ความสำคัญในการบูรณะบ้านเมือง มากกว่า ที่จะหาสำริดมาหล่อพระพุทธรูป เพราะหากสร้างพระพุทธรูปด้วยโลหะแล้วจะต้องให้ทุน ทรัพย์ กำลังคน และกรรมวิธีในการผลิตค่อนข้างซับซ้อน

3. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกวาดต้อนมายังล้านนานั้นมีความชำนาญในการแกะสลักพระพุทธรูป ไม้อยู่แล้ว เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ แวดล้อมไปด้วยป่าไม้นานชนิด เป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น จึงทำให้ไม้เป็นวัสดุสำคัญในการนำมาสร้างประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วยวัสดุที่เป็นไม้ ที่มีทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง จนถึงขนาดใหญ่ จนถึงการสลักเป็นพระประธานของวัด เนื่องการสำรวจเท่าที่ผ่านมาในรัฐฉาน ประเทศ

พบว่า กลุ่มตระกูลไทที่อาศัยอยู่บนภูเขาส่วนใหญ่มีความนิยมสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นพระประธานเนื่องจากมีความชำนาญในด้านเชิงช่าง มากกว่าหล่อพระพุทธรูปด้วย สำริด

จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นมาแทนที่พระพุทธรูปสำริดของพระพุทธรูปไม้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านงานช่าง และวัสดุ เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในสถานะที่กำลังฟื้นตัว จึงทำให้การสร้างพระพุทธรูปนั้นมักหาวัสดุที่ใกล้ตัวมากกว่าที่จะหาวัสดุที่ใช้กำลังคน กำลังทรัพย์ และผู้อุปถัมภ์เป็นจำนวนมาก ในการสร้าง ประกอบกับไม้เป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นเนื่องจากสภาพภูมิประเทศของล้านนาเต็มไปด้วยป่าไม้นานพันธุ์ ประกอบกับความชำนาญทางด้านงานช่างของคนสายตระกูลไท ไม่ว่าจะเป็นไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่ และไทยอง ที่นิยมสร้างพระพุทธรูปไม้ อยู่แล้ว จึงทำให้การสร้างพระพุทธรูปไม้ในยุคนี้มีความนิยมอย่างแพร่หลาย ตั้งแต่ พ.ศ. 2330 ไปจนถึง พ.ศ. 2475 และจำนวนลงเรื่อยจนถึงปี 2522 อาจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตั้งแต่สมัยรัชการที่ 5 เรื่อยมาจนถึง ปี พ.ศ. 2475 ที่คณะราษฎรได้ประกาศยึดอำนาจของระบอบที่ 7 โดยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบบประชาธิปไตย ต่อมาจนถึงเมื่อ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นยุคสร้างชาติ ที่ทุกภาคส่วนที่เป็นประเทศไทยอยู่ทุกวันนี้ต้อง มีวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน มีการสร้างโรงเรียน มหาวิทยาลัยที่ใช้ภาษาไทยทั้งหมด และการเปลี่ยนแปลงของศาสนาในล้านนา มีการเผาคุ้มภีร์โบราณที่จารึกอักษรธรรมล้านนาในช่วงนี้เป็นจำนวนมาก และจากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญทางด้านคัมภีร์โบราณ ก็พบว่ามีการยกเลิกเขียนในปี พ.ศ. 2522 ด้วยเหตุปัจจัยหลายๆอย่างที่กำลังมาข้างต้น น่าจะเป็นผลทำให้การสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนาได้ลดความนิยมลง ประกอบกับการเข้ามาของพระพุทธรูปจากโรงงานอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วยแก้วสีต่างๆ พระทองเหลืองและปูนปลาสเตอร์เป็นต้น ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ได้ส่งผลทำให้การสร้างพระพุทธรูปไม้ได้ลดความนิยมลงอย่างเห็นได้ชัด

ชนิดของไม้ที่ใช้ในการสร้างถวายเป็นที่เข้าใจกันดีแล้วว่าล้านนาเป็นดินแดนที่แวดล้อมไปด้วยภูเขา เป็นดินแดนที่มีไม้นานพันธุ์ที่จะให้สอยอย่างไม่จำกัด โดยคนล้านนานั้นมีความเชื่อมากมายเกี่ยวกับการใช้งาน โดยเฉพาะไม้มงคล หมายความว่า เป็นไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ถูกต้องตรงกับงานที่ทำ ในอีกลักษณะ คือ ไม้ที่มีนามอันมงคล เช่น ไม้สัก นอกจากที่จะเป็นไม้กันปลวกและเนื้อไม้เหนียวไม่เปราะเกินไป สามารถนำมาแกะสลักต่างๆได้ง่าย มีเนื้อลายที่สวยงามแล้ว คำว่าสัก ยังพ้องเสียงกับคำว่า ศักดิ์ ซึ่งถือเป็นนามมงคลอีกด้วย ไม้มงคลในแต่ละท้องถิ่นก็มีความเชื่อที่ต่างกัน เช่นราชพฤกษ์ ซึ่งถือเป็นไม้มงคลของภาคกลาง นิยมนำมาสร้างเสาหลักเมืองหรือวัดมงคล ไม้มงคลอื่นๆ อาจจะมีชื่อที่เป็นมงคลป้องกันทุกท้องถิ่น เช่น ขนุน มะขาม มะยม ดังนั้น ไม้มงคลจึงหมายถึง ไม้ที่มีเนื้อไม้ที่เหมาะสมสำหรับการใช้งาน กับไม้ที่มีนามอันพ้องชื่อกับความ เป็นมงคล นอกจากนี้ยังพบว่าจารึกใต้ฐานพระพุทธรูปไม้ได้กล่าวถึง ชนิดของไม้ที่สร้างคือ

สร้างด้วยไม้แก่นจันทน์หอม และสร้างด้วยไม้กุ่ม จากที่กล่าวมาถึงชนิดที่ไม้ที่สร้าง ไม้แต่ละชนิดมี อานิสงส์ที่แตกต่างกันไป ถ้าเป็นไม้ที่หายากอย่างไม้แก่นจันทน์หอมแล้วมักจะได้อานิสงส์นานัปการจนหาที่สุดมิได้

วัน เดือน ปี ที่จารึกไว้ ไม่ใช่วันที่เริ่มสร้าง แต่เป็นวันที่เจ้าศัชนัน้นำมาถวาย ซึ่งจะเห็น ได้ว่ามีการสร้างพระพุทธรูปไม้วายมักจะเป็นช่วงที่มีประเพณีที่สำคัญ เนื่องจากก่อนที่ถวายนั้น ต้องมีการเบิกเนตรพระเจ้า (พิธีพุทธาภิเษก) หรือการทำให้เป็นพระพุทธรูปก่อนที่จะมีการถวาย ให้กับวัด ดังที่ผู้ศึกษาพบว่ามีการสร้างถวายในช่วงเวลาออกพรรษา จนถึงก่อนเข้าพรรษาแทบ ทั้งสิ้น โดยเริ่มตั้งแต่ในช่วงที่ข้าวตั้งท้อง จนถึงฤดูการเก็บเกี่ยว เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านนั้นว่างเว้น จากการทำเกษตรกรรมที่ค่อนข้างหนักตั้งแต่ฤดูฝนที่ผ่านมา หลังจากนั้นไปช่วงเวลานี้ถือว่าเป็นช่วงที่ ชาวบ้านมีความอิ่มอกอิ่มใจ มีจิตใจชื่นชนยินดีเมื่อผลผลิตได้เจริญงอกงามผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ ช่วงนี้ถือว่าเป็นโอกาสที่ดีที่พุทธศาสนิกชนจะได้ทำบุญถวายทาน ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงเห็นว่าในช่วงนี้มักมีงานบุญต่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นงานฉลากภัตร(อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ ล่วงลับไปแล้ว) งานฉลองเจดีย์ พระวิหาร และงานนมัสการพระพุทธรูปที่สำคัญดังเช่นที่ วัดพระ ราชาศรีโคมคำ ที่มีประเพณีนมัสการพระเจ้าตนหลวงเป็นประจำทุกปี ซึ่งพบว่ามีความนิยมถวาย พระพุทธรูปในช่วงนี้ด้วย และนอกจากประเพณีที่สำคัญต่างๆก็พบว่า มีการถวายในเดือนต่างๆดังนี้ ในเดือนเกียงเป็ง (เดือนตุลาคม) ถ้าเป็นเดือนของกลุ่มตระกูลไทลื้อเดือนนี้จะตรงกับเดือนยี่เป็งของ คนเมืองล้านนา เพราะว่าปีของลื้อนั้นจะเร็วกว่าล้านนา 1 เดือน นิยมมากในกลุ่มจังหวัดแพร่ที่วัด พระหลวง เดือนยี่เป็ง (พฤษภาคม) พบว่ามีการสร้างถวายมากที่สุด เดือน 2 (พฤษภาคม) 4(มกราคม) 5 (กุมภาพันธ์) 6 (มีนาคม) 7(เมษายน) และ เดือน 8 (พฤษภาคม)

เจตนาในการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา ก่อนข้างจะมีกรอบแนวคิดที่ชัดเจนเกี่ยวเรื่อง ศาสนาที่จะมีการจารึกซ้ำๆกัน แสดงให้เห็นการนับถือศาสนาร่วมกัน และหวังว่าศาสนานั้นจะ ยังคงอยู่จนกระทั่ง พระพุทธเจ้าองค์ใหม่ได้ได้มาตรัสรู้อยู่บนโลกนี้ จะเห็นว่ากรอบแนวคิดหรือ เจตนาในการสร้างพระพุทธรูปไม้มีอยู่ 5 กรอบแนวคิด คือ

- 1.ถวายเพื่อคำชูศาสนา トラบ 5000 ปี
- 2.ถวายเพื่อเป็นที่ไหว้บูชาแก่คน และ เทวดาทั้งหลาย
- 3.ถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญไปหา พ่อแม่ พี่น้อง หรือสัตว์เลี้ยงที่ล่วงลับไปแล้ว
- 4.ถวายเพื่อเป็นพระพุทธรูปดวงชะตา
- 5.ถวายเพื่อแก้บน

นอกจากเจตนาในการสร้างพระพุทธรูปไม้ได้ผสมผสานความเชื่อเรื่องของ “ อานิสงส์ ” ที่เป็นตัวสนับสนุนความเชื่อให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุนำมาสร้าง ซึ่งถ้าพระพุทธรูป

สร้างด้วยไม้แก่นจันทร์แล้วจะได้อันสงสันนัับประการ จะได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า จนถึงพระนิพพาน หรือ ถ้าสร้างวัสดุที่ต่างกันออกไปก็จะได้รับอันสงสันต์แตกต่างกันไป แล้วเมื่อสั่งสมบุญมากจะได้ไปเกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอาริยเมตไตรย ถึงแม้จะพบว่าพระพุทธรูปไม่มีหลากหลายชนิดที่นำมาสร้าง แต่การสร้างย่อมมีมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน และหัวใจสำคัญก็คือเรื่องของ “ทานบารมี” ดังนั้นอักขระที่ต่อท้ายเจดนาที่สร้างนั้น มักจะเป็นคำปรารภนา โดยหวังว่ากุศลผลบุญที่ได้รับจากการสร้างถวายนั้น จะทำให้เขาได้สมดังความมุ่งมาดปรารภนาอย่างที่ตั้งใจไว้ ดังปรากฏคำปรารภนาในการสร้างมีอยู่ 5 ประการคือ

- 1.ปรารภนาเพื่อขอไปเกิดเป็นพระอรหันต์ ในยุคพระศรีอาริยเมตไตรย
- 2.ปรารภนาเพื่อไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า และพระนิพพาน
- 3.ปรารภนา สุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอด
- 4.ปรารภนามีปัญญาคูณแม่ห้าทั้ง 5
- 5.ปรารภนาให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนาเกิดขึ้นเนื่องจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความปรารภนาเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจยามทุกข์ ยามสุข ต้องการสืบทอดศาสนาไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ จากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้ศาสนานั้นคงอยู่ตราบ 5000 ปี ตามความเชื่อของชาวพุทธ และนอกจากจะปรารภนาให้ศาสนาให้คงอยู่ ชาวพุทธก็ปรารภนาถึงอันสงสันต์จากการให้ทาน เพื่อชีวิตที่มีความสุข ทั้งโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ โลกพระนิพพาน อีกทั้งในฐานะพุทธศาสนิกชนก็ยังปรารภนาที่จะเกิดเป็นพระอรหันต์ในสำนักพระศรีอาริยเมตไตรย เป็นดินแดนที่มีแต่ความสุข ปราศจากความทุกข์ ผู้คนมีศีลมีธรรม ซึ่งเป็นดินแดนที่พุทธศาสนิกชนทุกคนปรารภนาที่ไปอยู่ภายหลังจากที่สิ้นชีวิตลง บุญกุศลที่ได้ทำในชาตินี้จักน้อมไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่า หรือน้อมนำไปสู่พระนิพพาน ดังคำบาลีปิดท้ายจารึกพระพุทธรูปไม้ว่า “**นิพพานํ ปรมํ สุขํ**” (พระนิพพานนี้ให้ความบรมสุข)

บทที่ 7

บทสรุป คติการสร้าง พระพุทธรูปไม้ล้านนา

พัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา อาจจะกล่าวได้ว่า มีการกล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปไม้ในตำนานพระแก่นจันทร์ โดยเนื้อหาได้กล่าวถึง พระเจ้าปเสนทิโกศลกษัตริย์แคว้นสาวัตถี ให้ช่างที่ฝีมือดีที่สุดโดยให้แกะสลักพระพุทธรูปไม้ด้วยไม้แก่นจันทร์แดงเพื่อเป็นตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้นเมื่อไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ได้อัญเชิญพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ไปประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระองค์เคยประทับนั่งอยู่ ครั้นเมื่อพระพุทธรูปองค์เสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมาถึงบริเวณที่ประทับ พระแก่นจันทร์ได้แสดงปาฏิหาริย์ลุกขึ้นมามีปฏิสัมพันธ์กับพระพุทธรูป ทันใดนั้นพระพุทธรูปจึงตรัสให้พระแก่นจันทร์กลับไปยังบนอาสนะดังเดิม เพื่อให้เป็นตัวอย่างของการสร้างพระพุทธรูปของพุทธบริษัทได้ใช้เป็นที่ยึดถือแบบอย่างในการสร้างต่อไป ครั้นเมื่อพระพุทธรูปเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ต่อมาพระเจ้าอาทิตย์กษัตริย์เมืองสุวรรณภูมิได้อัญเชิญพระพุทธรูปแก่นจันทร์มายังเมืองวิเชตนครมาป็นเวลานาน ประมาณ 750 ปี ต่อมา พระยพทศัณฐิระ เจ้านครพะเยา ได้อัญเชิญพระแก่นจันทร์องค์นี้ให้บูชาในวิหารวัดคอนชัย คือวัดป่าแดงหลวงคอนชัย จังหวัดพะเยา ต่อมาพระมหาเถรธรรมเสนาบดี อัญเชิญพระพุทธรูปแก่นจันทร์มาประดิษฐานบูชาใน วัดอโศการาม (วัดศรีภูมิ) นอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออก อีกไม่นานก็ได้ถูกอัญเชิญกลับไปเมืองพะเยาอีกครั้ง ต่อมาพระเจ้าติโลกราช ได้ตรัสให้อำมาตย์ได้อัญเชิญมาไว้ที่วัดบุพพาราม เมื่อวันศุกร์ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งมาถึงเชียงใหม่เมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช 883 ตรงกับศักราชพม่าล่วงไปแล้ว 2065 ปี พระเจ้าติโลกราช และพระมารดาได้ตกแต่งพระปฏิมาองค์ใหญ่ทำด้วยแก่นจันทร์ที่วัดป่าแดงมหาวิหาร

ในกาลต่อมา ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึง การสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้แก่นจันทร์ ของพญาเมืองแก้ว แสดงให้เห็นถึงความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย แต่หลักฐานทางด้านโบราณคดีพบว่ายังไม่เก่าไปกว่า ปี พ.ศ. 2247 พบที่อำเภอท่าวัง ฝาง จังหวัดน่าน ยังพบที่มีการสร้างพระพุทธรูปไม้ได้มีการสร้างอย่างต่อเนื่องในช่วงปี พ.ศ. 2290 วัดนาซาว ตำบลนาซาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัด แสดงให้เห็นถึงการอยู่อย่างต่อเนื่องของกลุ่มคนในจังหวัดน่าน โดยกลุ่มนี้ค่อนข้างที่จะมีความแตกต่างกับกลุ่มจังหวัดอื่นๆในเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน พะเยา เชียงราย ที่แทบจะไม่เจอเลย แต่ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ ได้รับความนิยมนมากในช่วงปีตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2317 ที่ล้านนาได้ ฟื้นฟูมานับ ไข่มพม่าออกจากศูนย์กลางที่เชียงใหม่ ซึ่ง

บ้านเมืองในขณะนั้นรกร้างว่างเปล่า เจ้าเจ็ดตน ได้นำกำลังขึ้นไปกวาดต้อนผู้คนจากลุ่มแม่น้ำคง กลุ่มเมืองเชียงตุง เมืองยอง เมืองเลน เมืองพยาก และกลุ่มลือแถบเมืองสิบสองปันนา ช่วงนี้ได้เกิด การสร้างพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาแทนที่ กลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่นิยมในสมัยราชวงศ์มังราย ต่อมา ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าถึง 200 ปี ทำให้บ้านเมืองตกอยู่ในสภาวะสงครามกลางเมือง ผู้คน ล้มหายตายจากหลบหนีเข้าป่าเป็นจำนวนมาก บ้างถูกต้องไปไวยังพม่า ส่งผลกระทบส่งผลทำให้ งานศิลปกรรมพระพุทธศาสนาเริ่มเสื่อมลงเนื่องจากภาวะสงครามอันยาวนานทำให้งานช่างขาดการ สืบเนื่องจนในที่สุดการสร้างพระพุทธรูปสำริดจึงไม่เป็นที่นิยม

ต่อมาล้านนาได้ปลดแอกจากพม่า ผู้คนกลุ่มใหม่ได้เข้ามาตั้งรกราก ได้เกิดการบูรณะ และสร้างวัดวาอารามขึ้นเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนขึ้นมาใหม่ มีการถวายสิ่งของให้กับวัดวา อารามมากมายเพื่อหวังว่าอานิสงส์จะนำพามนุษย์ได้ไปเกิดยังโลกสวรรค์ชั้นฟ้า ไปจนถึงพระ นิพพาน ซึ่งพระพุทธรูปในยุคนี้ สร้างด้วยวัสดุที่เป็นไม้ ซึ่งเป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็น รูปแบบสกุลช่างใหม่ที่เข้ามาแทนที่กลุ่มพระพุทธรูปสำริดที่นิยมมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายซึ่งได้ ลดความนิยมแล้วหายไปในช่วงที่พม่าเข้ามาปกครองถึง 200 ปี อันเป็นผลทำให้งานช่างขาดการ สืบเนื่องอย่างเห็นได้ชัด ดังจะเห็นได้ว่าความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้แทนพระพุทธรูป สำริดนั้นมีอยู่ 3 ปัจจัย คือ

1. งานช่างขาดการสืบเนื่อง เป็นผลมาจากสงครามกลางเมืองตั้งแต่ที่พม่าเข้าปกครอง ล้านนาถึง 200 ปี สถาบันกษัตริย์เริ่มสั่นคลอน มีการเปลี่ยนแปลงชั้นปกครองจากเป็นกษัตริย์กลาย มาเป็นขุนนาง ที่พม่าได้แต่งตั้งขึ้น ทำให้เกิดความวุ่นวายมีสงครามกลางเมืองเกิดขึ้นตลอดเวลา ส่งผลทำให้ผู้คน รวมถึงกลุ่มช่างได้หลบหนีเข้าป่า บ้างก็ถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่อื่นๆ ทำให้งานพุทธ ศิลป์ในช่วงนี้ได้ลดความนิยมลงจนทำให้การสานต่องานช่างเริ่มขาดการสร้างสรรค์ จนในที่สุดภูมิ ปัญญาเหล่านี้ได้ขาดหายไป เนื่องจากขาดการอุปถัมภ์โดยชนชั้นปกครอง

2. ล้านนาในยุคราชวงศ์เจ็ดตนนั้น บ้านเมืองกำลังฟื้นฟูจากพม่า มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่มาก บ้านเมืองรกร้าง จึงจำเป็นต้องใช้วิธี “เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” คือ กวาดต้อนผู้คนจากทางตอน เหนือ จากไทใหญ่ เชียงตุง เมืองยอง และกลุ่มลือแถบสิบสองปันนา เข้ามาไวยังล้านนาโดยกระจาย กลุ่มคนเหล่านี้ให้กับกลุ่มเจ้าเมืองต่างๆที่ได้ไปช่วยกวาดในครั้งนี้ โดยการกวาดต้อนผู้คนไม่ได้ทำ เพียงครั้งเดียวแต่ทำหลายครั้งจนเมืองต่างๆในแถบทางตอนเหนือนั้นรกร้างว่างเปล่าไปในช่วง ระยะเวลาหนึ่ง โดยการกวาดต้อนดังกล่าวส่งผลทำให้ล้านนาเริ่มมีความมั่นคง ผู้คนจากที่ต่างๆ มีตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน บุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตร บูรณะบ้านเมือง และวัด จึงทำให้การสร้าง พระพุทธรูปถวายให้กับวัดในช่วงระยะเวลานั้นนั้นค่อนข้างน้อย และถ้าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วย สำริดแล้วถือว่าแทบจะไม่พบเลย อีกทั้ง โลหะที่เป็นสำริดค่อนข้างจะหายากเนื่องจากบ้านเมืองกำลัง

จะฟื้นฟูเนื่องจากภัยสงครามและสงครามก็ยังไม่จบเนื่องจากพม่าพยายามจะตีเอาเมืองเชียงใหม่คืนตลอดเวลา ซึ่งเชื่อได้เลยบ้านเมืองในยุคนี้ย่อมให้ความสำคัญในการบูรณะบ้านเมืองมากกว่า ที่จะหาตำริคมาหล่อพระพุทธรูป เพราะหากสร้างพระพุทธรูปด้วยโลหะแล้วจะต้องให้ทุนทรัพย์ กำลังคน และกรรมวิธีในการผลิตค่อนข้างซับซ้อน

3. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกแทรกเข้ามาอย่างถาวรนั้นมีความชำนาญในการแกะสลักพระพุทธรูปไม้อยู่แล้ว เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ แวดล้อมไปด้วยป่าไม้นานชนิด เป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น จึงทำให้ “ไม้” เป็นวัสดุสำคัญในการนำมาสร้างประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วยวัสดุที่เป็นไม้ ที่มีทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง จนถึงขนาดใหญ่ จนถึงการสลักเป็นพระประธานของวัด เนื่องการสำรวจเท่าที่ผ่านมาในรัฐฉาน ประเทศพม่า พบว่า กลุ่มตระกูลไทที่อาศัยอยู่บนภูเขาส่วนใหญ่มีความนิยมสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นพระประธานเนื่องจากมีความชำนาญในด้านเชิงช่าง มากกว่าหล่อพระพุทธรูปด้วย สำริด

จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นมาแทนที่พระพุทธรูปสำริดของพระพุทธรูปไม้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านงานช่าง และวัสดุ เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในสภาวะที่กำลังฟื้นฟูตัว จึงทำให้การสร้างพระพุทธรูปนั้นมักหาวัสดุที่ใกล้ตัวมากกว่าเนื่องจากล้านนาพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยต้นไม้พันธุ์ที่สามารถเลือกไม้มงคลต่างๆมาสร้าง ง่ายกว่าที่จะหาวัสดุที่ใช้กำลังคน กำลังทรัพย์และผู้อุปถัมภ์เป็นจำนวนมากดังเช่น “โลหะสำริด” ที่มักจะมีกรรมวิธีการผลิตค่อนข้างยาก ประกอบกับไม้เป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นเนื่องจากสภาพภูมิประเทศของล้านนาเต็มไปด้วยป่าไม้นานพันธุ์ ประกอบกับความชำนาญทางด้านงานช่างของคนสายตระกูลไท ไม่ว่าจะเป็นไทลื้อ ไทเงิน ไทใหญ่ และไทยอง ที่นิยมสร้างพระพุทธรูปไม้อยู่แล้ว จึงทำให้การสร้างพระพุทธรูปไม้ในยุคนี้มีความนิยมอย่างแพร่หลาย ตั้งแต่ พ.ศ. 2330 ไปจนถึง พ.ศ. 2475 และจำนวนลงเรื่อยจนถึงปี 2522 อาจเป็นผลมาจากการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชการที่ 5 จึงก่อให้เกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราช คือ รัฐที่มีสถาบันกษัตริย์เป็นศูนย์รวมอำนาจเพียงแห่งเดียว ซึ่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามสถาปนาในสมัยรัชกาลที่ 5 และสิ้นสุดลงเมื่อเกิดการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ปัจจัยในระยะแรกที่ส่งผลทำให้การสร้างพระพุทธรูปไม้ได้ลงความนิยมลง คือ

1. การปฏิรูปการศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. 2446 ได้มีการสอนภาษาไทยกลาง โดยมุ่งหวังให้อ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญทั่วประเทศ ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ในอนาคตภาษาท้องถิ่นจะหายไป

2. มีการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ให้เป็นเอกภาพ โดยยกเลิกจารีตดั้งเดิมของท้องถิ่น และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรเรียนหนังสือภาษาไทย พุทธและเทศนาเป็นภาษาไทยกลาง ดังนั้นรัฐบาลจึงให้ความสำคัญต่อสถาบันสงฆ์ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา

ของเยาวชน ในฐานะที่มีส่วนช่วยสอนหนังสือแก่โรงเรียนวัด ภายใต้เงื่อนไขสนับสนุนให้เรียนรู้ภาษาไทยดังกล่าว แม้แต่พระภิกษุซึ่งควรศึกษาอักขระพื้นเมืองก็ค่อยๆ ละเลยจนในที่สุดอักษรพื้นเมืองก็สิ้นสลาย

3. เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของล้านนาเมื่อรถไฟสายเหนือมาถึงยังเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2464 ซึ่งทำให้เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ยังเป็นผลทำให้สินค้าจากส่วนกลางเข้ามายังล้านนารวมถึงเชียงใหม่ รวมทั้งวิทยาการความเจริญในทุกๆ ด้านด้วย

มาจนถึง ปี พ.ศ. 2475 ที่คณะราษฎรได้ประกาศยึดอำนาจของ รัชกาลที่ 7 โดยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบบประชาธิปไตย ต่อมาจนถึง จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นยุคสร้างชาติ ที่ทุกภาคส่วนที่เป็นประเทศไทยอยู่ทุกวันนี้ต้อง มีวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกัน มีการสร้างโรงเรียน มหาวิทยาลัยที่ใช้ภาษาไทยทั้งหมด และการเปลี่ยนแปลงของศาสนาในล้านนา มีการเผาคุ้มภัก์โบราณที่จารึกอักษรธรรมล้านนาในช่วงนี้เป็นจำนวนมาก จากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญทางด้านคุ้มภัก์โบราณ ก็พบว่าได้มีการยกเลิกเขียนในปี พ.ศ. 2522 ด้วยเหตุปัจจัยหลายๆ อย่างที่กล่าวมาข้างต้น น่าจะเป็นผลทำให้การสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนาได้ลดความนิยมลง เนื่องการเปลี่ยนแปลงในหลายได้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และพระพุทธศาสนา ประกอบกับการเข้ามาของพระพุทธรูปจากโรงงานอุตสาหกรรมสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ทำให้วิถีชีวิตแบบเดิมที่อยู่อย่างเรียบง่าย กลับกลายมาเป็นยุคที่ทุกคนต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ ประกอบกับการเข้ามาของพระพุทธรูปที่สร้างด้วยแก้วสีต่างๆ พระทองเหลืองและปูนปลาสเตอร์ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ได้ส่งผลทำให้การสร้างพระพุทธรูปไม้ได้ลดความนิยมลงอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งทำให้การสร้างพระพุทธรูปไม้ในปัจจุบันนี้ได้เลือนหายไปเนื่องจากวัสดุอื่นเข้ามาแทนที่ ยังเป็นผลทำให้งานช่างขาดความสืบเนื่องและขาดหายไปที่สุดในที่สุด ซึ่งได้ปัจจุบันนี้ได้เริ่มมีการฟื้นฟูภูมิปัญญาในการสร้างพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาใหม่ที่จังหวัดน่านซึ่งเป็นสิ่งที่ดีการในการอนุรักษ์ประเพณีการถวายพระพุทธรูปไม้ยังคงอยู่ แต่ก็ยังไม่ได้รับความนิยมมากเท่าที่ควรเนื่องจาก ถ้าทำด้วยไม้แล้วต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับพระพุทธรูปจากโรงงานอุตสาหกรรมแล้ว ดังนั้นไม่ว่าในปัจจุบันคติการสร้าง ภูมิปัญญาในการสร้างพระพุทธรูปไม้ได้เลือนหายไปแต่หลังหลักทางโบราณคดีที่พบปัจจุบันย่อมแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของคนในสมัยโบราณถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งจำทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไปตราบสืบอายุขัยและในขณะเดียวกันก็ยังปรารถนาบุญกุศลในการทำบุญน้อมนำให้ตนเองและผู้อื่นได้ไปเกิดยังดินแดนที่สุขสบาย

ชนิดของไม้ที่ใช้ในการสร้างถวาย เป็นที่เข้าใจกันดีแล้วว่าล้านนาเป็นดินแดนที่แวดล้อมไปด้วยภูเขา เป็นดินแดนที่มีไม้นานพันธุ์ที่จะให้สอยอย่างไม่จำกัด โดยคนล้านนานั้นมีความเชื่อมากมายเกี่ยวกับการใช้งาน โดยเฉพาะไม้มงคล หมายความว่า เป็นไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์

ได้ถูกต้องตรงกับงานที่ทำ ในอีกลักษณะ คือไม้ที่มีนามอันมงคล เช่น ไม้สัก นอกจากที่จะเป็นไม้กันปลวกและเนื้อไม้เหนียวไม่เปราะเกินไป สามารถนำมาแกะสลักลายต่างๆ ได้ง่าย มีเนื้อลายที่สวยงามแล้ว คำว่าสัก ยังพ้องเสียงกับคำว่า ศักดิ์ ซึ่งถือเป็นนามมงคลอีกด้วย ไม้มงคลในแต่ละท้องถิ่นก็มีความเชื่อที่ต่างกัน เช่นราชพฤกษ์ ซึ่งถือเป็นไม้มงคลของภาคกลาง นิยมนำมาสร้างเสาหลักเมืองหรือวัดอุดมมงคล ไม้มงคลอื่นๆ อาจจะมีชื่อที่เป็นมงคลป้องกันทุกท้องถิ่น เช่น ขนุน มะขาม มะยม ดังนั้น ไม้มงคลจึงหมายถึง ไม้ที่มีเนื้อไม้ที่เหมาะสมสำหรับการใช้งาน กับไม้ที่มีนามอันพ้องชื่อกับความ เป็นมงคล นอกจากนี้ยังพบว่าจารึกได้ฐานพระพุทธรูปไม้ได้กล่าวถึง ชนิดของไม้ที่สร้างคือสร้างด้วยไม้แก่นจันทน์หอม และสร้างด้วยไม้กุ่ม จากที่กล่าวมาถึงชนิดที่ไม้ที่สร้าง ไม้แต่ละชนิดมีอานิสงส์ที่แตกต่างกันไป ถ้าเป็นไม้ที่หายากอย่างไม้แก่นจันทน์หอมแล้วมักจะได้อานิสงส์นานัปการจนหาที่สุดมิได้

วัน เดือน ปี ที่จารึกไว้ ไม่ใช่วันที่เริ่มสร้าง แต่เป็นวันที่ เจ้าสัทรานั้่นนำมาถวาย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปไม้ถวายมักจะเป็นช่วงที่มีประเพณีที่สำคัญ เนื่องจากก่อนที่จะถวายนั้นต้องมีการเบิกเนตรพระเจ้า (พิธีพุทธาภิเษก) หรือการทำให้เป็นพระพุทธรเจ้าก่อนที่จะมีการถวายให้กับวัด โดยมักจะมีการสร้างถวายในช่วงเวลาออกพรรษา จนถึงก่อนเข้าพรรษาแทบทั้งสิ้น โดยเริ่มตั้งแต่ในช่วงที่ข้าวตั้งท้อง จนถึงฤดูการเก็บเกี่ยว เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านนั้นว่างเว้นจากการทำเกษตรกรรมที่ค่อนข้างหนักตั้งแต่ฤดูฝนที่ผ่านมา หลังจากนั้นไปช่วงเวลานี้ถือว่าเป็นช่วงที่ชาวบ้านมีความอิ่มอกอิ่มใจ มีจิตใจชื่นชนยินดีเมื่อผลผลิตได้เจริญงอกงามผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ ช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นโอกาสที่ดีที่พุทธศาสนิกชนจะได้ทำบุญถวายทาน ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าในช่วงนี้มักมีงานบุญต่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นงานฉลากภัตร(อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว) งานฉลองเจดีย์ พระวิหาร และงานนมัสการพระพุทธรูปที่สำคัญดังเช่นที่ วัดพระธาตุศรีโคมคำ ที่มีประเพณีนมัสการพระเจ้าตนหลวงเป็นประจำทุกปี ซึ่งพบว่ามีความนิยมถวายพระพุทธรูปในช่วงนี้ด้วย และนอกจากประเพณีที่สำคัญต่างๆ ก็พบว่า มีการถวายในเดือนต่างๆ ดังนี้ ในเดือนเกี๋ยงเป้ง (เดือนตุลาคม) ถ้าเป็นเดือนของกลุ่มตระกูลไทลื้อเดือนนี้จะตรงกับเดือนยี่เป้งของคนเมืองล้านนา เพราะว่าปีของลื้อนั้นจะเร็วกว่าล้านนา 1 เดือน นิยมมากในกลุ่มจังหวัดแพร่ที่วัดพระหลวง เดือนยี่เป้ง (พฤษภาคม) พบว่ามีการสร้างถวายมากที่สุด เดือน 2 (พฤษภาคม) 4(มกราคม) 5 (กุมภาพันธ์) 6 (มีนาคม) 7(เมษายน) และ เดือน 8 (พฤษภาคม) เดือนต่างเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นเดือนที่มีความสำคัญของคนในแต่ละชุมชน จะเห็นได้ว่าประเพณีการถวายพระพุทธรูปแต่ละชุมชนจะมีช่วงเวลาในการถวายเพื่อที่จะรวมพระพุทธรูปทั้งละมกๆแล้วค่อยพุทธาภิเษก หรือเบิกเนตรพระเจ้าไปพร้อมๆกัน

เจตนาในการสร้างพระพุทธรูปไว้ในล้านนา ก่อนข้างจะมีกรอบแนวคิดที่ชัดเจนเกี่ยว เรื่องศาสนาที่จะมีการจารึกซ้ำๆกัน แสดงให้เห็นการนับถือศาสนาร่วมกัน และหวังว่าศาสนานั้นจะ ยังคงอยู่จนกระทั่ง พระพุทธเจ้าองค์ใหม่ได้ได้มาตรัสรู้อยู่บนโลกนี้ จะเห็นว่ากรอบแนวคิดหรือ เจตนาในการสร้างพระพุทธรูปไม่มีอยู่ 5 กรอบแนวคิด คือ

1. ถวายเพื่อศาสนา คราบ 5000 ปี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ที่รับอิทธิพล พระพุทธศาสนาจากลังกาดังแต่สมัยราชวงศ์มังราย ที่เชื่อว่าศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันนี้ มี อายุ 5000 ปี พุทธศาสนิกชนต้องช่วยกันทำนุบำรุงศาสนาให้คงอยู่ไปเพราะเนื่องจากเชื่อว่าเมื่อ ศาสนาได้ผ่าน 2000 ปีไปแล้วศาสนาจะค่อยๆเสื่อมลงไปเรื่อยๆจนถึง พระพุทธเจ้าองค์ใหม่จะ อุบัติขึ้น คือพระศรีอริยเมตไตรย ผู้หมั่นทำบุญกุศลเชื่อว่าจะได้ไปเกิดในยุคนี้

2. ถวายเพื่อเป็นที่ไหว้บูชาแก่คน และ เทวดาทั้งหลาย ความเชื่อเรื่องเทวดาอารักษ์เป็น ความเชื่อที่มีมาก่อนพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อมีการรับพระพุทธศาสนา เทวดาก็เหมือน เทพที่ที่คอยปกป้องรักษาพุทธศาสนิกชน และพระพุทธศาสนา จึงเกิดความเชื่อที่ว่า พระพุทธรูปเป็น ที่ไหว้แก่คนแล้ว มักจะเป็นที่ไหว้บูชาแก่เทวดาด้วย

3. ถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญไปหา พ่อแม่ พี่น้อง หรือสัตว์เลี้ยงที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นความเชื่อที่ว่าเมื่อนุญยได้ตายลงไปแล้ว กุศลผลบุญที่ได้ทำในชาตินี้จะนำพาผู้คนเหล่านั้นไป ยังไปยังภพภูมิที่ดีกว่า และผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ยังคงมีสายใยความห่วงหาอาทรญาติพ่อ แม่ พี่ น้อง ที่ได้ ล่วงลับ ว่าจะดะระกำลำบากอยู่ภพภูมิไหน จึงผูกความเชื่อเรื่องของอาณิสสในการสร้าง พระพุทธรูปถวายไปให้กับมนุษย์ผู้ล่วงลับไปแล้ว และยังพบว่า แม้แต่สัตว์เลี้ยงก็ยังมีการถวายให้ สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงสังคมเกษตรกรรมที่ให้ความสำคัญต่อสัตว์เลี้ยง สิ่งเป็นความเชื่อในเรื่อง ของการตอบแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณต่อเรา

4. ถวายเพื่อเป็นพระพุทธรูปดวงชะตา เป็นความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่เชื่อว่า ชีวิตของ มนุษย์ที่เกิดมามีโชคชะตาที่เป็นตัวกำหนดในการดำรงชีวิต ซึ่งแต่ละช่วงเวลาดวงชะตาชีวิตจะ มีขึ้นมีลง แม้การแต่ที่จะไปทำงานหรือประกอบอาชีพจะต้องตรวจดูดวงชะตาเสมอเพื่อให้ชีวิตรอด พ้นจากอุปสรรคใดๆทั้งปวง และการถวายพระพุทธรูปก็เป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่ชาวล้านนาเชื่อว่ การถวายพระพุทธรูปประจำชะตานั้น ผู้สร้างจะเป็นผู้ที่มีความเจริญรุ่งเรือง มียศถาบรรดาศักดิ์ มี อำนาจและบารมี ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปดวงชะตานั้นนิยมสร้างมาตั้งแต่สมัยโบราณ ไม่ว่าจะเป็น ล้านนา อโยธยา และรัตนโกสินทร์

5. ถวายเพื่อแก้บน ความเชื่อเรื่องการบนบานศาลกล่าวเป็นความเชื่อเรื่องผี เมื่อศาสนา เข้ามายังล้านนาก็ได้เกิดการผสมผสาน ทั้งพุทธและผี ทำให้สองสิ่งได้ไปด้วยกันได้อย่างลงตัว ซึ่ง เชื่อว่าเมื่อนุญยถึงจุดต่ำสุดหรือหาทางออกไม่ได้ ที่พึ่งสุดท้ายคือความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ว่าจะ

เป็นเทวดารักษ์ หรือความเชื่อในเรื่องของศาสนา สิ่งเหล่านี้เชื่อว่าเมื่อขอสิ่งที่ตนเองปรารถนาแล้ว ก็จะมีการถวายเพื่อเป็นการตอบพระคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อตอกย้ำในสิ่งที่ปรารถนาไว้ให้ดียิ่งขึ้นไป

นอกจากเจตนาในการสร้างพระพุทธรูปไม่ได้ผสมผสานความเชื่อเรื่องของ “ อานิสงส์ ” ที่เป็นตัวสนับสนุนความในเรืองของความเชื่อเพื่อแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นวัสดุนำมาสร้าง มักจะเป็นไม้มงคล ซึ่งถ้าพระพุทธรูปสร้างด้วยไม้แก่นจันทร์แล้วจะได้ อานิสงส์ นานับประการ จะได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า จนถึงพระนิพพาน หรือ ถ้าสร้างวัสดุที่ต่างกันออกไปก็จะได้รับอานิสงส์แตกต่างกันไป แล้วเมื่อสั่งสมบุญมากจะได้ไปเกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอาริยเมตไตรย ถึงแม้จะพบว่าพระพุทธรูปไม่มีหลากหลายชนิดที่นำมาสร้าง แต่การสร้างย่อมมีมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน และหัวใจสำคัญก็คือเรื่องของ “ ทานบารมี ” ดังนั้นอักขระที่ต่อท้ายเจตนาที่สร้างนั้น มักจะเป็นคำปรารถนา โดยหวังว่ากุศลผลบุญที่ได้รับจากการสร้างถวายนั้น จะทำให้เขาได้สมดังความมุ่งมาดปรารถนาอย่างที่ตั้งใจไว้ ดังปรากฏคำปรารถนาในการสร้างมีอยู่ 5 ประการคือ

- 1.ปรารถนาเพื่อขอไปเกิดเป็นพระอรหันต์ ในยุคพระศรีอาริยเมตไตรย
- 2.ปรารถนาเพื่อไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า และพระนิพพาน
- 3.ปรารถนา สุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอด
- 4.ปรารถนามีปัญญาดุจแม่น้ำทั้ง 5
- 5.ปรารถนาให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนาเกิดขึ้นเนื่องจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความปรารถนาเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจยามทุกข์ ยามสุข ต้องการสืบทอดศาสนาไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ จากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้ศาสนานั้นคงอยู่ตราบ 5000 ปี ตามความเชื่อของชาวพุทธ และนอกจากจะปรารถนาให้ศาสนาให้คงอยู่ ชาวพุทธก็ปรารถนาถึงอานิสงส์จากการให้ทาน เพื่อชีวิตที่มีความสุข ทั้งโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ โลกพระนิพพาน อีกทั้งในฐานะพุทธศาสนิกชนก็ยังปรารถนาที่จะเกิดเป็นพระอรหันต์ในสำนักพระศรีอาริยเมตไตรย เป็นดินแดนที่มีแต่ความสุข ปราศจากความทุกข์ ผู้คนมีศีลมีธรรม ซึ่งเป็นดินแดนที่พุทธศาสนิกชนทุกคนปรารถนาที่ไปอยู่ภายหลังจากที่สิ้นชีวิตลง บุญกุศลที่ได้ทำในชาตินี้จักน้อมไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่า หรือน้อมนำไปสู่พระนิพพาน ดังคำบาลีปิดท้ายจารึกพระพุทธรูปไม้ว่า “ นิพพานํ ปรมํ สุขํ ” (พระนิพพานนี้ให้ความบรมสุข)

รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนาค่อนข้างมีความหลากหลายเป็นลักษณะสกุลช่างที่เกิดขึ้นใหม่แทนที่พระพุทธรูปลัทธิล้านนา เนื่องจากเหตุผลหลากหลายประการเป็นผลทำให้พระพุทธรูปไม้เป็นที่นิยมทั่วไปในยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน รูปแบบพระพุทธรูปไม้นั้นแทบจะไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวในการสร้างทำให้ทำให้รูปแบบที่ออกมาต่างกันค่อนข้างที่จะมีความแตกต่างกัน

ค่อนข้างมาก เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนในการทำบุญถวายทานเท่านั้น ถึงแม้ว่ารูปแบบพระพุทธรูปไม้จะมีความหลากหลาย แต่ความหลากหลายนั้นได้ปรากฏอิทธิพลของกลุ่มงานช่าง โดยได้แบ่งออกเป็น 8 กลุ่มอิทธิพล คือ

กลุ่มที่ 1 อิทธิพลพระพุทธรูปเชียงแสน (พระสิงห์) เจอแค่เพียงองค์เดียว พุทธลักษณะโดยรวมคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์หนึ่ง ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร สันมาภูีสันเหนือ พระอุระ พระพักตร์กลมอมยิ้ม พระรัศมีดอกบัวตูม แต่ข้อแตกต่างของพระพุทธรูปกลุ่มนี้คือพระสิงห์มักจะแสดงปางมารวิชัยเสมอ แต่พระพุทธรูปไม้องค์นี้ทำปางสมาธิ ซึ่งสันนิษฐานว่าช่างน่าจะมิได้ประสงค์บางอย่างในการสร้างก็ว่าได้หรืออาจจะยังไม่เข้าใจในพุทธลักษณะของพระสิงห์ก็ได้ เนื่องจากขาดการสืบเนื่องทางด้านงานช่างมาเป็นเวลานาน

กลุ่มที่ 2 อิทธิพลพระพุทธรูปเชียงแสน (กลุ่มอิทธิพลสุโขทัย) มักพบในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ ในเมืองลำปาง ซึ่งปรากฏอิทธิพลสุโขทัย คือประทับนั่งขัดสมาธิราบ สันมาภูียวจรดพระนาภี ปลายจีวรตะขาบ พระพักตร์รี พระรัศมีเป็นเปลว นับได้ว่าพระพุทธรูปอิทธิพลสุโขทัยถึงแม้จะต่างจากช่วงระยะเวลาที่สร้าง แต่ก็แสดงให้เห็นถึง ความชำนาญของช่างในพื้นที่ และการอยู่อาศัยมาต่อเนื่องของกลุ่มคนในลำปาง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเคยหล่อพระพุทธรูปสำริดมาก่อน แต่ช่วงหลัง โลหะค่อนข้างหายากจึงสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้แทน แต่ยังคงลักษณะพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สองอยู่

กลุ่มที่ 3 อิทธิพลพระเจ้าไทลื้อ มักพบในกลุ่มพระพุทธรูปไม้เมืองน่าน เมืองแพร่ เนื่องจากมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้ออาศัยอยู่จำนวนมาก เป็นกลุ่มที่มีพุทธลักษณะค่อนข้างชัดเจนในการจำแนกคือ พระพักตร์คล้ายเด็กหน้าอím พระรัศมีมักจะนิยมทำให้สูงมากกว่าปรกติ มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากรัศมีที่เป็น กรวย ดอกบัวตูมและรัศมีเปลว และลักษณะที่โดดเด่นของกลุ่มไทลื้อ คือ นิยมทำพระกรรมขนาดใหญ่ขนาดกับใบหน้าหรือเรียกว่า “ พูกาง ”

กลุ่มที่ 4 อิทธิพลพระเจ้าล้านช้าง (เมืองหลวงพระบาง) มักพบในกลุ่มพระพุทธรูปเมืองน่านเท่านั้น เนื่องจากหลวงพระบางมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองน่าน มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและศาสนามาตั้งแต่สมัยโบราณ ทำให้ปรากฏอิทธิพลล้านช้างในเมืองน่านค่อนข้างมาก ดังพระพุทธรูปไม้ได้มีการสร้างเลียนแบบพระบาง พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ของหลวงพระบาง และพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์ที่รับอิทธิพลรัตนโกสินทร์ผ่านยังเมืองหลวงพระบางที่ปรกติแล้วจะแสดงปางห้ามสมุทร แต่เมื่อรับอิทธิพลล้านช้างก็เปลี่ยนเป็นปางเปิดโลกตามความนิยมของท้องถิ่น

กลุ่มที่ 5 อิทธิพลพระเจ้าไม้พม่า (แบบมณฑลยี่) อิทธิพลพม่าในล้านนาเข้ามามีอิทธิพลต่อศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา เมื่อพม่า และไทใหญ่ เข้ามาสัมปทานป่าไม้ยังดินแดนล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 โดยปรากฏพระพุทธรูปแบบมณฑลยี่ ตามวัดพม่า และไทใหญ่ที่

สร้างขึ้น โดยรูปแบบนั้น มักจะประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ครองจีวรเป็นริ้วเสมือนจริงโดยคล้องจีวรผ่านด้านล่างแล้ววกขึ้นมาบนบ่าซ้าย พระพักตร์กลมรี พระกรรณยานจนถึงพระอังสา ไรพระศก มักจะขอบหน้าหลายกับการสวมมงกุฏ บนพระเศียร พระอุษณิษะนูนขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และที่สำคัญไม่นิยมทำศมี

กลุ่มที่ 6 อิทธิพลพระพุทธรูปรัตนโกสินทร์ พบน้อยมากในล้านนาอาจเป็นผลมาจากมีวิถีชีวิต จารีตและศาสนาที่ค่อนข้างแตกต่างจากกรุงเทพฯ แต่อิทธิพลนี้ปรากฏในรูปแบบพระพุทธรูปประจำวันหรือปางรำพึง พระพุทธรูปประจำวันศุกร์ ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชการที่ 3 และอิทธิพลที่ส่งให้ปรากฏในปี พ.ศ. 2475 พบเพียงองค์เดียวทั้งนั้น นอกจากนี้ยังพบว่าอิทธิพลรัตนโกสินทร์ยังปรากฏบนจีวรในลักษณะสบงจีบหน้านางที่นิยมมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ และอีกอิทธิพลหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นคือ ฐานผ้าทิพย์ ที่มีลักษณะเป็นผ้าห้อยลงมาเป็นผ้าสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม และรูปสมอเรือเป็นต้น

กลุ่มที่ 7 อิทธิพลลักษณะพื้นถิ่น พบมากที่สุดที่ล้านนาจัดได้ว่าเป็นลักษณะสกุลช่างพื้นถิ่นอย่างแท้จริง ที่มีทั้งช่างราษฎร์ ช่างหลวง ซึ่งนี้กลุ่มนี้จะมีลักษณะทางศิลปะที่ไม่เหมือนกับกลุ่มอิทธิพลต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยกลุ่มนี้มักจะถวายเป็นองค์เดียว หรือนิยมมถวายเป็นกลุ่มตั้งแต่ 2 องค์ขึ้นไป ดังจะพบพระพุทธรูปสี่พระองค์ที่หันหลังชนกัน ผนงที่ชนกันนั้นเป็นเจดีย์เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับกลุ่มพระพุทธรูปเมื่อนานพบว่าคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปในพระวิหารจตุรมุขวัดภูมิเทร พระพักตร์ค่อนข้างจะมีลักษณะพื้นถิ่นอย่างเห็นได้ชัด และยังพบว่ามีกรถวายเป็นพระพุทธรูปสี่อริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น

กลุ่มที่ 8 อิทธิพลพระเจ้าไม้ลัวะ เป็นรูปแบบที่ผู้ศึกษาได้นำพระเจ้าพม่าได้ไปเปรียบเทียบกับพระเจ้าในกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในรัฐฉานประเทศพม่า พบว่าพระพุทธรูปเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันคือ พระวรกายทึบตัน พระอุระนูนขึ้นเป็นสันอย่างเห็นได้ชัด พระศอกเป็นริ้วปล้องชัดเจน พระพักตร์เหลี่ยมตรงบริเวณคางมักตัดตรงแลเห็นเป็นสี่เหลี่ยมชัดเจน พระโขนงเป็นแถบใหญ่ต่อกับพระนาสิก พระโอษฐ์เคร่งขรึมต่อรับพระหนุ พระเกศาเป็นหนามขนุนขนาดใหญ่ พระรัศมีลักษณะพิเศษที่สูงชะลูดและมีความหลากหลาย ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะพิเศษที่พบได้ในกลุ่มพระเจ้าไม้ลัวะ

เทคนิคการแกะสลัก พระพุทธรูปไม้ล้านนามีอยู่ 3 เทคนิค คือ 1. แกะสลักจากไม้ชิ้นเดียว พบจำนวนมากที่สุดโดยนำไม้ท่อนเดียว มาร่างก่อนแล้วแกะจากส่วนพระเศียรลงมาถึงฐาน 2. แกะจากไม้สองชิ้นโดยแยกระหว่างองค์พระพุทธรูปกับฐานมีการเจาะช่องเล็กภายในฐาน หน้าที่ใช้สอยของฐานในลักษณะนี้น่าจะบรรจุเก็บพระธาตุของพระที่สำคัญ หรือบรรจุชะตาของผู้สร้างเพื่อเป็นสิริมงคล ชีวิตเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองมักพบในกลุ่มเมืองแพร่และเมืองน่าน 3. เทคนิคแกะจากไม้

หลายชั้น คือมีการต่อแขน ต่อมือ ต่อปาก ต่อหู ต่อฐาน ซึ่งพบในกลุ่มเมืองแพร่และเมืองน่าน ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธรูปสำริดที่ปรากฏในตำราการสร้างพระพุทธรูปไม้ชะตาของเมืองน่าน

เทคนิคในการปรับตกแต่งพระพุทธรูปล้านนา มีวัสดุ 3 ชนิดคือ ขางรัก(ให้สีดำ) ชาด หรือล้านนาเรียกว่าหางเป็นแร่ชนิดหนึ่ง (ให้สีแดง) และทองคำเปลว โดยการประดับตกแต่งค่อนข้างจะมีลักษณะที่ผสมผสานในวัสดุ 3 ชั้นนี้ คือ 1. ลงรักปิดทองทั้งองค์ 2. ลงรักทาชาดแล้วปิดทอง(ปรากฏสีแดงชัดเจน) 3. ลงรักปิดทองส่วนองค์แต่ฐานทาชาด 4. ลงรักปิดทองในส่วนพระวรกาย แต่ฐานทาทรัก 5. ปิดทองในส่วนพระวรกายจิวรทาด้วยชาด 6. ปิดทองในส่วนองค์ฐานทาทรัก สลับกับชาด 7. ปิดทองในส่วนพระวรกายและฐานด้านหน้าแต่ฐานด้านหลังทาชาด 8. ปิดทองในส่วนพระวรกายและฐาน แต่ฐานด้านหลังทาทรัก นอกจากนี้ยังพบว่ามีการทาสีทับลงบนองค์พระพุทธรูปเนื่องจากเจ้าอาวาสต้องการที่จะรักษาสีเนื้อวัสดุเอาไว้เพื่อให้มีความคงทน สีที่ทานั้น จะทาสีขาวในส่วนพระวรกายแต่จิวรจะทาสีเหลือง การเก็บข้อมูลเก็บข้อมูลในด้านเทคนิคแล้วพบการปิดทองทั้งหมดหรือบางส่วนนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สร้าง หรือบางครั้งจะพบว่ามีการปิดทองในส่วนองค์เท่าแต่ฐานจะทาชาด หรือจะปิดทองแค่ฐานด้านหน้าเท่านั้นซึ่งพบในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน การปิดทองตรงบริเวณฐานมีเหตุผลในการทำ คือคือการเน้นตัวอักษรที่ผู้สร้างจารึกเอาไว้ นอกจากนี้ยังพบว่าได้มีการปิดทองในส่วนพระวรกาย แต่จิวรทาชาดเป็นเทคนิคที่นิยมทั่วไปทั้งล้านนาโดยเฉพาะกลุ่มลำปาง เมืองแพร่ เมืองน่าน ดังนั้นเทคนิคการประดับตกแต่งพระพุทธรูปไม้ค่อนข้างมีข้อจำกัด เนื่องจากมีวัสดุแค่สามชนิดที่สร้างทำให้ช่างได้นำวัสดุทั้ง 3 นี้มาตกแต่งทาสลับกันเพื่อให้มีความสวยงามและแสดงถึงรสนิยมผู้ถวาย

ลวดลายประดับตกแต่งนั้น มักจะไม่ค่อยนิยมเนื่องจากจากฐานจะมีการใช้พื้นที่ในการจารึกคำถวาย แต่ก็ยังพบว่ามีการทำลวดลายค่อนข้างหลากหลายอยู่ขึ้นอยู่กับความชำนาญของช่างในแต่ละพื้นที่ โดยจำแนกออกเป็น 5 เทคนิค

1. เทคนิค รักสมุก คือนำเอารักไปผสมกับขี้เถ้าใบไม้ แล้วนำปั้น เราจะเรียกว่า “รักสมุก” ทำลวดลายกลีบบัวคว่ำบัวหงาย นิยมมากในกลุ่ม เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน น่าน ที่น่าจะเลียนแบบบัวฐานแทนแก้วพระประธานในวิหารที่นิยมมากในยุคคลาสสิกในล้านนา นอกจากนั้นแล้วพบว่าการปั้นรักสมุกเป็นลายดอกไม้กลีบ ลายเครือเถาตรงบริเวณสังฆาฏิ ที่นิยมมากในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงตุงแต่ค่อนข้างจะพบน้อย แต่ก็เป็นสิ่งยืนยันถึงความชำนาญในการสร้างสรรค์เป็นอย่างดี

2. เทคนิคลงรักปิดทอง เป็นเทคนิคที่นิยมอีกเทคนิคหนึ่งในล้านนา โดยการทาทรักบางๆในส่วนที่ต้องการให้ทองคำเปลวติดเพื่อให้เกิดภาพ นำแผ่นทองคำเปลวมาปิด ทิ้งไว้ให้ขางรักแห้งแล้วเช็ดส่วนทองคำที่เกินมาออกมา ลวดลายก็จะปรากฏ โดยภาพที่ได้จากเทคนิคลงรักปิดทอง

มักมีรายละเอียดไม่มากนัก ส่วนใหญ่มักจะเป็นภาพโครงสร้างหลักๆ ๑ ซึ่งมักใช้เทคนิคการสายลาย (ชุดลาย) คือเทคนิคที่ปิดทองลงไปก่อนแล้วใช้ของมีคมทำให้เป็นลวดลาย ซึ่งเทคนิคนี้จะพบในกลุ่ม พระพุทธรูปไม้ลำปาง โดยเฉพาะในกลุ่มอำเภอแม่ทะ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสืบเนื่องของงานช่างและความชำนาญในการทำ พบว่ามีการทำค่อนข้างประณีตสวยงาม

3.เทคนิคแกะสลัก เป็นเทคนิคที่พบได้ทั่วไปในกลุ่มฐานพระพุทธรูปไม้ ซึ่งส่วนใหญ่จะสลักเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย ฐานผ้าทิพย์แบบรัตน โกสินทร์ ลายเครือเถา ลายกนกพบในกลุ่มพระพุทธรูปเมืองน่าน และลายดอกไม้สลักพบได้ทั่วไปทั้งล้านนา

4.เทคนิคการประดับกระจกจีน (แก้วจีน) เทคนิคนี้พบว่ามักใช้ร่วมกับเทคนิคปั้นรัก กระแหะ โดยนำกระจกจีนสีต่างๆมาตัดตามรูปร่างที่ต้องการ พบว่ามักจะประดับในส่วนของเกสร ดอกบัวและกลีบบัว จากนั้นใช้ยางรักประสานให้กระจกจีนติดกับผิวไม้ ในขั้นตอนที่สองเป็นเทคนิคปั้นรักกระแหะ โดยนำสมุกมาปั้นประดับเพื่อให้เกิดความสวยงามเป็นการหุ้มขอบลายไปด้วย งานประดับกระจกจีน บริเวณฐานพระพุทธรูปไม้จะก่อให้เกิดความแวววาว สะท้อนแสงเมื่อมีการนำสีหลากหลายมารวมกันย่อมเกิดความสวยงาม สันนิษฐานว่าการประดับกระจกจีนที่ฐานของพระพุทธรูป น่าจะหมายถึงแท่นแก้ว ที่ประดับประดาไปด้วยแก้วเจ็ดประการอันเป็นที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเทคนิคนี้มักพบในกลุ่มฐานพระพุทธรูปในกลุ่มลำปาง เชียงใหม่

5.เทคนิคประดับแก้วโป่งขาม (หินควอตซ์ใส) เป็นเทคนิคที่นำหินมีค่ามาประดับตกแต่ง โดยมักจะนำมาฝังบนพื้นผิวไม้โดยเจาะเป็นช่องเข้าไปแล้วนำหินควอตซ์ใสประดับลงไป ซึ่งส่วนใหญ่จะพบตรงบริเวณฐานพระพุทธรูปมักจะเป็นเม็ดกลมๆอยู่ตรงกลางฐานพบในกลุ่ม เชียงใหม่ลำปาง และประดับตรงพระเมาลีหรือพระรัศมีเป็นเทคนิคที่มีลักษณะค่อนข้างเฉพาะตัวในกลุ่มอำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง และไม่เจอกลุ่มไหนในล้านนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะเด่นในเรื่องของเทคนิคและความนิยมในเวลานั้น

พระรัศมีพระพุทธรูปไม้ล้านนา พระพุทธรูปไม้ในล้านนา ในช่วง 300 ปี ที่ผ่านมานั้นมีการสร้างถวายให้กลับวัดในพื้นที่ต่างๆเป็นจำนวนมาก มีอิสระสูงในการสร้าง จึงไม่มีแบบแผนเหมือนกับกลุ่มพระพุทธรูปสำริด จึงทำให้องค์ประกอบบางส่วนมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะ พระรัศมี ที่อยู่เหนือ โดยปกติจะพบ รัศมีเป็นดอกบัวตูม (พบในกลุ่มพระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง) รัศมีเป็นเปลวไฟ(พบในกลุ่มพระพุทธรูปสิงห์สอง) เป็นอิทธิพลแบบสุโขทัย แต่ในกลุ่มพระพุทธรูปไม้จัดได้ว่าเป็นสกุลช่างพื้นบ้านไม่มีกฎเกณฑ์ในการประดับตกแต่งที่ตายตัว ดังที่ได้มีการจำแนกไว้ 5 รูปแบบ คือ

แบบที่ 1 รัศมีที่เป็นแบบไม่จริง คือทรงกรวย และเริ่มพัฒนาเป็นเหลี่ยมแต่ยังไม่มากเท่าที่ควร

แบบที่ 2 จัดได้ว่าเป็นกลุ่มเดียวกับรัศมีในแบบที่ 1 แต่กลุ่มที่สองนี้ได้คลี่คลายจากทรงกรวย กลายเป็นทรงเป็นเหลี่ยมซึ่งช่างได้กล้าเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากรัศมีที่เคยกลับมีการยัดขึ้นสูงเพิ่มขึ้น

แบบที่ 3 จัดได้ว่าเป็นรัศมีที่เลียนแบบพระพุทธรูปสำริด เป็นรัศมีเป็นเปลวโดยมีทั้งเปลวที่เป็นเส้นตั้งขึ้น

แบบที่ 4 จัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มที่เลียนแบบพระพุทธรูปสำริด ในแบบที่ 3 แต่ได้คลี่คลายจากเปลวไฟกลายมาเป็นกลีบบัวที่ซ้อนกันหลายชั้น จะเห็นได้ว่าเป็นกลีบบัวได้ซ้อนกันขึ้นไปหลายชั้นทำให้รัศมีเป็นเส้นขนาดเล็กลงคล้ายกับรัศมีสำริด และแบบที่มีรัศมีเป็นกลีบเป็นเส้นเล็กๆที่ต้งขึ้น ซ้อนกันอยู่ 4 เส้นทำให้รัศมีสูงขึ้นคล้ายกับรูปสามเหลี่ยมผอมสูงชะลูด และทำกลีบบัวให้ใหญ่ขึ้นคล้ายกับพีก้าวโพดที่อ้วนสูงเป็นกลีบบัวที่ค่อนข้างใหญ่ซ้อนกันขึ้นไปแบบห่างทำให้ลักษณะรัศมีนี้ค่อนข้างจะมีความพิเศษกลีบรัศมีกลีบบัวแบบอื่น

แบบที่ 5 จัดได้ว่ารูปแบบรัศมีกลุ่มนี้เป็น รัศมีลักษณะที่ค่อนข้างพิเศษ ที่ไม่เหมือนกับทุกแบบที่มีได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งรูปแบบรัศมีเป็นกลุ่มรัศมีพระพุทธรูปไม้ในกลุ่มไทลื้อ ที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถาน มีลักษณะเป็นทรงสูงคล้ายกลับเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมแบบศิลปะล้านช้าง แต่รูปทรงได้ผอมเพรียว และสูง ซึ่งรองรับด้วยกลีบบัวซ้อนสองชั้น ส่วนยอดของรัศมีเป็นลูกแก้ว ซึ่งแบบนี้ไม่พบในกลุ่มรัศมีพระพุทธรูปไม้ล้านนาเลย และ จัดได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษอีกแบบหนึ่ง ซึ่งชั้นแรกตรงโคนรัศมีจะล้อมรอบด้วยกลีบบัว โดยซ้อนระหว่างกลีบด้วยใบไม้ขึ้นไปสามชั้น จนถึงส่วนยอดที่เป็นบัวสายที่ยัดขึ้นเล็กน้อยซึ่งได้ทำลายเป็นเกรียวม้วนหมุนขึ้นไปจนถึงยอด

รูปแบบรัศมีพระพุทธรูปไม้ล้านนานั้นค่อนข้างที่จะมีความหลากหลายความละเอียดของรัศมีเนื่องจากไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวในการกำหนดรูปแบบศิลปะ ซึ่งขึ้นอยู่กับความชำนาญของช่างในการแกะสลักในแต่ละคนหรือจินตนาการของช่าง ซึ่ง เป็นไปได้ว่า กลุ่มช่างไหนที่มีการทำพระรัศมีแบบง่ายๆช่างจะมีความชำนาญน้อย หรือช่างอาจจะทำอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองการถวายของเจ้าศัทธาจึงทำให้รูปแบบที่ออกมานั้นเป็นแบบเรียบง่ายแต่ก็ได้อันสงส์เท่าเดิมเหมือนกับกลุ่มที่ทำละเอียด แต่ถ้ากลุ่มไหนมีการทำรัศมีที่ละเอียด หรืออุปถัมภ์ด้วยเจ้าแล้วพระพุทธรูปองค์นั้นจะมีความสวยงามเนื่องจากสร้างขึ้นด้วยช่างที่ชำนาญเข้าใจในองค์ประกอบที่ได้จัดวางและถือได้ว่าเป็นหน้าเป็นตาของผู้ถวายว่าเป็นชนชั้นสูงหรือเป็นคนที่ค่อนข้างมีฐานะทางสังคมก็เป็นได้

รูปแบบฐานของพระพุทธรูปไม้ นั้นมักจะมีการจารึกบริเวณฐานด้านหน้า ทำให้ช่างนิยมทำฐานด้านหน้าเรียบ หรือด้านหลังเป็นฐานบัว ซึ่งเรียกว่าฐานปัทม์(ฐานบัว) นอกจากฐานบัวแล้วยัง

พบว่ามีการทำฐานรองรับพระพุทธรูปไม้ค่อนข้างที่จะมีความหลากหลายตามที่ช่างได้จินตนาการสร้างสรรค์ขึ้นตามความงามที่เคยพบเห็น ซึ่งจะมีการจำแนกฐานได้ 4 รูปแบบ คือ

แบบที่ 1 ฐานด้านหน้าเป็นรูปสี่เหลี่ยม รูปแปดเหลี่ยม มีการแกะสลักลายบ้างหรือลายสามเหลี่ยมรูปดอกไม้ ลายฐานสิงห์แบบอยุธยา มีการปั้นรักสมุกเป็นลายพรรณพฤกษาและลายใบไม้

แบบที่ 2 ฐานบัวหรือฐานปัทม์ มีทั้งที่เป็นฐานบัวสี่เหลี่ยม ฐานแปดเหลี่ยม ฐานวงกลม ฐานบัวย่อมุม และฐาน เอวขัน

แบบที่ 3 ฐานผ้าทิพย์อทิธิพลากกลาง มีทั้งที่เป็นสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม และเป็นรูปสมอเรือ ซึ่งฐานกลุ่มนี้ตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 และมากขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

แบบที่ 4 ฐานลักษณะพิเศษ มีการแกะสลักเป็นรูปสัตว์กำลังแบกฐานและ เป็นฐานที่เหมือนกับบันได ซึ่งถือว่าเป็นแบบฐานที่เจ๋งน้อยมากเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นเลยจัดให้อยู่ในกลุ่มฐานในลักษณะพิเศษ

ดังนั้นการสร้างคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนาได้สร้างขึ้นในสมัยพญาเมืองแก้ว ที่สร้างพระพุทธรูปด้วยไม้แก่นจันทร์แต่หลักฐานทางโบราณคดียังไม่พบว่าพระพุทธรูปไม้มีอายุเก่าไปกว่าปี พ.ศ. 2247 เนื่องจากเป็นวัสดุที่สร้างด้วยไม้อาจจะผุพังไปตามกาลเวลา มีการสร้างเพิ่มมากขึ้นในสมัยเจ้าเจ็ดตนจนกระทั่งในช่วง พ.ศ. 2475 พระพุทธรูปไม้ได้ลดความนิยมลง จนกระทั่งในปี พ.ศ.2522 การสร้างพระพุทธรูปไม้ได้หายไปอย่างเห็นได้ชัด ทำให้รูปแบบงานช่างขาดการสืบเนื่อง จนทำให้หิ้งองค์ความรู้นั้นได้สูญหายไป แต่หลักฐานที่มีอยู่ก็เป็นสิ่งที่สามารถยืนยันได้ว่าความหลากหลายทางด้านรูปแบบของพระพุทธรูปไม้นั้นค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะที่สามารถจำแนกให้เห็นถึงอิทธิพลทางศิลปะที่ปรากฏอยู่ในตัวองค์พระพุทธรูปทำให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายจนทำให้เกิดการผสมผสานอย่างมากมายจนทำให้มีลักษณะเฉพาะตัวเกิดขึ้น ในส่วนเทคนิคการประดับตกแต่งจากการข้มูลสถิติพบว่าเทคนิคนี้ในล้านนามีความใกล้เคียงกันเนื่องจากวัตถุดิบที่นำมาสร้าง เป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติอย่างรักที่ให้สีดำ และแร่สีแดง(ชาด) วัสดุสองอย่างนี้สามารถผสมกันได้เท่านั้น สีอื่นไม่สามารถผสมกันได้จึงทำให้พื้นสีที่ปรากฏในองค์พระพุทธรูปนั้นมีอยู่สองสี คือสีแดง กับสีดำ เพิ่มเติมโดยการปิดทองลงบนองค์พระ และอาจจะมี การปิดทองคำจนถึงฐาน หรือปิดส่วนองค์แต่ฐานทางรัก หรือชาดก็ได้ขึ้นอยู่กับทรัพย์ของผู้สร้าง ถวาย บางครั้งพบว่ามีการปิดทองทั้งองค์จนถึงฐานด้านหน้าเพื่อเน้นจารึกการถวายให้ชัดเจนแต่ฐานด้านหลังชาด หรือรัก ซึ่งมักจะพบในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ใน จังหวัดน่าน หรือบางทีก็พบว่ามีกรทา

รักทั้งองค์ ชาตทั้งองค์ สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงผู้ถวายอาจจะไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะนำทองคำมาติด แต่การการถวายก็ยอมได้อานิสงส์เท่ากับคนอื่นที่ถวาย ส่วนการประดับตกแต่งนั้นก็จะเป็นเทคนิคที่พบทั่วไปในงานพุทธศิลป์ที่ปรากฏอยู่ตามวัดต่างๆ ในล้านนา โดยดึงลักษณะบางประการที่ช่างชำนาญ และเห็นว่ามีความสวยงามมาประดับตรงฐาน ไม่ว่าจะเป็นลายบัว ลายคำ ลายกนก ลายช่องกระจก ลายการขด ลายที่ประดับกลีบดอกด้วยแก้วเงิน ซึ่งเป็นเทคนิคที่เจอในส่วนหน้าบันวิหาร ถูกนำมาทำเป็นกลีบดอกบัวบนฐานรองรับองค์พระ ที่สามารถตีความได้ว่า แทนแก้ว (แทนที่ประดับไปด้วยแก้วหลากสี) และลายปั้นด้วยรักสมุกซึ่งเป็นที่ปรากฏอยู่แล้วในลวดลายปูนปั้นในล้านนาก็ได้มีการนำมาปั้นเป็นรูปกลีบบัวว่าบัวหงายขนาดใหญ่ คล้ายกับแทนแก้วพระประธานวัดแบบล้านนาในยุคคลาสสิกก็ว่าได้ เทคนิคสุดท้ายที่นิยมในกลุ่มพระพุทธรูปเชียงใหม่อำเภอ ลำปาง คือการนำหินควอตซ์(แก้วโป่งข่าม) ใส นำมาประดับตรงฐานเป็นเม็ดกลมๆ รอบฐาน หรือเรียงแถวเดียวกันสามเม็ด และพบว่ามีการนำแร่ชนิดนี้ทำเป็นพระรัศมีที่เห็นชัดเจน คือกลุ่มพระพุทธรูปอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และจังหวัดเชียงใหม่ที่วัดดอกคำ ในส่วนฐานรองรับองค์พระพุทธรูปส่วนมากมักจะทำฐานด้านหน้าเรียบที่มีมากถึง 1317 องค์ เนื่องจากการจารึกอักษรธรรมล้านนาถึงวัดอุปพระสงค์ในการสร้างถวาย จารึกได้กล่าวถึงวัน เดือน ปี ชื่อสัทธา และวัดอุปพระสงค์ในการถวาย ทำให้มีการทำฐานด้านหน้าให้เรียบรองรับการจารึกลงไป ลองลงมาจะเป็นฐานปัทม์แต่ก็พบว่ามีการจารึกบริเวณฐานหน้ากระดานบริเวณพื้นที่ว่าง นอกจากนี้ก็มีการรับอิทธิพลภายนอกคือการทำฐานแบบนิยมในศิลปะอยุธยา-รัตนโกสินทร์ เป็นฐานผ้าทิพย์ที่เก่าสุดในปี พ.ศ. 2247 ฐานขาสิงห์ที่นิยมในสมัยอยุธยาตอนปลายไปจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ นอกจากรูปแบบฐานที่กล่าวมาข้างต้นก็จะมีฐานอีกหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นฐานหน้ากระดานซ้อนชั้นกันขึ้นไปหลายชั้น ฐานแปดเหลี่ยม ฐานช่องกระจกแบบจีน และฐานวงกลมทำเป็นลายสามเหลี่ยมหยักเป็นรูปฟันปลารอบฐานมีการนำแก้วเงิน(กระจกเงิน) ประดับตรงกรอบสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดโดยตัวประสานระหว่างแก้วกับไม้ก็น่าจะเป็นยางไม้ หรือยางรักในการเชื่อมต่อเนื่องจากยังปรากฏในส่วนที่แก้วเงินหลุดออกมา อาจกล่าวสรุปได้ว่าจากที่ล้านนาในยุคฟื้นฟูได้เทครัวจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้งานพุทธศิลป์มีความหลากหลายตามกลุ่มคนที่สร้างทั้งที่มีความชำนาญและไม่ชำนาญแต่สิ่งนี้ก็สามารถยืนยันของสกุลช่างใหม่ที่เกิดขึ้นมาแทนที่สกุลช่างในยุคราชวงศ์มังรายที่นิยมสร้างพระพุทธรูปด้วยพระพุทธรูปสำริด กลับกลายมาเป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่สร้างด้วยวัสดุที่ทำด้วยไม้เป็นจำนวนมากใน

ห้วงเวลา 200 ปีที่ผ่านมา ผู้ศึกษาจึงจัดได้ว่าศิลปะในยุคนี้เรียกว่า “พระเจ้าไม้ในศิลปะล้านนายุคฟื้นฟู”

รายการอ้างอิง

- กรณีการ์ วิมลเกษม. **อักษรพิทขามที่พบในจารึกภาคเหนือ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : แผนกบริการกลาง สำนักงานอธิการบดี พระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม, 2517.
- เกรียงไกร เกิดศิริ และคณะ. **ปงสนุก : คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อุษาคเนย์, 2550.
- จิตร ภูมิศักดิ์. **ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไม้งาม, 2525.
- ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง. เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519.
- ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง, 2539.
- ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. พระนคร : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2514.
- “ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ.” ประชุมพงสาวดารภาคที่ 72 เล่มที่ 45. พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, 2512.
- “ตำนานสิงหนวัติ.” ประชุมพงสาวดารภาคที่ 61. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, 2514. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลตรี เจ้าราชบุตร (วงศ์วัน ณ เชียงใหม่). 12 มกราคม 2516).
- ทน ตนมั่น [นามแฝง]. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2514.
- ธัชพล ศิริวงศ์ทอง. **ประวัติพระเจ้าสองสี ประวัติวัดบุญนาถ**. เชียงราย : ไพศาลการพิมพ์, 2535. (พิมพ์ในวโรกาสฉลองสมณศักดิ์ชั้นเอก พระครูสังฆาภิรัต มีนาคม 2535).
- ธิดา สาระยา. “การศึกษายทบาทและหน้าที่ของตำนานประวัติศาสตร์ ของอาณาจักรเชียงใหม่.” **รวมบทความประวัติศาสตร์**. เล่มที่ 6. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, ม.ป.ป..
- ธิดา สาระยา. “การศึกษายทบาทและหน้าที่ของตำนานประวัติศาสตร์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเชียงใหม่.” **รวมบทความประวัติศาสตร์เล่มที่ 6**. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, ม.ป.ป..
- เชียรชาย อักษรดิษฐ์ และคณะ. **ลวดลายพุทธศิลป์ล้านนา**. โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปกรรมดั้งเดิมในพุทธศาสนสถานจังหวัดน่าน. เชียงใหม่ : บริษัท สันติภาพแพคเกจจิ้ง จำกัด, 2551.
- แน่นน้อย ปัญจพรรค์ และคณะ. **เสน่ห์ไม้แกะสลักล้านนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรีงมัย, 2537.

- ประชากิจกรจักร, พระยา. พงศาวดารโยนก. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2507.
- ประวัติวัดพระนอนแม่ปูคา อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่. เชียงใหม่ : เอกสารอัดสำเนา, 2532.
- ประเสริฐ ฒ นกร และคณะ. จารึกล้านนา ภาค 1. เล่ม 1. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป 2534.
- ประเสริฐ ฒ นกร. โคลงนิราศหริภุญไชย. เชียงใหม่ : เอกสารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2516.
- พูนพล อาสนจินดา. ภูมิศาสตร์ล้านนาไทยในล้านนาไทย. เชียงใหม่ : อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์, 2526.
- มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2529.
- เมธี เมธาสิทธิ สุขสำราญ. เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ เรื่อง การอนุรักษ์ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในเขตอำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง. ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.
- รัตนปัญญา, พระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย แสง มนวิฑูร. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2518.
- รายงานการวิจัยศิลปกรรมท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551
- วรดิษฐ์ บุนยสุรัตน์. ชื่นชมสถาปัตยกรรมวัดในหลวงพระบาง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2548.
- วสิน ธรรมสุนทร. ลวดลายทวารบาลประดับประตูวิหาร และอุโบสถในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. การศึกษาเฉพาะเรื่อง สาขาศิลปไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- วัลภา ชะบุญ. การศึกษาลวดลายโค้งคิ้วสลักไม้ของวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. การศึกษาเฉพาะเรื่อง สาขาศิลปไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552,
- วิไลกษณ์ ศรีป่าซาง. “พระเจ้าไม้.” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคเหนือ. เล่ม 8 กรุงเทพฯ บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด : 2540.
- วิเชียร สุรินตะ และอุไร ไชยวงศ์. ผู้แปล. อานิสงส์สร้างพุทธรูป. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป..
- วีรศักดิ์ ของเดิม และคณะ. รายงานการวิจัยศิลปกรรมท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.
- ศรีศักร วัลลิโภดม, “แคว้นหริภุญไชย.” โบราณคดีไทยในทศวรรษที่ผ่านมา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2525.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ศิลปะเมืองเชียงแสน วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับงานโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2551.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. รายงานการวิจัยพระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย. ศิลปะสมัยล้านช้างที่พบในประเทศไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 – 23. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. รายงานการวิจัยพระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย. ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551.

ศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8. กรุงเทพฯ : กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2532.

ศิลปากร, กรม. เมืองน่านโบราณคดีประวัติศาสตร์และศิลปะ. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน, 2530. ศิลปากร, กรม. เมืองน่านโบราณคดีประวัติศาสตร์และศิลปะ. น่าน : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน, 2530.

สงวน โชติสุขรัตน์. “ตำนานพระแก่นจันทน์.” ในประชุมตำนานลานนาไทย. เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โอเดียน สโตร์, 2551.

สงวน โชติสุขรัตน์. “ตำนานนางจามเทวี.” ในประชุมตำนานลานนาไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2551.

สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.

สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะภาคเหนือ : วิทยุไชยล้านนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โบราณ, 2538.

สายันต์ ไพเราะจูจิตร. รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2545.

สิงฆะ วรรณสัย. ผู้แปล. ตำนานพระธาตุหริภุญไชย. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2531.

สุรพล คำรหัสกุล. แผ่นดินล้านนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2545.

สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. ลำดับกษัตริย์ลาว. สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2545.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. พระพุทธปฏิมาในพระบรมมหาราชวัง. กรุงเทพฯ : สำนักกราชเลขาธิการ, 2535.

สุเทพ มณีเวชม์. **ศุภนิมิตพระเจ้าตากiewicz**. ลำพูน : ป.สัมพันธพาณิชย์, 2533

เสาวณิต วิงวอน. บรรณาธิการ. **ตำราพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามมติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม**

พระปรมาภิไธยในรศ. กรุงเทพฯ : คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนจัดพิมพ์, 2550.

โสภิตชันทยาภรณ์, พระครู. **ประวัติวัดปงสนุกเหนือและประวัติบันทึกประจำปีของพระโณชัย**

ธรรมจินดาภูมิ. (ลำปาง : สหกิจการพิมพ์, 2539. พิมพ์เนื่องในการทำบุญฉลองวิหาร

ศาลาราย ลานคอนกรีต และงานประเพณีประจำปี. มกราคม 2539)

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. **วัดร้างในเวียงเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : สุริวงศบุ๊คเซนเตอร์ 2539.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. และจินตนา มัชฌมบุรุษ (ผู้ปริวรรต). **ตำนานพะเยาและคำขอเล่นคำเป็นแท้.**

เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2527.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. และอัลเบิร์ต ลิซิก. **“พระพุทธรูปในล้านนา.” พุทธศิลป์ในล้านนา.** เอกสารอัด

สำเนา 2536.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **“บทนำ.” ตำนานพระยาเจือง.** เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย วิทยาลัยครู

เชียงใหม่, 2524.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. และคณะ. **ตำนานพระยาเจือง ต้นฉบับโบราณ วัดเหมืองหม้อ อำเภอเมือง**

จังหวัดแพร่. เชียงใหม่:คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และศูนย์ส่งเสริมและ

ศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ม.ป.ป..

อันส์ เพนส์. **คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี, 2519.

ภาคผนวก

แบบบันทึก จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ล้านนา

นายศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิทยานิพนธ์ในหัวข้อ “คติการการพระพุทธรูปไม้ในล้านนา”

วันที่.....เดือน พ.ศ.....

ภาคสนาม วัด.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด

1. หมายเลข ทะเบียนเลขที่
2. คำจารึกภาษา ไทยยวน.....ไทจีน.....ไทลื้อ.....พุกาม.....มอญ.....พม่า

.....

ลาว.....

3. ปีที่จารึก จ.ศ./พ.ศ

.....

4. คำอ่านจารึกฐานพระพุทธรูป

.....

5. หมายเหตุ (เลอะเลือน จารด้วยวิธีใด เทคนิคการจารแบบขุดบนพื้นชาด หรือพื้นรัก)

.....

แบบบันทึก รูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา

นายศิริพงศ์ ศักดิ์สิทธิ์ นักศึกษามัธยมศึกษา สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิทยานิพนธ์ในหัวข้อ “คติการการพระพุทธรูปไม้ล้านนา”

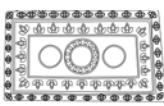
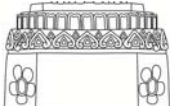
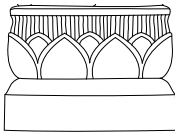
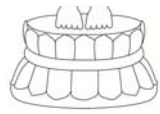
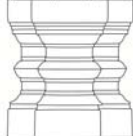
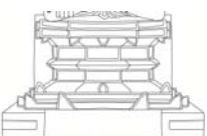
วันที่.....เดือน พ.ศ.....

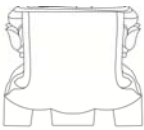
ภาคสนาม วัด.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

1. หมายเลข ทะเบียนเลขที่
2. ปาง มารวิชัย.....สมาธิ.....ประทับยืนเปิดโลก.....ประธานอภัย.....
ปางอุ้มบาตร.....ปางไสยาสน์.....
3. ฐาน
4. หน้าตัก
5. พระวรกาย/สังฆฏิ
6. พระศอ
7. พระพักตร์ กลม.....รี.....เหลี่ยม.....สามเหลี่ยม.....
พระโขนง
พระเนตร
พระนาสิก
พระโอษฐ์
พระหนุ
พระกรรณ
8. อุษณิษะ
9. พระรัศมี
- 10.ประดับตกแต่ง
11. วิธีการทำ ไม้ท่อนเดียว..... ไม้สองท่อน..... มี채.....
12. ขนาด สูง..... ฐานสูง..... ตก.....

ตารางแสดงรูปแบบ พระรัศมี (พระเมวลี) พระเจ้าไม่ในล้านนา				
แบบที่ 1	1.1	1.2		
แบบที่ 2	2.1	2.2	2.3	
แบบที่ 3	3.1	3.2	3.3	
แบบที่ 4	4.1	4.2	4.3	4.4
	4.5	4.6	4.7	4.8
	4.9			

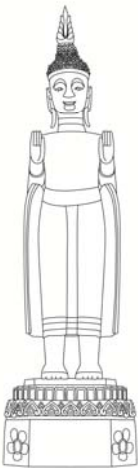
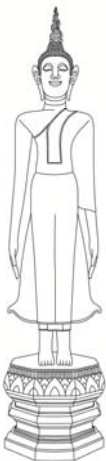
แบบที่ 5	5.1		5.2			

ตารางแสดงรูปแบบ พระรัศมี (พระเมาลี) พระเจ้าไม้ในล้านนา								
แบบที่ 1	1.1		1.2		1.3 (พ.ศ. 2366)	1.4		
	1.5		1.6 (พ.ศ. 2375)		1.7 (พ.ศ. 2377)			
แบบที่ 2	2.1		2.2		2.3		2.4	
	2.5		2.6 (พ.ศ. 2428)		2.7		2.8	
	2.9		2.10					

แบบที่ 3	3.1 (พ.ศ. 2247) 	3.2 	3.3 	3.4 (พ.ศ. 2408)
	3.5 (พ.ศ. 2379) 	3.6 	3.7 	
แบบที่ 4	4.1 	4.2 		

ตารางการจำแนกอิทธิพลรูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา			
กลุ่ม 1 อิทธิพล พระพุทธรูปเชียงแสน (กลุ่มพระสิงห์)	แบบที่ 1.1 วัดทรายมูลพม่า		
			
	กลุ่ม 2 อิทธิพล พระพุทธรูปเชียงแสน (กลุ่มอิทธิพลสุโขทัย)		
	แบบที่ 2.1 วัดป่าตัน	แบบที่ 2.2 วัดปงสนุก พ.ศ. 2384	แบบที่ 2.3 วัดน้ำโจ้
			
	แบบที่ 2.4 วัดป่าตัน	แบบที่ 2.5 วัดบ้านหลุก	แบบที่ 2.6 วัดบ้าน
			
	แบบที่ 2.7 วัดบ้านหลุก พ.ศ. 2382 แบบที่ 2.8 วัดปงสนุก		
			
			

ตารางการจำแนกอิทธิพลรูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา			
กลุ่ม 3 อิทธิพล พระพุทธรูปไทลื้อ	แบบที่ 3.1 วัดชนะไพร่	แบบที่ 3.2 วัดชนะไพร่	แบบที่ 3.3 วัดชนะไพร่
			
	แบบที่ 3.4 วัดหนองบัว	แบบที่ 3.5 วัดน้ำล้อม พ.ศ. 2428	แบบที่ 3.6 วัดก๊วะ
			
	แบบที่ 3.7 วัดพระหลวง	แบบที่ 3.8 วัดพระหลวง พ.ศ.2369	แบบที่ 3.9 วัดทุ่งคา
			
	แบบที่ 3.10 วัดพระหลวง พ.ศ.2380 แบบที่ 3.11 วัดพระหลวง พ.ศ.2408		
			

ตารางการจำแนกอิทธิพลรูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา			
กลุ่มที่ 4 อิทธิพล พระพุทธรูปล้านช้าง (เมืองหลวงพระบาง)	แบบที่ 4.1 วัดน้ำล้อม พ.ศ. 2377 โพธิ์	แบบที่ 4.2 พิชัยกันท์	แบบที่ 4.3 วัดมหา
			
	แบบที่ 4.4 วัดพญาวัด		
			
กลุ่มที่ 5 อิทธิพล พระพุทธรูปไม้พม่า (แบบมณฑล)	แบบที่ 5.1 วัดท่าล้อ	แบบที่ 5.2 วัดท่าล้อ	
			

ตารางการจำแนกอิทธิพลรูปแบบพระพุทธรูปไม้ล้านนา			
กลุ่มที่ 6 อิทธิพล พระพุทธรูป รัตนโกสินทร์	แบบที่ 6.1 วัดดอกเอื้อง พ.ศ. 2475 แบบที่ 6.2 วัดทรายมูลเมือง 2466		
	 		
กลุ่มที่ 7 อิทธิพล ลักษณะพื้นถิ่น	แบบที่ 7.1 วัดพันเตา พ.ศ. 2415 แบบที่ 7.2 วัดบ้านหลุก แบบที่ 7.3 วัดแสงดาว		
	  		
	แบบที่ 7.4 วัดเชียงยืน พ.ศ. 2375 แบบที่ 7.5 วัดสูงเม่น แบบที่ 7.6 วัดสงเม่น		
	  		
	แบบที่ 7.7 วัดหมื่นล้าน กลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ ขึ้น เค้น นั่ง นอน พ.ศ. 2443		
	   		

กลุ่มที่ 8 อิทธิพลพระเจ้าไมล์	แบบที่ 8.1